

สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์
POLITICAL RIGHT AND LIBERTY: ANALYSIS BASED ON
BUDDHIST APPROACHES

พระเทพปริยัติเมธี (สถุญญ์ สิริธโร)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์

พระเทพปริยัติเมธี (สถุष्ณีย์ สิริธโร)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Political Right and Liberty: Analysis Based on Buddhist Approaches

Phratheppariyattimethi (Sarit Siritharo)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
Examination Related to the Subject of
Degree of Doctor of Philosophy
(Political Science)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2021

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง: วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตาม
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์ (ศาสตราจารย์ ดร.สมบุรณ์ สุขสำราญ)	ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ธีชนันท์ อิศรเดช)	กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)	กรรมการ
 (ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์)	กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)	กรรมการ
คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์	ประธานกรรมการ
	รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม	กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระเทพปริยัติเมธี)

- ชื่อคุณวุฒิ** : สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์
ผู้วิจัย : พระเทพปริยัติเมธี (สฤษดิ์ สิริธโร)
ปริญญา : ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต (รัฐศาสตร์)
คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒิ
 : ศ. ดร.จางงัก อติวัฒน์สิทธิ์, พธ.บ. (สังคมวิทยา) M.A. (Social Science), M.A. (English), Ph.D. (Social Science)
 : รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม, พธ.บ. (สังคมวิทยา), M.A. (Politics), Ph.D. (Political Science), ปร.ด. (สื่อสารการเมือง)
วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ และ ๓) เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๘ รูปหรือคนที่เลือกแบบเจาะจง จากผู้ทรงคุณวุฒิด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัว และจากผู้มีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๐ รูปหรือคนที่เลือกแบบเจาะจงจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลจากทั้งสองวิธี โดยการพรรณนาความ และการสังเคราะห์เนื้อหาสาระ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย เพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ และใช้ในการบริหารประเทศ และแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์และหลักคุณธรรมคือความเป็นผู้มีมานะเชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ ในการปกครองต้องมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติ เพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติ และศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด คือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา โดยมีบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอยู่ในรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศเป็นที่มาของสิทธิและเสรีภาพ

๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ กล่าวคือแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า คือศีลธรรม เป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติตามธรรมดาที่แวดล้อมอยู่ทั่วไป ของสิ่งที่มีชีวิตด้วยและของสิ่งที่ไม่มีชีวิตด้วย ถ้าเป็นไปตามธรรมชาติแล้วย่อมปกติ เพราะเป็นกฎของธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่ง ศีลธรรมเป็นสิ่งที่ทรงตัวอยู่โดยปกติที่เป็นตามธรรมชาติ ศีลธรรมเป็นบัพผุญติทางศาสนา การบัญญัติในบัญญัติในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จารีต ประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ตามแนวของพุทธธรรม เป็นสันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ เป็นเสรีภาพ คือ “วิมุติ” เป็นสมภาพ คือความเสมอภาค และเป็นภราดรภาพ หลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ เป็นคนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่าความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคม มีพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ สนับสนุน และปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่คือหลักกุตลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในหลักธรรมระดับบุคคลต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ และหลักธรรมระดับสังคมต้องเป็นคนมีศีลธรรมตามหลักสุจริต ๓ กุตลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามหลักพรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักนาถรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักอธิปไตย ๓ อปรีหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ สามัคคี ๓ และอคติ ๔

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เป็นการกระทำที่บุคคลต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นตามหลัก กาลามสูตร เป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ๑๐ ประการ และความเชื่อเหล่านั้นถูกแสดงมาทางการกระทำในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กรรม ๓ คือ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนกรรม ต้องมีโอวาทปาฏิโมกข์เป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่า หลักการ ๓ อันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นการกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น ประกอบด้วย (๑) การไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง (ศีล) ประกอบด้วย การไม่ทำลายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน และความไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิดผิดประเวณีทางเพศ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการกระทำ (๒) การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) ประกอบด้วย การพูดความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพ และการพูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการพูด และ (๓) การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ประกอบด้วย ความพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง ความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายมุ่งร้ายต่อใคร และความเห็นถูกต้อง ชอบธรรม ตามทำนองคลองธรรม เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพทางปัญญา

Dissertation Title : Political Right and Liberty : Analysis Based on Buddhist Approaches

Researcher : Phratheppariyattimethi (Sarit Siritharo)

Degree : Doctor of Philosophy (Political Science)

Dissertation Supervisory Committee

: Prof. Dr. Chamnong Adivadhanasit, B.A. (Sociology),
M.A. (English), Ph.D. (Political Science)

: Assoc. Prof. Dr. Surapon Suyaprom, B.A. (Sociology),
M.A. (Politics), Ph.D. (Political Science),
Ph.D. (Political Communication)

Date of Graduation : July 31, 2021

Abstract

Objectives of this dissertation were: 1. To analytical study people's right and freedom by general concepts, 2. To analytical study people's right and freedom according to Buddhist science and 3. To propose the appropriate political right and freedom to be adapted in Thai society.

Methodology was the qualitative method, data were collected from document, related research and 18 key informants by in-depth-interview and from 10 participants in focus group discussion. Data were analyzed by content descriptive interpretation.

Findings were as follows:

1. Western concept of political right and freedom is the laws that are enforced for social justice, purity, security, safety and mental and physical growth to set the rules of relationship between individuals or between individual and state and the guideline for country administration. The Eastern concept of political right and freedom is ethical and virtuous principles based on trustworthiness, loving-kindness, legitimacy, appropriateness and all-around knowledge. Administration is scientific, the administrative scientist must know, observe and learn from nature to understand the natural way and administrative art the administrator must understand all natural ways, the way of people living which is their right and freedom. To prevent violence in line with Ahimsa, non-oppression, political right and freedom are written in constitution, the supreme law of nation that set the rules for administration. That is where the right and freedom come from.

2. Political Right and freedom according to Buddha. That is morality, the natural phenomena that prevail in general of living and non-living things. If it is nature, it is normal, because it is natural law. Morality exists normally natural. Morality is the code of ethics in religion. It is coded in form of culture, morality, regulations, and traditions. They are Sila,

Samadhi, Panna, Vimutti, Vimuttiyanatassana. Concept of political right and freedom according to Buddhism is peace. It is peace or pacification. It is liberty or Vinutti. It is equality. It is brotherhood, being brother and sister by virtue. Concept of political right and freedom according to Buddhist monastic concept is the right and freedom for not to torture oneself and others. It is the democratic equality according to *Saraniyadhamma 6*, state of conciliation, virtues for fraternal living, for social freedom and equality. *Brahmaviharadhamma* adhering to righteousness supremacy, supported by middle path economy., performing righteous duties to the fullest capacity by *Kusalakammapadha*, *Chakkavadhivatti* and *Rajasangahavattu*. Political right and freedom at personal level must be of 7 attributes and being modeled member of society with *Sappurisadhamma 7*. Political right and freedom at societal levels, persons must have morality in line with *Sucarita*, pure conduct 3, *Kusalakammapadha 10*, Sila 5, beneficial to society according to 5 precepts, being beneficial to society according to *Brahmavihara 4*, *Sangahavattu 4*, a man with good participation according to *Nathakaranadhamma 10*, *Saraniyadhamma 7*, a man with participation according to good governance according to *Athipateyya 3*, *Apparihaniyadhamma 7* and a man who is state leader or country governor according to 10 royal virtues, *Chakkavadhi 12*, *Rajasangahavattu 4*, *Samaggi 3* and *Agati 4*.

3. The appropriate political right and freedom to be adopted in Thai society is daily activity depending on each individual basic faith according to *Kalamasutta*, 10 kinds of Buddhist faiths. Those faiths are demonstrated in Buddhist actions, called threefold actions: bodily action, verbal action and mental action with Ovada 3, admonition of Buddha, as the main courses to reach the target of Buddhism, or three principles under the constitution and other related laws to guarantee the political right and freedom of individuals who perform their daily activities. These 3 principles are: (1) not to do all evils (Sila), There must consist of the principle of pure conduct, “not to do all evils”; not to destroy life and do harm to oneself and others, not to take things that are not given to be one own, not to do sexual misconducts, not to commit adultery. This is called the right and freedom to act. (2) to behave righteously (Dana) consisting of speaking the truth, speaking the promotion, speaking polite and sweet words and speaking only the beneficial speech. This is called “right and freedom of speech” and (3) training to purify the mind (Panna) consisting of satisfaction with things earned righteously, loving-kindness to others, not to think to do harm to others and right view virtuously. This is called “right and freedom of Wisdom”.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์เรื่อง สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง: วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ที่เกื้อกูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่านด้วยกัน ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.จ๋านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ ผู้เป็นประธานกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ และขออนุโมทนาขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เป็นกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ ที่ได้เสียสละเวลาช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้เนื้อหาของงานวิจัยเล่มนี้มีความถูกต้องชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วยดีตลอดมา

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยที่เมตตาอนุเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา และตรวจสอบความเรียบร้อยของแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ที่ได้สละเวลาในการให้สัมภาษณ์ และขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขดุชฎินิพนธ์ของการวิจัยในเล่มนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบดุชฎินิพนธ์ และขออนุโมทนาขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบป้องกันดุชฎินิพนธ์ ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำในการแก้ไขปรับปรุงดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ให้มีเนื้อหาสาระสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขออนุโมทนาขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่หลักสูตรบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ และพระมหาไธ้ ธมมเมธี ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าหาข้อมูลแก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

คุณค่าและคุณประโยชน์ใด ๆ ทั้งประโยชน์ในเชิงวิชาการ ประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์และในเชิงสังคมอันจะพึงมีจากดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา อาริยาบูชา และบุพการีบูชา ขอให้พระสัทธรรมแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจริญรุ่งเรืองและตั้งมั่นสถิตสถาพรตลอดจรัสภูมิรัตนกาล

ขอผลานิสงส์แห่งคุณงามความดีอันเกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จงบังเกิดมีแก่ครู อภิชาต อธิการ ผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย ผู้วิจัยถือว่าทุกท่านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้ดุชฎินิพนธ์เล่มนี้มีคุณค่ายิ่งขึ้น

พระเทพปริยัติเมธี (สฤษดิ์ สิริธโร)

๙ สิงหาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฏ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๗
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๗
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๓๑
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๓๔
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๔๒
บทที่ ๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป	๔๓
๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป	๔๔
๒.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก	๔๔
๒.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก	๖๐
๒.๑.๓ สรุปรูปแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป	๖๘
๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในกฎหมายรัฐธรรมนูญ	๖๙
๒.๒.๑ กฎหมายรัฐธรรมนูญ	๖๙
๒.๒.๒ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ	๗๕
๒.๒.๓ พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย	๘๒
๒.๒.๔ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๙๗
๒.๓ สรุปวิเคราะห์	๙๙

บทที่ ๓	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๑๐๒
๓.๑	แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๑๐๒
๓.๑.๑	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า	๑๐๔
๓.๑.๒	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม	๑๐๖
๓.๑.๓	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์	๑๑๕
๓.๒	หลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง	๑๓๖
๓.๒.๑	หลักธรรมเกี่ยวกับระดับบุคคล ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม	๑๓๖
๓.๒.๒	หลักธรรมเกี่ยวกับระดับบุคคล ในฐานะเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคม	๑๓๗
๓.๒.๓	หลักธรรมระดับสังคม เป็นคนมีศีลธรรมในฐานะสมาชิกของสังคม	๑๓๘
๓.๒.๔	หลักธรรมระดับสังคม เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมในฐานะสมาชิกของสังคม	๑๔๐
๓.๒.๕	หลักธรรมระดับสังคม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคม	๑๔๑
๓.๒.๖	หลักธรรมระดับสังคม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคม	๑๔๓
๓.๒.๗	หลักธรรมระดับสังคม เป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคม	๑๔๕
๓.๓	แนวคิดที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์	๑๔๙
๓.๓.๑	การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล	๑๕๐
๓.๓.๑	การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล	๑๕๖
๓.๔	สรุปวิเคราะห์	๑๕๙
บทที่ ๔	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๑๖๑
๔.๑	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์	๑๖๒
๔.๑.๑	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป	๑๖๒
๔.๑.๒	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๑๖๓
๔.๒	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	๑๖๓
๔.๒.๑	แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป	๑๖๔
๔.๒.๒	แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๑๖๘
๔.๒.๓	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้	๑๗๙
๔.๒.๔	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์	๑๘๐
๔.๒.๕	สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	๑๘๑
๔.๓	สรุปสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๑๘๓
๔.๓.๑	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล	๑๘๔
๔.๓.๒	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม	๑๘๕
๔.๓.๓	สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๑๘๗
๔.๓.๔	ร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๑๘๙

๔.๔ การตรวจสอบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์โดยการสนทนากลุ่ม เฉพาะ (Focus Group Discussion)	๑๙๒
๔.๕ ปรับรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จากการสนทนากลุ่ม เฉพาะ (Focus Group Discussion)	๑๙๗
๔.๕.๑ ที่มาในของแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา	๑๙๘
๔.๕.๒ รูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ PRLB HOUSE MODEL	๒๐๖
๔.๕.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๒๑๐
๔.๖ องค์กรความรู้	๒๑๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๒๑๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๑๙
๕.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป	๒๑๙
๕.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๒๒๐
๕.๑.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๒๒๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๒๒
๕.๒.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป	๒๒๒
๕.๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์	๒๒๖
๕.๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๒๓๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๓๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๓๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	๒๓๗
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป	๒๓๗
บรรณานุกรม	๒๓๘
ภาคผนวก	๒๔๙
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์	๒๕๐
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพันธ	๒๕๑
ภาคผนวก ค ผลการหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา	๒๕๓
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้นิติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์เชิงลึก)	๒๕๕
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์ หรือแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก	๒๖๑
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๒๖๖
ภาคผนวก ช ประเด็นในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๒๗๐

ณ

ภาคผนวก ซ ภาพประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๒๗๑

ภาคผนวก ฉ ภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๒๗๒

ประวัติผู้วิจัย

๒๗๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑.๑	แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง	๑๓
๑.๒	แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง	๑๖
๑.๓	แสดงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง	๒๕
๑.๔	แสดงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ	๓๔
๒.๑	แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดตะวันตก	๖๘
๒.๒	แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดความตะวันออก	๗๘
๒.๓	แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ	๙๕
๓.๑	แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า	๑๒๓
๓.๒	แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม	๑๓๒
๓.๓	แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์	๑๕๗
๓.๔	แสดงแนวคิดหลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง	๑๗๓
๓.๕	แสดงการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล	๑๘๓

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.๑	๓๘
๒.๑	๘๓
๔.๑	๒๑๔
๔.๒	๒๑๖
๔.๓	๒๑๘
๔.๔	๒๒๐
	PRLB HOUSE MODEL
๔.๕	๒๒๓
	PRLB HOUSE MODEL
๔.๖	๒๓๙
	PRLB HOUSE MODEL
๔.๗	๒๔๕
๔.๘	๒๔๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
คำย่อ				
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสกั	(ภาษาไทย)
สัง.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สัง.น. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ต.ก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ป.ญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ปณณาส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปัญญาสนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
คำย่อ				
ที.สี.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย	สูมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สัง.ม.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑.๑.๑ ความเป็นมา

เมื่อประมาณหมื่นล้านกว่าปีที่ผ่านมามีสสาร พลังงาน เวลา และพื้นที่ได้รวมตัวกันเกิดปรากฏการณ์บิกแบง (Big Bang) เกิดเป็นเอกภพ หลังเหตุการณ์บิกแบง สามพันกว่าล้านปี สสารและพลังงานเริ่มรวมตัวกันเป็นเชิงซ้อนที่เรียกว่าอะตอม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของโมเลกุลเป็นดาวเคราะห์เรียกว่าโลก และเกิดมีสิ่งมีชีวิต ในระยะเวลาประมาณเจ็ดหมื่นปี สิ่งมีชีวิตเริ่มก่อรูปโครงสร้างสังคมที่ประณีตมากขึ้นเรียกว่าวัฒนธรรม เป็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ทั้งหลายเรียกว่าประวัติศาสตร์ ซึ่งเส้นทางประวัติศาสตร์มีการปฏิวัติที่สำคัญ ๓ รูปแบบ คือ การปฏิวัติการรับรู้เริ่มก่อนหนึ่งหมื่นปีมาแล้ว แล้วเข้าสู่การปฏิวัติเกษตรกรรมเริ่มขึ้นประมาณหนึ่งหมื่นสองพันปี และการปฏิวัติวิทยาศาสตร์เมื่อประมาณเพียงห้าร้อยกว่าปีที่ผ่านมา^๑

ประวัติความเป็นมาของมนุษย์มีวิวัฒนาการมาตามลำดับจนเกิดสังคมเป็นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ออกจะเป็นเรื่องธรรมดาอย่างมากดังที่ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีกได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animal)”^๒ หมายความว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่สามารถอยู่ลำพังเพียงคนเดียวได้ ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ฟังพาอาศัยและอยู่ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน มนุษย์จึงได้รวมตัวกันสร้างวัฒนธรรมขึ้น เมื่อมีสังคมเกิดขึ้นจึงเป็นจุดกำเนิดของรัฐสภาพชีวิตของสัตว์โลกที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยอาศัยสติปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง ตลอดจนมีจิตสำนึกรับผิดชอบชั่วดี จนสามารถสร้างสังคมมนุษย์ได้จากการคัดสรรโดยชาติ เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเก็บรักษาคงไว้ เพราะมนุษย์ได้ปรับเปลี่ยนลักษณะบางอย่างเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีองค์ประกอบคือ

^๑ ยูวัล โนอาห์ แฮรารี, *เซเปียนส์ ประวัติย่อมนุษยชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : ยิปซี กริ๊ป, ๒๕๖๑), หน้า ๒๗-๒๘.

^๒ พระมหาสนอง ปจฺโจปการี, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗-๔๘.

มีอาณาบริเวณที่แน่นอน การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การมีความสัมพันธ์ และมีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน อย่างเป็นกิจจะลักษณะ โดยสร้างบรรทัดฐานเดียวกัน^๓

สังคมมนุษย์เรียกว่ารัฐ ซึ่งเป็นความผูกพันทางการเมืองเพราะประชาชนอยู่ภายใต้ระบบ การเมืองอย่างเดียวกัน มีอธิปไตยอันเดียวกัน รวมทั้งเอกราชเต็มในฐานะที่เป็นรัฐอันมีลักษณะ เป็นกลุ่มคนที่มีประโยชน์และจุดหมายร่วมกัน มีดินแดนเป็นสัดส่วน มีอิสระจากการควบคุมของ ต่างประเทศ และมีอำนาจสูงสุดหรืออธิปไตยรวมอยู่^๔ จึงเป็นจุดกำเนิดของรัฐเริ่มมาจากครอบครัว ซึ่งสืบต่อมาเป็นวงศ์वार และเผ่าพันธุ์ ด้วยอุปนิสัยที่มีความเคารพอาวุโส จึงเกิดเป็นรัฐในหมู่ชน ซึ่งมีหัวหน้าในการปกครองดูแลให้คำปรึกษา ได้มีวิวัฒนาการมาจนพลเมืองเพิ่มจำนวนมากขึ้น จนมีมากกว่าอาหาร ได้หยุดตั้งหลักแหล่งเพื่อทำการเพาะปลูกทำให้เกิดเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม เป็นจุดเริ่มกำเนิดรัฐและรัฐบาลขึ้นมา^๕ ทำให้เกิดสถาบันทางการเมืองซึ่งเป็นขอบเขตของพฤติกรรมที่ สร้างขึ้นและมีการปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาอันเป็นที่ยอมรับกันในสังคมประกอบด้วย รัฐธรรมนูญ สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ สถาบันฝ่ายบริหาร และสถาบันฝ่ายตุลาการ^๖

การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจในการจัดสรรผลประโยชน์ในสังคมนั้น ๆ เป็นตัวกำหนด กิจกรรมของสังคมนั้นๆ โดยอำนาจในการจัดสรรผลประโยชน์ในสังคมนั้น ๆ อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน หรืออาจหมายถึงการแข่งขันเพื่อช่วงชิงอำนาจ และนำอำนาจมาใช้เพื่อการจัดสรรทรัพยากร ผลประโยชน์ที่มีอยู่ในตัวเอง กลุ่ม สาธารณะ และกลุ่มผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ยุติธรรม เสมอภาค เพื่อเป้าหมายสุดท้าย คือ คุณภาพชีวิตและความสุขหรือความอยู่ดีมีสุขและยั่งยืนของประชาชน ชุมชนและประเทศชาติโดยภาพรวม^๗ การเมืองจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐ อำนาจและอำนาจหน้าที่ การแจกสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม และเป็นเรื่องของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญ ๆ ทางการเมือง เป็นต้น เมื่อการเมืองเป็นเรื่องของรัฐจึงเกิดการปกครองซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่ได้รับการหนุนหลัง โดยการใช้อำนาจที่มีผลการบังคับใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งจะเป็นอำนาจที่จะทำให้เกิดการจัดระเบียบ เพื่อสร้างหลักประกันว่า การนำนโยบายที่มีอยู่มาปฏิบัติได้ผล เพราะการปกครองหรือการบริหาร วางระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์บำรุงสุขนั้น จำเป็นต้องอาศัยอำนาจคือการเมือง คือ การใช้อำนาจและระเบียบกฎเกณฑ์มาบริหารจัดการ^๘

^๓ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๑.

^๔ อานนท์ อาภาภิรม, **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^๗ วิศาล ศรีมหาวโร, **สังคมวิทยาการเมืองการปกครอง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๙.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

นับแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรและฉบับชั่วคราวมาแล้ว ๒๐ ฉบับ ซึ่งฉบับที่บังคับใช้ในปัจจุบัน คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ โดยมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐ เป็นต้นมา และเป็นที่ยอมรับกันว่ารัฐธรรมนูญถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สิ่งหนึ่งที่แสดงความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญคือกฎหมายใด ๆ ที่ใช้บังคับหรือจะใช้บังคับนั้น จะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นแม่บทนั้นมีได้ ถือเป็นหลักความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งหลักการนี้ได้รับรองไว้ตั้งแต่ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีบทบัญญัติไว้ในมาตรา ๕ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐^๙ ว่า

“รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎหรือข้อบังคับ หรือการกระทำใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้”

ความเป็นกฎหมายสูงสุด หรือ Supremacy of Law หมายถึง สถานะสูงสุดของกฎหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นสถานะของกฎหมายนั้น ๆ ว่าอยู่ในลำดับสูงเหนือกฎหมายอื่นใดทั้งปวง ลำดับเช่นนี้อาจเรียกว่าศักดิ์ หรือชั้นของกฎหมาย (Hierarchy of Law) ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว จะกำหนดให้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ส่วนกฎหมายธรรมดาในรูปแบบหรือประเภทอื่น ๆ ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ระเบียบ ข้อบังคับ นั้น จะถือว่าเป็นกฎหมายในชั้นรองลงมา^{๑๐} ในทุก ๆ รัฐธรรมนูญต่างก็มีรากฐานแนวคิดหลากหลายด้านด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในนั้นย่อมหนีไม่พ้นเรื่องราวของสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เนื่องจากทั้งสองเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญในความเป็นมนุษย์และเป็นหลักการสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคจึงปรากฏเป็นบทบัญญัติหลัก ๆ ของรัฐธรรมนูญต่าง ๆ เสมอมา ในฐานะแนวความคิดพื้นฐานอันจำเป็นควบคู่มากับการกำเนิดของรัฐธรรมนูญในโลก เพราะอีกด้านหนึ่งการมีรัฐธรรมนูญนั้น ก็เป็นไปเพื่อคุ้มครองประชาชนในสังคมการเมืองหนึ่ง ๆ นั้นเอง

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้มีการนำมาบัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยบัญญัติไว้ในหมวด ๒ สิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยาม ได้วางหลักไว้อย่างกว้างว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ และมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” และ “ภายในบังคับแห่งกฎหมาย บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน

^๙ ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๖ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๔.

^{๑๐} วัชรกร วิทิตานนท์, หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ” แม้ว่าจะวางหลักไว้ อย่างกว้าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ แต่ในเมื่อไม่มีกฎหมายมารองรับ ในบางเรื่องจึงมีการละเมิดจน เกิดผลเสียต่อการปกครอง^{๑๑}

นับแต่นั้นเป็นต้นมา ในการจัดทำรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ ผู้ที่เกี่ยวข้องจะคำนึงถึงการ ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นประการสำคัญเสมอมา เพราะมองว่าสิทธิและเสรีภาพ เป็นเกียรติยศและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น หากละเลยหรือไม่ค้ำครองเรื่องเหล่านี้แล้วย่อมส่งผลต่อเกียรติภูมิของประเทศชาติตามไปด้วย การค้ำครองสิทธิและเสรีภาพตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงเป็นหลักการ สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องนำมาบัญญัติไว้ในทุก ๆ รัฐธรรมนูญ และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ก็ได้มีการนำเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาบัญญัติไว้ในหมวด ๓ มาตรา ๒๕-๔๙^{๑๒}

๑.๑.๒ ความสำคัญของปัญหา

ฉะนั้น สิทธิ (Right) คือ ประโยชน์ที่กฎหมายจะรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่ จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพ (Liberty) คือ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ ภายใต้อำนาจการครอบงำของบุคคลอื่น มีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ สิทธิและเสรีภาพจึงมี ความสำคัญต่อมนุษย์ทุกคนที่รัฐทุกรัฐจะต้องให้การรับรองคุ้มครอง

ดังที่โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobber) ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองผ่านหนังสือ Leviathan อธิบายถึงอำนาจที่เด็ดขาดของผู้ปกครองซึ่งมุ่งเน้นให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตรอดอย่าง ปลอดภัยเหนือความสำคัญอื่นใด แม้จะต้องแลกด้วยสิทธิเสรีภาพก็ต้องยอม และเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์ดังกล่าว เสนอให้องค์อธิปัตย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียว^{๑๓} ในขณะที่ฌอง ฌาคส์ รูสโซ (Jean-Jacques Rorsseau) ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองในเรื่องสัญญาประชาคม ได้ให้ความสำคัญ เรื่องของเสรีภาพควบคู่กับความเป็นมนุษย์ หากใครปฏิเสธเสรีภาพก็ปฏิเสธความเป็นมนุษย์^{๑๔} และ ชงจื้อมีแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอยู่บนหลักการพื้นฐานทางจริยศาสตร์ในระบบ ความสัมพันธ์พื้นฐานอันยิ่งใหญ่คือความสัมพันธ์ทั้งห้า เพื่อเป็นทางออกแก้ปัญหาของมนุษย์และสังคม

^{๑๑} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๔๗๕, เล่ม ๔๙, ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕, หน้า ๕๓๖.

^{๑๒} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๒๐ พุทธศักราช ๒๕๖๐, เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๖ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๗-๑๓.

^{๑๓} Thomas Hobbes, *Leviathan: Or the Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*, edited by Michael Oakeshott with an introduction by Richard s. Peters (New York: Collier Books, 1967).

^{๑๔} ปรีชา เรื่องจันทร์, *การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม*, (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๙), หน้า ๓๔.

การเมืองในสมัยนั้น^{๑๕} และในลัทธิเต๋ากล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์นั้นอยู่ที่การปกครองโดยไม่ต้องปกครอง^{๑๖} และมหาตมะคานธี มีความเห็นว่าภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย คนที่อ่อนแอที่สุดจะได้รับโอกาส เช่นเดียวกับคนที่แข็งแรงที่สุดด้วยวิธีการแห่งอหิงสา ซึ่งได้แก่วิธีการไม่ใช้กำลัง ไม่รวมมือกับการใช้กำลัง”^{๑๗} ซึ่งเป็นแนวคิดทั่วไปในทางตะวันตกและทางตะวันออก

ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางในการดำรงชีวิต หลักปฏิบัติต่อสังคม หลักการปกครอง หลักเศรษฐกิจ หลักการหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ ตลอดถึงขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี โดยให้ความรู้ ๔ ทาง คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม เช่น ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับนักปกครอง ราชনীติธรรมเป็นคุณสมบัติสำหรับผู้จะเข้ารับข้าราชการ เป็นต้น^{๑๘} การนำเอาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องมีคุณธรรมประจำใจ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน อันประกอบด้วยความเป็นผู้รู้จักเหตุแห่งความจริง รู้จักผลอันประเสริฐ รู้จักตน รู้เรา รู้เขา รู้จักพอดี ความพอดี รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม รู้จักชุมชนเมื่อเข้าไปหา รู้จักบุคคลว่าควรคบและไม่ควรคบ เป็นต้น

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๑๙} พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์^{๒๐} โดยมีวินัยเป็นระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็ก่อเกิดการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๒๑} และเป็นการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผนกับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกากา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๒๒} ในยุคปัจจุบันหลวงพ่อกุศลพุทธทาสภิกขุได้เสนอระบบธรรมิกสังคมนิยมจึงจะถูกต้องตามธรรมสังัจจะของ

^{๑๕} สุวรรณา สถาอานันท์, หลุนอีวี่: ขงจื้อสนทนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒), หน้า ๙๕.

^{๑๖} พจนานันท์ จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒), หน้า ๙๕.

^{๑๗} ชัยชนะ พิมานแมน, ความคิดทางการเมืองมหาตมะคานธี, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

^{๑๘} บันเทิง พาพิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔-๘.

^{๑๙} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙/๑๙๑.

^{๒๑} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) และ ระเบียบ ภาวิไล, พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๖๑.

ธรรมชาติ^{๒๓} สังคมที่สมาชิกในสังคมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีชัยมาปฏิบัติพหุ มีลักษณะเป็นกลาง ๆ โดยมีหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ การได้คุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาค (สมภาพหรือสมานภาพ) ที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ประการจะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาค^{๒๔} สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามกฎหมายถูกลดลงเป็นวิธีทำความดี ๑๐ ประการ แบ่งเป็นวิธีทำความดีทางกาย ๓ ประการ วิธีทำความดีทางวาจา ๔ ประการ และวิธีทำความดีทางใจ ๓ ประการ^{๒๕}

การเมืองในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้พูดการเมืองโดยตรง แต่ได้กล่าวถึงหลักการปกครองโดยไม่ระบุว่าปกครองแบบใดดี แบบใดเสีย ไม่ว่าจะเป็แบบประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม ให้ยึดหลักการที่เป็นธรรมมุ่งการปกครองแบบธรรมาภิบาลปรากฏในอธิปไตยยสูตรว่าด้วยอธิปไตยคือความเป็นใหญ่ มี ๓ ประการ^{๒๖} คือ

๑. อัตตาธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ เป็นการถือเอาตนเอง ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ ตลอดจนผลประโยชน์ตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนและสิ่งทีเนื่องด้วยตนเป็นประมาณ

๒. โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ เป็นความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงสรรเสริญและนินทา ไม่มีหลักการที่แน่นอน กระทำการโดยปรารถจะเอาใจคนหมู่มหาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวเป็นประมาณ

๓. ธรรมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ เป็นการถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล เป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่ได้รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยคามบริสุทธิ์ใจว่าเป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงาม เป็นการปกครองที่ดี

พุทธปรัชญาทางการเมืองที่พระพุทธเจ้าทรงสอนใช้คำว่าอธิปไตยเป็นหลักที่ปกครองพึงยึดถือ เมื่อเป็นผู้ปกครองแล้วจะยึดถืออะไรเป็นใหญ่ ส่วนอธิปไตยที่ใช้ในปัจจุบันเน้นว่าอำนาจ อธิปไตยหรืออำนาจในการปกครองควรอยู่ที่ใด หรืออยู่ที่ใครตามหลักวิชาของรัฐศาสตร์ ฉะนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนในกฎทันทสูตร^{๒๗} สูตรว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง กล่าวโดยสรุปประกอบด้วย (๑) การบริหารโดยการกระจายอำนาจ (๒) การจัดตำแหน่งทางการบริหาร (๓) การวางนโยบายและกลยุทธ์ (๔) การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการลงประชามติ (๕) การสื่อสาร และ (๖) ผลของการ

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, บรรณาธิการโดยโดนัลด์เคสแวนเนอร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๙๙-๑๐๓.

^{๒๔} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๕} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ธรรมราชา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๖} อ. ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๒.

^{๒๗} ที. สี่. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๕-๑๕๐.

ปฏิรูปแนวคิด ซึ่งชี้ให้เห็นถึงเศรษฐกิจที่ผูกอยู่กับการเมืองการปกครองที่ต้องการให้ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองคงอยู่ตลอดไปที่จะทำให้โจรผู้ร้ายไม่มี ถูกหลักศีลธรรมจริยธรรม เป็นการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ยั่งยืน และเพิ่มผลผลิตหรือภาษีเงินได้เข้าคลังหลวงนับว่าเป็นต้นแบบพุทธปรัชญาการเมืองที่แก้ปัญหาอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพเป็นอย่างยิ่ง

จะเห็นได้ว่า เรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ เมื่อนำหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ยึดทางสายกลางในการปฏิบัติต่อตนเองและสังคม ซึ่งเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ จึงเห็นว่าอรรถประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการศึกษาเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์นั้น จะเป็นการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์และเป็นแนวทางออกหรือทางเลือกให้กับสังคมในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดแบบตะวันออกหรือแนวความคิดแบบตะวันตก ให้เข้าใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้จะได้มีแนวทางในการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสม อันเป็นไปโดยชอบประกอบด้วยธรรมตามแนวทางของพุทธศาสตร์ในที่สุด

๑.๒ คำถามการวิจัย

- ๑.๒.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไปเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์
- ๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยโดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนที่เป็นหลักการและหลักปฏิบัติของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ขณะเดียวกันก็จะมีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดของนักคิดของ

ตะวันตกและตะวันออกที่สำคัญ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า พุทธธรรม พระสงฆ์ และบูรณาการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป ประกอบด้วยแนวคิดตะวันตก และตามแนวคิดตะวันออก

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ประกอบด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป ตามแนวพุทธศาสตร์ และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ ด้านพระพุทธศาสนา และกลุ่มที่ ๒ ด้านรัฐศาสตร์

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ในครั้งนี้ด้วยรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนาโดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ รูปหรือคน การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะจึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อพิจารณาผลการวิจัยเบื้องต้นของผู้วิจัยว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย กรอบของการวิจัยมาน้อยเพียงใด

๑.๔.๓ ขอบด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคม ๒๕๖๒ ถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๖๔ รวมเป็นระยะเวลา ๒๓ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด

๑.๕.๒ เสรีภาพ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด

๑.๕.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมือง ได้อย่างอิสระ และความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด

๑.๕.๔ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ หมายถึง หลักการ หลักปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนาที่ได้บัญญัติไว้ซึ่งความมีสิทธิและเสรีภาพที่พึงจะกระทำต่อบุคคล สัตว์ สิ่งของ หรือสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก ด้วยความเคารพ นอบน้อม เกื้อกูล หรือการพึ่งพาอาศัยกัน

๑.๕.๕ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในระดับบุคคล หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมือง ได้อย่างอิสระ และความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง และเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

๑.๕.๖ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในระดับสังคม หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมือง ได้อย่างอิสระ และความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมือง ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง และเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดในเรื่องของการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ที่จะประโยชน์ต่อสังคมและเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ในที่นี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจภาพรวมขององค์ความรู้การวิจัยว่าดำเนินไปในทิศทางใด เพื่อสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ไปข้างหน้างานที่นักวิชาการท่านอื่นๆ ได้ทำมาแล้ว และเพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างทางวิชาการที่นักวิชาการท่านอื่นๆ ยังไม่ได้ศึกษาหรือศึกษาอะไรบ้างแล้วและไม่ครอบคลุมมากพอ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑.๖.๑ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ในส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจว่าแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและวิชาการเกี่ยวกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ได้มีนักวิชาการได้วิจัยเรื่องไว้หลายท่าน ในครั้งนี้ผู้วิจัยแยกเอกสารที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ประเด็น คือ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดตะวันตก และสิทธิและเสรีภาพตามแนวความคิดตะวันออก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๖.๑.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก ซึ่งนักชาวมัธยม อุ่นตรงจิตร ได้กล่าวถึงการเมืองไว้ในหนังสือรัฐศาสตร์ว่า การเมืองเป็นการได้มาซึ่งอำนาจเพื่อจะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และได้อย่างไร และอำนาจทางการเมืองเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญที่จะสามารถบังคับ

ให้คนหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจน้อยกว่ากระทำการที่ต้องการ^{๒๘} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการเมือง ในหนังสือ “The Republic”^{๒๙} ของเพลโต (Plato) ถือเป็นแนวความคิดที่สะท้อนให้เห็นมุมมองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เป็นต้นว่า “จงจำหลักการดั้งเดิมที่ว่า...คน ๆ เดียวควรจะทำเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น กล่าวคือ สิ่งที่ธรรมชาติของเขาปรับให้เขาได้ดีที่สุด (หลักเสรีภาพ) ความยุติธรรมคือหลักการอันนี้ หรือส่วนหนึ่งของหลักการนี้” ยังสอดคล้องในงานนิพนธ์เรื่องรัฐศาสตร์ (Politics) อริสโตเติล (Aristotle) เสนอแนวคิดทางการเมืองไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์เมืองที่มีธรรมชาติอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ”^{๓๐} ในขณะที่นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองแบบใหม่สนับสนุนการใช้อำนาจและความรุนแรง จากอ่านหนังสือ The Prince ได้พัฒนาทฤษฎีการเมืองของตนขึ้นมา โดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยผู้เป็นฝ่ายปกครองที่จะใช้อำนาจให้ดีที่สุดนั่นคือเจ้าผู้ปกครอง^{๓๑} สอดคล้องกับโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองผ่านหนังสือ Leviathan เป็นหนังสืออธิบายถึงอำนาจที่เด็ดขาดของผู้ปกครอง มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่สนใจแพร่หลายจากผลงานเรื่อง รัฐาธิปัตย์ (Leviathan) ซึ่งมุ่งเน้นให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตรอดอย่างปลอดภัยเหนือความสำคัญอื่นใด แม้จะต้องแลกด้วยสิทธิเสรีภาพก็ต้องยอม และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว เสนอให้องค์อธิปัตย์ เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียว ซึ่งเรียกว่า Leviathan^{๓๒} ในขณะที่ฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rorsseau) ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองที่เด่นชัด และสำคัญที่สุดในเรื่องสัญญาประชาคม ได้ให้ความสำคัญเรื่องของเสรีภาพควบคู่กับความเป็นมนุษย์ หากใครปฏิเสธเสรีภาพก็ปฏิเสธความเป็นมนุษย์ จึงให้ความสำคัญในเรื่องเสรีภาพ และความเสมอภาค ผ่านหนังสือ Social contract (สัญญาประชาคม)^{๓๓} คาร์ล มาร์ค (Karl Marx) มีอิทธิพลทำให้เกิดลัทธิคอมมิวนิสต์ ในเรื่องของความเสมอภาคที่ได้รับแนวคิดจากเฮเกลจึงทำให้เกิดทฤษฎี Dialectic ความแตกต่างทางวัตถุ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้น ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองผ่านหนังสือ The Communist Manifesto ทำประกาศของลัทธิคอมมิวนิสต์

^{๒๘} ณัชชาภัทร์ อุ่นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔-๕.

^{๒๙} Francis MacDonald, The Republic of Plato, (Corford Publisher : Oxford Released Date, 1968), p. 35.

^{๓๐} พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖๓.

^{๓๑} ทินพันธ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง), (กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อก, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒.

^{๓๒} Thomas Hobbes, Leviathan: Or the Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil, edited by Michael Oakshott with an introduction by Richard s. Peters (New York : Collier Books, 1967).

^{๓๓} ปรีชา เรืองจันทร์, การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๙), หน้า ๓๔.

และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก ซึ่งสุวรรณ สถาอานันท์ ได้แปลหนังสือหลุนอี่วขงจื้อสนทนาซึ่งแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของขงจื้ออยู่บนหลักการพื้นฐานทางจริยศาสตร์ของขงจื้อมุ่งเน้นข้อเสนอเชิงจริยธรรมในระบบความสัมพันธ์พื้นฐานอันยิ่งใหญ่ คือความสัมพันธ์ทั้งห้า ได้แก่ บิดา-บุตร สามี-ภรรยา พี่-น้อง เพื่อน-เพื่อน ผู้ปกครอง-ผู้ใต้ปกครอง เพื่อเป็นทางออกแก่ปัญหาของมนุษย์และสังคมการเมืองในสมัยนั้น^{๓๔} ในขณะที่พจนานันท์ จันทรสันติ ได้แปลและเรียบเรียงหนังสือวิถีแห่งเต๋า ที่ได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์นั้นอยู่ที่เต๋าจึงคือวิถีทางของธรรมชาติ และเต๋าจึงคือคุณธรรมในลักษณะของเชิงจิตวิญญาณ โดยให้ความหมายของเต๋าว่า เป็นคำสมมติขึ้นใช้เรียกสภาวะหนึ่งซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูดหรือเหตุผลใดๆ แต่เป็นสิ่งที่หยุดสนิทอยู่ในตนเป็นสภาวะอันสูงสุดยอดเยี่ยมที่ไม่ต้องการยอมรับหรือปฏิเสธ ดังนั้น ถ้อยคำหรือข้อความ คำพูดที่แสดงออกมาโดยมุ่งหวังที่จะอธิบายเต๋าจึงเป็นไปได้โดยนัยแห่งการเปรียบเทียบ จึงได้กล่าวว่า การปกครองโดยไม่ต้องปกครอง^{๓๕} และสอดคล้องกับแนวคิดทางการเมืองของท่านมหาตมะ คานธี ในเรื่องระบบการปกครอง มหาตมะคานธี มีความเห็นว่า “ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย คนที่อ่อนแอที่สุดจะได้รับโอกาส เช่นเดียวกับคนที่แข็งแรงที่สุด ภาวะการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้นอกเสียจากอหิงสาหรือสันติวิธี ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นเสมอว่า ความเป็นธรรมในสังคม แม้แต่กับผู้ที่ต่ำต้อยและน้อยหน่าที่สุด จะเกิดขึ้นโดยการใช้กำลังไม่ได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ที่ได้รับความไม่เป็นธรรมที่ต่ำต้อยที่สุดจะสามารถแก้ไขความไม่เป็นธรรมได้ด้วยวิธีการแห่งอหิงสา ซึ่งได้แก่วิธีการไม่ใช้กำลัง ไม่ร่วมมือกับการใช้กำลัง”^{๓๖}

จากที่ได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก พบหลักฐานที่นักวิชาการได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง พบว่า ได้มีหลักฐานเพียงพอต่อการศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ดังตารางที่ ๑.๑ แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ดังนี้

ตารางที่ ๑.๑ แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	หนังสือ
ณัชชาภัทร์ อุ่นตรงจิตร	รัฐศาสตร์ (๒๕๕๙)
Francis MacDonald	The Republic of Plato (1968)
พระราชวรมนูณี (ประยูร ธมมจิตโต)	ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก (๒๕๔๐)
ทินพันธ์ นาคะตะ	นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง) (๒๕๔๑)

^{๓๔} สุวรรณ สถาอานันท์, หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒), หน้า ๙๕.

^{๓๕} พจนานันท์ จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒), หน้า ๙๕.

^{๓๖} ชัยชนะ พิมานแมน, ความคิดทางการเมืองมหาตมะ คานธี, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

ตารางที่ ๑.๑ แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	หนังสือ
Thomas Hobbes	Leviathan: Or the Matter (1967)
ปรีชา เรื่องจันทร์	การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (๒๕๕๙)
สุวรรณา สถาอนันท์	หลุนอิว: ขงจื้อสนทนา (๒๕๖๒)
พจนานันท์ จันทร์สันติ	วิถีแห่งเต๋า (๒๕๖๒)
ชัยชนะ พیمانแมน	ความคิดทางการเมืองมหาตมะคานธี (๒๕๓๐)

๑.๖.๑.๒ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๓๗} การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การ เหมือนในปัจจุบัน แต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูป ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๓๘} พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์^{๓๙} วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็เกื้อกูลการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๔๐} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบกฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๔๑} ซึ่งพุทธศาสนิกชนได้เสนอระบบธรรมิกสังคมนิยมจึงจะต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ ทั้งนี้ ชีวิตทั้งหลายมีระบบการเมือง แม้แต่ต้นไม้

^{๓๗} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^{๓๘} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

^{๓๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙/๑๙๑.

^{๔๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ระเบียบ ภาวิไล, พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๖๑.

แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน แล้วก็มาถึงคนคือระบบการเมืองของพระเจ้า ระบบการเมืองของธรรมชาติที่บังคับให้มนุษย์จะต้องอยู่กันอย่างถูกต้องในการอยู่เป็นสังคม มิเช่นนั้นจะต้องตาย จะต้องสูญหายไป สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ และไม่มีเจตนาที่จะมีระบบการปกครอง มันเป็นไปเองตามธรรมชาติ แล้วมันรอดอยู่ได้เพราะเผอิญบางพวกหรือบางสาย มันเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธัมมิกสังคมนิยมของธรรมชาติ คือ ถูกต้องตามธรรมสัจจะของธรรมชาติที่มันจะต้องประพุดิแก่กันและกันอย่างนั้น มันจึงรอดอยู่ได้^{๒๒} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตโต) กล่าวว่าสังคมที่สมาชิกในสังคมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐกิจศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ มีลักษณะเป็นกลาง ๆ โดยมีหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ การได้คุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาค (สภาพหรือสมานภาพ) ที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ประการจะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาค^{๒๓} สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามกฏศัลยกรรมของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) หมายถึงวิธีทำความดี ๑๐ ประการ แบ่งเป็นวิธีทำความดีทางกาย ๓ ประการ วิธีทำความดีทางวาจา ๔ ประการ และวิธีทำความดีทางใจ ๓ ประการ^{๒๔} นอกจากนี้สมบูรณ สุขสำราญได้เขียนบทความพุทธศาสนากับการเมืองว่าพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมโดยมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จึงกล่าวอ้างได้ว่าหลักการในทางพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของแนวความคิดทางการเมืองและอำนาจของผู้ปกครองยึดเป็นแนวทางในการบริหารประเทศได้รับการยอมรับจากผู้อยู่ใต้ปกครองอย่างปราศจากข้อโต้แย้ง^{๒๕}

จากที่ได้ทบทวนแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ พบหลักฐานที่นักวิชาการได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง พบว่า ได้มีหลักฐานเพียงพอต่อการศึกษาสหสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ดังตารางที่ ๑.๒ แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองดังนี้

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, บรรณาธิการโดยโดนัลเดสแวนเนอร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๙๙-๑๐๓.

^{๒๓} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๔} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ธรรมราชา**, หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๕} สมบูรณ สุขสำราญ, **พระพุทธศาสนากับการเมือง**, **วารสารสังคมศาสตร์** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๒๒, หน้า ๑-๑๕.

ตารางที่ ๑.๒ แสดงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	หนังสือ
แสวง อุดมศรี	การปกครองคณะสงฆ์ไทย (๒๕๓๐)
พระมหาธรรมมรุต อริยมโม	การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก (๒๕๔๓)
วินัยปิฎก มหาวรรค	พระโอวาทปาติโมกข์
พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)	พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย (๒๕๓๒)
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)	นิติศาสตร์แนวพุทธ (๒๕๔๑)
พุทธทาสภิกขุ	ธัมมิกสังคมนิยม (๒๕๒๙)
พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)	พุทธศาสนากับสังคมไทย (๒๕๓๕)
พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต)	ธรรมราชา (๒๕๕๗)
สมบูรณ์ สุขสำราญ	พระพุทธศาสนากับการเมือง (๒๕๒๒)

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ในส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจว่าแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและวิชาการเกี่ยวกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ได้มีนักวิชาการได้ทำการวิจัยไว้หลายท่าน ในครั้งนี้ผู้วิจัยแยกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ประเด็น คือ การเมืองการปกครอง และสิทธิและเสรีภาพ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๖.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจว่าแนวคิดการเมืองการปกครองได้มีนักวิชาการได้ทำการวิจัยโดยมีรายละเอียด ดังนี้

นวลรัชดี อมรรัตนบงกช^{๑๖} ได้วิจัยเรื่อง “ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า ในยุโรปสมัยกลางฝ่ายศาสนจักรของคริสต์ศาสนามีอิทธิพลเหนือกว่าฝ่ายอาณาจักร ในดินแดนตะวันออกกลางฝ่ายศาสนจักรของศาสนาอิสลามมีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักร แต่ต่างกับในเอเชียที่ฝ่ายศาสนจักรไม่ได้มีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักร ยกเว้นในประเทศที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมหรือการเมืองเท่านั้น สำหรับฝ่ายศาสนจักรของพุทธศาสนากับฝ่ายอาณาจักรไทยมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกัน แต่ในเชิงอำนาจฝ่ายอาณาจักรมีอำนาจเหนือฝ่ายศาสนจักร โดยอาณาจักรมี

^{๑๖} นวลรัชดี อมรรัตนบงกช, “ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย”, *คุณกวีนิพนธ์ปรัชญาคุณกวีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง*, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔).

มาตรการควบคุมศาสนจักรอย่างใกล้ชิด เพราะผู้นำทางศาสนาสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อสังคมและสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ จากการศึกษาวิจัยยังพบว่า การรวมกลุ่มจากกิจกรรมที่มีใช้กิจกรรมทางการเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมืองของสำนักสันตติโศก เริ่มจากการรวมกลุ่มที่มีกิจกรรมทางศาสนาและพัฒนาการไปสู่กิจกรรมทางการเมือง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชนที่มีพลังขับเคลื่อนสังคมเข้าสู่สังคมประชาธิปไตย และการวิจัยครั้งนี้ค้นพบว่า ศาสนากับการเมืองใหม่คือการนำเอาอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาที่ได้ถูกกลืนมานานในสังคมการเมืองไทยให้กลับเข้ามาสู่แนวคิดในทางการเมืองเพื่อพัฒนาเป็นการเมืองใหม่ในประเทศไทย แนวคิดศาสนากับการเมืองใหม่ คือ การปรับปรุงการเมืองปัจจุบันให้ดีขึ้นและเหมาะสมกับประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับหลักธรรมของพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับผู้นำรวมถึงการปรับปรุงการเมืองให้เป็นการปกครองโดยธรรม ให้ผู้นำยึดหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตย การเมืองใหม่ต้องมีการปฏิรูปทางการเมืองในด้านต่าง ๆ คือ (๑) มีการกระจายอำนาจและงบประมาณสู่ท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ (๒) มีการแยกหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการของรัฐออกจากกัน (๓) ส่งเสริมให้สังคมมีกลุ่มที่หลากหลายเพื่อป้องกันปัญหากลุ่มเฉพาะที่เป็นกลุ่มเสียงข้างมาก (๔) เสริมสร้างให้ประชาชนทั่วไปเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มกันซึ่งอาจจะเริ่มรวมกลุ่มจากกิจกรรมที่มีใช้การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง (๕) ปรับเปลี่ยนกระบวนการสรรหาผู้นำของรัฐให้สามารถที่จะได้ผู้นำที่มีคุณธรรมยึดหลักธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และบริหารบ้านเมือง (๖) ส่งเสริมให้มีการเมืองภาคประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวมหรือของท้องถิ่นตน (๗) สร้างระบอบประชาธิปไตยที่สะท้อนถึงการเป็นตัวแทนของทุกภาคส่วนเพื่อให้มีการถ่วงดุลอำนาจ (๘) กำหนดบทลงโทษขั้นรุนแรงสำหรับพรรคการเมืองที่ทำผิดและให้มีผลไปยังผู้สมัครรับเลือกตั้ง (๙) ปฏิรูปความคิดและจิตสำนึกของนักการเมือง รวมถึงประชาชนให้เห็นความสำคัญของหลักธรรมในพุทธศาสนาให้มีการยึดหลักศีลธรรมเป็นบรรทัดฐานในการดำรงชีวิตเป็นเสมือนธรรมานุญชีวิตและธรรมานุญการเมือง ความคิดการเมืองใหม่เป็นความคิดอุดมคติ เพราะปฏิเสธความเป็นจริงทางการเมืองว่าเป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ ซึ่งเท่ากับการปฏิเสธสภาพที่เป็นอยู่ของการเมืองปัจจุบัน ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มิติทางศาสนาของการเมืองใหม่นี้แม้เป็นสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นแต่เป็นแง่คิดและเป็นส่วนที่ปฏิเสธความสัมพันธ์ของการเมืองเก่า ทำให้นักการเมืองได้เริ่มฉุกคิดและเห็นถึงพลังภายนอกที่คอยตรวจสอบถ่วงดุลอยู่ ซึ่งไม่มีพลังประชาชนโดยทั่วไปตามหลักประชาธิปไตยของตะวันตก แต่เป็นพลังทางศาสนาที่เป็นพลังแห่งจิตวิญญาณ

ทิพนานิตา ปาลกะวงศ์^{๔๗} ได้วิจัยเรื่อง “ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย” ผลการวิจัยพบว่า ศาลรัฐธรรมนูญสามารถแบ่งช่วงเวลาของการปฏิบัติหน้าที่และปฏิกริยาจากทุกภาคส่วนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้เป็น ๒ ช่วงเวลา ซึ่งมีผลลัพธ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ คือ ๑) การปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ ในช่วงหลังการใช้

^{๔๗} ทิพนานิตา ปาลกะวงศ์, “ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย”, *ดัชนีปฏิรูปประเทศไทย* สาขาวิชาการเมือง, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓).

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึงช่วงก่อนการก่อรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๔๙ และ ๒) การปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในช่วงหลังการใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึงช่วงเวลาของการสิ้นสุดการทำงานวิจัยนี้ (พ.ศ. ๒๕๕๖) ศาลรัฐธรรมนูญเริ่มเผชิญกับกระแสต่อต้าน และคำถามมากมาย หลังจากที่มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ มาใช้ ซึ่งแม้ศาลรัฐธรรมนูญยังคงอยู่เช่นเดิมแต่กระบวนการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญจากเดิมที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีที่มาที่ยึดโยงกับอำนาจของผู้แทนประชาชนโดยตรง มาเป็นการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ยึดโยงกับผู้แทนที่ผ่านการสรรหาอีกทอดหนึ่ง กอปรกับปัจจัยทางการเมืองที่รุนแรงและหนักถ่วง ยิ่งทำให้สาธารณชนมองว่า ศาลรัฐธรรมนูญปฏิบัติหน้าที่อย่างมีวาระซ่อนเร้นทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปมีส่วนกับกระแสตุลาการภิวัตน์ การวิจัยครั้งนี้ได้ค้นพบว่าประเด็นปัญหาหลักที่นำไปสู่วิกฤตความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญ ๑) ที่มาของการเลือกสรรตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่มีความยึดโยงกับประชาชนโดยตรง ซึ่งที่มาซึ่งไม่มีความเป็นประชาธิปไตยนี้ ๒) เกิดคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ ความโปร่งใส และสถานะที่สามารถตรวจสอบได้ของศาลรัฐธรรมนูญ ประเด็นปัญหาเหล่านี้ ทำให้ประชาชนยิ่งเกิดความกังขา และไม่ยอมรับมากขึ้น กระทั่งนำไปสู่การถกเถียงในวงกว้างว่า ควรหรือไม่ที่ระบบการเมืองไทย จะต้องมีศาลรัฐธรรมนูญต่อไปอย่างไรก็ตาม การวิจัยนี้พบว่า ศาลรัฐธรรมนูญยังคงดำรงอยู่เป็นองค์กรที่จำเป็นในการพิจารณาข้อขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญต่อไป และเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย จึงขอเสนอแนะแนวทาง สร้างความชอบธรรมให้กับศาลรัฐธรรมนูญ คือ (๑) ประเด็นเรื่องที่มาของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กระบวนการคัดสรรตามรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ มิได้ยึดโยงกับอำนาจของประชาชนโดยตรง จึงเสนอการเปลี่ยนแปลงการลงมติ โดยให้นำรายชื่อเข้าสู่การพิจารณาร่วมของสมาชิกสภานิติบัญญัติทั้งสองสภา ซึ่งในส่วนของวุฒิสภานั้นจะให้อำนาจเฉพาะวุฒิสภา ที่มาจากการเลือกตั้งเท่านั้น มีสิทธิออกเสียงเพื่อยุติปัญหาเกี่ยวกับที่มาของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ประเด็นเรื่องการไม่ยึดโยงกับประชาชน (๒) ประเด็นเรื่องกระบวนการทำงานของศาลรัฐธรรมนูญ ผู้วิจัยเห็นว่า ศาลรัฐธรรมนูญต้องปฏิบัติหน้าที่ตามกรอบอำนาจที่กำหนดไว้ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ปฏิบัติตามหลักมาตรฐานจริยธรรมของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕ เรื่อง “ประมวลจริยธรรมตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ” มาปฏิบัติในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ อย่างเคร่งครัด อีกทั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มองว่าตนเป็นหนึ่งในตุลาการอำนาจที่คานอำนาจระหว่างรัฐบาลและสภานิติบัญญัติ ซึ่งเป็นทัศนคติ ที่นำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่ที่เกินขอบเขตอำนาจของศาล (๓) ข้อเสนอเรื่องการลงมติในการพิจารณาคำร้อง การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอให้การวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ทุกคำร้อง ต้องเป็นคำวินิจฉัยที่เป็นการลงมติโดยเสียงข้างมากพิเศษ คือ ใช้เสียง ๒ ใน ๓ ขององค์คณะของตุลาการ ทั้งหมด จำนวน ๙ นายเสียงข้างมากพิเศษ เป็นหลักการที่แก้ไข ลดทอนปัญหาเรื่องเสียงข้างมากกระทำโดยไม่คำนึงถึงเสียงข้างน้อย และเสียงข้างมากพิเศษ ยังสร้างเงื่อนไข ที่ต้องทำให้เกิดคำวินิจฉัย ที่เป็นตัวแทนของการปรองดองความเห็นที่แตกต่างของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้งหมด (๔) การตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ โดยกระบวนการ ตรวจสอบที่ประชาชนเชื่อถือศรัทธาว่ายุติธรรมนั้น จะช่วยลดล้างความกังขาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ และความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญได้

งานวิจัยชิ้นนี้ จึงเสนอให้ปรับเปลี่ยนกระบวนการตรวจสอบเสียใหม่ ให้ประชาชนทุกคนสามารถยื่นเรื่องพิจารณาตรวจสอบและถอดถอนศาลรัฐธรรมนูญทั้งรายบุคคลและรายคณะได้ โดยผ่านการพิจารณา โดยสมาชิกสภานิติบัญญัติทั้ง ๒ สภา ซึ่งกระบวนการตรวจสอบศาลรัฐธรรมนูญที่ผ่านรัฐสภาโดยตรงเช่นนี้ จะถือเป็นการทำงานภายใต้การถ่วงดุลสามฝ่ายโดยตรง เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ได้เสนอว่า ผู้ที่จะเสนอชื่อตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ คือ สภานิติบัญญัติ ดังนั้น การที่ให้สภานิติบัญญัติเป็นผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบการทำงานของ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจึงเป็นกระบวนการที่ยืดเยื้อกับอำนาจประชาชนที่สุดอีกด้วย จากการวิจัยได้ข้อสรุปว่า ๑) ความชอบธรรมที่เกิดจากรัฐธรรมนูญ คือ ที่มาของศาลรัฐธรรมนูญ ๒) ความชอบธรรมที่ได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในประเด็น ทั้งสองข้างต้นนี้ เมื่อกระบวนการคัดสรรตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และกระบวนการในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิผลและยึดโยงกับประชาชน ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทยจะเกิดขึ้น และยกระดับศาลรัฐธรรมนูญให้กลายเป็นสถาบัน ประเด็นปัญหา เรื่องความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญ จะลดน้อยลง ประชาชนจะเกิดความเชื่อถือศรัทธาและช่วยปกป้ององค์กร โดยปราศจากความกังวลที่ว่า ใครจะเป็นผู้ปกป้องศาลรัฐธรรมนูญจากการคุกคาม เพราะหากศาลรัฐธรรมนูญปกป้องรัฐธรรมนูญแล้ว ประชาชนก็ย่อมจะปกป้องศาลรัฐธรรมนูญเช่นกัน เพราะรัฐธรรมนูญ คือ อำนาจของมหาชนนั่นเอง

ศรัณยู หมั่นทรัพย์^{๔๘} ได้วิจัยเรื่อง “เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก: “การเมืองภาคประชาชน” ในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดส่งผลกระทบต่อชุมชนหลายประการ กลุ่มเคลื่อนไหวประเด็นสิ่งแวดล้อมระดับจุลภาคในพื้นที่จึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อพลังในการเคลื่อนไหวและการแก้ไขปัญหา เครือข่ายมีการจัดรูปองค์กรแบบหลวมๆ การระดมทรัพยากรเป็นไปตามความสมัครใจ ใช้หลักแบ่งปันและใช้เงินค่าจ้างทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ เป็นทุนหลักในการเคลื่อนไหว ยุทธวิธีเคลื่อนไหวคือการใช้พื้นที่สาธารณะยกระดับประเด็นปัญหาสู่สาธารณะ การใช้โอกาสและกระบวนการทางการเมืองด้วยการฟ้องร้องศาลปกครอง ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแนวทางจากการใช้พลังมวลชนต่อสู้ไปสู่การต่อสู้ด้วยช่องทางตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่เกี่ยวข้องและข้อมูลนำไปสู่ผลสะท้อนจากคำสั่งศาลปกครองประกาศมาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นเขตควบคุมมลพิษในปี ๒๕๕๒ และการฟ้องระงับโครงการและกิจการรุนแรง ๗๖ โครงการในปีเดียวกันนั้นเครือข่ายเลือก “การเมืองภาคประชาชน” เป็นอัตลักษณ์ในการเคลื่อนไหวโดยเพื่อใช้ประโยชน์ในการลดแรงกดดันและการกีดกันการเคลื่อนไหวในพื้นที่ และใช้เพื่อสร้างพลังให้สมาชิกเครือข่ายโดยเคลื่อนไหวร่วมไปกับการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่ผู้ประสานงานเครือข่ายได้เข้าเป็นแกนนำอยู่ในขณะนั้น เครือข่ายได้รับการยอมรับจากนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวว่ามีศักยภาพและสร้างแรงสะท้อนกับรัฐบาลและนักลงทุนเกิดนโยบายสาธารณะเปิดพื้นที่ทางการเมืองของประเด็นปัญหาที่รัฐบาลละเลยสู่สังคม ซึ่งแตกต่างจาก

^{๔๘} ศรัณยู หมั่นทรัพย์, “เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก: “การเมืองภาคประชาชน” ในสังคมไทย”, รายงานวิจัย, (วิทยาลัยสหวิทยาการ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘).

ชาวบ้านที่เห็นว่านโยบายเหล่านั้นไม่ถูกบังคับใช้ นโยบายไม่เกิดผลเชิงปฏิบัติ รัฐไม่เป็นธรรมกับพวกเขา ผู้วิจัยพบว่า การฟ้องระงับโครงการและกิจการรุนแรง ๗๖ โครงการได้แสดงถึงข้อจำกัดของการเมืองภาคประชาชนแบบมีส่วนร่วมที่ไม่สามารถสร้างอำนาจ ต่อรองหรือกำหนดทิศทาง การตัดสินใจได้จริง เพราะรัฐกุมอำนาจการตัดสินใจ และทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนกลายเป็นกีดกันทางการเมืองและเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้รัฐ ผู้วิจัยจึงเสนอเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการกับแนวคิดการเมืองภาคประชาชนแบบการมีส่วนร่วมที่อธิบายว่า จะช่วยสร้างดุลอำนาจระหว่างประชาชนกับการเมืองแบบตัวแทน และสร้างพลังประชาชนนำไปสู่การกำหนดชีวิตตนเอง โดยเสนอว่าการมีส่วนร่วมนั้นมีข้อจำกัดของการสร้างดุลอำนาจและการกำหนดชีวิตตนเองของประชาชน อาการคล้ายตัวลงของเครือข่ายเกิดจากการขาดแคลนทรัพยากรเพื่อการเคลื่อนไหวที่ยืดเยื้อยาวนาน กิจกรรมเพื่อชุมชนของโรงงานทำให้มวลชนกลุ่มหนึ่งไม่เข้าร่วม ผู้ประสานงานที่เข้มแข็งมากเกินไปขาดการพูดคุยเจรจาและรับฟังความเห็นร่วมกัน ทำให้ขาดประชาธิปไตยภายในของกระบวนการ ขาดการพัฒนาเรียนรู้และทำให้เครือข่ายไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้ และสาเหตุสำคัญที่มีความเฉพาะกาลสำหรับเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออกคือการเข้าเกี่ยวโยงกับการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยเฉพาะเมื่อบริบทสังคมไทยเข้าสู่ความขัดแย้งแบ่งขั้วทางการเมืองจึงส่งผลต่อความไว้วางใจ และลดจำนวนมวลชนในการเคลื่อนไหวจนคล้ายตัวลงในที่สุด

ธนิศ สุวรรณเมนะ^{๔๙} ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญกับการเมืองไทย” ผลการวิจัยพบว่า ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วรวม ๑๘ ฉบับ ในขณะที่ในต่างประเทศมีรัฐธรรมนูญอยู่เพียงไม่กี่ฉบับ รัฐธรรมนูญประเทศไทยที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นฉบับที่ ๑๖ โดยมีบทบัญญัติให้มีศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่พิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางการเมือง และการวินิจฉัยว่าบทบัญญัติใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีบทบัญญัติให้มีศาลรัฐธรรมนูญไว้เช่นเดียวกัน โดยให้ถือว่าเป็นศาลในการพิจารณาคดีทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จึงทำให้ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทที่สำคัญ และเป็นที่น่าสนใจของประชาชน จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์กับการเมืองไทยนั้น ศาลรัฐธรรมนูญเป็นสถาบันที่มีไว้เพื่อแก้ไขวิกฤตทางการเมือง และการขัดแย้งทางการเมือง ในขณะเดียวกัน ศาลรัฐธรรมนูญก็อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการที่จะทำลายล้าง เพราะการล้มล้างทางรัฐสภาของประเทศไทยในยุคปัจจุบันเป็นไปได้ยาก จึงต้องใช้การสร้างวิธีล้มล้างโดยอาศัยความผิด ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญจะต้องเป็นผู้ตัดสิน เช่น การพิจารณาคดีชุกหุน การยุบพรรคไทยรักไทย การยุบพรรคพลังประชาชน เป็นต้น งานวิจัยครั้งนี้ได้ค้นพบประเด็นสำคัญใหม่ เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในทางความคิดทางการเมืองของประชาชนในประเทศไทย ซึ่งองค์กรที่มีความสำคัญยิ่ง คือ ศาลรัฐธรรมนูญ

^{๔๙} ธนิศ สุวรรณเมนะ, “บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญกับการเมืองไทย”, *ดุชนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖) .

ซึ่งมีบทบาทในการวินิจฉัยข้อขัดแย้งในทางการเมือง แล้วนำเสนอแนวคิดและหลักการ เพื่อแก้ปัญหา และเสนอแนะบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นที่ยอมรับของสังคมไทย ดังนี้ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะต้องมีความเป็นอิสระในการพิจารณา จำนวนของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญควรมี ๑๕ คน และองค์คณะควรมีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั่งพิจารณาไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ คือ จำนวน ๑๐ คน และการดำรงตำแหน่งก็ควรเพียงวาระละ ๕ ปี และควรดำรงตำแหน่งได้ ไม่เกิน ๒ สมัย และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญควรมาจากหลากหลายอาชีพ หลากหลายภูมิความรู้ทั้งทางนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และอื่น ๆ อนึ่งการให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นที่ยอมรับของประชาชนก็ต้องขึ้นอยู่กับพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญว่าพิจารณาถูกต้องตามหลักการ ตามเหตุผลมากน้อยเพียงใด สวนทางกับความรู้สึกของประชาชนหรือไม่ การวินิจฉัยคดีในแต่ละครั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์มากน้อยเพียงใดในทางสื่อมวลชน ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญต้องมี ธรรมเนียมปฏิบัติหน้าที่ นอกจากนี้ ควรมีกฎหมายเกี่ยวกับการละเมิดอำนาจศาลรัฐธรรมนูญด้วยเช่นเดียวกับศาลยุติธรรม เพราะในปัจจุบันมีการท้าทายต่อศาลรัฐธรรมนูญมากขึ้น เช่น มีการแจ้งความจับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญคือ องค์การศาลที่มีอำนาจในการควบคุม ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและสามารถควบคุมการกระทำของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติได้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลยุติธรรมไม่อาจล่วงดุลต่อฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารได้ แต่ศาลรัฐธรรมนูญสามารถล่วงดุลได้จึงถือได้ว่าศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่มีความสำคัญยิ่งต่อการเมืองไทย

นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง^{๕๐} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราช และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน ๒) หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรม มีหลักการปกครองที่สำคัญคืออปรีหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย

^{๕๐} นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

อติชาติ คำพวงและอรอนงค์ อินสอาด^{๕๑} ได้วิจัยเรื่อง “ปรัชญาของขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม : การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์หลุนอี่ว” ผลการวิจัยพบว่า ขงจื้อเสนอแนวความคิดการจัดระเบียบทางสังคมโดยเริ่มจากการปฏิรูปสังคมตั้งแต่ฐานรากโดยการกำหนดแบบแผนทางพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมในอุดมคติคือวิญญูชนขึ้นแล้วเสนอให้ใช้การศึกษา คือการเรียนรู้อบรมตามจารีตหรือหลักรวมไปถึงการรู้จักเลือกปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีเป็นกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้สมาชิกเกิดการควบคุมจากภายนอกสู่ภายในจนเป็นบรรทัดฐานทางสังคม คุณธรรมและคุณค่าเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างทางบุคลิกภาพของตน ขงจื้อมองว่าผู้ที่ผ่านการขัดเกลาทางสังคมตามหลัมาดีแล้วคือ สมาชิกผู้มีคุณภาพที่สามารถปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมได้อย่างเหมาะสม ตามสถานภาพ บทบาทและช่วงชั้นทางสังคมที่ตนดำรงอยู่โดยมีบรรทัดฐานเชิงภววิทยา คือ “มนุษย์ธรรม” หรือ “เหริน”(仁) เป็นเป้าหมายเชิงคุณค่าสูงสุดคือการเดินไปสู่ความปรองดองและการมีสัมพันธภาพที่ดีงามระหว่างสมาชิกจนเกิดเป็นสังคมในอุดมคติที่เรียกว่า “ชุมชนมีมนุษย์ธรรม”

อภิญา ฉัตรช่อฟ้า^{๕๒} ได้วิจัยเรื่อง “การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ปัญหาของการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ประกอบด้วยปัญหาการสร้างวัฒนธรรมพลเมืองปัญหารัฐรวมศูนย์อำนาจ ปัญหาพลวัตวัฒนธรรมการเมืองไทยในประวัติศาสตร์ปัญหาระบบอุปถัมภ์และ ปัญหาการขาดการกล่อมเกลาร่วมเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ๒) แนวทางการการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย ได้แก่กำหนดให้การพัฒนาพลเมืองและการสร้างวัฒนธรรมพลเมืองให้เป็นยุทธศาสตร์วาระแห่งชาติมีบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่บังคับใช้อย่างต่อเนื่องและสถาบันการศึกษากับการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ๓) แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ได้แก่การพัฒนาความเป็นพลเมืองบนฐานคิดตะวันตกให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่พลเมืองมีสิทธิมีเสรีภาพ มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะสมาชิกหนึ่งของรัฐการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย ภายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา

^{๕๑} อติชาติ คำพวงและอรอนงค์ อินสอาด, “ปรัชญาของขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม : การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์หลุนอี่ว”, วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๒๖-๑๒๗.

^{๕๒} อภิญา ฉัตรช่อฟ้า, “การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๔) : ๑๒๑-๑๒๒.

เทียนธวัช ศรีใจงาม^{๕๓} ได้วิจัยเรื่อง “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง: ศึกษา ๓ กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีจุดร่วมกันอย่างน่าสนใจ ๓ ประการคือ ๑. ให้ความสำคัญกับการนำหลักการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Democracy) มาใช้ในฐานะระบอบการปกครองหลัก ๒. ให้ความสำคัญกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามตัวบทรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของนัยเชิงกฎหมาย ๓. มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญหรือทำการจัดสรรอำนาจเพิ่มเติมให้สถาบันการเมืองหรือหน่วยงานเดิมที่มีอยู่เพื่อผลักดันกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยพบอีกว่าหากวิเคราะห์ในรายละเอียดแล้วตัวบทในรัฐธรรมนูญของ ทั้ง ๓ กรณีศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ๒ ประเด็นคือ ๑. การกำหนดมาตรการในเชิงปฏิบัติด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และ ๒. การจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองในรายละเอียดมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างทั้ง ๒ ประการ ข้างต้นจากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับตัวแปรเชิงบริบทการเมืองในกระบวนการเปลี่ยนผ่านของ ทั้ง ๓ กรณีศึกษา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย

พระอ่อน มหิทธิโก (ระหฺง) และคณะ^{๕๔} ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า ๑. พระวินัยปิฎก ได้แก่ข้อห้ามและข้ออนุญาตเป็นแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทในพรราชาที่ ๒๐ มูลเหตุของการบัญญัติพระวินัยมาจากพระสุทินได้เสพเมถุนกับอดีตภรรยา สำหรับวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะสงฆ์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดความหลุดพ้นและเพื่อความผาสุกแก่หมู่คณะ ๒. ปรัชญาสังคม ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม ปัญหาสังคม พฤติกรรมการแสดงออกของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งมีนักปรัชญาหลายสำนักได้เสนอ แนวคิดทฤษฎีหลักการปฏิบัติ ระเบียบ ข้อบังคับสิทธิหน้าที่เสรีภาพ เสมอภาค และความยุติธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม ๓. ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎกได้แก่ ๑) สิทธิตามพระธรรมวินัยคือพระภิกษุสงฆ์ผู้บวชตามหลักเกณฑ์ของพระธรรมวินัยย่อมได้สิทธิในปฏิบัติกิจของพระสงฆ์ ๒) หน้าที่ตามพระธรรมวินัยมี ๒ อย่างคือ คั้นละและวิปัสสนา ๓) เสรีภาพตามพระวินัยคือพระสงฆ์มีอิสระในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นจากทุกข์ ๔) เสมอภาคตามพระธรรมวินัยคือพระสงฆ์ มีความเสมอภาคทางศีลมีความเสมอภาคทางความคิดเห็นมีความเสมอภาคในการแบ่งปันเช่นการรับภริณี ๕) ความยุติธรรมตามพระวินัยคือการตัดสินและการลงโทษ โดยใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

^{๕๓} เทียนธวัช ศรีใจงาม, “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง: ศึกษา ๓ กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕-๖.

^{๕๔} พระอ่อน มหิทธิโก (ระหฺง) และคณะ, “การวิเคราะห์ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎก”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑๑๙-๑๒๐.

จากที่ได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองกับหลักฐานได้มีนักวิชาการ ได้มีการศึกษาวิจัยในส่วนของศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย ความชอบธรรมของศาล รัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก “การเมืองภาคประชาชน” ใน สังคมไทย บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญกับการเมืองไทย รูปแบบและหลักการของการปกครองใน พระไตรปิฎก ปรัชญาของขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคมการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์หลุนอี่ และการ วิเคราะห์ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎก จึงเป็นสาเหตุทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาในเรื่อง สิทธิและเสรีภาพ ทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปได้ตามตารางที่ ๑.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ตารางที่ ๑.๓ แสดงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง

นักวิจัย	ผลการวิจัย
นวลรัชต์ อมรัตน์บงกช	แนวคิดศาสนากับการเมืองใหม่ คือ การปรับปรุงการเมืองปัจจุบัน ให้ดีขึ้นและเหมาะสมกับประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับ หลักธรรมของพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับผู้นำรวมถึงการปรับปรุง การเมืองให้เป็นการปกครองโดยธรรม ให้ผู้นำยึดหลักการปกครอง แบบธรรมาธิปไตย
ทิพภานิดา ปาลกะวงศ์	ความชอบธรรมที่เกิดจากรัฐธรรมนูญ คือ ที่มาของศาลรัฐธรรมนูญ ความชอบธรรมที่ได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาล รัฐธรรมนูญ ในประเด็น ทั้งสองข้างต้นนี้ เมื่อกระบวนการคัดสรร ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และกระบวนการในการตรวจสอบการ ปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิผล และยึดโยงกับประชาชน ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญใน ระบบการเมืองไทยจะเกิดขึ้น
ศรัณยู หมั่นทรัพย์	การเมืองภาคประชาชนเป็นอัตลักษณ์ในการเคลื่อนไหวโดยเพื่อใช้ ประโยชน์ในการลดแรงกดดันและการกดทับการเคลื่อนไหวในพื้นที่ และใช้เพื่อสร้างพลังให้สมาชิกเครือข่ายโดยเคลื่อนไหวร่วมไปกับการ เคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่ ผู้ ประสานงานเครือข่ายได้เข้าเป็นแกนนำอยู่ในขณะนั้น
ธนิต สุวรรณเมนะ	ความสัมพันธ์กับการเมืองไทยศาลรัฐธรรมนูญเป็นสถาบัน ที่มีไว้ เพื่อแก้ไขวิกฤตทางการเมือง และการขัดแย้งทางการเมือง ในขณะที่เดียวกัน ศาลรัฐธรรมนูญก็อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการที่ จะทำลายล้าง และศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรศาลที่มีอำนาจใน การควบคุม ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและสามารถควบคุมการ กระทำของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติได้ตามบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญ ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการเมืองไทย

ตารางที่ ๑.๓ แสดงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง	รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราช และ การปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก
อติชาติ คำพวงและอรอนงค์ อีนสะอาด	ขงจื้อเสนอแนวคิดการจัดระเบียบทางสังคมโดยเริ่มจากการปฏิรูปสังคมตั้งแต่ฐานรากโดยการกำหนดแบบแผนทางพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมในอุดมคติคือวิญญูชนขึ้นแล้วเสนอให้ใช้การศึกษาคือการเรียนรู้อบรมตามจารีตหรือหลั
อภิญา ฉัตรช่อฟ้า	การพัฒนาความเป็นพลเมืองบนฐานคิดตะวันตกให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่พลเมืองมีสิทธิมีเสรีภาพ มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะสมาชิกหนึ่งของรัฐการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา
เทียนธวัช ศรีใจงาม	นำหลักการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมาใช้ในฐานะระบอบการปกครองหลัก ให้ความสำคัญกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามตัวบทรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของนัยเชิงกฎหมาย มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญหรือทำการจัดสรรอำนาจเพิ่มเติมให้สถาบันการเมืองหรือหน่วยงานเดิมที่มีอยู่เพื่อผลักดันกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง
พระอ่อน มหิทธิโก (ระหุ่ง) และคณะ	ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎกได้แก่ ๑) สิทธิตามพระธรรมวินัยคือพระภิกษุสงฆ์ผู้บวชตามหลักเกณฑ์ของพระธรรมวินัยย่อมได้สิทธิในปฏิบัติกิจของพระสงฆ์ ๒) หน้าที่ตามพระธรรมวินัยมี ๒ อย่างคือคันถะและวิปัสสนา ๓) เสรีภาพตามพระวินัยคือพระสงฆ์มีอิสระในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นจากทุกข์ ๔) เสมอภาคตามพระธรรมวินัยคือพระสงฆ์มีความเสมอภาคทางศีลมีความเสมอภาคทางความคิดเห็นมีความเสมอภาคในการแบ่งปันเช่นการรับภิกษุ ๕) ความยุติธรรมตามพระวินัยคือการตัดสินและการลงโทษ โดยใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

๑..๖.๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพในส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเข้าใจว่าแนวคิดสิทธิและเสรีภาพได้มีนักวิชาการได้ทำการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาณุทัต ยอดแก้ว^{๕๕} ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน” ผลการวิจัยพบว่า สิทธิมนุษยชนและคำสอนทางพระพุทธศาสนา คล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าทั้งสองระบบส่งเสริมสันติภาพและการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพื่อคิดว่าเราสามารถสร้างแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ ขนาดไหน ผลการวิจัยแสดงว่าตามบทวิเคราะห์ของพระสงฆ์เถรวาทของไทยที่เคยเขียนประเด็น สิทธิมนุษยชน เช่น พุทธทาสภิกขุสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตฺโต) และพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เห็นว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนความกังวลใจของโลกเกี่ยวกับสันติภาพ และสุขภาวะของมนุษย์ในช่วงหลังการสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่สอง แต่สิทธิมนุษยชนนั้นยังไม่มี ความดีระดับสูงหรือ “สัมมาปัญญา” หากพิจารณาตามแนวคิดนิติปรัชญาตะวันตกที่เห็นว่าหน้าที่สร้าง สิทธิหน้าที่ตั้งที่สะท้อนอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทาที่สามารถสร้างสิทธิและเสรีภาพได้อย่างไม่มีขอบเขต มัชฌิมาปฏิปทาสามารถช่วยเสริมคุณค่าในเรื่องความดีระดับสูง หรือแม้แต่พัฒนาหรือเติมเต็มแนวคิด สิทธิมนุษยชน การบูรณาการปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติกับพุทธธรรมจึง ถูกเสนอในนี้ในฐานะอีกทางเลือกทางทฤษฎีสำหรับสังคมพุทธ

ณัฐศิษย์ เตชาพิพัฒน์กุล^{๕๖} ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ตามหลักพุทธสันติวิธี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะคานธี ได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่างๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ “อหิงสา” เป็นระบบจริยธรรมของอินเดียคือการไม่ใช้ความรุนแรงและเน้นพลังแห่งความรักความดี งามมาแก้ปัญหาทางการเมือง มหาตมะ คานธี ยึดหลักสัตยาเคราะห์ ๒ อย่างคือ ๑) สัจธรรมและ ศรัทธาในสัจธรรมและ ๒) การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ๒. แนวทางการสร้างสันติภาพตาม หลักพุทธศาสนาในหลักธรรมพละ ๕ ประกอบด้วย ๑) ศรัทธาพละกำลังแห่งความเชื่อควบคุมความ สงสัย ๒) วิริยะพละกำลังแห่งความเพียรควบคุมความเกียจคร้าน ๓) สติพละความระลึกรู้ได้กำลังแห่ง การควบคุมความประมาท การไม่ใส่ใจ ใจลอยไร้สติ ๔) สมาธิพละความตั้งใจมั่นกำลังแห่งการควบคุม จิตให้ตั้งมั่น และ ๕) ปัญญาพละ ความรอบรู้กำลังการควบคุมความเพิกเฉยไม่สนใจหลงมกมาย ๓. การวิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะคานธีตามแนวพุทธสันติพบว่า มหาตมะ คานธี สร้างสันติภาพด้วยหลักการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงโดยใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ที่

^{๕๕} ภาณุทัต ยอดแก้ว, “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน”, วารสารไทยศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๖๑-๖๒.

^{๕๖} ณัฐศิษย์ เตชาพิพัฒน์กุล, “แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธีตามหลักพุทธสันติวิธี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, มจร ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๑๐๕.

ต้องอาศัยความรักในเพื่อนมนุษย์ แม้ว่าผู้หนึ่งจะเป็นศัตรู การใช้ความไม่รุนแรงนี้เป็นการใช้ความศรัทธาความเชื่อความวิริยะอุตสาหะสมาธิสติปัญญา

พระมหาโยธิน โยธโก^{๕๗} ได้วิจัยเรื่อง “พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง” ผลการวิจัยพบว่า ๑. แนวคิดเรื่องระบบวรรณะในสังคมอินเดียเกิดจากการวิวัฒนาการทางสังคมที่ใช้วิธีตั้งชุมชนขึ้นมาต่างหาก มีการนับถือโคตรตามตระกูลของพราหมณ์ เบื้องหลังของระบบวรรณะคือแนวคิดการเหยียดสีผิว (Racism) ที่พวกอารยันใช้ในการปกครองพวกคนพื้นเมืองคือดราวิเดียน เพื่อกีดกันความบริสุทธิ์แห่งเชื้อสายของตนไม่ให้พวกดราวิเดียนเข้ามามีโอกาสผสมกลมกลืนกับเผ่าพันธุ์ของตน โดยอาศัยความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เป็นเครื่องมือบีบบังคับระบบวรรณะให้ศักดิ์สิทธิ์ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุการณ์การแบ่งชนชั้นวรรณะว่าเป็นการแบ่งตามหน้าที่ใครทำหน้าที่อะไรก็แบ่งกันไปตามประเภทนั้น ในขั้นแรกเป็นการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ (Division of labour) แบบค่อยเป็นค่อยไป มีความยืดหยุ่นไม่เข้มงวด แต่ต่อมาได้เชื่อมความหมายเดิมกลายเป็นประเพณีที่ถือกันแบบเกรงกลัวบาตร วรรณะสูงเอารัดเอาเปรียบ เหยียดหยามและเหยียดขี้ขี้วรรณะต่ำ สถานภาพคนชั้นล่างในอินเดียสมัยพุทธกาลสามารถจำแนกตามวรรณะและตามตระกูล มีระบบความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะอย่างชัดเจน ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อการแยกวิถีชีวิตให้ต่างกันอย่างชัดเจน แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตัดสินหรือให้คุณค่าดีเลวของคนด้วยชาติกำเนิด แต่ทรงใช้กรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินคนจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับกรกระทำ มิใช่เพราะตระกูล ทรงสอนเรื่องกฎแห่งกรรมที่ส่งผลให้เกิดพ้นจากความเป็นคนมีวรรณะต่ำ

๒. พระองค์ทรงมีพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า เป็นแบบอย่างแห่งความเป็นผู้มีบุญญาธิการที่สั่งสมไว้ดีแล้วจึงมีพระบุคลิกภาพเป็นเลิศเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิ์คุณและพระปัญญาคุณต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีหลักพุทธวิธีการสอนธรรมะชนชั้นล่างอย่างหลากหลาย ทรงเปิดโอกาสให้ทุกชั้นวรรณะสามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา มีสิทธิในการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเท่าเทียมกัน ทรงยกย่องพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้พัฒนาตนเองขึ้นสู่ระดับโลกุตระธรรมได้พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า มีผลต่อการปฏิรูประบบวรรณะและเป็นที่ยอมรับของทุกชนชั้นในสมัยพุทธกาลได้เป็นอย่างดี พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน ไม่มีระบบวรรณะ ไม่มีอภิศูทร มองเห็นโทษว่าการมีชนชั้นวรรณะเป็นความบกพร่องและความรุนแรงทางโครงสร้างสังคม (Socially Structural Violence) สร้างความเหลื่อมล้ำในสังคมและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง เป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งและการเอารัดเอาเปรียบกันและสร้างความไม่เสมอภาคทางชนชั้นทางเพศ การศึกษา ทางศาสนา ดังกรณีพระเจ้าวิฑูทกะฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ศากยวงศ์ในสมัยพุทธกาลได้สะท้อนให้เห็นภัยและความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดพระพุทธศาสนาจึงได้ให้โอกาสทุกคนได้รับการศึกษาและการปฏิบัติต่อกันตามหลักสิทธิมนุษยชน และสอนเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินดีชั่วให้มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตนเอง สามารถบรรลุธรรมตามความดั่งามสูงสุดได้ทั้งในระดับกฎธรรมชาติดีและความจริงตามธรรมชาติ ๓. เมื่อศึกษาพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าแล้วสามารถนำ

^{๕๗} พระมหาโยธิน โยธโก, “พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง”, วารสารธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๒๑-๑๒๒.

แนวคิดและวิธีการดังกล่าวมาจัดการและแก้ปัญหาความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมและการสร้างความปรองดองและความสามัคคีได้ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือการให้สิทธิและเสรีภาพและการสร้างความเสมอภาคในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ สิทธิทางโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ สิทธิทางกฎหมาย สิทธิพลเมือง สิทธิการเมืองการสร้างระบบการพึ่งพาอาศัยกันการรู้จักเคารพสิทธิส่วนบุคคลและยึดหลักสามัคคีธรรมในการอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมขั้นพื้นฐานสำคัญที่สนับสนุนในการอยู่ร่วมกันแบบปราศจากระบบชนชั้น คือ หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน กล่าวคือการตั้งเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมกกรรม เป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐาน มีสาธารณโภคคือการได้ของสิ่งใดมาก็รู้จักแบ่งปันกันโดยชอบธรรม มีศีลสามัญญตา ความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัยเป็นหลักปฏิบัติขั้นกลาง และทิวฐีสามัญญตา คือความมีทิวฐีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังจะช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปได้ หลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากันเพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเพื่อความเป็นเอกภาพ สร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมและประเทศชาติได้ตลอดไป

ธนกฤต ธีรปการักษ์^{๕๘} ได้วิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง” ผลการวิจัยพบว่า กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองขององค์การสหประชาชาติและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้รับรองสิทธิและเสรีภาพในทางการเมือง กรณีการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธไว้ แต่มีได้บัญญัติรับรองสิทธิในการที่จะต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของบุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองเกี่ยวกับมาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทางอาญาทั้งกติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองขององค์การสหประชาชาติกำหนดให้การเรียกร้องทางการเมืองเป็นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมิใช่อาชญากรรมตามกฎหมายอาญา จึงไม่อาจที่จะถูกปฏิบัติอย่างบุคคลที่กระทำความผิดในทางอาญา จากการศึกษาขอเสนอแนะว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เกี่ยวกับสิทธิในการระบวนการยุติธรรมโดยให้การเรียกร้องสิทธิทางการเมืองเป็นเหตุที่ไม่อาจออกหมายอาญาหรือดำเนินคดีแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองได้และให้เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๕ บัญญัติให้ประเภทคดีเหล่านี้ไม่อาจออกหมายอาญาหรือดำเนินคดีแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองได้ ได้แก่ความผิดที่เป็นการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองโดยแท้ ความผิดที่มีลักษณะเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการเมืองหรือความผิดที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับความผิดทางการเมืองโดยมีสาเหตุมาจากเชื้อชาติ ศาสนา และสัญชาติของบุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง

^{๕๘} ธนกฤต ธีรปการักษ์, “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๑๙-๑๒๐.

ดิเรก ควรสมาคม^{๕๙} ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า สิทธิมนุษยชนมีที่มาจากหลักการและแนวคิดทางปรัชญาและศาสนา ตลอดจนการต่อสู้ทางการเมืองมาอย่างยาวนานของคนตะวันตก จนได้มาเป็นหลักประกันซึ่งสิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค และการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีแสดงไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ส่วนองค์ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาและการเปรียบเทียบกับหลักการในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่พบคำศัพท์ว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรงแต่อย่างใด พระพุทธศาสนาอธิบายสิทธิมนุษยชน ในความหมาย คือ ๑. สิทธิในการเข้าถึงมรรคผลของคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๒. การที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยกัน ด้วยความเคารพในชีวิตทุกชีวิต ๓. การให้ความเคารพนับถือผู้อื่นหรือการไม่แบ่งชั้นวรรณะและการเป็นรากแก้วของชีวิตเทียบได้กับคำว่าศีล ส่วนคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์คือคุณค่าการทำให้มนุษย์ลดความโลภ โกรธ หลง หรือกิเลสลง เพราะสิ่งเหล่านี้ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่วนกรณีศึกษาสิทธิมนุษยชนเปรียบเทียบในพระไตรปิฎก ได้แก่มหาเวสสันดรชาดกในกรณีการบริจาคบุตรและภรรยา ประเด็นการห้ามบุคคลบางประเภทบวชนั้นมีเหตุผลว่าการควบคุมปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมวินัยทำได้ยากและการบรรลุมรรคผลของบุคคลไม่จำเป็นต้องบวชก็ได้ นอกจากนี้ พระพุทธศาสนามีได้ห้ามสตรีบวชเป็นภิกษุณีแต่ได้กำหนดเงื่อนไขในการเข้ามาบวชของสตรีตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมกันของบุคคล ในพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติจึงไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก และในเรื่องเสรีภาพในทางพระพุทธศาสนากับในสิทธิมนุษยชนมีความแตกต่างกัน โดยเสรีภาพทางพระพุทธศาสนาเป็นเสรีภาพที่มีดุลยภาพ ขณะที่ทางโลกเป็นเสรีภาพเพื่อการทำได้ตามใจชอบมากกว่า ผลการศึกษาที่ได้รับจึงควรนำองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เผยแพร่สู่สังคมไทยให้มากขึ้นสร้างความร่วมมือกับวัดในพระพุทธศาสนา เช่น วัดเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิทธิมนุษยชนกับองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา หรือสร้างเครือข่ายสิทธิมนุษยชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนพัฒนาสื่อออนไลน์เกี่ยวกับธรรมและสิทธิมนุษยชน

กฤษฎาพันธ์ ภูปัญญาและศิวัช ศรีโศคนกุล^{๖๐} ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพสื่อออนไลน์ในรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)” ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์หลังการรัฐประหาร เนื้อหาของสื่อออนไลน์ที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพมากที่สุด แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือเนื้อหาที่เกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับการวิจารณ์การปฏิบัติงานของ คสช. หรือการไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่ คสช. กำหนด ในการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของสื่อออนไลน์ทั้งหมดมาจากกลไกของ คสช. ที่ต้องการจะจำกัดและสกัดกั้นข้อมูลข่าวสารที่มีความละเอียดอ่อนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และภาพลักษณ์ของ คสช. ขอบเขตของสื่อออนไลน์

^{๕๙} ดิเรก ควรสมาคม, “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา”, **วารสารนิติรัฐกิจและสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๓๓-๑๓๔.

^{๖๐} กฤษฎาพันธ์ ภูปัญญาและศิวัช ศรีโศคนกุล, “สิทธิและเสรีภาพสื่อออนไลน์ในรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ(คสช.)”, **วารสารมหาจุฬานาครทรรณ**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๘๘๗-๔๘๘๘.

ภายหลังการรัฐประหาร ยังคงมีอยู่ตามกรอบของกฎหมายและจรรยาบรรณของสื่อสารมวลชน แต่ต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดตามกรอบของมาตรการที่ คสช. กำหนดไว้ ผู้วิจัยเห็นว่ารัฐควรยกเลิก มาตรการเชิงบังคับต่าง ๆ ที่กระทำต่อสื่อออนไลน์และควรรับฟังความคิดเห็นของสังคมตามหลักการมีส่วนร่วม ในด้านของสื่อออนไลน์ควรวางตัวเป็นกลางตามกรอบของกฎหมายและจริยธรรมแห่งวิชาชีพและในด้านของประชาชนควรรับข้อมูลข่าวสารอย่างรอบด้านและแสดงความคิดเห็นด้วยความระมัดระวัง

ณัฐอร เจือจันทร์ และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ^{๖๑} ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านอีสานในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการใช้อำนาจของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ปฏิบัติการกับกลุ่มชาวบ้านในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะได้สร้างความเดือดร้อนอย่างมากให้กับประชาชนที่อาศัยและทำกินในเขตป่า แม้ว่าชาวบ้านจะมีกระบวนการแก้ไขปัญหา ร่วมกับกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการเจรจาในระดับขบวนการภาคประชาชนกับตัวแทนรัฐบาลเพื่อหาทางออกร่วมกัน คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ก็ยังเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติการดำเนินการตามที่ตัวเองเห็นสมควร กระบวนการทางยุทธศาสตร์และการต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐของชาวบ้านที่แสดงออกซึ่งเป็นการเรียกร้องของชุมชนในลักษณะขอการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังต่อรองให้รัฐแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนที่มีภาครัฐและประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยกัน เกิดจากปัญหาการสื่อสารและขาดความต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหาของภาครัฐมิใช่เป็นการรวมพลังเคลื่อนไหวเพื่อที่จะล้มล้างอำนาจรัฐหรือเพื่อที่จะช่วงชิงอำนาจรัฐ เช่น การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการภาครัฐ และผลที่เกิดจากการต่อสู้ของปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับรัฐซึ่งได้มีการต่อสู้ต่อรองโดยทั้งสองฝ่ายต่างอ้างสิทธิหรือความชอบธรรมในการดำเนินการตามกระบวนการพิสูจน์สิทธิตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ และการดำเนินงานออกโฉนดชุมชนตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการประสานงานเพื่อจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๓ ในขณะที่ชาวบ้านอ้างความชอบธรรมในทำกิน แต่รัฐได้ชี้ให้เห็นว่าป่าเป็นของส่วนรวมที่ทุกฝ่ายต้องช่วยกันดูแลรักษา ใครคนใดคนหนึ่งจะครอบครองหรือใช้ประโยชน์เพียงลำพังไม่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าต่างฝ่ายต่างอ้างทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้เป็นช่องทางในการตอบโต้ต่อรองอำนาจระหว่างกัน

ปัทมา สุปก่าปึง^{๖๒} ได้วิจัยเรื่อง “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยสถาปนาระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของ

^{๖๑} ณัฐอร เจือจันทร์ และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, “สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านอีสานในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ”, วารสารมหาจุฬานาครทรรคน, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๕๙-๖๘.

^{๖๒} ปัทมา สุปก่าปึง, “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔) : ๒๓-๒๔.

กฎหมาย โดยจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นกำหนดให้มีบทบาทหลักประการหนึ่งคือการชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญโดยพิจารณาตรวจสอบว่าร่างกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราโดยมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่เรียกว่า “ระบบตรวจสอบก่อน” ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทตรวจสอบได้ทั้งเนื้อหาสาระของร่างกฎหมาย รวมถึงตรวจสอบ “กระบวนการตรากฎหมาย” ด้วยนอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญยังมีบทบาทอำนาจหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับแล้วว่ามีบทบัญญัติใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหรือไม่เรียกว่า “ระบบตรวจสอบหลัง” อีกด้วยหากพิจารณาในแง่ผู้มีสิทธิริเริ่มเสนอคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญพบว่ารัฐธรรมนูญกำหนดให้สิทธิแก่ทั้งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืององค์กรของรัฐรวมทั้งประชาชนผู้ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลใดขึ้นบุคคลนั้นมีสิทธิเสนอคำร้องที่เรียกว่า “คำร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญ” โดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญได้หรือหากมีการฟ้องร้องเป็นคู่ความในคดีบุคคลดังกล่าวมีสิทธิโต้แย้งต่อศาลที่จะใช้กฎหมายดังกล่าวบังคับแก่คดีว่ากฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้กล่าวได้ว่าบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญคือ “ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ” รวมทั้ง “ผู้พิทักษ์ปกป้องสิทธิและเสรีภาพประชาชน” ด้วยผลการศึกษาพบว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญได้รับการปกป้องคุ้มครอง โดยไม่ถูกละเมิดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย จากคำวินิจฉัยชี้ขาดของศาลรัฐธรรมนูญมีทั้งสิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพในการประกอบอาชีพหลักความเสมอภาค รวมไปถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิเสนอคำร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญยังมีปัญหาอุปสรรคสำคัญคือประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเพื่อดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดว่าต้องได้ดำเนินการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพต่อกลไกต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วอีกทั้งต้องเป็นกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการผ่านช่องทางอื่น ๆ ได้แล้ว ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ๒ ส่วนประกอบด้วย ๑. การพัฒนาในเชิงโครงสร้างระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญยังคงกำหนดให้เป็นบทบาทอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ ในฐานะเป็นกลไกพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญแต่ควรมีการพิจารณามาตรการ เพื่อธำรงและเพิ่มระดับความเชื่อมั่นศรัทธาจากสาธารณชนว่าเป็นกลไกที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและสามารถปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานมิได้ถูกละเมิดโดยอำนาจรัฐอื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและควรพัฒนาความร่วมมือเพื่อบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐโดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของประชาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพให้ถูกต้องตามกรอบรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รวมถึงการพัฒนาบทบาทเชิงรุกในฐานะผู้พิทักษ์สิทธิพลเมืองของฝ่ายนิติบัญญัติอันเป็นการสร้างระบบการป้องกันหรือแก้ไขจากต้นทางการตรากฎหมายซึ่งมีผลในวงกว้างยิ่งกว่าการวินิจฉัยชี้ขาดโดยศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นปลายทางของระบบพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน

จากที่ได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองกับหลักฐานได้มีนักวิชาการได้มีการศึกษาวิจัยในส่วนของการวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ตามหลักพุทธสันติวิธี พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนแก่

บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง สิทธิมนุษยชนศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา สิทธิและเสรีภาพสื่อออนไลน์ในรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านอีสานในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ จึงเป็นสาเหตุทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาในเรื่อง สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปได้ตามตารางที่ ๑.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ตารางที่ ๑.๔ แสดงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	ผลการวิจัย
ภาณุทัต ยอดแก้ว	สิทธิมนุษยชนและคำสอนทางพระพุทธศาสนาคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าทั้งสองระบบส่งเสริมสันติภาพและการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์
ฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล	มหาตมะ คานธี ได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่าง ๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ “อหิงสา” เป็นระบบจริยธรรมของอินเดียคือการไม่ใช้ความรุนแรงและเน้นพลังแห่งความรักความดีงามมาแก้ปัญหาทางการเมือง มหาตมะ คานธี ยึดหลักสัตยาเคราะห์
พระมหาโยธิน โยธิโก	พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน ไม่มีระบบวรรณะ ไม่มีอภิศูทร มองเห็นโทษว่าการมีชนชั้นวรรณะเป็นความบกพร่องและความรุนแรงทางโครงสร้างสังคม (Socially Structural Violence) สร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม พระพุทธศาสนาจึงได้ให้โอกาสทุกคนได้รับการศึกษาและการปฏิบัติต่อกันตามหลักสิทธิมนุษยชน และสอนเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินดีชั่วให้มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตนเอง สามารถบรรลุธรรมตามความดีงามสูงสุดได้ทั้งในระดับภุมมชาตและความจริงตามธรรมชาติ
ธนกฤต อีร์ปภารักษ์	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองขององค์การสหประชาชาติและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้รับรองสิทธิและเสรีภาพในทางการเมือง กรณีการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธไว้แต่ไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิในการที่จะต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค และการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีแสดงไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ส่วนองค์ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในทาง

ตารางที่ ๑.๔ แสดงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	ผลการวิจัย
ดิเรก ควรสมาคม	พระพุทธศาสนาและการเปรียบเทียบกับหลักการในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่พบคำศัพท์ว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรงแต่อย่างใด พระพุทธศาสนาอธิบายสิทธิมนุษยชน ในความหมาย คือ ๑. สิทธิในการเข้าถึงมรรคผลของคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๒. การที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยกัน ด้วยความเคารพในชีวิตทุกชีวิต ๓. การให้ความเคารพนับถือผู้อื่นหรือการไม่แบ่งชั้นวรรณะ
กฤษฎาพันธ์ ภูปัญญาและศิวัช ศรีโสภางกุล	สื่อออนไลน์ที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพมากที่สุดแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือเนื้อหาที่เกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับการวิจารณ์การปฏิบัติงานของ คสช.
ณัฐอร เจือจันทร์ และ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ	กระบวนการใช้อำนาจของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ปฏิบัติการกับกลุ่มชาวบ้านในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะได้สร้างความเดือดร้อนอย่างมากให้กับประชาชนที่อาศัยและทำกินในเขตป่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าต่างฝ่ายต่างอ้างทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้เป็นช่องทางในการตอบโต้ต่อรองอำนาจจะหว่างกัน
ปัทมา สุกกำปัง	สิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญได้รับการปกป้องคุ้มครอง โดยไม่ถูกละเมิดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ สามารถนำมาเขียนเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

สิทธิในความหมายทั่วไปเป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึง อำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะทำการใดหรือไม่กระทำการใด การเมืองเป็นการได้มาซึ่งอำนาจเพื่อจะตัดสินว่าใครจะได้อะไร ได้เมื่อใดและได้อย่างไร เสรีภาพในความหมายทั่วไป เป็นการมีอิสระจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เป็นอำนาจในการกำหนดตนเองโดยอิสระของบุคคลที่จะทำการใดหรือไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นอำนาจที่มีเหนือตนเอง การเมืองเป็นการได้มาซึ่งอำนาจเพื่อจะตัดสินว่าใครจะได้อะไร ได้เมื่อใด และได้อย่างไร การเมืองเกิดจากความจำเป็น ความต้องการของมนุษย์ เพื่อที่จะเป็นกฎเกณฑ์ในการแบ่งสรรความจำเป็นต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับอำนาจ การเมืองเป็นตัวกำหนดคนที่เสียภาษี

ให้แก่รัฐทุกปี รัฐจะนำเงินภาษีนั้นไปทำอะไร และอำนาจทางการเมือง หมายถึง กฎหมายรัฐธรรมนูญที่จะสามารถบังคับให้คนหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจน้อยกว่ากระทำการที่ต้องการ ดังนี้

๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกเป็นแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนักปรัชญาการเมือง ประกอบด้วย เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) โทมัส ฮอบบส์ (Thomus Hobber) ฌอง ฌาคส์ รูสโซ (Jean-Jacques Rorsseau) และ คาร์ล มาร์ค (Karl Marx)

๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกเป็นแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนักปรัชญาการเมือง ประกอบด้วย ขงจื้อ ลัทธิเต๋า และมหาตมะ คานธี

๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิเป็นการกระทำสำเร็จ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมและอำนาจที่กฎหมายรับรองให้กระทำการใด ๆ โดยสุจริตได้อย่างอิสระ แต่ต้องไม่กระทบสิทธิของคนอื่น เสรีภาพเป็นภาวะแห่งผู้มีอิสระ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนา โดยไม่มีอุปสรรคขัดขวางและการเมืองประกอบด้วย นาคริก คือกิจการหรือการปฏิบัติทั้งปวงอันเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง ขนหินตการี คือกิจที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเท่านั้น ไม่ใช่ผลประโยชน์เพื่อส่วนตัวและพวกพ้อง และอุปายทกฺข (อุปายทกฺษะ) คือฉลาดในวิธีการอันแยบคายที่จะกระทำผลประโยชน์ของประชาชน ดังนี้

๒.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพระพุทธเจ้าเป็นศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จาริตประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

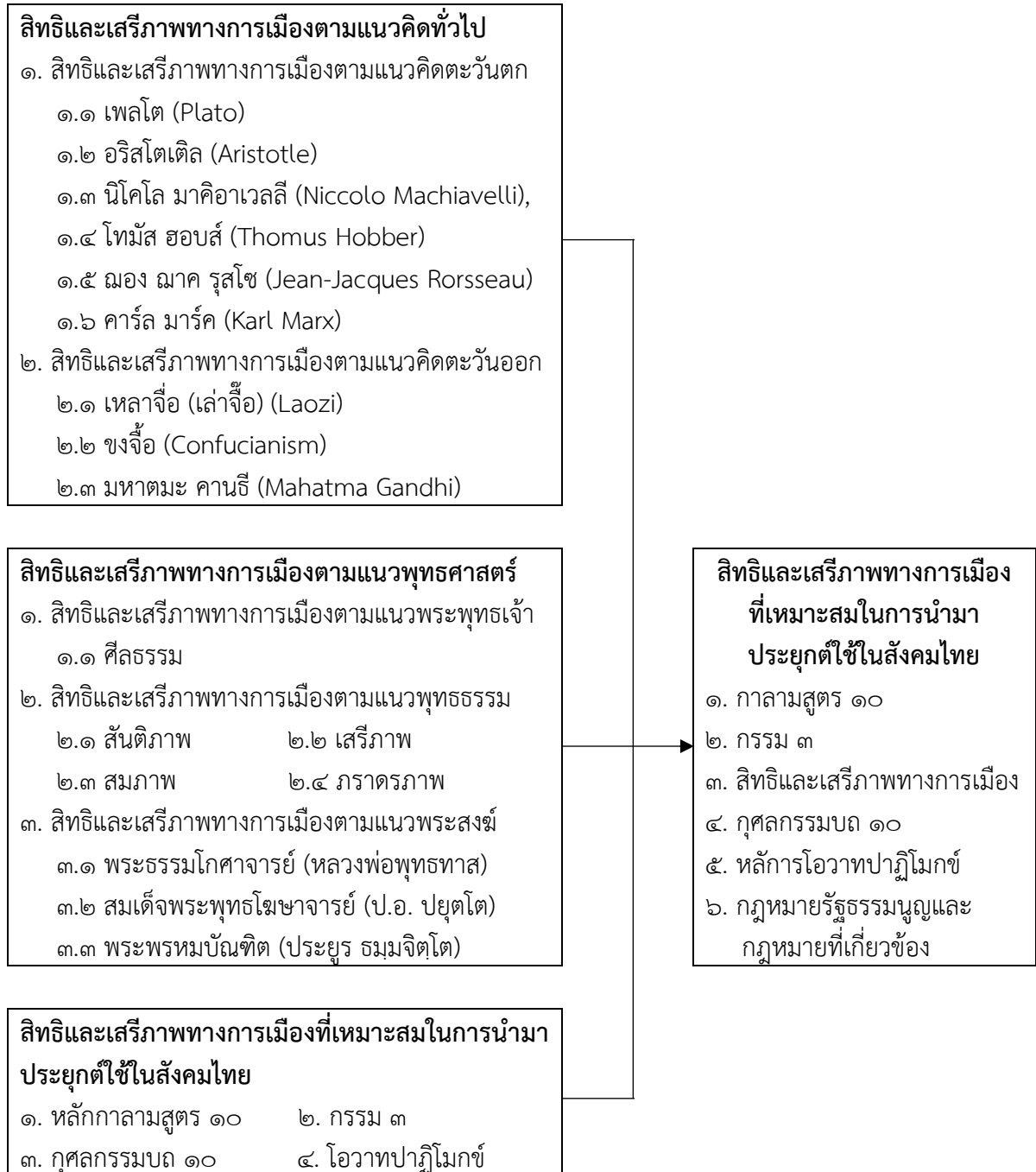
๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธธรรม คือ (๑) เป็นสันติภาพ คือ ความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุด จนกระทั่งถึงขั้นสุดท้าย คือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เป็นเสรีภาพ คือ “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส (๓) เป็นสมภาพ หรือความเสมอภาค คือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ (๔) เป็นภราดรภาพ คือหลักความเป็นญาติพี่น้องกันโดยธรรม

๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพระสงฆ์เป็นคนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่าความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลัก สาราณียธรรมจะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่ด้วยกุศลกรรมบถ ประกอบด้วย พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) และพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ประกอบด้วย หลักกาลามสูตร ๑๐ กรรม ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ และโอวาทปาฏิโมกข์

ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังจะเห็นได้จากกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ตามแผนภาพที่ ๑.๑

แผนภาพที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการทำวิจัย

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารวบรวมเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญและมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมกันนั้นในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-depth Data) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic Induction) นอกจากนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัย มีกระบวนการวิจัย และขั้นตอนดำเนินงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษารวบรวมเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์” ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม (Qualitative Research) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑. การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการทบทวนจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ด้วยเหตุนี้ การคัดเลือกเอกสารเพื่อนำมาวิเคราะห์จึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการคัดเลือกเอกสารมาใช้ในการวิจัย ซึ่งเกณฑ์ที่สำคัญประกอบด้วย ๑) ความจริง (Authenticity) ๒) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) ๓) การเป็นตัวแทน (Representativeness) และ ๔) ความหมาย (Meaning) ความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลในเอกสารที่นำมาวิเคราะห์

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกระบวนการ ดังนี้

๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ถูกเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุน ข้อโต้แย้งต่าง ๆ และเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้งหรือเห็นควรเพิ่มเติมให้ชุดความรู้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

๒.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ (Experts) ผู้วิจัยกำหนดการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นได้แก่ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และด้านพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะอย่างรอบด้าน จำนวน ๑๐ รูปหรือคน

๑.๘.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๘.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยกำหนดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุน ข้อโต้แย้งต่าง ๆ และเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้ง หรือเห็นควรเพิ่มเติมให้ชุดความรู้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตัวแปรศึกษา คือ เรื่องสิทธิและเสรีภาพในระดับบุคคลและระดับสังคม กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน จำแนกเป็น ๒ ด้าน คือ กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๙ รูปหรือคน และ กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ รูปหรือคน ดังนี้

ลำดับที่	กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์	
	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระเมธีธรรมาจารย์ รองศาสตราจารย์ ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา / อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระครูปริยัติกิตติธำรง รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
๓	รองศาสตราจารย์ สยาม คำปรีดา	ผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาเขต นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	รองศาสตราจารย์ อนุภูมิ ไชว เกษม	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	นายกิตติศักดิ์ รัตนวราหะ	สมาชิกวุฒิสภา
๗	ดร.ภิญโญ นิโรธ	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์
๘	นายพัฒนพงษ์ อินทวาริ	ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งประจำ จังหวัดนครสวรรค์
๙	นายภิญโญ หิตโกเมท	ประธานชมรมจิตอาสาจังหวัดนครสวรรค์

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑๐	พระราชปรีดีทักวี ศาสตราจารย์ ดร.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๑	พระเทพปวรเมธี รองศาสตราจารย์ ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์
๑๒	พระเทพปัญญาภรณ์	รักษาการรองเจ้าคณะภาค ๔ เจ้าอาวาสวัดตากฟ้า พระอารามหลวง
๑๓	พระราชรัตนเวที ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๔	พระสุธีวีรบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร.	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม
๑๕	พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๖	พระมหาไพรัช ธรรมทีโป ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๗	รองศาสตราจารย์ ดร.ณัทธิร์ ศรีดี	รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๘	ดร.อติเทพ ผาธา	อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘.๒.๒ ผู้ทรงคุณวุฒิการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ครั้งนี้ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่างๆ ที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การสร้างข้อสรุปร่วมกัน และการสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทยอย่างรอบด้าน ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน จำนวน ๑๐ รูปหรือคนประกอบด้วย

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระเทพเวที รองศาสตราจารย์ ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าคณะภาค ๖
๒	พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รองศาสตราจารย์ ดร. พระอุดมสิทธินายก	ผู้อำนวยการหลักสูตร IBSC มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์
๓	รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒน์สิทธิ์	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗	รองศาสตราจารย์ ดร.พรรษา พฤตมยางกูร	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘	รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทิยะกุล	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙	รองศาสตราจารย์ ดร.ธัชนันท์ อิสระเดช	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือทั้งหมด ๓ ประเภท ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ (Interviews Form) ซึ่งใช้ประกอบในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Form) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑.๘.๓.๑ แบบสัมภาษณ์ (Interviews Form)

ผู้วิจัยจะสร้างเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสัมภาษณ์ (Interview Form) ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่จะนำไปใช้สัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการรวบรวมขั้นแรกเมื่อเริ่มทำการวิจัย โดยศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบการวิจัย ช่วยในการกำหนดประเด็นและตัวแปรที่จะศึกษา และเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งนำมาใช้ในการวิเคราะห์ด้วย

๒. กำหนดโจทย์หรือประเด็นคำถาม (Question) คือ คำถามที่ต้องการคำตอบจากการวิจัยหรือเป็นสิ่งต้องตอบโจทย์ของวัตถุประสงค์ โดยพิจารณาจากปัจจัยและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเกี่ยวเนื่องกัน

๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ (Interview Form)

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ (Interview Form) จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิดและข้อค้นพบจากผลงานวิจัยที่จะเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทย เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยและใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุนข้อโต้แย้งต่าง ๆ ให้ละเอียด และเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์ (Interviews Form) ตามกรอบปัจจัยที่กำหนด แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ (Interviews Form)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสัมภาษณ์องค์ประกอบในการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทย ผู้วิจัยกำหนดการสร้างแบบสัมภาษณ์จากดัชนีของตัวแปรที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ ซึ่งจะเป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

๑.๘.๓.๒ การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

ในการตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำสัมภาษณ์ ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) โดยผู้วิจัยจะดำเนินการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์และผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่ออกแบบไว้

๒. หาความหาความตรงตามเนื้อหาหัวข้อ และความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ โดยการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ รูปหรือคนประกอบด้วย

๒.๑ รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทียกุล อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านรัฐศาสตร์

๒.๒ รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชา
รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๔ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุริยา รักษาเมือง อาจารย์ประจำภาควิชา
รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๕ อาจารย์ ดร. กาญจนา ดำจตุติ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยก่อนนำไปใช้ เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหา
สาระ ความตรงตามเนื้อหา rays ข้อ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและ
วัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) และความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ
ตลอดจนภาษาที่ใช้โดยผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา มาตรฐานความสอดคล้องจะมี ๓ ระดับ คือ

- +๑ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า**แน่ใจว่า**เนื้อหาตรงกับขอบข่ายของ
เนื้อหา**มีความเหมาะสม**
- ๐ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า**ไม่แน่ใจว่า**เนื้อหาตรงกับขอบข่ายของ
เนื้อหา**มีความเหมาะสม**
- ๑ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า**แน่ใจว่า**เนื้อหาตรงกับขอบข่ายของ
เนื้อหา**ไม่มีความเหมาะสม**

๑.๘.๓.๓ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Form)

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert) ได้แก่ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น
ข้อเสนอแนะ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) และวิเคราะห์รูปแบบการประยุกต์ใช้สิทธิและ
เสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทยอย่างรอบด้านและด้วยความละเอียดลึกซึ้ง โดย
ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ดังนี้

๑. โดยการจัดประเด็นความสำคัญของตัวแบบในการประยุกต์ใช้สิทธิและ
เสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทย (ฉบับร่าง) ที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การสนทนากลุ่มเฉพาะ

๒. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงตัว
แบบให้มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และก่อให้เกิดประโยชน์ รวมถึง
แนวทางที่จะได้มาซึ่งข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert) เพื่อการนำไปพัฒนาและต่อยอด

๑.๘.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๘.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)

ในการวิจัยครั้งนี้จะมีการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ ฉบับภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในมุมมองของพระพุทธศาสนา

๑.๘.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)

ในการวิจัยครั้งนี้จะมีการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ประเด็นทางกฎหมายที่ได้จากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อให้ได้ตัวแปรที่ต้องการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๑.๘.๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะมีวิธีการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพที่หลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของของปรากฏการณ์และสถานการณ์ และตามลักษณะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert) ที่จะมีส่วนร่วมในการรังสรรค์การวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนที่จะเริ่มทำการวิจัย โดยศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบการวิจัย และช่วยในการกำหนดประเด็นและตัวแปรที่ต้องการศึกษา รวมถึงเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์รวมทั้งนำมาใช้ในการวิเคราะห์ด้วย

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้หรือมีข้อมูล รวมถึงข้อเท็จจริง ประสบการณ์ในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาที่ที่สุดหรือมีความเกี่ยวข้องมากที่สุด โดยแบ่งเป็น ๒ ด้าน จำนวน ๑๘ รูปหรือคนที่ถูกเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

๑.๘.๔.๔ การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ในการสนทนากลุ่มเฉพาะจะมีการรวบรวมข้อมูลการหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่มาจากแง่คิดและมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุปในการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทยอย่างรอบด้าน ด้วยความละเอียดลึกซึ้ง โดยใช้วิธีการเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ รูปหรือคน

๑.๘.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเก็บให้เป็นระบบระเบียบ ให้ความหมายกับข้อมูล จัดหมวดหมู่ ความหมายของข้อมูล วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย ผู้วิจัยเลือกใช้

“การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)”^{๖๓} โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน คือ การค้นคว้าเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อที่จะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนการนำไปวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะไม่ใช่สถิติช่วยในการวิเคราะห์ แต่จะใช้แนวคิด ทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยวิธีการหลักที่ใช้มี ๒ วิธี คือ

๑. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) จากกรอบความคิดหรือทฤษฎีที่ใช้เพื่อการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลได้ลึกซึ้งและสร้างข้อสรุปที่หนักแน่น

๒. การตีความ (Interpretation) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ได้จัดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และผู้วิจัยจะนำคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๑๘ รูปหรือคน รวมถึงการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด ๑๐ รูปหรือคน มาสรุปประเด็นเชิงเนื้อหาในภาพรวมโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามข้อคำถามในแต่ละตอนของแบบสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งครอบคลุมตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของเนื้อหาการวิจัย

๑.๘.๖ สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้แนวทางในการดำเนินการในวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอนการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมการวิจัย

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนที่เป็นหลักการและหลักปฏิบัติของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ขณะเดียวกันก็จะมีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดของนักคิดที่สำคัญ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ และบูรณาการสู่การประยุกต์ใช้ในสังคมไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นหนังสือ เอกสารตำรา เอกสารวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศ

ขั้นตอนที่ ๒ การดำเนินการวิจัย

เป็นขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย เพื่อการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพัฒนาเครื่องมือ ปรับปรุงคุณภาพเครื่องมือ และนำเครื่องมือที่สร้าง

^{๖๓} พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, (เชียงใหม่ : ประชากรธุรกิจ, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒๙.

ขึ้นไปสอบถามถูกต้องกับคณะกรรมการที่ปรึกษาชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนที่จะมีการนำไป สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม แล้วนำไปสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๓ การรายงานผลการวิจัย

เป็นขั้นตอนของการจัดทำรายงานผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการผู้ควบคุม ชุมชนผู้ตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ ผู้ควบคุมชุมชน จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอเพื่อพิจารณา และเผยแพร่ต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๙.๑ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป
- ๑.๙.๒ ทำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์
- ๑.๙.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้จากการบูรณาการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ระหว่างนักคิดที่สำคัญกับหลักการเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์
- ๑.๙.๔ ทำให้ได้รูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

บทที่ ๒

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

ในการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ในการศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ในที่นี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจภาพรวมขององค์ความรู้การวิจัยว่าดำเนินการไปในทิศทางใด และมีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่นักวิชาการได้ศึกษามาแล้ว และเพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างทางวิชาการที่นักวิชาการยังไม่ได้ศึกษา หรือได้ศึกษาแล้วแต่ยังไม่ครอบคลุม โดยที่ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วย

๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

๒.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก

๒.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก

๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

๒.๒.๑ กฎหมายรัฐธรรมนูญ

๒.๒.๒ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ

๒.๒.๓ พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย

๒.๒.๔ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๒.๓ สรุปลวิเคราะห์

๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

ในเรื่องของแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป ผู้วิจัยขอนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก และตามแนวคิดตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก

สิทธิในความหมายทั่วไปเป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ สิทธิเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึง อำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะทำการใดหรือไม่กระทำการใด การเมืองเป็นการได้มาซึ่งอำนาจเพื่อจะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร^๑

เสรีภาพในความหมายทั่วไป เป็นการมีอิสระจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เป็นอำนาจในการกำหนดตนเองโดยอิสระของบุคคลที่จะทำการใดหรือไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นอำนาจที่มีเหนือตนเอง^๒

การเมือง เป็นการได้มาซึ่งอำนาจเพื่อจะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร การเมืองเกิดจากความจำเป็น ความต้องการของมนุษย์ เพื่อที่จะเป็นกฎเกณฑ์ในการแบ่งสรรความจำเป็นต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับอำนาจ การเมืองเป็นตัวกำหนดคนที่เสียภาษีให้แก่รัฐทุกปี รัฐจะนำเงินภาษีนั้นไปทำอะไร และอำนาจทางการเมือง หมายถึง กฎหมายรัฐธรรมนูญที่จะสามารถบังคับให้คนหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจน้อยกว่ากระทำการที่ต้องการ^๓

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนักปรัชญาการเมือง ประกอบด้วย เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) โทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) ฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rorsseau) คาร์ล มาร์ค (Karl Marx) ได้นำเสนอแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

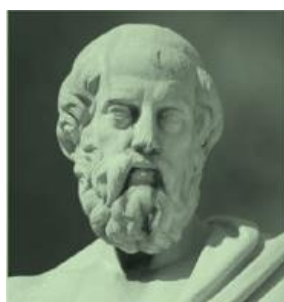
๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato) ผู้วิจัย ขอนำเสนอรายละเอียดประกอบด้วย ประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

^๑ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๓ ณิชชาภัทร์ อุ่นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔-๕.

๑.๑ ประวัติและผลงานของเพลโต (Plato)^๔

เพลโต (Plato)

นักปราชญ์	เพลโต (Plato)
ยุคสมัย	The Ancient World
ชีวิตในระหว่าง	C.427A–347BDCE
แนวคิด	Everything in this world is a “shadow” of its Ideal Form in the world of Ideas.
ผลงานทางการเมือง	อุดมรัฐ (Republic) รัฐบุรุษ (Statesman) กฎหมาย (Law) อโปโลยี (Apology) คริตโต (Crito) โปรตากอรัส (Protagorus) และ เฟโด (Phaedo)

๑.๒ ปรัชญาการเมืองของเพลโต (Plato)

ปรัชญาการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นรูปแบบการปกครอง ได้เขียนแนวคิดทางการเมืองในหนังสือ “The Republic”^๕ โดยถือว่า การปกครองเป็นเรื่องของศิลปะมีจุดมุ่งหมายเพื่อสิ่งที่ดีงามของผู้รับการปกครอง ระบบการเมืองที่ดีจะต้องได้รับการปกครองโดยคนที่ฉลาด โดยมีทฤษฎีทางการเมืองเป็นแบบแบบเผด็จการ เพราะถือว่าคนฉลาดจะต้องเป็นผู้นำและเป็นผู้ปกครอง ความรู้คือที่มาของอำนาจ โดยมีรากฐานมาจากแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นอยู่ที่จิตใจของคนเรา ไม่ใช่เรื่องประสาธน์สัมผัสหรือการสังเกต การมีความรู้จึงเกิดจากการแสวงหาความเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นจึงถือว่าเป็นความจริงเป็นการทำหน้าที่ตามความเหมาะสมของตนเป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ดีหรือความเห็น (Form) ที่ดี ทฤษฎีการเมืองของเพลโต (Plato) จึงเกิดจากการใช้ความคิดของตนเอง โดยใช้การศึกษาวิเคราะห์แบบอุปมาน (Deductive) หรือลงความเห็นเชิงตรรกหรือวิธีวิภาษ (Dialectic) หรือการโต้แย้งด้วยเหตุผล ความรู้ซึ่งถือว่าเป็นจริงอยู่นิรันดร์ ทฤษฎีทางการเมืองของเพลโต (Plato) ใช้สำหรับเป็นเหตุผลสนับสนุนความเชื่อและการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง คือเป็นสิ่งที่อยู่ในด้านความคิดเท่านั้น ดังปรากฏอยู่ในหนังสืออุดมรัฐ (Republic) ของเพลโต (Plato)^๖

ในหนังสือ The Republic^๗ ของเพลโต (Plato) ยังได้เสนอรูปของรัฐที่เขาเห็นว่าดีที่สุด เชื่อว่ารัฐที่ดีที่สุดคือ รัฐที่มีความยุติธรรมสถิตเป็นหลักของรัฐ นั่นคือชนในรัฐทุกคนทำหน้าที่ตามคุณธรรมประจำจิตของตนที่กำหนดให้ไม่ก้าวก่ายซึ่งกันและกัน โดยกำหนดให้ราชาปราชญ์ (Philosopher King) ผู้ทรงปัญญาสามารถรู้ซึ่งถึงความจริงของความเป็นผู้ปกครอง เพราะเพลโต

^๔ Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, *The Philosophy Book*, (New York : Dorling Kindersley Limited, 2011), pp. 52-55.

^๕ Francis MacDonald, *The Republic of Plato*, (CorfordPublisher : Oxford Released Date, 1968), pp. 19-20.

^๖ ทินพันธุ์ นาคะตะ, *นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก : ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิศา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓-๑๕.

^๗ Michael Curtis, *Great political theories*, (New York : Avon Books, 1981), p. 49.

ถือว่าการเมืองเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะรู้ซึ่งถึงศิลปะแห่งการเมืองต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้อย่างดีเลิศ ความสามารถในการปกครองนั้นขึ้นอยู่กับหลักความรู้ในหลักการปกครอง ซึ่งผู้ทรงปัญญาจะค้นพบด้วยวิธีการใช้เหตุผล คนทั่วไปมีความสามารถแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ แต่คนไม่กี่คนที่สามารถทำให้คุณธรรมแห่งการเมืองเป็นผู้ปกครองปรากฏขึ้นในตน บทสรุปหนังสือ The Republic สามารถสรุปได้ดังนี้^{๘๘}

๑. คุณงามความดีคือความรู้
๒. ไม่สนับสนุนประชาธิปไตย
๓. การแบ่งงานกันทำ
๔. ความกลมกลืนระหว่างผลประโยชน์ของรัฐและผลประโยชน์ของบุคคล
๕. รัฐจะต้องให้ความยุติธรรม
๖. ลักษณะสังคมเป็นแบบคอมมิวนิสต์

ในขณะเดียวกัน กฎหมายก็เป็นเครื่องมือในการปกครองของรัฐ ในหนังสือ “The Laws” ของเพลโต (Plato) ยังได้เสนอรูปของรัฐที่เขาคิดว่าดีที่สุดและสามารถเป็นไปได้ในความเป็นจริง กฎหมายถูกกำหนดให้แทนที่ราชาปราชญ์ ในสังคมอุดมคติ เหตุผลเป็นเสมือนเครื่องมือการปกครอง แต่ในการประยุกต์รัฐเครื่องมือการปกครองคือกฎหมาย เหตุที่เพลโต (Plato) หันมาหากฎหมายเป็นเพราะเขาไม่สามารถหาผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเรียกว่าราชาปราชญ์ในโลกแห่งความจริง ดังนั้น กฎหมายจึงควรเป็นองค์อธิปัตย์มากกว่าคน เพราะคนโดยธรรมชาติแล้วเห็นแก่ตัว ถ้าไม่ถูกรั้งไว้ด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาจจะพารัฐไปสู่ความพินาศได้ด้วยความมักมากในผลประโยชน์ส่วนตัว อย่างไรก็ตาม เพลโต (Plato) เน้นว่ากฎหมายควรจะเป็นกฎหมายทั่วไป ไม่ใช่มุ่งเฉพาะเพื่อบุคคลใด เป็นกฎหมายสำหรับทุกคนเพื่อผลประโยชน์และความมั่นคงของประชาคม และควรเป็นกฎหมายที่ยากแก่การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างการปกครองของรัฐที่เขาคิดว่าเป็นไปได้ในความเป็นจริงนี้มีแนวโน้มเป็นลักษณะผสมระหว่างคณาธิปไตย (Oligarchy) กับประชาธิปไตย (Democracy) หรือระหว่างความเฉลียวฉลาดกับจำนวน^{๘๙} บทสรุปหนังสือ The Laws สามารถสรุปได้ดังนี้^{๙๐}

๑. ความจำเป็นของการใช้กฎหมาย
๒. แนวความคิดของคอมมิวนิสต์ดูอ่อนลง
๓. งานศิลปะคือการปกครองของรัฐ

๑.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นความยุติธรรมเป็นทฤษฎีที่มีฐานรากมาจากจริยธรรม มนุษย์ไม่สามารถประกอบทำได้โดยการแก้จนออกจากสังคมมนุษย์

^{๘๘} ณิชชาภัทร์ อุ๋นตรงจิตร์, รัฐศาสตร์, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๘๙} Harmon, *Political Thought*, (University of California : McGraw-Hill, 1964), pp. 44-45.

^{๙๐} ณิชชาภัทร์ อุ๋นตรงจิตร์, รัฐศาสตร์, หน้า ๕๘.

ต้องรวมกันเป็นสังคมเพื่อรวมประกอบกรรมดี^{๑๑} ได้เขียนแนวคิดทางการเมืองในหนังสือ “The Republic”^{๑๒} ของเพลโต (Plato) ถือเป็นแนวความคิดที่สะท้อนให้เห็นมุมมองในเรื่องของ สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เป็นต้นว่า

“จงจำหลักการดั้งเดิมที่ว่า...คน ๆ เดียวควรจะทำเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น กล่าวคือ สิ่งที่ ธรรมชาติของเขาปรับให้เขาได้ดีที่สุด (หลักเสรีภาพ) ความยุติธรรมคือหลักการอันนี้ หรือ ส่วนหนึ่งของหลักการนี้”

“เราได้วางเป็นหลักสากล (หลักสิทธิ) ไว้ว่าทุก ๆ คนควรปฏิบัติกิจอย่างหนึ่งในชุมชน ที่เหมาะที่สุดกับธรรมชาติของเขา” ข้าพเจ้าเชื่อว่าหลักการอันนั้น (หลักสิทธิ) หรือในรูปเช่นนั้น คือ ความยุติธรรม”

“หลักการที่เรากำหนดขึ้นในเบื้องต้นแรก (หลักเสรีภาพ) คือ สิ่งที่เราควรทำเสมอไป ก็คือว่าทุกคน ควรจะกระทำการอย่างหนึ่งอันเกี่ยวข้องกับนครรัฐตามที่อัจฉริยะของเขาเหมาะสมที่สุด โดยธรรมชาติ”

“สิ่งซึ่งเราได้วางไว้ตั้งแต่ต้นเป็นกฎทั่วไปในการปฏิบัติ (หลักสิทธิ) ได้แก่ การที่บุคคลทุกคน ในรัฐควรมีอาชีพอย่างหนึ่งที่สามารถโดยธรรมชาติของเขาปรับเข้าได้ดีที่สุด”

“สิ่งที่เราได้วางไว้ตั้งแต่แรกกว่าเป็นหลักการเบื้องต้นของหลักการของสังคมของเรา คือ ทุกคน ต้องมีงานพิเศษในสังคม ซึ่งเป็นที่เขามีความสามารถโดยธรรมชาติมากที่สุดถึงจะทำ”^{๑๓}

ดังนั้น เรื่องของสิทธิและเสรีภาพตามทฤษฎีของเพลโต (Plato) คือ ผลของการ แบ่งแยกชนชั้นและการแบ่งหน้าที่ (สิทธิ) ซึ่งเป็นสิ่งพ้องกันการสังคมให้คงไว้ ทำให้เกิดความกลมกลืน ในการรวมกลุ่มกันอยู่อย่างมนุษย์ในสังคม โดยที่แต่ละคนได้ปฏิบัติภารกิจสอดคล้องกับความสามารถ ตามธรรมชาติของเขา (เสรีภาพ) หรือที่เขาได้รับการอบรมมา ความยุติธรรมเป็นทั้งคุณธรรมของ สาธารณะและของบุคคล เพราะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของรัฐและประชาชน ไม่มีสภาวะใดสำหรับรัฐและ คนในรัฐจะดีไปกว่าสภาวะที่แต่ละคนรู้จักความสามารถของตน (สิทธิ) และเลือกปฏิบัติภาระหน้าที่ ซึ่งเขาเหมาะสมที่จะทำเท่านั้น (เสรีภาพ) แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato) ได้ปรากฏชัด จากความคิดที่เพลโต (Plato) ได้จัดประเภทของบุคคลในสังคมหรือชุมชน (Community) ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มปกครอง (Ruling Class) เป็นกลุ่มของบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการ ปกครองรัฐ (The Responsibility of Governing the State)

๒. กลุ่มผลิตเศรษฐกิจ (The Economic Class) เป็นกลุ่มของบุคคลที่มีหน้าที่ รับผิดชอบในการผลิตทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Produce Wealth)

^{๑๑} ปรีชา เรื่องจันทร์, การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, หน้า ๒๔.

^{๑๒} Francis MacDonald, The Republic of Plato, pp. 20-25.

^{๑๓} วิทย์วิศเวทย์, “เพลโต”, วิทยาลัยปริทัศน์, (๕-๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๓).

๓. กลุ่มนักรบ (The Military or Warrior Class) เป็นกลุ่มของบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการป้องกันประเทศ สังคมหรือชุมชน (Defend the Community)

จากการที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato) ได้ ดังนี้

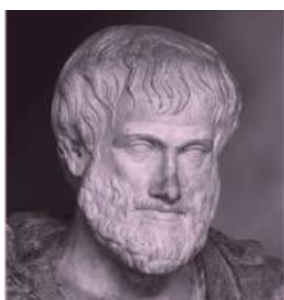
๑. ปรัชญาการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นรูปแบบการปกครอง
๒. กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองของรัฐ
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นความยุติธรรมของสังคม

สังคม

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle) ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ประวัติและผลงานของอริสโตเติล (Aristotle)^{๑๔}

อริสโตเติล (Aristotle)

นักปราชญ์	อริสโตเติล (Aristotle)
ยุคสมัย	The Ancient World
ชีวิตในระหว่าง	384–322 BCE
แนวคิด	We find the truth from evidence gained in the world around us..
ผลงานทางการเมือง	๑. รัฐศาสตร์ ประกอบด้วย รัฐศาสตร์ (Politics) ๒. ว่าด้วยรัฐธรรมนูญของเอเธนส์ (On the Constitution of Athens)

๒.๒ ปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle)

อริสโตเติล (Aristotle) ได้รับฉายาว่าเป็นบิดาผู้ให้กำเนิดวิชารัฐศาสตร์เป็นลูกศิษย์ของเพลโต (Plato)^{๑๕} ปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle) เป็นรูปแบบการปกครอง และมนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่มีธรรมชาติอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ ได้เขียนแนวคิดทางการเมืองไว้ในหนังสือ Politics มีความเห็นว่ารูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดก็คือรูปแบบการปกครองที่สามารถทำให้ทุกๆ คนในรัฐ ไม่ว่าจะยากดีมีจนมีความสุขได้ (สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน) และที่สำคัญในรัฐต้องมีกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม (สิทธิ) โดยที่ทฤษฎีทางการเมืองสร้างขึ้นจากคำอธิบายที่เป็นนามธรรมสู่รูปธรรมด้วยวิธีการศึกษาแบบอนุมาน (Inductive) ระบบการเมืองประกอบด้วยองค์กรและความสัมพันธ์ทางการเมืองต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจและการ

^{๑๔} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, **The Philosophy Book**, pp. 58-63.

^{๑๕} ปรีชา เรื่องจันทร์, การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, หน้า ๒๕.

ปกครอง ทฤษฎีทางการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle) ก่อให้เกิดกรอบทางทฤษฎีสำหรับอธิบาย และประเมินคุณค่าระบบการเมืองต่าง ๆ โดยชี้ให้เห็นระบบการปกครองแต่ละอย่างให้เหมาะสมกับสังคม^{๑๖} ดังบทสรุปหนังสือ The Politics สามารถสรุปได้ดังนี้^{๑๗}

๑. มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง จึงจำเป็นต้องมาอยู่รวมกันเพื่อความปลอดภัย
๒. แนวคิดเกี่ยวกับรัฐเป็นประชาคมการเมืองชั้นสูงสุด
๓. สนับสนุนหลักการปกครองโดยกฎหมาย
๔. สนับสนุนให้มีการถือครองสมบัติส่วนตัว
๕. เสนอระบบการเมือง ๖ ประเภท ๒ ระบบ คือ ระบบดี ประกอบด้วย

ระบบกษัตริย์ ระบบขุนนาง และระบบปกครองโดยชนชั้นกลาง และระบบไม่ดี ประกอบด้วยด้วยระบบทรราชย์ ระบบพวกพ้อง และระบบประชาธิปไตย

๖. สนับสนุนการปกครองโดยชนชั้นกลาง โดยอาศัยรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครอง

๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle)

อริสโตเติล (Aristotle) จะเน้นหนักถึงการที่จะต้องให้อำนาจในการปกครองเป็นของคนส่วนมากโดยเสมอหน้ากัน แต่รัฐจะต้องให้ความสำคัญกับกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม (สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน) ระบอบการปกครองของรัฐที่จะอำนวยสิทธิให้ราษฎรทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองด้วย ราษฎรของรัฐอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ พวก โดยคำนึงถึงปัจจัย ๒ ประการ คือ

๑. มิติด้านคุณค่า มองว่าพวกที่แม้ว่าจะมีสิทธิเท่าเทียมราษฎรอื่น ๆ แต่มีคุณภาพมากกว่าคนกลุ่มนี้เป็นคนจำนวนน้อยที่ฐานะทางเศรษฐกิจดี มีโอกาสได้ศึกษาสูง ๆ มีประสบการณ์มากกว่า

๒. มิติด้านปริมาณ มองว่าราษฎรทั่วไปที่มีจำนวนมากเป็นคนที่มีความฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ไม่มีโอกาสได้ศึกษาสูง ๆ จึงมีคุณค่าน้อย

ฉะนั้น รัฐจึงมีความสำคัญและมีจุดหมายในตัวเองก็จริง แต่ความสำคัญของรัฐไม่ได้บดบังความสำคัญของครอบครัวและปัจเจกชน ทั้งนี้ เพราะครอบครัวและปัจเจกชนก็มีความจริงแท้ในฐานะเป็นส่วนประกอบที่แท้จริงของรัฐ ครอบครัวและปัจเจกชนก็มีจุดหมายในตัวเองและมีสิทธิสมบูรณ์ที่ไม่อาจรื้อถอนได้ อย่างไรก็ตาม จุดหมายของครอบครัวและปัจเจกชนเป็นจริงได้ภายในรัฐเท่านั้น^{๑๘} สำหรับรัฐในอุดมคตินั้น มุ่งคุณธรรมที่สมบูรณ์และเพื่อคุณธรรมเป็นประการสำคัญและต้องประสงค์ความร่วมมือของรัฐ อันเป็นความดีสูงสุดของมนุษย์ แต่รัฐตามความเป็นจริงทำไม่ได้ ดังนั้น เพราะต้องยอมไถ่เกลี้ยอุดมคติลงมาหาการยอมรับของผู้คน จึงได้เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ โดยใช้วินัย

^{๑๖} ทินพันธุ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก: ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิติฯ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓-๓๕.

^{๑๗} ณัชชาภัทร์ อุ๋นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, หน้า ๕๙.

^{๑๘} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), ปรัชญากรีก ป่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕.

ของทหารเป็นดังคุณธรรมขั้นมาตรฐาน เพราะจริยธรรมในขีดขั้นนี้ สามัญมนุษย์ทั่ว ๆ ไปพอเข้าถึงได้ เพราะลดอุดมคติลงมาเพียงให้ความยุติธรรมในสังคมพอบังเกิดขึ้น ด้วยการกระจายอำนาจและ โภคทรัพย์ออกไปจากจุดหนึ่งโดยเฉพาะ ใครก็ตามที่มีคุณธรรมอย่างทหาร คือมีระเบียบวินัยจน สามารถควบคุมคนได้

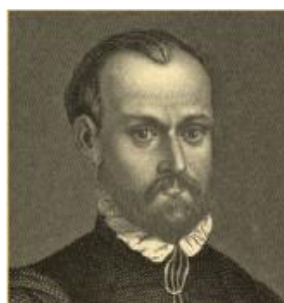
จากการที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของอริสโตเติล (Aristotle) ได้ ดังนี้^{๑๙}

๑. ปรัชญาการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นรูปแบบการปกครอง
๒. มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่มีธรรมชาติอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ
๓. เสนอระบบการเมือง ๖ ประเภท ๒ ระบบ คือ ระบบดี ประกอบด้วยระบบกษัตริย์ ระบบขุนนาง และระบบปกครองโดยชนชั้นกลาง และระบบไม่ดี ประกอบด้วยระบบทรราชย์ ระบบพวกพ้อง และระบบประชาธิปไตย
๔. สนับสนุนการปกครองโดยชนชั้นกลาง โดยอาศัยรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครอง
๕. รัฐจะต้องให้ความสำคัญกับกฎหมายบังคับใช้ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม (สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน)

๓. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) ผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ประวัติและผลงานของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)^{๒๐}

นิโคโล มาคิอาเวลลี
(Niccolo Machiavelli)

นักปราชญ์	นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)
ยุคสมัย	Renaissance And The Age Of Reason
ชีวิตในระหว่าง	ค.ศ. 1469–1527
แนวคิด	The end justifies the means.
ผลงานทางการเมือง	๑. The Prince (ค.ศ.1513)

^{๑๙} ฌ็อง-ฌัก อูว์ตรงจิตร, รัฐศาสตร์, หน้า ๕๙.

^{๒๐} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, *The Philosophy Book*, pp. 104-107.

๓.๒ ปรัชญาการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)

ปรัชญาการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) เป็นรูปแบบการปกครองโดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยผู้เป็นปกครองที่จะใช้อำนาจให้ดีที่สุด ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองแบบใหม่สนับสนุนการใช้อำนาจและความรุนแรง จากอ่านหนังสือ The Prince นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) พัฒนาทฤษฎีการเมืองของตนขึ้นมา โดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยผู้เป็นฝ่ายปกครองที่จะใช้อำนาจให้ดีที่สุดนั่นคือเจ้าผู้ปกครอง มนุษย์ซึ่งเป็นตัวแบบของเขานั้นมองจากด้านการเมืองอย่างเดียว มาตรฐานทางศีลธรรมของบุคคลไม่อาจนำมาใช้ได้ในการแสดงบทบาททางการเมือง นิโคโล มาคิอาเวลลี ถือว่าผู้ปกครองมีความสามารถในการประพฤติดนอย่างมีเหตุผล และควบคุมโชคชะตาของรัฐกับของประชาชนได้ สามารถสร้างภาพพจน์ทางการเมืองตามที่ตนต้องการได้ เนื่องจากเขามีฐานะตำแหน่งทางสังคม เข้าถึงข่าวสารได้มากกว่าผู้อื่นรวมทั้งมีประสบการณ์ในองค์การ ส่วนประชาชนนั้นไม่อาจมีพฤติกรรมที่มีเหตุผล คนส่วนมากจะไม่สนใจการเมือง รวมทั้งจะมองกันจากเปลือกหรือภาพที่เห็นจากภายนอก มากกว่าจากความเป็นจริงตลอดจนจะสนใจเฉพาะเรื่องทรัพย์สิน ศักดิ์ศรีและความมั่นคงปลอดภัยส่วนตัวมากกว่าจะสนใจระบบการเมือง ซึ่งก็คล้ายกับที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ผู้ปกครองที่ปรารถนาจะอยู่ในอำนาจอย่างมั่นคงจึงต้องทำให้ความต้องการเหล่านั้นบรรลุผล เพื่อความสำเร็จและการยินยอมจากพวกเขา เพราะความมีเหตุผลกับอำนาจมักจะไม่ค่อยจะไปด้วยกันได้ นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) จึงแนะนำให้ผู้ปกครองต้องพร้อมที่จะแสดงบทบาทของสิงโตหรือสุนัขจิ้งจอก โดยการใช้กำลังหรือไหวพริบตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น^{๒๑}

ทฤษฎีการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) เป็นคู่มือการปกครองเกี่ยวกับหลักการและวิธีการใช้อำนาจและการรักษาอำนาจ โดยวิเคราะห์กิจกรรมทางการเมืองตามหลักเหตุผล ด้วยการชี้ให้เห็นการกระทำที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลว และไม่สนใจที่จะพูดถึงความผูกพันทางด้านศีลธรรมด้วย ถือว่ามนุษย์เราตามธรรมชาติแล้วเป็นคนเลว มีทัศนคติความทะเยอทะยานไม่จบสิ้น ถ้าได้รับการปลูกฝังให้ดีขึ้นได้ เพราะแท้ที่จริงแล้วไม่มีใครดีหรือเลวไปเสียหมด แต่มนุษย์เราเชื่อว่าคนเรามีส่วนในการควบคุมโชคชะตาได้ด้วยคุณธรรม รูปแบบการปกครองนั้นจะต้องมีรูปแบบดังนี้^{๒๒}

๑. สาธารณรัฐ (Republic) ลักษณะของการปกครองแบบสาธารณรัฐนี้ไม่เหมือนกับสาธารณรัฐในปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นประชาคมทางการเมืองที่ประชาชนแสดงบทบาทสำคัญในการปกครอง แต่หมายถึงรัฐซึ่งผู้ปกครองได้รับการสนับสนุนโดยสมัครใจจากประชาชน แม้ว่าประชาชนมีความสามารถวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ได้จำกัดและไม่อาจตัดสินใจในนโยบายระดับสูงได้ก็จริง แต่ผู้ปกครองต้องไม่ละเลยการวินิจฉัยของประชาชน เพราะว่าประชาชนใกล้ชิดกับปัญหา มากกว่า ประชาชนไม่หลอกลวงตัวเองหรือถ้าหลอกลกก็น้อยกว่าผู้ปกครอง ประชาชนยอมเหนือกว่าใน

^{๒๑} ทินพันธ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง), หน้า ๕๒.

^{๒๒} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, ความคิดทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓๖.

การดำรงรักษาสถาบันและกฎหมาย เพื่อความอยู่รอดของรัฐในระยะยาวจึงจำต้องให้ประชาชนสนับสนุนผู้ปกครอง

๒. ราชอาณาจักร (Principality) ลักษณะของการปกครองแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาคของมนุษย์ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ รัฐสืบตระกูล รัฐแบบนี้ปกครองง่าย และมีความมั่นคง เพียงแต่ผู้ปกครองไม่ละเมิดข้อปฏิบัติเก่า ๆ และปรับนโยบายให้เข้ากับเหตุการณ์ ส่วนรัฐใหม่คือมีผู้ปกครองคนใหม่ ผู้ซึ่งได้สถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นเจ้า การปกครองรัฐใหม่จะยากกว่าเท่าใดขึ้นอยู่กับความสามารถและโอกาส และรัฐผสมเป็นรัฐที่ผสมระหว่างรัฐสืบตระกูลกับรัฐใหม่ โดยผู้ปกครองของรัฐสืบตระกูลเข้ามาเป็นผู้ปกครองคนใหม่ของรัฐที่จัดการรวมเข้ากับรัฐเก่า

๓. รัฐแห่งประชาชน (Civic principality) เป็นรัฐที่ได้มาโดยความช่วยเหลือของประชาชนหรือชนชั้นสูง ซึ่งชักนำไปสู่รัฐอีก ๓ ประเภทตามความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นสูง ผู้ซึ่งต้องการกดขี่ประชาชนและประชาชนผู้ซึ่งไม่ต้องการถูกกดขี่จากผู้ปกครอง คือ ราชอาณาจักร (Principality) รัฐเสรี (Free city) รัฐอนาธิปไตยหรือรัฐที่ปราศจากกฎหมาย (Anarchy)

๔. ศาสนจักร (Ecclesiastic principality) ซึ่งเป็นรัฐที่มีผู้ปกครองเป็นสันตะปาปาในศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิกเป็นรัฐเดียวที่ไม่ต้องการปกครองเพราะทุกคนถูกปกครองโดยพระเจ้า ผู้ปกครองจึงมีความมั่นคงมากที่สุด

นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)^{๒๓} มองมนุษย์ว่า โดยธรรมชาติแล้วส่วนมากเป็นคนบาปหนาโลภมากและเห็นแก่ตัว แต่เพื่อจะจูงใจบุคคลดังกล่าวเหล่านี้ให้ปฏิบัติตนที่ถูกต้องและมีศีลธรรม ผู้ปกครองจะต้องแสดงตัวเองให้เห็นว่า ตนเองก็เป็นคนดีมีศีลธรรม มีศาสนา มีความสงสาร มีความเมตตา กรุณา และยุติธรรม ฯลฯ แม้ผู้ปกครองซึ่งอันที่จริงอาจมีหรือไม่มีคุณธรรมดังกล่าวอย่างจริงใจก็ตาม แต่เขาก็จำเป็นต้องกระทำให้เห็นว่าเขาเป็นคนที่มีความดี เพื่อผลประโยชน์ของรัฐ เพื่อความสุขของประชาชนพลเมือง และได้เสนอแนวคิดทางการเมืองแบบใหม่สนับสนุนการใช้อำนาจและความรุนแรง จากอ่านหนังสือ The Prince พัฒนาทฤษฎีการเมืองของตนขึ้นมา โดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยผู้เป็นฝ่ายปกครองที่จะใช้อำนาจให้ดีที่สุดนั่นคือ เจ้าผู้ปกครองเจ้าผู้ปกครองของนิโคโลมาคิอาเวลลีที่มาและความสำคัญในความเป็นองค์อธิปัตย์ (sovereignty) ดังบทสรุปหนังสือ The Prince สามารถสรุปได้ดังนี้^{๒๔}

๑. แยกการเมืองออกจากศาสนา
๒. รัฐเป็นสิ่งสูงสุด
๓. ต้องแยกรัฐออกจากศีลธรรมจรรยา
๔. ผู้ครองนครหรือนักการเมืองเป็นนักฉวยโอกาส
๕. อย่ากลัวถ้าจะต้องทำผิดบ้าง

^{๒๓} ประยงค์ สุวรรณบุพผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก - ตะวันตก Political Philosophy Eastern and Western thought, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒๗.

^{๒๔} ณัชชาภัทร์ อุ่นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, หน้า ๗๐-๗๑.

๖. ผู้ปกครองไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี
๗. ผู้ปกครองควรให้คนกลัวมากกว่าคนรัก
๘. หลีกเลี่ยงการประจบสอพลอ
๙. ผู้มีอำนาจย่อเป็นผู้ถูก
๑๐. ผู้มีอำนาจไม่ควรอยู่ที่ทางสายกลาง

๓.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) อยู่ที่หลักและวิธีการได้อำนาจและการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง จึงพูดเกี่ยวกับการปกครองมากกว่า สิทธิและเสรีภาพ

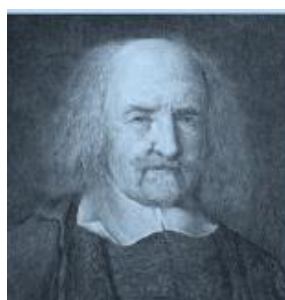
จากที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของนิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) ได้ ดังนี้^{๒๕}

๑. ปรัชญาการเมืองเป็นรูปแบบการปกครองโดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยผู้เป็นผู้ปกครอง
๒. ทฤษฎีการเมืองเป็นคู่มือการปกครองเกี่ยวกับหลักการและวิธีการได้อำนาจและการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอยู่ที่หลักการและวิธีการได้อำนาจและการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง

๔. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ ประวัติและผลงานของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber)^{๒๖}

โทมัส ฮอบส์
(Thomus Hobber)

นักปราชญ์	โทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber)
ยุคสมัย	Renaissance and The Age of Reason
ชีวิตในระหว่าง	ค.ศ. 1588–1679
แนวคิด	Man is a machine.
ผลงานทางการเมือง	๑. หนังสือชื่อ Leviathan เป็นฐานประเด็นในแนวปรัชญาการเมืองตะวันตกในสมัยใหม่

^{๒๕} ฌ็องฌัก อูว์ตรงจิตร, หน้า ๖๙-๗๑.

^{๒๖} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, *The Philosophy Book*, pp. 112-115.

๔.๒ ปรัชญาการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber)

ปรัชญาการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) เป็นเรื่องอำนาจของผู้ปกครอง ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองผ่านหนังสือ Leviathan เป็นหนังสืออธิบายถึงอำนาจที่เด็ดขาดของผู้ปกครอง ที่ทำให้ผู้อื่นเกรงกลัว ในศตวรรษที่ ๑๗ แห่งคริสตกาล ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาการเมือง^{๒๗} ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรัฐแห่งชาติ (National state) หรือรัฐในปัจจุบันนี้ไว้อย่างน่าศึกษาจัดเป็นปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นปรัชญาวัตถุนิยม ต่างจากปรัชญาการเมืองสมัยคลาสสิก ที่มีลักษณะเป็นปรัชญาจิตนิยม ที่เน้นเรื่องนามธรรม โทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่สนใจแพร่หลายจากผลงานเรื่อง รัฐชาติปัตย์ (Leviathan) ซึ่งมุ่งเน้นให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตรอดอย่างปลอดภัยเหนือความสำคัญอื่นใด แม้จะต้องแลกด้วยสิทธิและเสรีภาพก็ต้องยอม และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว โทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) เสนอให้องค์อธิปัตย์ เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียว ซึ่งโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) เรียกว่า Leviathan^{๒๘} ดังบทสรุปหนังสือ Leviathan สามารถสรุปได้ดังนี้^{๒๙}

๑. สภาพดั้งเดิมของมนุษย์เป็นสภาพที่วุ่นวาย ทุกคนจะแสวงหาประโยชน์ซึ่งกันและกัน ไม่มีกฎระเบียบ

๒. มนุษย์เข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและสละอำนาจให้องค์อธิปัตย์

๓. ระบบกษัตริย์เป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด

๔. เศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางการเมือง

ทฤษฎีการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) ถือว่าคนเราต้องการความสงบสุขและความปลอดภัย เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์เป็นคนก้าวร้าวและเห็นแก่ตัว โดยเฉพาะคนกระหายอำนาจและกลัวตาย เพื่อก่อให้เกิดความปลอดภัยจากความตาย ประชาชนจึงต้องยินยอมให้องค์อธิปัตย์มีอำนาจเด็ดขาดเหนืออำนาจใด ๆ เพื่อการรักษาความสงบสุขของสังคม จึงจำเป็นต้องมีองค์การที่มีอำนาจขึ้นมาคุ้มครองปลอดภัยในชีวิตทุกคน อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติของมนุษย์กับรัฐหรืออำนาจของรัฐ^{๓๐}

๔.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของโทมัส ฮอบส์ เป็นทฤษฎีที่ยิ่งใหญ่พอ ๆ กับของเพลโต (Plato) โดยเน้นอำนาจอธิปัตย์ โดยเข้าใจว่า ดังนี้^{๓๑}

^{๒๗} Adams, Ian and R.W. Dyson, **Fifty Major Political Thinkers**, Second Edition, (London and New York : Routledge, 2007), p. 46.

^{๒๘} Thomas Hobbes, **Leviathan: Or the Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil**, edited by Michael Oakeshott with an introduction by Richard s. Peters (New York : Collier Books, 1967) p. 80.

^{๒๙} ณัชชาภัทร์ อุ๋นตรงจิตร, **รัฐศาสตร์**, หน้า ๗๕.

^{๓๐} ทินพันธ์ นาคะตะ, **นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง)**, หน้า ๖๙-๗๐.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔-๗๖.

๑. แต่ละคนย่อมมีเสรีภาพในการแสวงหาชีวิตที่ดีให้แก่ตนเองได้ภายใต้ในขอบเขตของกฎหมาย และมีสิทธิเลือกแนวทางในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง
๒. คนเราต้องการคุ้มครองตัวเองอันเป็นสิทธิตามธรรมชาติ หน้าที่ต่าง ๆ ของบุคคลจึงเกิดจากสิทธิตามธรรมชาติของคนเรา
๓. รัฐจึงมีหน้าที่หลักในการปกป้องสิทธิตามธรรมชาติของบุคคล เพราะสิทธิเป็นผลประโยชน์หรือสิ่งที่ทุกคนต้องการเพื่อให้คนเรารู้ว่าสิทธิทุกคนก็พร้อมที่จะต่อสู้ให้ได้สิ่งนั้นมา
๔. บุคคลสำคัญกว่าประชาคมการเมือง สิทธิต่าง ๆ ของประชาคมการเมืองและองค์อธิปัตย์เกิดมาจากสิทธิตามธรรมชาติบุคคล
๕. กฎธรรมชาติหรือหลักศีลธรรมจากสิทธิตามชาติในการคุ้มครองตัวเองของคนเรา ทำให้มีการปรับปรุงเนื้อหาของหลักศีลธรรมขึ้นมาเป็นอันมาก
๖. อำนาจเป็นศักยภาพและเป็นสิทธิที่จะทำได้ กลายเป็นแนวคิดหลักของการเมือง
๗. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของตนเอง

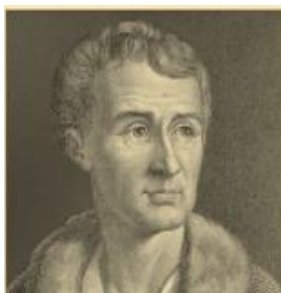
จากการที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. ประชาคมการเมืองเป็นเรื่องอำนาจของผู้ปกครอง
๒. มนุษย์เข้ามารวมตัวกันเป็นสังคมและสละอำนาจให้องค์อธิปัตย์
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของตนเอง

๕. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของฌอง ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau)

ผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ ประวัติและผลงานของฌอง ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau)^{๓๒}

ฌอง ฌาค รูสโซ
(Jean-Jacques Rousseau)

นักปราชญ์	ฌอง ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau)
ยุคสมัย	The Age of Revolution
ชีวิตในระหว่าง	ค.ศ. 1712–1778
แนวคิด	Man is born free, yet everywhere he is in chains.
ผลงานทางการเมือง	1. The Social Contract and Discourses

^{๓๒} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, *The Philosophy Book*, pp. 156-159.

๕.๒ ปรัชญาการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau)

ปรัชญาการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau) เป็นเจตนาร่วม และหลักการแบ่งอำนาจมาเป็นแนวคิดแกนหลักที่สำคัญของแนวคิดประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน ทฤษฎีสัญญาประชาคมเป็นทฤษฎีทางการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau) ว่าด้วยธรรมชาติ ความสัมพันธ์ และหน้าที่ของบุคคลกับรัฐ ที่เกิดจากการตกลงร่วมกัน ทฤษฎีนี้ถือว่า สังคมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้^{๓๓} ดังบทสรุปหนังสือ The Social Contract and Discourses สามารถสรุปได้ดังนี้^{๓๔}

๑. มนุษย์เกิดมากับเสรีภาพ แต่เขาได้ถูกพันธนาการไว้
๒. สัญญาประชาคม
๓. เจตนาร่วมนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แบ่งแยกมิได้
๔. กฎหมายคืออำนาจของเจตนาร่วม
๕. รัฐและรัฐบาลมีความแตกต่างกัน

๕.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau) เป็นเรื่องเจตนาร่วม โดยเข้าใจว่าสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ดังนี้^{๓๕}

๑. ประชาคมการเมืองเป็นเสรีภาพ ความเสมอภาค โดยมีประโยชน์และหลักศีลธรรมร่วมกัน
๒. คนเราจะมีเสรีภาพแท้จริงจะต้องมารวมตัวกัน เข้ามาอยู่ในสังคมเป็นการคุ้มครองเสรีภาพของตนเอง โดยสังคมที่ดีจะต้องยึดถือผลประโยชน์และค่านิยมส่วนรวมเป็นหลัก
๓. คนเราต้องสละสิทธิส่วนตัวให้แก่ประชาคมการเมือง โดยอยู่ภายใต้ของเจตนาส่วนรวมและกฎหมายนั้น
๔. คนเราเกิดมาเสรีย่อมจะไม่มีใครปกครอง จะต้องเป็นเจตนาส่วนรวมยึดมั่นในความเสมอภาคของบุคคลโดยการออกเสียงลงมติในรูปของกฎหมาย
๕. สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองประกอบด้วย สิทธิของการอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ที่รัฐบาลจะต้องขึ้นอยู่กับความชอบของประชาชนที่เป็นเสียงข้างมากถือว่าทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน

สรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau) ได้ ดังนี้

๑. ปรัชญาการเมืองเป็นเจตนาร่วมและหลักการแบ่งอำนาจ

^{๓๓} ทินพันธ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง), หน้า ๙๐-๙๑.

^{๓๔} ณัชชาภัทร์ อุ๋นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, หน้า ๗๘-๗๙.

^{๓๕} ทินพันธ์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง), หน้า ๙๒-๙๕.

๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นเรื่องธรรมชาติ ความสัมพันธ์ และหน้าที่ของบุคคลกับรัฐ ที่เกิดจากการตกลงร่วมกัน

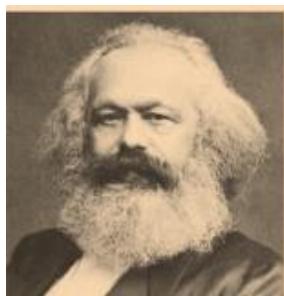
๓. ประชาคมการเมืองเป็นเสรีภาพ ความเสมอภาค โดยมีประโยชน์และหลักศีลธรรมร่วมกัน

๔. คนเราต้องสละสิทธิส่วนตัวให้แก่ประชาคมการเมือง โดยอยู่ภายใต้ของเจตนาส่วนรวมและกฎหมายนั้น

๖. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx) ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๖.๑ ประวัติและผลงานของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx)^{๓๖}

นักปราชญ์	คาร์ล มาร์ค (Karl Marx)
ยุคสมัย	The Age of Revolution
ชีวิตในระหว่าง	ค.ศ. 1818–1883
แนวคิด	History is a record of these class struggles and displacements
ผลงานทางการเมือง	

คาร์ล มาร์ค (Karl Marx)

๖.๒ ปรัชญาการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx)

ปรัชญาการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx) เป็นพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และการคาดคะเนสังคมมนุษย์ในอนาคต ได้สร้างทฤษฎีเรียกว่า Dialectic Materialism ได้แก่ความแตกต่างทางวัตถุทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้น โดยที่ทฤษฎีทางการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx) ใช้ปรัชญาประวัติศาสตร์อธิบายพัฒนาการของมนุษย์ชาติตามกฎของการขัดแย้งที่ว่า การอยู่ร่วมกันของสิ่งที่ตรงกันข้าม จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางสังคม เป็นการค้นหากฎเกณฑ์การเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบนายทุนอธิบายเกี่ยวกับมูลค่าส่วนเกิน ทำให้เกิดการวิจัยและกิจกรรมในทางวิชาการและได้เป็นแรงบันดาลใจของกลุ่มขบวนการสังคมนิยมในศตวรรษที่ ๒๐ โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์กับพรรคสังคมนิยมต่าง ๆ จนได้มีการปรับตัวที่สำคัญ ๆ

^{๓๖} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, **The Philosophy Book**, (New York : Dorling Kindersley Limited, 2011), pp. 198-203.

ของระบบนายทุน โดยเน้นว่าเศรษฐกิจหรือวิธีการผลิตเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดความสัมพันธ์หรือสถาบันต่าง ๆ ของมนุษย์^{๓๗} ดังบทสรุปหนังสือ The Communist Manifesto สามารถสรุปได้ดังนี้^{๓๘}

๑. ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้น
๒. โลกของนายทุนเกิดชนชั้นใหม่ที่มีบทบาทในสังคม
๓. พวกนายทุนทั้งหลายเรียกร่องเสรีภาพ
๔. นายทุนเป็นพวกไร้ศีลธรรมความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นเรื่องการสะสมเงินทอง
๕. ชนชั้นกรรมาชีพจะชนะชนชั้นนายทุนในที่สุด
๖. คอมมิวนิสต์คือกลุ่มผู้นำของชนชั้นกรรมาชีพ
๗. ชนชั้นกรรมาชีพจะต้องรวมตัวกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
๘. ไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว
๙. ยกเลิกสถาบันครอบครัว
๑๐. ยกเลิกความเป็นชาติ

๖.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx) เป็นเรื่องการค้นหา กฎเกณฑ์การเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบนายทุน บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และการคาดคะเนสังคมมนุษย์ในอนาคต โดยเข้าใจว่าสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยคาร์ล มาร์ค (Karl Marx) ถู้อธิบายสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ดังนี้^{๓๙}

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจที่กำหนดชนชั้นทางสังคม

๒. เสรีภาพเป็นเรื่องของความคิดเห็นส่วนบุคคลเป็นหลักพื้นฐานให้เกิดความยุติธรรม ความบริสุทธิ์ ความมั่งคั่ง ความปลอดภัยและความเจริญทางจิตใจและร่างกาย

จากการที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของคาร์ล มาร์ค (Karl Marx) ได้ดังนี้

๑. ประชากรการเมืองเป็นความแตกต่างทางวัตถุทำให้เกิดความแตกต่างทางชนชั้น
๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นเรื่องการค้นหากฎเกณฑ์การเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบนายทุน

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปนักปรัชญาการเมืองประกอบด้วย (๑) เพลโต (Plato) (๒) อริสโตเติล (Aristotle) (๓) นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) (๔) โทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber) (๕) ฌอง ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rorsseau) (๖) คาร์ล มาร์ค (Karl Marx) ได้นำเสนอแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ ๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดตะวันตก ดังนี้

^{๓๗} ทินพันท์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง), หน้า ๑๑๓-๑๑๕.

^{๓๘} ฌ็อง-ฌัก รูสโซ, รัฐศาสตร์, หน้า ๘๐-๘๒.

^{๓๙} ทินพันท์ นาคะตะ, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง), หน้า ๑๑๖-๑๑๘.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เพลโต (Plato)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นรูปแบบการปกครอง ๒. กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองของรัฐ ๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นความยุติธรรมของสังคม
อริสโตเติล (Aristotle)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองของเพลโต (Plato) เป็นรูปแบบการปกครอง ๒. มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่มีธรรมชาติอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ ๓. เสนอระบบการเมือง ๖ ประเภท ๒ ระบบ คือ ระบบดี ประกอบด้วย ระบบกษัตริย์ ระบบขุนนาง และระบบปกครองโดยชนชั้นกลาง และระบบไม่ดี ประกอบด้วยระบบทรราชย์ ระบบพวกพ้อง และระบบประชาธิปไตย ๔. สนับสนุนการปกครองโดยชนชั้นกลาง โดยอาศัยรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครอง ๕. รัฐจะต้องให้ความสำคัญกับกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม (สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน)
นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองเป็นรูปแบบการปกครองโดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยผู้เป็นผู้ปกครอง ๒. ทฤษฎีการเมืองเป็นคู่มือการปกครองเกี่ยวกับหลักการและวิธีการได้อำนาจและการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง ๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอยู่ที่หลักการและวิธีการได้อำนาจและการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง
โทมัส ฮอบส์ (Thomus Hobber)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองเป็นเรื่องอำนาจของผู้ปกครอง ๒. มนุษย์เข้ามารวมตัวกันเป็นสังคมและสละอำนาจให้องค์อธิปัตย์ ๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากคัมภีร์สิทธิตามธรรมชาติของตนเอง
ฌอง ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rorsseau)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองเป็นเจตนาธรรมและหลักการแบ่งอำนาจ ๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นเรื่องธรรมชาติ ความสัมพันธ์ และหน้าที่ของบุคคลกับรัฐ ที่เกิดจากการตกลงร่วมกัน ๓. ประชาคมการเมืองเป็นเสรีภาพ ความเสมอภาค โดยมีประโยชน์และหลักศีลธรรมร่วมกัน ๔. คนเราต้องสละสิทธิส่วนตัวให้แก่ประชาคมการเมือง โดยอยู่ภายใต้ของเจตนาส่วนรวมและกฎหมายนั้น

ตารางที่ ๒.๑ แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
คาร์ล มาร์ค (Karl Marx)	๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจที่กำหนดชนชั้นทางสังคม ๒. เสรีภาพเป็นเรื่องของความคิดส่วนบุคคลเป็นหลักพื้นฐานให้เกิดความยุติธรรม ความบริสุทธิ์ ความมั่งคั่ง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและร่างกาย

จาก ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก คือความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่งคั่ง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย เป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจองค์อธิปัตย์ กฎหมายรูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร รวมไปถึงจริยธรรมกับการเมืองมีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม

๒.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดของลัทธิเต๋า ขงจื้อ และมหาตมะ คานธี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi) ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ ประวัติและผลงานของเหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi) ^{๔๐}

เหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi)

นักปราชญ์	เหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi)
ยุคสมัย	The Ancient World
ชีวิตในระหว่าง	C.6TH CENTURY BCE
แนวคิด	The Dao that can be told is not the eternal Dao.
คำสำคัญแนวคิด	Daode jing (also known as the Laozi)

๑.๒ ปรัชญาการเมืองของเหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi)

^{๔๐} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, *The Philosophy Book*, pp. 24-25.

ปรัชญาการเมืองของเหลาจื่อ (เล่าจื่อ) (Laozi) เป็นการปกครองที่สอดคล้องกับวิถีทางแห่งธรรมชาตินั้นคือผู้ปกครอง โดยทฤษฎีทางการเมืองเป็นวิถีแห่งการปกครองของเต๋าจึงเริ่มจากการให้ความสนใจกับคำว่าคุณธรรมด้วยการเสนอแนะการปกครองตามหลักการกระทำโดยไม่กระทำ ด้วยการเปรียบเปรยกับปรากฏการณ์ในธรรมชาติที่มีการแปรเปลี่ยนอย่างเป็นวัฏจักร ดังนั้นการปกครองของเต๋าจึงมุ่งไปที่การบริหารความเปลี่ยนแปลงและการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครอง และผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์อื่นใด ๆ ดังบทสรุปหนังสือ The Daode jing (คัมภีร์ เต๋า เต๋อ จิง) แปลว่าคัมภีร์แห่งมรรคและอำนาจ โดยมีเนื้อหาของคัมภีร์ ๘๑ บท แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ เต๋าจิงคือคัมภีร์วิถี จำนวน ๓๗ บท และเต๋อจิงคือคัมภีร์คุณธรรม จำนวน ๔๔ บทสามารถสรุปได้ดังนี้^{๔๑}

๑. ด้านการปกครองคือการปกครองโดยไม่ปกครอง ประกอบด้วย

๑.๑ การปกครองมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้อยู่กันอย่างมีระเบียบ (นิพนธ์ บทที่ ๓๒)

๑.๒ การปกครองโดยไม่ปกครองเป็นการกระทำของผู้ปกครองล้วนเป็นสาเหตุของปัญหา (นิพนธ์บทที่ ๕)

๑.๓ ผู้ปกครองไม่ควรกระทำการใด ๆ ตามความปรารถนาของตนอันเกิดจากการยึดถือในความรู้ของตนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพียงอย่างเดียว เพราะการกระทำเป็นเสมือนต้นเหตุก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นการขี้น้ำ บังคับ ควบคุม โดยคิดว่าวาทกรรมที่ตนยึดถือนั้นเป็นอันเด็ดขาด (นิพนธ์บทที่ ๔๙)

๑.๔ ความชั่วร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคมมีสาเหตุมาจากอำนาจบังคับของรัฐและกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ (นิพนธ์บทที่ ๕๗)

๑.๕ ศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของปกครองที่มีความเป็นศาสตร์ หมายถึง ลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติ อีกทั้งนำเอาการกระทำในธรรมชาติมาเป็นแบบอย่างในการปกครอง ซึ่งจะทำให้ผู้ปกครองสามารถเข้าใจได้ว่าการปฏิบัติเช่นใดที่ควรทำและไม่ควรทำ (นิพนธ์บทที่ ๑๒)

๑.๖ ผู้ปกครองมองเห็นวาทกรรมหรือการกระทำในแบบของมนุษย์ว่าเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินไปของวิถีธรรมชาติแล้ว ผู้ปกครองจะต้องทำความเข้าใจและกำจัดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ออกไปเสีย (นิพนธ์ที่ ๑๙)

๑.๗ ผู้ปกครองจำเป็นต้องรู้ว่าอะไรคือคุณลักษณะหรือกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ผู้ไม่รู้จะสามารถยึดถือเป็นหลักเกณฑ์แห่งความจริง และหลักเกณฑ์เพื่อการประพฤติในสังคม (นิพนธ์บทที่ ๒๓)

^{๔๑} พจนานุกรมสันติ, วิถีแห่งเต๋า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒), หน้า ๘๙-๒๓๗.

๑.๘ ศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด (นิพนธ์บทที่ ๖๗)

๒. ผู้ปกครองเป็นผู้บริหารมีหน้าที่ควบคุมดูแลการปกครองได้โดยปราศจากการข้องเกี่ยวในรายละเอียดของงาน เพราะหากผู้ปกครองเข้าไปดำเนินการในส่วนของรายละเอียด ย่อมจะทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถกระทำหน้าที่ที่เหมาะสมได้ ผู้ปกครองจะต้องแสดงบทบาทการปกครองโดยไม่ปกครองออกมา (นิพนธ์บทที่ ๒๕) ประกอบด้วย

๒.๑ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำในแบบของเต๋าเรียกว่า การกระทำโดยไม่กระทำ (นิพนธ์บทที่ ๓๔)

๒.๒ การฝึกปฏิบัติอบรมตนของผู้ปกครองมีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์แห่งการปกครอง เพราะเป็นเรื่องของการเรียนรู้ถึงความเป็นไปของธรรมชาติ (นิพนธ์บทที่ ๖๕)

๒.๓ ผู้ปกครองยึดถือความรู้ในแบบของมนุษย์จึงขัดกับแนวคิดปรัชญาเต๋าที่ว่า การกระทำใดที่สอดคล้องกลมกลืนกับวิถีแห่งธรรมชาติไม่ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการสร้างวาทกรรม (นิพนธ์บทที่ ๔๘)

๒.๔ ผู้ปกครองที่ยึดถือว่าตนเองนั้นเป็นผู้รู้และทำการปกครองประเทศด้วยความรู้ฝ่ายโลกย่อมไม่มีทางปกครองสำเร็จได้ และไม่สมควรที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่ผู้ปกครองที่อบรมฝึกตนเองเพื่อให้เข้าถึงความรู้ฝ่ายเต๋าและค้นพบตัวเองว่าไม่ได้รู้อะไรเลย สมควรที่จะเป็นผู้ปกครองและสามารถทำการปกครองให้สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติได้อย่างแท้จริง (นิพนธ์บทที่ ๗๑)

๒.๕ ผู้ปกครองยึดถืออัตตาในลักษณะหนึ่งคือ การยึดถือในชาติกำเนิดและเผ่าพันธุ์เป็นต้น ขัดกับหลักการปฏิบัติอบรมตนของผู้ปกครอง (นิพนธ์บทที่ ๗๒)

๒.๖ ผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามเต๋าจะต้องละตัณหา คือ การกระทำโดยปราศจากความทะยานอยาก (นิพนธ์บทที่ ๔๔)

๒.๗ การกระทำของผู้ปกครองจะต้องไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา และผลการกระทำนั้น ๆ จะไม่นำไปสู่ความเดือดร้อนใดได้ (นิพนธ์บทที่ ๓๗)

๒.๘ ผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามเต๋าต้องไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับวิถีธรรมชาติ (นิพนธ์บทที่ ๕)

๒.๙ ผู้ปกครองจะต้องไม่ทำลายความเป็นมนุษย์ที่แท้ของประชาชนด้วยการลดอัตตาของผู้ปกครอง การลดละตัณหา การไม่เข้ายุ่งเกี่ยวขัดขวางของวิถีแห่งธรรมชาติ และการส่งเสริมให้สรรพสิ่งได้ดำเนินไปตามธรรมชาติเสมือนหน้าที่ของผู้ปกครอง (นิพนธ์บทที่ ๖๔)

๒.๑๐ การแสดงออกของผู้ปกครองเป็นการไม่กล่าวอ้างถึงคุณความดีต่าง ๆ ของตนเปรียบได้กับมรรควิธีในการแสดงออกของผู้ปกครอง เป็นการแสดงให้เห็นชัดถึงสิ่งที่ผู้ปกครองควรคำนึงเป็นอย่างมากนั่นคือเรื่องที่มาของอำนาจและการพึ่งพาอาศัยผู้ที่ดีกว่า (นิพนธ์บทที่ ๓๙)

๒.๑๑ การแสดงออกของผู้ปกครองคือ น้ำ แทนความหมายของความอ่อนน้อม ถ่อมตนของผู้ปกครอง (นิพนธ์บทที่ ๘)

๒.๑๒ ในการปกครองนั้นผู้ปกครองจะต้องจำเป็นแสดงความอดทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อความไม่เคารพยำเกรง ตลอดจนจนถึงแสดงออกต่อเหล่าราษฎรโดยใช้ความอ่อนโยน (นิพนธ์บทที่ ๗๘)

๒.๑๓ การแสดงออกในการใช้อำนาจของผู้ปกครองแบบทางโลก อย่างเช่น เพื่อการสะสมทรัพย์สิน เพื่อให้ตนนั้นยิ่งใหญ่ เพื่อให้ตนสูงส่งในบรรดาศักดิ์ เป็นต้น มีแต่จะก่อให้เกิดผลเสียตามมา (นิพนธ์บทที่ ๓๖)

๓. ประชาชนมีอิสระอย่างเต็มที่ตามวิถีธรรมชาติของแต่ละบุคคล ผู้ปกครองไม่ควรสร้างระเบียบใดขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้ทุกสรรพสิ่งจะต้องดำเนินไปในรูปแบบเดียวกัน ประกอบด้วย

๓.๑ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน ผู้ปกครองนั้นเป็นผู้มีอิทธิพลในการขึ้นาสังคมเป็นไปตามความต้องการของประชาชน การกระทำของผู้ปกครองเป็นไปในลักษณะการสร้างวาทกรรมเป็นสิ่งที่ฝืนขัดต่อการดำเนินไปตามวิถีธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งเป็นมนุษย์และสิ่งที่มีไม่มนุษย์ กิจของผู้ปกครองมิได้อยู่ที่การกระทำให้เกิดมาตรฐาน แต่เป็นการบำรุงช่วยเหลือสนับสนุนและปล่อยให้มนุษย์หรือสรรพสิ่งได้กระทำตามธรรมชาติในสองอย่างคือ การกำจัดสิ่งที่ขัดขวางกับธรรมชาติของประชาชนออกไป และการให้อิสระการดำเนินชีวิตแก่ประชาชนโดยที่ตนเองไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแทรกแซง ถ้าประชาชนได้ดำเนินชีวิตดังกล่าวจะทำให้ประชาชนลดละความเห็นแก่ตัวและความโลภลงได้ (นิพนธ์บทที่ ๑๙)

๓.๒ ประชาชนก็ละทิ้งในการสร้างอัตรหรือวาทกรรม เช่นเดียวกับผู้ปกครอง เพราะประชาชนสามารถดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติโดยไม่ต้องมีการปกครองจากผู้ปกครอง เป็นภาพสังคมในอุดมคติของปรัชญาเต๋า (นิพนธ์บทที่ ๘๐)

๓.๓ อำนาจของประชาชนเป็นอำนาจการปกครองที่แท้จริง (นิพนธ์บทที่ ๗๒)

๑.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเหลาจื้อ (เล่าจื้อ) (Laozi)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของเหลาจื้อ (เล่าจื้อ) (Laozi) เป็นการมีอิสระอย่างเต็มที่ของประชาชนตามวิถีธรรมชาติ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน ประชาชนก็ละทิ้งในการสร้างอัตรหรือวาทกรรม เช่นเดียวกับผู้ปกครอง เพราะไม่ต้องมีการปกครองจากผู้ปกครอง เป็นภาพสังคมในอุดมคติของปรัชญาเต๋า และอำนาจของประชาชนเป็นอำนาจการปกครองที่แท้จริง

จากการที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของของเหลาจื้อ (เล่าจื้อ) (Laozi) ได้ดังนี้

๑. ปรัชญาการเมืองเป็นการปกครองโดยไม่ปกครอง
๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นการกระทำโดยไม่กระทำของผู้ปกครอง
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นการมีอิสระอย่างเต็มที่ของประชาชนตามวิถี

ธรรมชาติ

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของขงจื้อ (Confucianism)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของขงจื้อ (Confucianism) ผู้วิจัยขอนำเสนอ รายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ประวัติและผลงานของขงจื้อ (Confucianism) ^{๔๒}

ขงจื้อ (Confucianism)

นักปราชญ์	ขงจื้อ (Confucianism)
ยุคสมัย	The Ancient World
ชีวิตในระหว่าง	551–479 BCE
แนวคิด	Hold faithfulness and sincerity as first principles.
คำสำคัญแนวคิด	Analects Doctrine of the Mean Great Learning

๒.๒ ปรัชญาการเมืองของขงจื้อ (Confucianism)

ปรัชญาการเมืองของขงจื้อ (Confucianism) เป็นการจัดระเบียบสังคมและปลูกฝังจริยธรรม ทฤษฎีทางการเมืองอยู่บนหลักการพื้นฐานทางจริยศาสตร์ของขงจื้อมุ่งเน้นการขัดเกลานิสัยและพัฒนาตนจนมีคุณธรรมอย่างวิญญูชนประกอบด้วย หลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และหลักความเป็นผู้นำเชื่อถือดังนี้^{๔๓}

๑. หลักความเมตตา (เหยิน Jen) คือ การแสดงความรักความอาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้อื่นทั้งในครอบครัวและชุมชน และเป็นความรักความอาทรต่อบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์สรรพสัตว์ พืชพันธุ์ รวมทั้งสิ่งไม่มีชีวิตอื่น ๆ

๒. หลักความชอบธรรม (อี้ Yi) คือการกระทำที่ถูกต้อง ชอบธรรม ซึ่งไม่จำกัดสถานที่ เวลา และตำแหน่ง ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

๓. หลักความเหมาะสม หลี่ (Li) คือพิธีกรรมอันแท้จริงที่มีอยู่ภายในโครงสร้างของสังคมอย่างเป็นระเบียบ

๔. หลักความรอบรู้ ซี (Xi) คือ ความสามารถของคนในการปลูกฝังอุปนิสัยความดีงามให้มีในตน

๕. หลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ หยู่ (Yu) คือ หลักการที่คนทุกคนในสังคมต้องรู้จักการวางตัวให้เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจของคนอื่น ๆ

โดยขงจื้อได้พยายามเสนอหลักจริยศาสตร์ที่สอดคล้องกับสัจธรรมและจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษได้เชื่อถือสืบต่อกันมาซึ่งแบ่งเป็น ๒ ระดับ ดังนี้

^{๔๒} Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley, *The Philosophy Book*, pp. 36-39.

^{๔๓} สถิติ วงศ์สุวรรณ, *ปรัชญาตะวันออก*, (กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๓.

๑. ระดับปัจเจกชน ในขั้นพื้นฐานนี้ ขงจื้อพยายามที่จะปลูกฝังคุณธรรมหรือหลักความประพฤติชอบให้แก่ทุกคน เพราะท่านถือว่าสังคมจะมีความสุข สันติสุข และความเจริญก้าวหน้าได้จะต้องเริ่มที่ตัวของมนุษย์ทุก ๆ คนเสียก่อน โดยมีหลักจริยธรรมของปัจเจกชน ๕ ประการได้แก่^{๔๔}

- ๑.๑ ความชอบธรรม (อี่) ความถูกต้องเหมาะสม
- ๑.๒ มนุษยธรรม (เหยิน) การมีความรักความปรารถนาดีในคนอื่น (เมตตาธรรม)
- ๑.๓ ความรู้สึกรู้สีกผิดชอบ (จง) เป็นการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่มนุษยธรรมและความชอบธรรม
- ๑.๔ ความเห็นแก่ผู้อื่น (สฺยู่)
- ๑.๕ บัญญัติแห่งสวรรค์ (หมิง) การปฏิบัติหน้าที่เพื่อหน้าที่

๒. ระดับสังคม ขงจื้อถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันและกัน ความเป็นมนุษย์จะมีคุณค่าที่แท้จริงก็ต่อเมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน แสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์ออกเป็น ๕ ระดับ คือ ผู้ปกครองกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยา พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน ซึ่งในการประสานความสัมพันธ์ของบุคคลเหล่านี้จะต้องมีความเหมาะสมกับสถานภาพและหน้าที่ของตน^{๔๕}

๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของขงจื้อ (Confucianism)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของขงจื้อ (Confucianism) เป็นหลักจริยศาสตร์ โดยอาศัยความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชาบรรพบุรุษของตนเป็นรากฐานเชื่อมโยงไปสู่การนำเอาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีมาเป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติของผู้คนในสังคม โดยมุ่งเน้นเฉพาะเรื่องของมนุษย์ ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาของมนุษย์เท่านั้น โดยสอนให้ปัจเจกชนทุกคนในสังคมทำหน้าที่ของตนแต่ละคนให้เหมาะสมและสมบูรณ์ตามสถานภาพของตน ซึ่งหลักจริยศาสตร์ของขงจื้อนั้นมี ๕ ประการ ได้แก่ ความเมตตา ความชอบธรรม ความเหมาะสม ความรอบรู้หรือปัญญา และความเป็นผู้นำเชื่อถือได้ โดยสรุปลงเป็น ๒ ลักษณะได้แก่ หลักจริยศาสตร์ทางกายและทางใจ

สรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของของเหลาจื้อ (เล่าจื้อ) (Laozi) ได้ดังนี้

๑. ปรัชญาการเมืองเป็นการจัดระเบียบสังคมและปลูกฝังจริยธรรม
๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นหลักจริยศาสตร์
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นไปตามหลักจริยศาสตร์โดยสอนให้ปัจเจกชนทุกคนในสังคมทำหน้าที่ของตนแต่ละคนให้เหมาะสมและสมบูรณ์ตามสถานภาพของตน

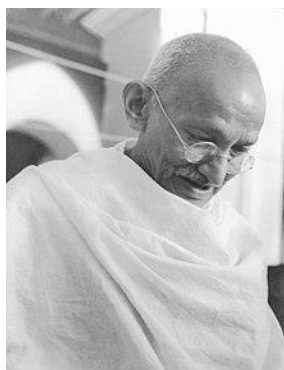
^{๔๔} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวัดน์, ศาสนาและปรัชญาในจีนทิเบตและญี่ปุ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗-๕๑.

^{๔๕} พระมหาพิณโย อภิปัญญา (ศรีคำมี), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อและพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย., ๒๕๔๓), หน้า ๖๗-๗๕.

๓. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดประกอบด้วยประวัติและผลงาน ปรัชญาการเมือง และสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ประวัติและผลงานของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)

มหาตมะ คานธี
(Mahatma Gandhi)

นักปราชญ์	มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)
ยุคสมัย	Contemporary Philosophy 1950–Present
ชีวิตในระหว่าง	ค.ศ. 1869- 1948
แนวคิด	จริยธรรมทางการเมือง
คำสำคัญแนวคิด	สัจจะ ทมะ ชั้นดี จาคะ

๓.๒ ปรัชญาการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)

ปรัชญาการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) เป็นจริยธรรมทางการเมือง โดยเกิดจากสภาพปัญหาทางสังคมของอินเดียจึงได้เกิดแนวคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) บนพื้นฐานปัญหา ๔ ประการ คือ^{๕๖}

๑. ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบของประชาชนจากรัฐบาลอังกฤษ ใช้รูปแบบการต่อสู้โดยการเดินขบวนประท้วงของประชาชน เป็นวิธีการแก้ปัญหาโดยการแสดงความจริงด้วยการต่อสู้แบบต่อสู้เพื่อแฟง การไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย โดยใช้หลักสัจจะ (ความสัตย์จริง)

๒. ปัญหาความรุนแรง เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการขาดไม่ถึงของทุกฝ่าย ใช้รูปแบบบอหิงสา เป็นวิธีการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้ด้วยการข่มความรู้สึกภายในไม่ให้ประทุออกมา โดยใช้หลักทมะ (ความข่มใจ)

๓. ปัญหาการทะเลาะกันของชาวฮินดูและมุสลิม ใช้รูปแบบการอดอาหารประท้วง เป็นวิธีการแสดงความเด็ดเดี่ยว การทรหดอย่างยั้งยวดที่แสดงออกมภายนอก โดยใช้หลักชั้นดี (ความอดทน)

๔. ปัญหาการแบ่งแยกประเทศที่คัดค้านการเรียกร้องเอกราชในลักษณะชุมชนที่นับถือศาสนา ใช้รูปแบบการอุทิศตน เป็นวิธีการเสียสละร่างกาย แม้รู้ว่าเสี่ยงต่อชีวิต และสุดท้ายก็เสียชีวิตเพราะเหตุการณ์ครั้งนี้ โดยใช้หลักจาคะ (การเสียสละ-การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน)

^{๕๖} พระมหาสุรชัย ขยาภิวัตตโน (พุดชู), แนวทางการแก้ไขปัญหารัฐธรรมนูญของมหาตมะ คานธี , วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๖๓), หน้า ๑๒๘-๑๓๘.

๓.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) เป็นจริยธรรมทางการเมือง โดยใช้หลักอหิงสาคือการไม่นิยมความรุนแรง ยึดถือในสัจจะความกล้าหาญ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติต่อสู้เรียกร้องทางการเมือง โดยได้พูดถึงความแตกต่างกันของกติกาสภาและอหิงสาเช่นเดียวกับความตรงข้ามกันของการนิยมความรุนแรงและไม่รุนแรง^{๔๗} โดยก่อตั้งขบวนการฮินดูสวราช เป็นขบวนการเพื่อการปลดปล่อยและเสรีภาพของประชาชนชาติอินเดียขึ้น^{๔๘} ภายใต้กติกาประชาธิปไตย เสรีภาพส่วนบุคคลในการแสดงความคิดเห็นและการกระทำจะต้องได้รับการคุ้มครองอย่างหวงแหน พวกเขาเสี่ยงข้างน้อยจึงมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ที่จะทำให้แตกต่างออกไปจากพวกเขาเสี่ยงมาก トラบใดก็ตามที่ไม่อ้างการกระทำว่าเป็นไปในนามของคนทั้งหมดและเป็นไปตามหลักอหิงสา ในขณะที่มหาตมะคานธี ให้คุณค่าต่อเสรีภาพส่วนบุคคลมาก ท่านก็เห็นแล้วว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมด้วยการที่มนุษย์ได้พัฒนาชีวิตมาถึงบัดนี้ก็เพราะยอมรับกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมีเสรีภาพส่วนตัวโดยไม่เป็นลักษณะของสัตว์ป่า สำหรับมนุษย์อันประเสริฐนั้น เสรีภาพถูกจำกัดในเรื่องที่มนุษย์ยับยั้งการกระทำของตนเพื่อให้เป็นผลดีแก่ส่วนรวม

จากการที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ได้ดังนี้

๑. ปรัชญาการเมืองเป็นจริยธรรมทางการเมือง
๒. แนวคิดการแก้ปัญหาทางการเมืองประกอบด้วย สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองต้องอยู่ภายใต้กติกาประชาธิปไตย

จากการที่ได้กล่าวมา สรุปแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกตามแนวคิดของเหล่าจื้อ ขงจื้อ และมหาตมะ คานธี โดยที่เหล่าจื้อเน้นที่ระบบคุณธรรมจริยธรรม ขงจื้อเน้นที่ระบบจริยศาสตร์ ส่วนมหาตมะ คานธี เน้นหลักจริยธรรมทางการเมือง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก ดังนี้

^{๔๗} ชัยชนะ พิมานแมน, *ความคิดทางการเมืองมหาตมะคานธี*, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๔๘} ทวีวัฒน์ ปุณทรวิวัฒน์, ศรีนทีพย์ สกัรศิลป์, *การทดลองของมหาตมะคานธี*, (กรุงเทพมหานคร : จักรานุกรการพิมพ์ , ๒๕๓๑), หน้า ๖๕.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เหลาจื๋อ (เล่าจื๋อ) (Laozi)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองเป็นการปกครองโดยไม่ปกครอง ๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นการกระทำโดยไม่กระทำของผู้ปกครอง ๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นการมีอิสระอย่างเต็มที่ของประชาชนตามวิถีธรรมชาติ
ขงจื๋อ (Confucianism)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองเป็นการจัดระเบียบสังคมและปลูกฝังจริยธรรม ๒. ทฤษฎีทางการเมืองเป็นหลักจริยศาสตร์ ๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นไปตามหลักจริยศาสตร์โดยสอนให้ปัจเจกชนทุกคนในสังคมทำหน้าที่ของตนแต่ละคนให้เหมาะสมและสมบูรณ์ตามสถานภาพของตน
มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปรัชญาการเมืองเป็นจริยธรรมทางการเมือง ๒. แนวคิดการแก้ปัญหาทางการเมืองประกอบด้วย สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองต้องอยู่ภายใต้กติกาประชาธิปไตย

จากตารางที่ ๒.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก คือ หลักจริยศาสตร์คือหลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และหลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ โดยมีการปกครองโดยไม่ปกครอง ศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติและศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา

๒.๑.๓ สรุปแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป สามารถสรุปได้ ๒ ประเด็น คือ ตามแนวความคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม มีเจตจำนงร่วม อำนาจอธิปไตย กฎหมาย รูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร ร่วมไปถึงจริยธรรมกับการเมือง มีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย

และแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก เป็นหลักจริยศาสตร์และหลักคุณธรรมคือความเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองโดยไม่ปกครอง โดยมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่

ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิธีแห่งธรรมชาติและศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา

๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของระบบกฎหมายและระบบการเมืองที่มาของสิทธิและเสรีภาพ ผู้วิจัยขอเสนอความหมายของรัฐธรรมนูญ ประเภทของรัฐธรรมนูญ โครงสร้างภารกิจของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของระบบกฎหมายและระบบการเมือง รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย และสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๑ กฎหมายรัฐธรรมนูญ

๑. ความหมายของรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ คำว่า “รัฐธรรมนูญ” ในภาษาไทยเป็นการผสมระหว่างคำว่า “รัฐ” และคำว่า “ธรรมนูญ” แปลตามตัวอักษรหมายถึง กฎเกณฑ์ของรัฐหรือกฎเกณฑ์ว่าด้วยรัฐ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Constitution” แปลตามตัวอักษรหมายถึง การสร้าง การร่าง การประกอบ จะเห็นว่าความหมายไม่ตรงกัน เพราะทั้งนี้สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่น่าคำว่า Constitution มาใช้บริบทของรัฐธรรมนูญในความหมายปัจจุบัน ด้วยเหตุผลที่ว่ารัฐธรรมนูญเป็นผลผลิตจากทางประวัติศาสตร์ของการสร้างชาติของสหรัฐอเมริกา โดยนัยที่ได้กล่าวแล้วว่า รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “รัฐ” หมายถึง ประเทศ บ้านเมือง แคว้นแคว้น และ “รัฐธรรมนูญ” หมายถึง กฎหมายที่จัดระเบียบองค์กร ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมาย ดังนั้น รัฐธรรมนูญ หมายถึง กฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศโดยกำหนดรูปแบบของรัฐว่าเป็นรัฐเดี่ยวหรือรัฐรวม ระบอบการปกครองของรัฐรวมทั้งสถาบัน และองค์กรการใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองรัฐ^{๔๙}

๒. ประเภทของรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ นั้นมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันในการจัดแบ่งประเภทของรัฐธรรมนูญ สามารถจัดแบ่งได้หลายแนวคิด คือ ตามแนวความคิดดั้งเดิมแบ่งประเภทรัฐธรรมนูญออกเป็นรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรและรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร รัฐธรรมนูญที่แก้ไขง่าย รัฐธรรมนูญที่แก้ไขยาก รัฐธรรมนูญของรัฐเดี่ยวและรัฐธรรมนูญของรัฐรวม

^{๔๙} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๖๒), หน้า ๒๒๑.

และตามแนวคิดสมัยใหม่แบ่งประเภทของรัฐธรรมนูญออกเป็นการแบ่งโดยพิจารณาถึงอุดมการณ์ทางการเมืองและการแบ่งโดยพิจารณาถึงความเป็นจริงของรัฐธรรมนูญในทางปฏิบัติ

แต่หลักเกณฑ์การแบ่งประเภทของรัฐธรรมนูญที่เป็นที่นิยมของนานาชาติอารยประเทศจะเห็นได้ว่าแบ่งรัฐธรรมนูญออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๕๐}

๑. รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร (La Constitution ecrite) เป็นรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติรวบรวมในเอกสารฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับเป็นตัวบทกฎหมายที่ผู้บัญญัติรัฐธรรมนูญได้ขีดเขียนไว้ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน

๒. รัฐธรรมนูญไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ารัฐธรรมนูญจารีตประเพณี (La Constitution Contumiere) เป็นรัฐธรรมนูญแบบจารีตประเพณี เช่น ประเทศอังกฤษมิได้มีการบัญญัติถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญไว้ในเอกสารฉบับใดฉบับหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะสถาบันทางการเมืองของอังกฤษเป็นผลสืบเนื่องมาจากอดีตในประวัติศาสตร์

จากที่กล่าวมาในข้างต้น รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในปกครองประเทศในยุคนั้นๆ เนื่องมาจากการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างและพิจารณาอนุมัติให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเรียกว่า รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร (La Constitution ecrite)

๓. โครงสร้างภารกิจของรัฐธรรมนูญ

บทบัญญัติที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่เป็นบทบัญญัติที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเองเป็นเพียงเนื้อหาอย่างกว้าง ๆ ไม่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ดังนั้น โครงสร้างของรัฐธรรมนูญจึงเป็นโครงสร้างอย่างกว้าง ๆ แสดงให้เห็นภาพโครงสร้างและองค์ประกอบของรัฐในภาพรวมว่ารัฐนั้นมีโครงสร้างการปกครองเป็นแบบใด มีองค์กรหลักในใช้อำนาจสูงสุดของรัฐมีองค์กรใดบ้าง มีการกล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากน้อยแค่ไหน อย่างไร และมีเรื่องใดบ้าง เป็นต้น ฉะนั้นโครงสร้างภารกิจของรัฐธรรมนูญสะท้อนให้เห็นภาพรวมของประชามชนนั้น ๆ หากต้องการพิจารณารัฐธรรมนูญให้ได้อย่างถ่องแท้ จะใช้การตีความรัฐธรรมนูญพิจารณารัฐธรรมนูญอย่างเป็นระบบมีเอกภาพ และสอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น^{๕๑}

๔. รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของระบบกฎหมายและระบบการเมือง

รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของระบบกฎหมายและระบบการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของระบบกฎหมาย

รัฐธรรมนูญเป็นรากฐานของระบบกฎหมายทั้งหมด เนื่องจากกฎหมายต่าง ๆ ล้วนมีที่มาจากรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น ฉะนั้น รัฐเป็นผู้แสดงออกซึ่งอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการอย่างเป็นนามธรรม ฉะนั้น

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕-๓๓๘.

^{๕๑} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน, หน้า ๒๓๘-๒๓๙.

รัฐธรรมนูญก็เป็นผู้แสดงออกซึ่งอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ฉะนั้น เพราะรัฐเกิดขึ้นเพื่อความสงบสุขของสังคมรัฐ กลไกหรือเครื่องมือที่จะทำให้เกิดขึ้นคือรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงได้สร้างกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในลำดับศักดิ์ที่ต่ำกว่าขึ้นมาเพื่อช่วยกันในการสร้างความสงบสุขของสังคมรัฐ ณ จุดดังกล่าวนี้ รัฐธรรมนูญจึงเป็นที่มาของระบบกฎหมายหรือกฎเกณฑ์อื่น ๆ ที่ลดหลั่นตามกันมา ถ้าเปรียบได้ดังปิรามิดที่มีการแบ่งเป็นชั้น ๆ ชั้นบนสุดคือกฎหมายรัฐธรรมนูญ ชั้นถัดรองลงมาคือพระราชบัญญัติหรือกฎเกณฑ์ที่เทียบเท่าพระราชบัญญัติ ชั้นถัดรองลงมาอีกคือพระราชกฤษฎีกา ถึงชั้นล่างสุดคือกฎเกณฑ์ที่ต่ำสุด^{๕๒}

๔.๒ รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของระบบการเมือง

ในสังคมอดีตกาล การปกครองในระบอบเก่าให้มนุษย์มาปกครองมนุษย์ด้วยกันเอง มนุษย์แต่ละคนมีความคิดความอ่านเป็นมาจาคติ อกติ และมีมัจฉาทิฎฐิเป็นของตัวเอง จึงเกิดแนวความคิดการนำกฎหมายมาใช้ในการปกครองมนุษย์ทุกคน โดยที่มนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและปฏิบัติตัวตนโดยต้องเคารพกฎหมาย หลักการดังกล่าวเรียกว่า “นิติรัฐ” ในนิติรัฐจึงนำกฎหมายมาปกครองมนุษย์ และกฎหมายนั้นจะต้องมาจากประชาชน ดังนั้น การปกครองบ้านเมือง รัฐธรรมนูญถือกำเนิดขึ้นภายใต้แนวคิดดังกล่าว รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองของรัฐ และทำให้อำนาจการเมืองเป็นอำนาจสูงสุดของผู้ปกครองประเทศ ฉะนั้น ผู้ปกครองประเทศจะต้องใช้อำนาจรัฐตามกฎหมายเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นที่ตั้ง มิใช่เพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่ถ้าใช้อำนาจเพื่อตนเองก็เท่ากับเป็นการขัดกันระหว่างประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์ของปัจเจกชน การกระทำดังกล่าวถือว่าการ “ทุจริต” ต่อตำแหน่งหน้าที่ของรัฐ ฉะนั้น กฎหมายรัฐธรรมนูญให้บทบาทอำนาจ หน้าที่เป็นการแสดงออกผ่านทางสถาบันทางการเมืองของรัฐ ที่รัฐธรรมนูญจัดให้มีขึ้นหรือจัดสร้างขึ้นตามทฤษฎีอำนาจในการก่อตั้งองค์กรสูงสุดทางการเมืองหรืออำนาจในการให้มีรัฐธรรมนูญด้วยเหตุนี้ รัฐธรรมนูญจึงเป็นที่มาของระบบการเมือง เพราะรัฐธรรมนูญเป็นผู้จัดตั้งสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองของรัฐขึ้น และก็ใช้อำนาจทางการเมืองที่เป็นอำนาจสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตย^{๕๓}

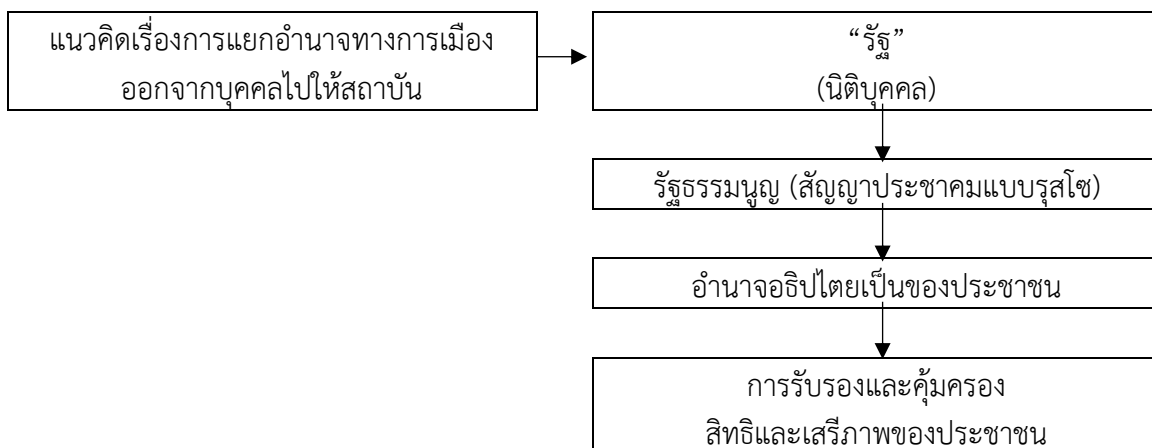
๕. รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพ

การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากสำนักกฎหมายฝ่ายธรรมชาติ โดยพิจารณาว่าสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความค่าและติดตัวมนุษย์แต่ละคนมาแต่กำเนิด เสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการแสดงออก เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิในชีวิตและร่างกายก็ดี สิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่ให้แก่มนุษย์ทุก ๆ คน และมนุษย์แต่ละคนก็พึงมี เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ดังแผนภาพแสดง แสดงรัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพตามแผนภาพที่ ๒.๑ แสดงรัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพ ดังนี้^{๕๔}

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๓-๒๕๔.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๔-๒๕๕.

^{๕๔} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน, หน้า ๒๓๙.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงรัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพ

จากรัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพ อันประกอบด้วยแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมือง ความหมายของคำว่าสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมืองกับสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง ความหมายของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. แนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมือง (la notion des libertés publiques) หมายถึงสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน (l'individu) ที่รัฐได้ให้การรับรองและคุ้มครองให้ตามที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น แนวคิดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้นจึงมีต้นกำเนิดมาจากสภาวะธรรมชาติ สัญชาตญาณของมนุษย์ทุกคน รัฐหรือผู้ปกครองซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายบ้านเมืองนั้นต้องยอมรับ เคารพ รับรองและคุ้มครองธรรมชาติเหล่านี้ว่าเป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนหรือผู้ที่อยู่ใต้การปกครองทุกคน การยอมรับของรัฐหรือฝ่ายบ้านเมืองในเรื่องดังกล่าวนี้จึงปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรเขียนไว้ในกฎหมายที่สูงสุดของบ้านเมืองก็คือรัฐธรรมนูญ โดยอาจปรากฏเป็นหมวดเป็นหมู่หรือปรากฏอยู่ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญก็ได้^{๕๕}

๒. ความหมายของคำว่าสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมือง (la définition de la liberté publique) เป็นสิทธิและเสรีภาพที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันเองหรือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนนั้นต่างก็เป็นสิทธิและเสรีภาพที่อยู่ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองทั้งสิ้น โดยรัฐได้เข้ามาวางหลักการ จัดระบบการใช้ และให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพ โดยให้ความหมายของคำว่าสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมือง ดังนี้^{๕๖}

^{๕๕} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน*, หน้า ๒๔๑-๒๔๓.

^{๕๖} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน*, หน้า ๒๔๓-๒๔๕.

๒.๑ สิทธิ หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคล ในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นหรือหลายคนกระทำการ หรืองดเว้นกระทำการเพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่ตน

๒.๒ เสรีภาพ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองแก่บุคคล ที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการใด ๆ ตามที่บุคคลนั้นต้องการได้ โดยอิสระและปราศจากการบังคับ ขัดขวาง การครอบงำจากบุคคลอื่น

จากความหมายดังกล่าว สิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมืองต้องการจัดแบ่ง หรือจำแนกได้ ๕ ประการ ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑. สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย
๒. สิทธิและเสรีภาพในทางความคิดเห็น และการแสดงออก
๓. สิทธิเสรีภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ
๔. สิทธิและเสรีภาพในชีวิตส่วนตัว
๕. สิทธิและเสรีภาพในการรวมกลุ่ม

สิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่รัฐได้ให้การรับรอง คุ้มครองและยอมรับการมีอยู่ไว้ ในรัฐธรรมนูญ ถ้าลองพิจารณาลงไปอีกในแต่ละอันก็จะพบว่าในแต่ละสิทธิและเสรีภาพนั้นได้แตก ย่อยลงไปอีก เช่น สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เสรีภาพในเคหสถาน ในการเดินทาง และการ เลือกลำที่อยู่ สิทธิในครอบครัว ในเกียรติยศ ในชื่อเสียง เสรีภาพทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สิทธิในทรัพย์สิน สืบทอดมรดก เสรีภาพในการทำสัญญา เสรีภาพในการประกอบกิจการหรืออาชีพ เป็นต้น

๓. ความหมายของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ความหมายของสิทธิ หมายถึง ความชอบธรรมที่บุคคลอาจใช้ยันกับผู้อื่น เพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์ อันเป็นส่วนที่พึงได้ของบุคคลนั้น หรือเป็นอำนาจที่กฎหมาย รับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่ตน กฎหมายที่รับรองสิทธิแก่บุคคลนั้นอาจจะเป็นกฎหมายมหาชนหรือกฎหมายเอกชนก็ได้ ดังนั้น สิทธิ (Rights) จึงเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ซึ่งหมายความว่า เป็นประโยชน์ที่ กฎหมายรับรองว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองคือคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิ รวมทั้ง บังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย ซึ่งมีลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้^{๕๘}

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๕.

^{๕๘} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน, หน้า ๒๔๖-๒๔๘.

๑. ต้องมีกฎหมายรับรองและคุ้มครอง ซึ่งอาจรับรองไว้ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และสิทธิบางอย่าง กฎหมายแพ่งไม่ได้รับรองไว้โดยตรง แต่รับรองทางอ้อมในกฎหมายอื่น เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓๔ คุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลที่จะไม่ถูกบุคคลอื่นลักเอาไป

๒. สิทธิต้องมีผู้ทรงสิทธิ (Subject of Law) ซึ่งตามกฎหมายแล้ว ผู้ทรงสิทธิมี ๒ ประเภท คือบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล แต่ในปัจจุบัน กฎหมายยังได้ขยายความรวมถึงกลุ่มหรือ คณะบุคคลที่ไม่ใช่นิติบุคคลก็ถือว่าเป็นผู้ทรงสิทธิได้ เช่น ห้างหุ้นส่วนสามัญซึ่งยังเป็นผู้ทรงสิทธิได้ แต่ตามประมวลรัษฎากรถือว่าห้างหุ้นส่วนสามัญยังเป็นหน่วยภาษีชนิดหลังที่ต้องเสียภาษีด้วย เมื่อผู้ทรงสิทธิถูกบุคคลอื่นมาละเมิดสิทธิ ผู้ทรงสิทธิสามารถจะดำเนินกระบวนการคุ้มครองสิทธิของตน เช่น การฟ้องคดี เป็นต้น เพื่อให้มีการเยียวยาที่ถูกละเมิดสิทธิ

๓. สิทธิต้องมีวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) คือสิทธิมีเนื้อหาว่า สิทธิของผู้ทรงสิทธิจะมีลักษณะรายละเอียดและขอบเขตเพียงใด วัตถุแห่งสิทธิอาจเกิดจากเจตนาของคู่กรณีเอง และบางครั้งถูกกำหนดโดยกฎหมาย แต่โดยแท้จริงแล้ว วัตถุแห่งสิทธิมี ๓ ประการ คือ ประการแรก การให้กระทำการ ประการที่สอง การให้งดเว้นกระทำการ ประการที่สาม การให้ส่งมอบทรัพย์สิน หรือชำระราคา

๔. สิทธิต้องมีหน้าที่ควบคู่ไปด้วยเสมอ หน้าที่ในที่นี้คือ หน้าที่ที่จะนำไปสู่ทางเยียวยา เมื่อมีการละเมิดสิทธิหรือเมื่อมีการไม่ปฏิบัติตามสิทธิ เช่น สัญญากู้ยืมเงิน ผู้ให้กู้เป็นผู้ทรงสิทธิวัตถุแห่งสิทธิคือเงินต้นและดอกเบี้ย ก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้ยืมที่จะต้องชำระเงินคืนแก่ผู้ให้กู้พร้อมดอกเบี้ย หน้าที่นั้นจะเป็นไปตามเนื้อหาของสิทธิ เช่น ประชาชนมีหน้าที่ต้องเสียภาษี โดยกรมสรรพากรคือผู้ทรงสิทธิที่จะเรียกให้ประชาชนเสียภาษีและเงินค่าภาษีอากรเป็นเนื้อหาของสิทธิ

จากการที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า สิทธินั้นเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง โดยกฎหมาย ดังนั้น ถ้าบุคคลใดเป็นผู้ทรงในสิทธิบุคคลอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ที่จะต้องเคารพต่อการใช้สิทธิของเขา กล่าวคือ ต้องอำนวยความสะดวกให้การใช้สิทธิของผู้ทรงในสิทธิสามารถบรรลุตามความต้องการในการใช้สิทธิได้ การจัดแบ่งผู้ทรงในสิทธิและในเสรีภาพจัดแบ่งตามกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชนซึ่งมีสองประเภท คือ ผู้ทรงสิทธิในสิทธิตามกฎหมายเอกชน ผู้ทรงสิทธิในเสรีภาพตามกฎหมายเอกชนและผู้ทรงสิทธิในสิทธิตามกฎหมายมหาชน ผู้ทรงสิทธิในเสรีภาพตามกฎหมายมหาชน

ฉะนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญ เป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชนอันเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรของรัฐเข้ามาแทรกแซงในขอบเขตแห่งสิทธิตามรัฐธรรมนูญของตนและในบางกรณี การรับรองสิทธิดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญบรรลุผล ดังนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับรัฐ สิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ตัวอย่างของสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจน

ความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในการได้รับการศึกษาจากรัฐ สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ สิทธิของผู้บริโภค สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ และสิทธิชุมชน เป็นต้น เหล่านี้เรียกว่า เป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ

๓.๒ ความหมายของเสรีภาพ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการใด ๆ ตามที่บุคคลนั้นต้องการได้โดยอิสระและปราศจากการบังคับ ขัดขวาง การครอบงำจากบุคคลอื่น หรือ สภาพการณ์หรือสภาวะของบุคคลที่มีอิสระในการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยความประสงค์ของตนเอง และไม่อยู่ภายใต้ความครอบงำหรือแทรกแซงของบุคคลอื่น กล่าวคือ เสรีภาพเป็นอิสระในการกำหนดตนเอง^{๕๙}

เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ หมายถึง อำนาจที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในการกำหนดตนเองโดยอิสระที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง โดยไม่ต้องให้รัฐหรือบุคคลอื่นดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อส่งเสริมหรือเอื้ออำนวยให้การใช้เสรีภาพของตนบรรลุผลหรือสะดวกขึ้น และเมื่อบุคคลนั้นใช้สิทธิในเสรีภาพเรื่องใดที่กฎหมายกำหนดให้แล้ว รัฐหรือบุคคลอื่นมีหน้าที่เพียงว่า ต้องไม่เข้าไปรบกวนการใช้เสรีภาพของบุคคลเท่านั้น ตัวอย่างเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เช่น การใช้สิทธิในเสรีภาพแสดงความคิดเห็น การใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ การใช้สิทธิในเสรีภาพการประกอบอาชีพ และการใช้สิทธิในเสรีภาพการชุมนุม เป็นต้น

๒.๒.๒ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ ประกอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กฎหมายมหาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. กฎหมายรัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

กฎหมายรัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. การรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างกว้างตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า^{๖๐}

มาตรา ๒๕ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้ เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่ใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นนั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความ

^{๕๙} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน*, หน้า ๒๔๘.

^{๖๐} มานิตย์ จุมปา, *คู่มือการศึกษาวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๒), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

มั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น”

๒. การกล่าวอ้างสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ บัญญัติว่า^{๖๑}

“สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีกฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

๓. การตรากฎหมายที่จำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ ได้กำหนดหลักเกณฑ์พื้นฐานสำหรับการตรากฎหมายที่จำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลไว้ว่า ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้^{๖๒}

- (๑) เป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ
- (๒) ในกรณีที่รัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ การตรากฎหมายนั้นจะต้อง
 - ๑) ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม
 - ๒) ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ
 - ๓) จะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไม่ได้
 - ๔) ต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

๒. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ประกอบด้วย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติการชุมนุม

^{๖๑} มานิตย์ จุมปา, คู่มือการศึกษาวិชากฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๑๕.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗.

สาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๔๙ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช ๒๕๓๗ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๖ ประกอบกับมาตรา ๓๒ มาตรา ๓๓ มาตรา ๓๔ และมาตรา ๓๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเหตุผลและความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๓๐ (๑๐) มาตรา ๒๔๖ มาตรา ๒๔๗ และมาตรา ๒๖๗ บัญญัติให้มีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อกำหนดคุณสมบัติ ลักษณะต้องห้าม การสรรหา การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่และอำนาจตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ความเห็น และเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่จะใช้ประกอบการพิจารณาและดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายโดยการดำเนินการดังกล่าวมีความจำเป็นต้องมีการกระหนาบหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลบางประการ และเป็นไปเท่าที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ประกอบกับเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสากลเกี่ยวกับกระบวนการได้มาซึ่งกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ต้องมาจากความหลากหลายของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้^{๖๓}

๒.๒ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๖ ประกอบกับมาตรา ๒๘ และมาตรา ๓๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เหตุผลและความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว^{๖๔}

^{๖๓} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๑๒๓ ก, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐, หน้า ๒๔.

^{๖๔} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๑๒ ก, ๒ มีนาคม ๒๕๖๑, หน้า ๑.

๒.๓ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๖ ประกอบกับมาตรา ๒๘ มาตรา ๓๒ มาตรา ๓๓ มาตรา ๓๗ และมาตรา ๔๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เหตุผลและความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือโดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในการจัดให้มีมาตรการหรือแนวทางที่จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เกิดความรวดเร็ว สุจริตและเที่ยงธรรม รวมทั้งได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม ตลอดจนวาระการดำรงตำแหน่งไว้ อีกทั้งได้บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและให้ความรู้แก่ประชาชนถึงอันตรายที่เกิดจากการทุจริตและประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน และจัดให้มีมาตรการและกลไกที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและขจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบดังกล่าวอย่างเข้มงวดตามมาตรา ๖๓ ของรัฐธรรมนูญ จึงเป็นการสมควรบัญญัติกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้^{๖๕}

๒.๔ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๖ ประกอบกับมาตรา ๓๔ และมาตรา ๓๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เหตุผล และความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ เพื่อให้การจัดตั้งการบริหารงาน และการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองเป็นไปโดยเปิดเผยและตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดนโยบายและการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง รวมทั้งมีมาตรการกำกับให้พรรคการเมืองสามารถดำเนินการโดยอิสระไม่ถูกครอบงำหรือชี้นำโดยบุคคลซึ่งมิใช่สมาชิกของพรรคการเมือง ซึ่งการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือโดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้บุคคลมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่กฎหมายบัญญัติซึ่งอย่างน้อยต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการบริหารพรรคการเมืองที่ต้องกำหนดให้เป็นไปโดย

^{๖๕} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๕๒ ก, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑, หน้า ๘๐.

เปิดเผยและตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดนโยบายและการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งและกำหนดมาตรการให้สามารถดำเนินการโดยอิสระ ไม่ถูกครอบงำหรือชี้้นำโดยบุคคลซึ่งมิได้เป็นสมาชิกของพรรคการเมือง รวมทั้งจะต้องมีมาตรการกำกับดูแลมิให้สมาชิกของพรรคการเมืองกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ทั้งนี้จึงสมควรกำหนดวิธีการจัดตั้งพรรคการเมืองและการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้^{๖๖}

๒.๕ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๖ ประกอบกับมาตรา ๒๘ และมาตรา ๓๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เหตุผลและความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ เพื่อกำหนดวิธีพิจารณาพิพากษาและการอุทธรณ์คำพิพากษาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รวมทั้งการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีให้เป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และรวดเร็วอันจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือโดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้มีพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อให้มีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาพิพากษาและการอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้^{๖๗}

๒.๖ พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรกำหนดหลักเกณฑ์การใช้สิทธิชุมนุมสาธารณะให้ชัดเจนและโดยสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่ประเทศไทยเป็นภาคี ทั้งนี้ เพื่อให้การชุมนุมสาธารณะเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของชาติ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี ตลอดจนสุขอนามัยของประชาชนหรือความสะอาดของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ และไม่กระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๖๘}

^{๖๖} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๑๐๕ ก, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๐, หน้า ๔๑.

^{๖๗} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๙๙ ก, ๒๘ กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๒๑.

^{๖๘} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๙๙ ก, ๒๘ กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๒๑.

๒.๗ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยที่ ๔/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ วินิจฉัยว่า บทบัญญัติความผิดฐานหญิงทำให้ตนเองแท้งลูกหรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก ตามมาตรา ๓๐๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ชัดหรือแย้งต่อมาตรา ๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เนื่องจากการทำแท้งหรือการยุติการตั้งครรภ์เป็นปัญหาทั้งทางสังคม ทาง การแพทย์ และทางกฎหมายที่มีความละเอียดอ่อน รวมทั้งเป็นประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม และศีลธรรม ซึ่งถือว่าเป็นความผิดทางอาญาและกำหนดโทษแก่หญิงเพียงฝ่ายเดียวที่ทำให้ตนเองแท้งลูกหรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก

ทั้งนี้ ความผิดฐานทำให้แท้งลูกมีเจตนารมณ์และคุณธรรมทางกฎหมายที่ต้องการคุ้มครองชีวิตของทารกในครรภ์ โดยเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ที่กำลังจะเกิดมา แต่เนื่องจากรากฐานของสังคมไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์เพียงเท่านั้น แต่ยังต้องมีปัจจัยอื่นที่สำคัญเป็นรากฐานของสังคมประกอบด้วยเช่นเดียวกับการคุ้มครองสิทธิในการมีชีวิตของทารกในครรภ์ หากมุ่งคุ้มครองสิทธิของทารกในครรภ์เพียงอย่างเดียว โดยมิได้พิจารณาการคุ้มครองสิทธิของหญิงผู้ตั้งครรภ์อันมีมาก่อนสิทธิของทารกในครรภ์เป็นสิ่งที่อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกกลั่นแกล้งหรือจำกัดสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของหญิงซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติ อันเป็นสิทธิพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดต่อชีวิตและร่างกายของตนได้ตราบเท่าที่การกระทำนั้นไม่ไปรบกวนหรือล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิหรือเสรีภาพของผู้อื่น รวมทั้งยังส่งผลกระทบต่อสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของหญิงผู้ตั้งครรภ์ที่ครอบคลุมไปถึงสิทธิในการตัดสินใจของหญิงว่าจะยุติการตั้งครรภ์หรือตั้งครรภ์ต่อไปหรือไม่

การคุ้มครองสิทธิของทารกในครรภ์และสิทธิของหญิงผู้ตั้งครรภ์ต้องให้เกิดความสมดุลกัน โดยอาจต้องนำช่วงระยะเวลาการตั้งครรภ์มาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณา การปฏิเสธสิทธิของหญิงโดยปราศจากการกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขที่เหมาะสมดังเช่นมาตรา ๓๐๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญาเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของหญิงเกินความจำเป็น ประกอบกับรัฐมีหน้าที่กำหนดให้มีมาตรการส่งเสริมให้บุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพโดยจัดให้มีมาตรการในการยุติการตั้งครรภ์ที่ปลอดภัย ถูกต้องตามกฎหมายไม่กระทบต่อการใช้สิทธิของหญิง และในขณะเดียวกันก็ต้องเข้าไปดูแลและคุ้มครองชีวิตของทารกในครรภ์มิให้ถูกกระทบสิทธิในการมีชีวิตด้วยเช่นกัน บทบัญญัติมาตรา ๓๐๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญา จึงกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของหญิงเกินความจำเป็น ไม่เป็นไปตามหลักแห่งความได้สัดส่วนและเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพตาม มาตรา ๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญยังได้ให้ข้อเสนอแนะด้วยว่าประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเรื่องการทำแท้งสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน สมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดฐานทำให้แท้งลูก โดยกำหนดอายุครรภ์สำหรับความผิดฐานหญิงทำให้ตนเองแท้งลูกหรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูกตามมาตรา ๓๐๑ รวมทั้งเพิ่มเหตุยกเว้นความผิดฐานทำให้แท้งลูกตามมาตรา ๓๐๕ ให้

สอดคล้องกับคำวินิจฉัยและข้อเสนอแนะของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๖๙}

๒.๘ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช ๒๔๗๗ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่บทบัญญัติเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดให้การปล่อยชั่วคราวในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินห้าปีขึ้นไปต้องมีประกัน อาจจะเป็นภาระแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ทั้งที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีพฤติกรรมจะหลบหนี หรือไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น สมควรขยายอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเป็นสิบปีขึ้นไป เพื่อให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยชั่วคราวมากขึ้น อันจะเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับมาตรา ๒๙ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่บัญญัติว่า ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี โดยคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณา และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ ทั้งยังให้เจ้าพนักงานศาลมีอำนาจจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หลบหนีในระหว่างที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวได้ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นด้วย นอกจากนี้ หากปรากฏว่ามีการฟ้องคดีโดยไม่สุจริตหรือโดยบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อกลั่นแกล้งหรือเอาเปรียบจำเลยในหลายกรณี หรือฟ้องคดีโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้ตามปกติธรรมดา อันเป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ที่ถูกฟ้องร้องและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องให้ศาลมีอำนาจยกฟ้อง ดังนั้น เพื่อให้ระบบการปล่อยชั่วคราวและการพิจารณาพิพากษาคดีอาญามีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันและสามารถคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๗๐}

จากที่ได้กล่าวข้างต้นมา สรุปได้ว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ ประกอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙ และพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช ๒๔๗๗

^{๖๙} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๘ ตอนที่ ๑๐ ก, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔, หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

^{๗๐} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๓๔ ก, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒, หน้า ๑๐๘.

๒.๒.๓ พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย

ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญไทย สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงประการแรก คือการค้นหาที่มาและความหมายในเชิงข้อความคิด (concept) ของเรื่อง อันเป็นการสำรวจที่มาทางความคิดของการบัญญัติกฎหมายรองรับว่าจะมีขอบเขตครอบคลุมในเรื่องใดบ้าง มีข้อสังเกตว่าการให้ความหมายสิทธิและเสรีภาพในมุมมองทางการเมืองการปกครองย่อมมีความแตกต่างกับการให้ความหมายสิทธิและเสรีภาพในมุมมองทางสังคมและวัฒนธรรม แม้มุมมองทั้งสองต่างก็ต้องอธิบายไปตามบริบทของแต่ละสังคมก็ตามที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในบริบทของสังคมไทย จึงขอแบ่งการพิจารณาเรื่องสิทธิและเสรีภาพโดยยึดเอาพัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา โดยแยกพิจารณาในส่วนที่เป็นรัฐธรรมนูญและพัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. สิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ

สิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๒๐ ดังปรากฏในตารางที่ ๒.๓ แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ

ฉบับที่	รัฐธรรมนูญ	วันเดือนปี	รายละเอียดสิทธิและเสรีภาพ
๑	พระราชบัญญัติ ธรรมนูญการปกครอง แผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕	๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕	ไม่พูดถึงสิทธิและเสรีภาพ
๒	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕	๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕	หมวด ๒ สิทธิและหน้าที่ของชนชาว สยาม มาตรา ๑๒ – มาตรา ๑๕
๓	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙	๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙	หมวด ๒ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๑๒ – มาตรา ๑๖
๔	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐	๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๑ – มาตรา ๒๕
๕	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒	๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๖ – มาตรา ๔๕

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ (ต่อ)

ฉบับที่	รัฐธรรมนูญ	วันเดือนปี	รายละเอียดสิทธิและเสรีภาพ
๖	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕	๘ มีนาคม ๒๔๙๕	แก้ไขหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของ ชนชาวไทยมาตรา ๒๕- มาตรา ๓๗
๗	ธรรมนูญการปกครอง ราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒	๒๘ มกราคม ๒๕๐๒	ไม่พูดถึงสิทธิและเสรีภาพ
๘	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑	๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๔ – มาตรา ๔๔
๙	ธรรมนูญการปกครอง ราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕	๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕	ไม่พูดถึงสิทธิและเสรีภาพ
๑๐	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗	๗ ตุลาคม ๒๕๑๗	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๗ – มาตรา ๕๓
๑๑	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๙	๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๙	มาตรา ๘ บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพ ตายได้บังคับบัญญัติแห่งกฎหมาย
๑๒	ธรรมนูญการปกครอง ราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๒๐	๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๐	ไม่พูดถึงสิทธิและเสรีภาพ
๑๓	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑	๒๒ ธันวาคม ๒๕๒๑	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๒ – มาตรา ๔๕
๑๔	ธรรมนูญการปกครอง ราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๓๔	๑ มีนาคม ๒๕๓๔	ไม่พูดถึงสิทธิและเสรีภาพ
๑๕	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔	๙ ธันวาคม ๒๕๓๔	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๔- มาตรา ๔๙

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ (ต่อ)

ฉบับที่	รัฐธรรมนูญ	วันเดือนปี	รายละเอียดสิทธิและเสรีภาพ
๑๖	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐	๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย มาตรา ๒๖-มาตรา ๖๕
๑๗	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๔๙	๑ ตุลาคม ๒๕๔๙	มาตรา ๓ ภายใต้บังคับบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอ ภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับ การคุ้มครองตามประเพณีการ ปกครองประเทศไทยในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณี ระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่ แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตาม รัฐธรรมนูญฉบับนี้
๑๘	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐	๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน ชาวไทย ส่วนที่ ๑ ทั่วไป มาตรา ๒๖-๒๙ ส่วนที่ ๒ เสมอภาค มาตรา ๓๐-๓๑ ส่วนที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล มาตรา ๓๒-๓๘ ส่วนที่ ๔ สิทธิในกระบวนการ ยุติธรรม มาตรา ๓๙-๔๐ ส่วนที่ ๕ สิทธิในทรัพย์สิน มาตรา ๔๑-๔๒ ส่วนที่ ๖ สิทธิและเสรีภาพในการ ประกอบอาชีพ มาตรา ๔๓-๔๔ ส่วนที่ ๗ เสรีภาพในการแสดงความ คิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน มาตรา ๔๕-๔๙ ส่วนที่ ๘ สิทธิและเสรีภาพใน การศึกษา มาตรา ๔๙-๕๐

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ (ต่อ)

ฉบับที่	รัฐธรรมนูญ	วันเดือนปี	รายละเอียดสิทธิและเสรีภาพ
			ส่วนที่ ๙ สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ มาตรา ๕๑-๕๕
			ส่วนที่ ๑๐ สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน มาตรา ๕๖-๖๒
			ส่วนที่ ๑๑ เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคม มาตรา ๖๓-๖๕
			ส่วนที่ ๑๒ สิทธิชุมชน มาตรา ๖๖-๖๗
			ส่วนที่ ๑๓ สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘-๖๙
๑๙	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗	๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗	มาตรา ๔ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้
๒๐	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐	๖ เมษายน ๒๕๖๐	หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา ๒๕-มาตรา ๔๙

จากตารางที่ ๒.๓ แสดงสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ พบว่า กฎหมายรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ มีจำนวน ๕ ฉบับ ประกอบด้วย ฉบับที่ ๑ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๗ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒ ฉบับที่ ๙ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ฉบับที่ ๑๒ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช

๒๕๒๐ และฉบับที่ ๑๔ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๓๔ ที่เหลืออีก ๑๕ ฉบับ ได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

๒. พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย

พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองเป็นการปกครองไทยเป็นการต่อสู้เรียกร้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและเสรีภาพในห้วงเวลาดังแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๖๐ ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญถึง ๒๐ ฉบับ การนำรัฐธรรมนูญในห้วงเวลาดังกล่าวมาศึกษาเรื่องสิทธิและเสรีภาพ ผู้เขียนขอสรุปสาระสำคัญและลักษณะเด่นของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ เพื่อให้เห็นพัฒนาการของกฎหมายรัฐธรรมนูญในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ เกิดขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้จัดทำพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวกล่าวถึงสถาบันไว้ ๓ สถาบันคือ กษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร และคณะกรรมการราษฎร โดยมีทั้งหมด ๓๙ มาตรา และพระราชบัญญัติฉบับนี้มิได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้^{๗๑}

๒. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยกร่างขึ้นโดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีทั้งหมด ๖๘ มาตรา โดยมีสาระสำคัญกล่าวถึง พระมหากษัตริย์ แทนคำว่า กษัตริย์ ที่เคยใช้ในพระราชบัญญัติ แต่ยังห้ามมิให้พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิดหรือโดยแต่งตั้ง ลงสมัครรับเลือกตั้งหรือมีตำแหน่งทางการเมือง แต่ยังคงสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ส.ส. ได้ และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๗๒} ในมาตรา ๑๒-๑๕ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๗๓}

๑. บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ (มาตรา ๑๓)
๒. มีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน (มาตรา ๑๓)
๓. มีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ (มาตรา ๑๔)

^{๗๑} ชาญชัย แสงศักดิ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๖๐), หน้า ๓๑๙-๓๒๒.

^{๗๒} ชาญชัย แสงศักดิ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*, หน้า ๓๒๒-๓๒๔.

^{๗๓} ราชกิจจานุเบกษา, *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕*, เล่มที่ ๔๙ วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕, หน้า ๕๓๖.

๓. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๘๙ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยกร่างขึ้นโดยคณะกรรมการวิสามัญที่ตั้งขึ้นโดยสภาผู้แทนราษฎรประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ มีทั้งหมด ๙๖ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๗๔} ในหมวด ๒ สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๑๒-๑๖ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๗๕}

๑. บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ (มาตรา ๑๓)
๒. มีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน (มาตรา ๑๓)
๓. มีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ (มาตรา ๑๔)
๔. บุคคลมีสิทธิเสนอเรื่องร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๑๕)

๔. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยกร่างขึ้นโดย พล.อ.ท.หลวงกาจสงคราม ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ มีทั้งหมด ๙๘ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๗๖} ในหมวด ๓ สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๒๑-๒๕ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๗๗}

๑. บุคคลมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ (มาตรา ๒๒)
๒. มีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน (มาตรา ๒๒)
๓. มีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การอาชีพ (มาตรา ๒๓)
๔. บุคคลมีสิทธิเสนอเรื่องร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๒๔)

๕. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นฉบับแรกที่ยกร่างขึ้นโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญที่แต่งตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ประกาศใช้เมื่อวันที่

^{๗๔} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๔-๓๒๕.

^{๗๕} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๘๙, เล่มที่ ๖๓ ตอนที่ ๓๐ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙, หน้า ๓๒๗-๓๒๘.

^{๗๖} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๖-๓๒๗.

^{๗๗} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๔ ตอนที่ ๕๓ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐, หน้า ๗-๘.

๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ มีทั้งหมด ๑๘๘ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวยุโรปในรัฐธรรมนูญ^{๗๘} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๗๙}

๑. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธิ นิยมในทางศาสนา (มาตรา ๒๘)

๒. ย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตนเมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา ๒๘)

๓. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย (มาตรา ๓๑)

๔. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในเคหสถาน (มาตรา ๓๓)

๕. สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๓๔)

๖. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการพูดการเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา (มาตรา ๓๕)

๗. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการศึกษาอบรม (มาตรา ๓๖)

๘. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา ๓๗)

๙. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมกันเป็นสมาคม เมื่อมีวัตถุประสงค์ไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย (มาตรา ๓๘)

๑๐. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินการในทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดต่อระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญนี้ (มาตรา ๓๙)

๑๑. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางไปรษณีย์ หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา ๔๐)

๑๒. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักรและในการประกอบอาชีพ (มาตรา ๔๑)

^{๗๘} ชาญชัย แสงวงศ์ศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๙.

^{๗๙} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒, หน้า ๑๔-๒๓.

๑๓. บุคคลคนเดียว หรือหลายคนร่วมกันย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๔๒)

๑๔. สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๓)

๑๕. สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเพื่อการทำของเจ้าพนักงาน ในฐานะเสมือนเป็นตุลาการหรือนายจ้าง ย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๔)

๑๖. บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการประจำอื่น และพนักงานเทศบาล ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง (มาตรา ๔๕)

ข้อสังเกตจากรัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๔๙๒ ได้มีการบัญญัติสิทธิและเสรีภาพเพิ่มเติมขึ้นจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนเป็นจำนวนมาก

๖. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕ เป็นรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐประหารนำโดย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ทำรัฐประหารโดยยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับก่อนเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ แล้วกราบบังคมทูลให้มีประกาศพระบรมราชโองการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๙๕ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีเพียง ๑๑ มาตรา แต่ในความเป็นจริงเป็นการยกเลิกมาตราต่างๆ ในพุทธศักราช ๒๔๗๕ คงเหลืออยู่ ๔๑ มาตรา แล้วมาเพิ่มเติมใหม่อีก ๘๒ มาตรา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕ มีทั้งหมด ๑๒๓ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๘๐} ในมาตรา ๓ โดยเปลี่ยนมาตรา ๑๒ เป็นมาตรา ๒๔ และเพิ่มเติมสิทธิและเสรีภาพในมาตรา ๒๕-๓๗ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๘๑}

๑. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธิ นิยมในทางศาสนา (มาตรา ๒ “มาตรา ๒๕”)

๒. ย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตนเมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา ๒ “มาตรา ๒๕”)

๓. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งพรรคการเมือง ทั้งนี้ (มาตรา ๒ “มาตรา ๒๖”)

^{๘๐} ชาญชัย แสวงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๙-๓๓๑.

^{๘๑} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๙ ตอนที่ ๑๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๙๕, หน้า ๑๑-๑๔.

๔. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย การจับกุม คุมขัง หรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ (มาตรา ๒ “มาตรา ๒๗”)
๕. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในเคหสถาน (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๐”)
๖. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักรและในการประกอบอาชีพ (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๑”)
๗. บุคคลคนเดียวหรือหลายคนร่วมกันย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๒”)
๘. สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๓”)
๙. สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเพื่อการกระทำของเจ้าพนักงาน ในฐานะเสมือนเป็นตุลาการหรือนายจ้าง ย่อมได้รับความคุ้มครอง คุ้มครอง (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๔”)
๑๐. บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนี้ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญมิได้ (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๕”)
๑๑. บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการประจำอื่น และพนักงานเทศบาล ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง (มาตรา ๒ “มาตรา ๓๖”)
๗. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๐๒ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยกร่างโดยคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญที่มีพระยาอรรณพกฤดากรีย์นิพนธ์เป็นประธาน ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๒ มีทั้งหมด ๒๐ มาตรา และไม่ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเอาไว้^{๘๒}
๘. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยกร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑ มีทั้งหมด ๑๘๓ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๘๓} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๔-๔๔ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๘๔}
๑. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา (มาตรา ๒๖)

^{๘๒} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๓๑-๓๓๒.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, ๓๓๓-๓๓๔.

^{๘๔} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๘๕ ตอนที่ พิเศษ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑, หน้า ๑๔-๒๑.

๒. ย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตนเมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา ๒๖)

๓. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย การจับกุม คุมขัง หรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใดๆ (มาตรา ๒๙)

๔. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในเคหสถาน (มาตรา ๓๑)

๕. สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๓๒)

๖. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา (มาตรา ๓๓)

๗. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการศึกษาอบรม (มาตรา ๓๔)

๘. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา ๓๕)

๙. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมตัวกันเป็นสมาคม (มาตรา ๓๖)

๑๐. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง (มาตรา ๓๗)

๑๑. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการสื่อสารถึงกันโดยทางไปรษณีย์หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา ๓๘)

๑๒. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักรและในการประกอบอาชีพ (มาตรา ๓๙)

๑๓. บุคคลคนเดียวหรือหลายคนร่วมกันย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๔๐)

๑๔. สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๑)

๑๕. สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคล ให้รับผิดชอบเพื่อการทำของเจ้าพนักงานในฐานะเสมือนเป็นตุลาการหรือนายจ่าย ย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๒)

๑๖. บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการประจำอื่น และข้าราชการส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง

๑๗. บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนี้ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญมิได้

๙. ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยกร่างขึ้นโดย คณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ มีทั้งหมด ๒๓^{๕๕} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีได้บัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้โดยตรง แต่มีมาตรา ๑๗^{๕๖} ที่ให้อำนาจอย่างกว้างขวางแก่นายกรัฐมนตรี

๑๐. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้จัดทำขึ้นโดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติดังกล่าวข้างต้น ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๗ มีจำนวน ๒๓๘ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๕๗} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๗-๕๓ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๕๘}

๑. บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน (มาตรา ๒๘)

๒. บุคคลย่อมมีสิทธิทางการเมือง (มาตรา ๒๙)

๓. บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธิ นิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตนเมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา ๓๐)

๔. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย (มาตรา ๓๓)

๕. ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม (มาตรา ๓๔)

^{๕๕} ชาญชัย แสวงศักดิ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*, หน้า ๓๓๕-๓๓๖.

^{๕๖} มาตรา ๑๗ ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญการปกครองนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควร เพื่อประโยชน์ในการป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน หรือการกระทำอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการกระทำอันเป็นการทำลายทรัพยากรของประเทศ หรือเป็นการบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน ทั้งนี้ ไม่ว่าการกระทำจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันประกาศธรรมนูญการปกครองนี้ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรี โดยมติของคณะรัฐมนตรี มีอำนาจสั่งการหรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่า คำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้น รวมถึงการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่งหรือการกระทำ หรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมาย

^{๕๗} ชาญชัย แสวงศักดิ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*, หน้า ๓๓๖-๓๓๘.

^{๕๘} ราชกิจจานุเบกษา, *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗*, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๙๑ ตอนที่ ๑๖๙ วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๗, หน้า ๑๓-๒๓.

๖. บุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกตั้งคดีอาญา (มาตรา ๓๕)

๗. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน (มาตรา ๓๘)

๘. สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (มาตรา ๓๙)

๙. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา (มาตรา ๔๐)

๑๐. บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นมูลฐาน ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ (มาตรา ๔๑)

๑๑. เสรีภาพในวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมือง (มาตรา ๔๒)

๑๒. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา ๔๓)

๑๓. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น (มาตรา ๔๔)

๑๔. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง (มาตรา ๔๕)

๑๕. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางไปรษณีย์หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา ๔๖)

๑๖. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร (มาตรา ๔๗)

๑๗. บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ (มาตรา ๔๘)

๑๘. สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๙)

๑๙. บุคคลคนเดียวหรือหลายคนร่วมกันย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๕๐)

๒๐. สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบการทำของเจ้าพนักงาน ย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๕๑)

๒๑. บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ และพนักงานส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง (มาตรา ๕๒)

๒๒. บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญมิได้ (มาตรา ๕๓)

๑๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยกร่างขึ้นโดยคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญที่ “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” แต่งตั้งขึ้น

ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๙ มีทั้งหมด ๒๙ มาตรา^{๘๙} และได้มีการบัญญัติสิทธิและเสรีภาพเพียงว่า “บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย” มาตรา ๘ แห่งรัฐธรรมนูญเท่านั้น^{๙๐}

๑๒. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๒๐ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยกร่างขึ้นโดยคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญที่คณะปฏิวัติแต่งตั้งขึ้นประกาศใช้เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ มีทั้งหมด ๓๒ มาตรา และมีได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้โดยตรง^{๙๑}

๑๓. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยกร่างขึ้นโดยคณะกรรมการที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติแต่งตั้งขึ้นและได้ผ่านการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติตามที่รัฐธรรมนูญฉบับก่อนได้กำหนดไว้ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๒๑ มีทั้งหมด ๒๐๖ มาตรา และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๙๒} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๙๓}

๑๔. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๒ ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๙๔} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๙๕}

๑๕. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๒ และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๙๖} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๙๗}

^{๘๙} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๓๘-๓๓๙.

^{๙๐} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๙, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๙๓ ตอนที่ ๑๓๕ วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๙, หน้า ๖.

^{๙๑} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๔๑-๓๔๒.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๗-๓๒๙.

^{๙๓} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๓๒, หน้า ๑๔-๒๓.

^{๙๔} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๙.

^{๙๕} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๓๒, หน้า ๑๔-๒๓.

^{๙๖} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๙.

^{๙๗} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๓๒, หน้า ๑๔-๒๓.

๑๖. กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๙๘} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๙๙}

๑๗. กฎหมายรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๑๐๐} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๑๐๑}

๑๘. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๑๐๒} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๑๐๓}

๑๙. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช และได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๑๐๔} ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๔๕^{๑๐๕}

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า การศึกษาในทางประวัติศาสตร์ทำให้เห็นภาพของพัฒนาการเรื่องสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองผ่านทางการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศและทำให้มองเห็นว่าในอดีตกระบวนการในการอ้างถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญมักเป็นไปเพื่อเป็นเหตุอ้างความชอบธรรมของผู้ปกครองมากกว่าที่จะต้องการให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างแท้จริง และมักมิได้มีที่มาจาก การเรียกร้องของประชาชนเอง แนวคิดเรื่องอำนาจนิยมของผู้ปกครองเชิงอนุรักษนิยม ดูเหมือนว่าจะไปกันไม่ได้กับข้อเรียกร้องให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพ

^{๙๘} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๘.

^{๙๙} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒, หน้า ๑๔-๒๓.

^{๑๐๐} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๘.

^{๑๐๑} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒, หน้า ๑๔-๒๓.

^{๑๐๒} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๘.

^{๑๐๓} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒, หน้า ๑๔-๒๓.

^{๑๐๔} ชาญชัย แสงศักดิ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ, หน้า ๓๒๗-๓๒๘.

^{๑๐๕} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒, ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒, หน้า ๑๔-๒๓.

อย่างเต็มที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของประชาชนผู้ด้อยโอกาส ในทางสังคม หรือโอกาสที่เป็นธรรมในการเข้าสู่ระบบการเมืองโดยเท่าเทียมกัน ดังนั้น การให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในกฎหมายจึงเป็นหลักประกันพื้นฐานในการปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน เป็นผลของการต่อสู้เพื่อให้มีการประกันสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนประกันความเสมอภาคกันภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับสังคมไทยที่จะพัฒนาภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ดี “สิทธิและเสรีภาพ” ในระดับของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ดูเหมือนว่าตลอดเวลาที่ผ่านมาประชาชนไม่ได้มีความเข้าใจถึงความสำคัญที่ต้องมีการรับรองสิทธิและเสรีภาพในด้านต่าง ๆ อย่างมากมายในรัฐธรรมนูญเท่าใดนัก กล่าวคือ การที่จะทราบถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้นั้นต้องเกิดจากประสบการณ์ การศึกษา การตระหนักรู้ถึงสิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นว่าสามารถลดบันดาลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นได้อย่างไร ประสบการณ์ของผู้ที่เคยต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาถึงสิทธิและเสรีภาพที่จะทำให้สามารถรับรู้ถึง “พลัง” เช่นว่านั้นได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้บังเกิดขึ้นมาก่อนแล้วในประวัติศาสตร์ของตะวันตก แต่สำหรับสังคมไทยยังอยู่ในช่วงของการพัฒนา ทั้งนี้ เพราะว่าสิทธิและเสรีภาพในแง่ของผู้เรียกร้องนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นไปได้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน (Individual) หรือกลุ่ม (Collective) ในเบื้องต้นก็ตามแต่ในระดับของผลประโยชน์นั้น อาจมีการยกระดับให้เป็นสิ่งที่น่าสนใจมากกว่า ด้วยการพิจารณาว่าเป็นผลประโยชน์ในเรื่องใด หรือเป็นความจำเป็นที่จะต้องรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มซึ่งมีความสำคัญกว่าหรือไม่ หรือหากว่าถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องผลประโยชน์ส่วนตนที่ถูกกระทบแล้ว และผลกระทบประการนั้นจะมีผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวมได้ในอนาคตหรือไม่ หากว่ามีการกระทำเช่นนั้นต่อไปภายใต้บริบทของสังคมไทย ซึ่งมีการยอมรับในอำนาจของผู้ปกครองในลักษณะอุปถัมภ์ กระบวนการทางปฏิบัติอาจจะทำให้เห็นว่าสิทธิและเสรีภาพเป็นการเอื้อเฟื้อของผู้ปกครองมากกว่าเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียกร้องด้วยวิธีการที่รุนแรงหรือการเผชิญหน้าเท่านั้น แต่กระบวนการดังกล่าวอาจจะใช้ไม่ได้ หากว่าผู้ปกครองใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการและทั้งสองกรณีระดับของการเรียกร้องและวิธีการเรียกร้องจึงแตกต่างกันแต่ปัญหาที่จะต้องพิจารณากันต่อไปนั่นคือ เมื่อใดจะรู้ว่าผู้ปกครองใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการหรือไม่ การพิจารณาในเรื่องนี้หากยึดหลักการการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว ดูเหมือนว่าจะเป็นการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งระหว่างผู้ปกครองและประชาชน แต่ในกรณีเดียวกันนี้อาจจะเป็นการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นได้ระหว่างกลุ่มในสังคมนั้น ซึ่งส่วนนี้มีความสำคัญมาก หากว่าไม่สามารถใช้มาตรการที่สร้างความเข้าใจให้บังเกิดขึ้นได้แทนที่จะใช้อำนาจเด็ดขาด (หรือกฎหมายที่เด็ดขาด) ในการแก้ไขปัญหา และวิธีการที่ดูเหมือนจะเป็นวิธีการที่ใช้กันมานานแล้วในอดีตและในสังคมไทยก็คือ การแก้ไขปัญหาด้วยการไกล่เกลี่ยโดยให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบในเรื่องดังกล่าวได้มีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยความสมัครใจและบริสุทธิ์ใจ ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงจึงต้องมีพื้นฐานจากความเข้าใจกันของทุกฝ่ายและเป็นเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

สรุปได้ว่า แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครองไทยมีในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ๑๕ ฉบับ จาก ๒๐ ฉบับ พัฒนาการเรื่องสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครอง

ไทยเป็นเหตุอ้างความชอบธรรมของผู้ปกครองมากกว่าที่จะต้องการให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างแท้จริง และมักมีได้มีที่มาจาก การเรียกร้องของประชาชนเอง แนวคิดเรื่องอำนาจนิยมของผู้ปกครองเชิงอนุรักษ์นิยมดูเหมือนว่าจะไปกันไม่ได้กับข้อเรียกร้องให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย การให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไว้ในกฎหมายจึงเป็นหลักประกันพื้นฐานในการปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน เป็นผลของการต่อสู้เพื่อให้มีการประกันสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนประกันความเสมอภาคกันภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ สิทธิและเสรีภาพในระดับของประชาชนไม่ได้มีความเข้าใจถึงความสำคัญที่ต้องมีการรับรองสิทธิและเสรีภาพในด้านต่าง ๆ อย่างมากมายในรัฐธรรมนูญ เพราะสิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงจึงต้องมีพื้นฐานจากความเข้าใจกันของทุกฝ่ายและเป็นเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒.๒.๔ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยได้ถูกตราไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่ออํารงคงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยและอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย และนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์พิพัฒน์ชัยมงคล อเนกคุณผลสกลเกียรติยศสถาพรแก่อาณาประชาราษฎร์ทั่วสยามรัฐสีมา ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ผู้วิจัยขอนำเสนอสิทธิและเสรีภาพที่อยู่คู่กัน สิทธิและเสรีภาพแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับบุคคล และ ระดับสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๑๐๖}

๑. สิทธิและเสรีภาพ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นอำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้อย่างอิสระ และความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ดังนี้

๑.๑ ในระดับบุคคล ประกอบด้วย ๔ เรื่อง ดังนี้

๑. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (มาตรา ๒๕)
๒. การจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพด้วยการตรากฎหมาย (มาตรา ๒๖)
๓. สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย (มาตรา ๒๘)
๔. ใช้สิทธิหรือเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองไม่ได้ (มาตรา ๔๙)

๑.๒ ในระดับสังคมให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

^{๑๐๖} ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๖ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๗-๑๓.

๒. สิทธิ

สิทธิเป็นอำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด และอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ดังนี้

๒.๑ ในระดับบุคคล ประกอบด้วย ๕ เรื่อง ดังนี้

๑. ความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและครอบครัว (มาตรา ๓๒)
๒. ทรัพย์สินและการสืบมรดก (มาตรา ๓๗)
๓. ผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๖)
๔. ได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐ (มาตรา ๔๗)
๕. มารดาในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตร (มาตรา ๔๘)

๒.๒ ในระดับสังคม ประกอบด้วย ๒ เรื่อง ดังนี้

๑. บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (๑) ได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ (๒) เสนอเรื่องราวร้องทุกข์ และ (๓) ฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำ (มาตรา ๔๑)

๒. บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (๑) อนุรักษ์ฟื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี (๒) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ (๓) เข้าชื้อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชน และ (๔) จัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน (มาตรา ๔๓)

๓. เสรีภาพ

เสรีภาพเป็นความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด และอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ดังนี้

๓.๑ ในระดับบุคคล ประกอบด้วย ๙ เรื่อง ดังนี้

๑. การถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน (มาตรา ๓๑)

๒. ในเคหสถาน (มาตรา ๓๓)

๓. การแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น (มาตรา ๓๔)

๔. วิชาชีพลีข้อมวลชนย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารหรือการแสดงความคิดเห็นตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ (มาตรา ๓๕)

๕. การติดต่อสื่อสาร (มาตรา ๓๖)

๖. การเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ (มาตรา ๓๘)

๗. การประกอบอาชีพ (มาตรา ๔๐)

๘. การชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา ๔๔)

๙. การรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองตามวิถีทางการปกครอง (มาตรา ๔๕)

๓.๒ ในระดับสังคม ประกอบด้วย ๑ เรื่อง คือ การรวมกันเป็นสมาคม สหกรณ์ สหภาพ องค์กร ชุมชน หรือหมู่คณะอื่น (มาตรา ๔๒)

สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสามารถแบ่งได้เป็น ๓ อย่าง คือ (๑) สิทธิและเสรีภาพมีอยู่ ๔ เรื่อง คือ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย การจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพด้วยการตรากฎหมาย สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย และใช้สิทธิหรือเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองไม่ได้ (๒) สิทธิ มีอยู่ ๗ เรื่องในระดับบุคคล ๕ เรื่อง คือ ความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและครอบครัว ทรัพย์สินและการสืบมรดก ผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง ได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐ และมารดาในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตร และในระดับสังคม ๒ เรื่อง คือ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ เสนอเรื่องราวร้องทุกข์ และฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำ และบุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน และ (๓) เสรีภาพ มีอยู่ ๑๐ เรื่องในระดับบุคคล ๙ เรื่อง คือ การถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน ในเคหสถาน การแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น วิชาชีพลีข้อมวลชนย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารหรือการแสดงความคิดเห็นตามจริยธรรมแห่งวิชาชีพ การติดต่อสื่อสาร การเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ การประกอบอาชีพ การชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ และการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองตามวิถีทางการปกครอง และในระดับสังคม ๑ เรื่อง คือ การรวมกันเป็นสมาคม สหกรณ์ สหภาพ องค์กร ชุมชน หรือหมู่คณะอื่น

๒.๓ สรุปวิเคราะห์

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป สามารถสรุปได้ ๒ ประเด็น คือ ตามแนวความคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจอธิปไตย กฎหมาย รูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร รวมไปถึง

จริยธรรมกับการเมือง มีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย

และตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์และหลักคุณธรรมคือความเป็นผู้มีค่าน่าเชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองโดยไม่ปกครอง โดยมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติและศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศโดยกำหนดรูปแบบของรัฐว่าเป็นรัฐเดี่ยวหรือรัฐรวม ระบอบการปกครองของรัฐรวมทั้งสถาบัน และองค์การใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองรัฐ โดยประเภทของรัฐธรรมนูญที่เป็นที่นิยมของนานาชาติแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร (La Constitution ecrite) เป็นรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติรวมในเอกสารฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับเป็นตัวบทกฎหมายที่ผู้บัญญัติรัฐธรรมนูญได้ขีดเขียนไว้ และ ๒) รัฐธรรมนูญไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือเรียกอย่างหนึ่งว่ารัฐธรรมนูญจารีตประเพณี (La Constitution Contumiere) เป็นรัฐธรรมนูญแบบจารีตประเพณี โดยมีโครงสร้างของรัฐธรรมนูญจึงเป็นโครงสร้างแสดงให้เห็นภาพโครงสร้างและองค์ประกอบของรัฐในภาพรวมว่ารัฐนั้นมีโครงสร้างการปกครองเป็นแบบใด มีองค์หลักในการใช้อำนาจสูงสุดของรัฐมีองค์กรใดบ้าง มีการกล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากน้อยแค่ไหน อย่างไร และมีเรื่องใดบ้าง และรัฐธรรมนูญเป็นรากฐานของระบบกฎหมายทั้งหมด และรัฐธรรมนูญเป็นผู้จัดตั้งสถาบันหรือองค์การทางการเมืองของรัฐขึ้น และที่ใช้อำนาจทางการเมืองที่เป็นอำนาจสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตยทำให้อำนาจการเมืองเป็นอำนาจสูงสุดของผู้ปกครองประเทศ

รัฐธรรมนูญในฐานะที่มาของสิทธิและเสรีภาพ สิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชนอันเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลอื่น และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในการกำหนดตนเองโดยอิสระที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง โดยไม่ต้องให้รัฐหรือบุคคลอื่นดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อส่งเสริมหรือเอื้ออำนวยให้การใช้เสรีภาพของตนบรรลุผลหรือสะดวกขึ้น และเมื่อบุคคลนั้นใช้สิทธิในเสรีภาพเรื่องใดที่กฎหมายกำหนดให้แล้ว รัฐหรือบุคคลอื่นมีหน้าที่เพียงว่า ต้องไม่เข้าไปรบกวนการใช้เสรีภาพของบุคคลเท่านั้น และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพประกอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิ

มนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙ และพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช ๒๔๗๗

พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๒๐ ที่ไม่ได้กล่าวสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ จำนวน ๕ ฉบับ ประกอบด้วย ฉบับที่ ๑ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๗ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒ ฉบับที่ ๙ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ฉบับที่ ๑๒ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๒๐ และฉบับที่ ๑๔ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๓๔ ที่เหลืออีก ๑๕ ฉบับได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ และมีแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครองไทย มีในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ๑๕ ฉบับจาก ๒๐ ฉบับ พัฒนาการเรื่องสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทยเป็นเหตุอ้างความชอบธรรมของผู้ปกครองมากกว่าที่จะต้องการให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างแท้จริง และมักมีได้มีที่มาจากการเรียกร้องของประชาชนเอง แนวคิดเรื่องอำนาจนิยมของผู้ปกครองเชิงอนุรักษ์นิยมดูเหมือนว่าจะไปกันไม่ได้กับข้อเรียกร้องให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในกฎหมายจึงเป็นหลักประกันพื้นฐานในการปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน เป็นผลของการต่อสู้เพื่อให้มีการประกันสิทธิและเสรีภาพตลอดจนประกันความเสมอภาคกันภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ สิทธิและเสรีภาพในระดับของประชาชนไม่ได้มีความเข้าใจถึงความสำคัญที่ต้องมีการรับรองสิทธิและเสรีภาพในด้านต่าง ๆ อย่างมากมายในรัฐธรรมนูญ เพราะสิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงจึงต้องมีพื้นฐานจากความเข้าใจกันของทุกฝ่ายและเป็นเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยได้ถูกตราไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่อธำรงคงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยและอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย และนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์พิพัฒน์ชัยมงคล อเนกคุณผลสกลเกียรติยศสถาพรแก่อาณาประชาราษฎร์ทั่วสยามรัฐสีมา ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

บทที่ ๓

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

ในการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ในการศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ในที่นี้ ผู้วิจัยมีจุดหมายเพื่อสำรวจภาพรวมขององค์ความรู้การวิจัยว่าดำเนินการไปในทิศทางใด และมีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่นักวิชาการได้ศึกษามาแล้ว และเพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างทางวิชาการที่นักวิชาการยังไม่ได้ศึกษา และที่ศึกษาแล้วแต่ยังไม่ครอบคลุม โดยที่ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วย

๓.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

๓.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า

๓.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม

๓.๑.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์

๓.๒ หลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๓.๓ สรุปลักษณะ

๓.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

ในเรื่องของแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ คือ

สิทธิ ในภาษาบาลีเขียนว่า “สิทธิ” ประกอบมาจาก สิฐฺ ชาติ ในความสำเร็จ + ติ ปัจจัย แปลง ติ เป็น ทิ ลบ ฐ ที่สุดชาติ สำเร็จรูปเป็นสิทธิ แปลตามศัพท์ได้ว่า ความสำเร็จ หมายถึง การกระทำสำเร็จ ความสำเร็จ ความรุ่งเรือง และในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย สิทธิหรือสิทธิ์ เป็นคำนาม หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมและอำนาจที่กฎหมายรับรองให้กระทำการใดๆ โดยสุจริตได้อย่างอิสระ แต่ต้องไม่กระทบสิทธิของคนอื่น ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า right^๑

เสรีภาพ ประกอบมาจาก ๒ ศัพท์ คือ เสรี+ภาพ คำว่า “เสรี” มาจากรากศัพท์ ส ตัตมา จาก สก แปลว่า ของตนเอง + อี ชาติ ในความไป เป็นไป + อี ปัจจัย แปลง อี เป็น เอ ลง ร อาคม ระหว่าง อี ชาติ + อี ปัจจัย (อี+ร+อี) สำเร็จรูปเป็น เสรี แปลตามศัพท์ได้ว่า ผู้มีความเป็นไป ด้วย

^๑ ทองย้อย แสงสินชัย, สิทธิ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=4724> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

ตนเองเป็นปกติ หมายถึง ตามใจตนเอง เป็นอิสระ ตามใจชอบ และคำว่า ภาพ ภาษาบาลีใช้คำว่า ภาพ รากศัพท์มาจาก ภู ธาตุ ในความมี ความเป็น + ณ ปัจจัย ลบ ณ แผลง อุ เป็น โอ แปลงโอ เป็น อว สำเร็จรูปเป็น ภาพ แปลตามศัพท์ได้ว่า ความมี ความเป็น เมื่อนำ เสรี + ภาพ = เสรีภาพ แปลตามรูปศัพท์ได้ว่า ภาวะแห่งผู้มีอิสระ และในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย เสรีภาพ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า freedom หรือ Liberty^๒

การเมืองในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “politics” เมื่อนำไปค้นในพจนานุกรมอังกฤษ-บาลี แปลคำว่า politics เป็นภาษาบาลีได้ ๓ ประกอบด้วย ^๓

๑. นาคริก (najarika) ประกอบรูปมาจาก นคร แปลว่า เมืองหรือบ้านเมือง + ฦก ปัจจัย ลบ ณ ยึดเสียง อะ ที่ต้นคำคือ น-(นคร) เป็นอา = นคร+ฦก สำเร็จรูปเป็น นาคริก แปลตามศัพท์ได้ว่า เกี่ยวกับการเมือง หมายถึง กิจการหรือการปฏิบัติทั้งปวงอันเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง

๒. ขนहितการี (janahitakarī) ประกอบรูปมาจาก ขน แปลว่า ประชาชน + หิต แปลว่า ประโยชน์ + การ แปลว่า ผู้กระทำ เท่ากับ ขน + หิต = ขนहित แปลว่า ผลประโยชน์ของประชาชน ขนहित+การี=ขนहितการี แปลว่า ผู้กระทำการเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน หมายถึง ต้องเป็นกิจที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเท่านั้น ไม่ใช่ผลประโยชน์เพื่อส่วนตัวและพวกพ้อง

๓. อุปายทกฺข (upayadakkha) ประกอบรูปมาจาก อุปาย+ทกฺข อุปาย แปลตามศัพท์ได้ว่า กลวิธีเป็นเหตุให้ถึงความชนะศัตรู วิธีเป็นเหตุให้เข้าถึง การเข้าใกล้ หมายถึง หนทาง วิธี กลวิธี เล่ห์กล เล่ห์เหลี่ยม และ ทกฺข แปลตามศัพท์ได้ว่า ผู้รู้เรื่องในความฉลาด ผู้เจริญในกุศลธรรม ผู้ไปเร็วโดยไม่ชักช้าในกิจน้อยใหญ่ หมายถึง ขยัน ฉลาด สามารถ ชำนาญ คล่องแคล่ว สันทัด สะดวก ในภาษาไทยหมายถึง ทักษะ หมายถึงความถึง ความชำนาญ อุปาย+ทกฺข=อุปายทกฺข แปลความตามศัพท์ได้ว่า ฉลาดในอุปาย หมายถึง ฉลาดในวิธีการอันแยบคาย ฉลาดในเล่ห์กล ฉลาดในเล่ห์เหลี่ยมที่จะกระทำผลประโยชน์ของประชาชน ดังคำกล่าวที่ว่า อยู่ได้แค่กาย ถ้าเป็นนายของประชาชน อยู่ได้คงทน ถ้าเอาประชาชนเป็นนาย

จากการที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า สิทธิเป็นการกระทำสำเร็จ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมและอำนาจที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้กระทำการใด ๆ โดยสุจริตได้อย่างอิสระ แต่ต้องไม่กระทบสิทธิของคนอื่น เสรีภาพเป็นภาวะแห่งผู้มีอิสระ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง และการเมืองประกอบด้วย นาคริก คือกิจการหรือการปฏิบัติทั้งปวงอันเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง ขนहितการี คือกิจที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน

^๒ ทองย้อย แสงสินชัย, เสรีภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=4887> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

^๓ ทองย้อย แสงสินชัย, การเมือง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=3290> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

เท่านั้น ไม่ใช่ผลประโยชน์เพื่อส่วนตัวและพวกพ้อง และอุปายทุกข คือฉลาดในวิธีการอันแยบคายที่จะกระทำผลประโยชน์ของประชาชน

ผู้วิจัยขอนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ๓ เรื่อง คือ ตามแนวของพระพุทธเจ้า พุทธธรรม และพระสงฆ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนามองว่าการเมืองต้องเป็นเรื่องเพื่อคนหมู่มาก เมื่อคนมากขึ้น ปัญหาที่ตามมาคือจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกได้อย่างไร ก็ต้องมีการจัดระบบไปด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัวผู้จัดเอง ดังนั้น เรื่องการเมืองที่บริสุทธิ์ ก็เป็นเรื่องของศีลธรรม การเมืองเป็นเรื่องที่มีหัวใจเป็นศีลธรรมโดยตรง ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมันจะถูกตองไม่ได้ คือ มันจะไปตามความต้องการของคนบางหมู่บางคณะเท่านั้นเอง กลายเป็นการเมืองที่ทุจริตหรือเป็นการเมืองที่ปลอม เทียม สร้างความยุ่งยากขึ้นในหมู่มนุษย์ แทนที่จะสร้างสันติภาพ ฉะนั้น เมื่อจะเอาความถูกต้องก็ต้องเล็งถึงการถูกต้องจริง ๆ คือถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ

ในทางการเมืองในมุมมองทางพระพุทธศาสนา ศีลธรรมจึงมีความสำคัญมาก คือเป็นสิ่งที่ทำให้อุดมการณ์ของมนุษย์ทุกชนิดไม่เป็นปัญหา หรือถ้าจะเผชิญเกิดปัญหาขึ้นมา ก็แก้ได้ด้วยคามมีอยู่แห่งศีลธรรมนั่นเอง ข้อนี้เป็นธรรมสัจจะที่ตายตัว ถ้าธรรมสัจจะในส่วนนี้ผิดไป อุดมคติทั้งหลายก็ผิดไป อุดมการณ์ทางการเมืองโดยตรงนี้ก็เลยเสียไป จึงต้องย้อนไปหาสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ในฐานะเป็นรากฐานของอุดมคติทั้งหลาย

คำว่า สี-ละ หรือศีลนี้ แปลว่า ปกติ อะไรที่คงอยู่ตามปกติ ก็เรียกว่า สี-ละ หรือ ทำอยู่เป็นปกติ ไม่ผิดแปลกออกไป นี่ก็เรียกว่า สี-ละ ถ้าผิดปกติก็เรียกว่าไม่ใช่ สี-ละ ใช้เป็นชื่อของการปฏิบัติ เรียกว่า “ศีล” คือ การทำให้ปกตินั่นเอง การฆ่ากันไม่ใช่ปกติ ต่อเมื่อไม่ฆ่ากันจึงเรียกว่าปกติ ความหมายของคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายอย่าง ความหมายทั่วไป หมายความว่า “ทรงตัวอยู่” คำว่า ธรรม นี้ แปลว่า ทรงตัวอยู่ ฉะนั้น “ศีลธรรม” ก็แปลว่า “การทรงตัวอยู่อย่างปกติ” นั่นเอง^๔

ความหมายของศีลธรรมในมิติทางอาการตามธรรมชาติ ก็เอาปรากฏการณ์ของธรรมชาติ แท้เป็นหลัก เมื่อพูดถึงธรรมชาติก็เล็งถึงธรรมชาติตามธรรมดาที่แวดล้อมอยู่ทั่ว ๆ ไป ของสิ่งที่มีชีวิตด้วย และของสิ่งที่ไม่มีชีวิตด้วย ถ้าเป็นไปตามธรรมชาติแล้วจะปกติ เพราะมันมีกฎของธรรมชาติอยู่ อย่างหนึ่ง คือ ถ้าไม่ถึงสภาพปกติ หรือที่ควรอยู่ตามปกติแล้ว มันจะไม่หยุด มันจะต้องถูกผลักไสไป กลิ้งไป จนกว่าจะไปอยู่ในสภาพที่เรียกว่าปกติที่สุด ที่มันจะอยู่ได้ แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิต ศีลธรรม คือ สิ่งที่ทรงตัวอยู่โดยปกติ ที่เป็นตามธรรมชาติ

ความหมายของศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนา การบัญญัตินั้นจะบัญญัติกันในรูปแบบ วัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบประเพณี หรืออะไรก็ตาม เป็นเรื่องของการบัญญัติ ซึ่งมีหลายระดับ

^๔ ทองย้อย แสงสินชัย, ศีล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=2695> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

หลายยุค หลายสมัย ศีลธรรมจึงเปลี่ยนรูป เปลี่ยนแบบ ทำให้ต้องบัญญัติ การบัญญัติก็เพื่อทำให้เกิดความสงบ ศีลธรรมตามความหมายของการบัญญัติทางศาสนา ล้วนแต่มุ่งหมายความสงบทุกระดับ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความหมายที่สื่อไปยังสิทธิและเสรีภาพที่แฝงเร้นอยู่ในเรื่องข้างต้น ดังที่ปรากฏใน สีสสูตร ความว่า^๕

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ^๖ และวิมุตติญาณทัสสนะ^๗ การเห็น^๘ ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การได้ยิน^๙ ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปหา^{๑๐} ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปนั่งใกล้^{๑๑} ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึง^{๑๒} ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตาม^{๑๓} ภิกษุเหล่านั้นก็ดี เรากล่าวว่า มีอุปการะมาก ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลได้ฟังธรรมของภิกษุเห็นปานนั้นแล้วย่อมหลีกเลี่ยงออกด้วยการหลีกเลี่ยง ๒ อย่าง คือ (๑) หลีกออกทางกาย (๒) หลีกออกทางจิต เขาหลีกออกไปอยู่อย่างนั้นย่อมระลึกถึงธรรมนั้น

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีโรคภัยเป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมขจรไป นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก้วักล่า ไม่เก้อเขินเข้าไป นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

^๕ อัง. ปมจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

^๖ วิมุตติ ในที่นี้หมายถึงผลวิมุตติซึ่งเป็นโลกุตระอย่างเดียว ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^๗ วิมุตติญาณทัสสนะ ในที่นี้หมายถึงปัจเจกเวกขณญาณซึ่งเป็นโลกิยะเท่านั้น ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^๘ การเห็น หมายถึง การเห็น ๒ อย่าง คือ การเห็นด้วยตาและการเห็นด้วยญาณ ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^๙ การได้ยิน หมายถึง การได้ยินได้ฟังด้วยหูว่า พระชีนาสพชื่อนั้นอาศัยอยู่ในแวนแคว้น ชนบท คามนิคม วิหาร หรือในถ้ำซ้อโน้น ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^{๑๐} การเข้าไปหา หมายถึง การเข้าไปหาพระอรិยะด้วยความตั้งใจอย่างนี้ว่า เราจักถวายทาน จักถามปัญหา จักฟังธรรม หรือจักทำสักการะ ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^{๑๑} การเข้าไปนั่งใกล้ หมายถึง การเข้าไปนั่งใกล้เพื่อสอบถามปัญหา ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^{๑๒} การระลึกถึง หมายถึง การระลึกถึงพระอริยะที่อยู่ในที่พักกลางคืนและกลางวัน หรือการระลึกถึงโอวาท ของท่าน ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

^{๑๓} การบวช หมายถึง การทำจิตให้เลื่อมใสในพระอริยะแล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในสำนักของท่าน ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๘๔/๒๐๘.

๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีลมีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้าเป็นศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จารีตประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ ดังปรากฏตารางที่ ๓.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า

พระไตรปิฎก	แนวคิดหลัก
ศีลสูตร	ศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จารีตประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

จากตารางที่ ๓.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า คือ ศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จารีตประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

๓.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีลักษณะบางประการที่เกี่ยวข้องกับคนหรือสังคมมนุษย์ และมีส่วนในการสนับสนุนหลักการของประชาธิปไตย เป็นต้นว่าหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตย ๓ ประการคือ ความเสมอภาค เสรีภาพ และภราดรภาพ ทั้ง ๓ หลักการนี้มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ หลักการของความเสมอภาค ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันในข้อที่ว่า คนทุกคนตกอยู่ในอำนาจของกฎธรรมชาติเดียวกัน ทุกคนต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทุกคนต้องได้รับผลตามที่ตนได้กระทำไว้ และโลกย่อมหมุนไปตามกรรมที่ทุกคนกระทำขึ้น^{๑๔} หลักการเสรีภาพนั้น พระพุทธศาสนาได้เน้นย้ำถึงเสรีภาพในความคิด ความเชื่อ โดยไม่หลงเชื่อสิ่งใดโดยไม่ไตร่ตรอง ให้ยึดหลักกาลามสูตร^{๑๕} ในการพิจารณาว่าสิ่ง

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ก.

^{๑๕} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๔.

ใต้อุฏ สี่ใดผิด ส่วนในเรื่องภราดรภาพ พระพุทธศาสนามีหลักการของการเป็นพี่น้องกันด้วยกันทุกคน ดังนี้

๑. สันติภาพ หมายถึง ความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา

๒. เสรีภาพ ตรงกับคำว่า ถึง “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส

๓. สมภาพ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

๔. ภราดรภาพ เป็นหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม^{๑๖}

การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการเมืองเชิงอุดมคติก็เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดขึ้น โดยการตีความหลักธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า

๑. สันติภาพ สันติภาพในความหมายของทางพระพุทธศาสนา คือ การจัดสังคมให้เป็นสังคมสุขสงบโดยไม่ต้องใช้อำญา คือมีศีลธรรมเป็นรากฐานและการเมืองก็เป็นระบบศีลธรรมไปด้วย เพราะว่าเป็นปัจจัยแห่งสันติภาพ^{๑๗} สันติภาพในพระพุทธศาสนาและตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน หมายถึง ความมีสันติภาพ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นที่สุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้าย คือนิพพาน

พระพุทธศาสนาถือว่าปัญหาเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ในโลก ความทุกข์เป็นเรื่องที่สำคัญในทัศนะของพระพุทธศาสนาที่ต้องทำให้สิ้นไป เริ่มต้นตั้งแต่ปัญหาเล็กน้อยจนถึงปัญหาใหญ่สุดของมวลมนุษย์ คือการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏฏ์ไม่รู้จักจบสิ้น ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้แสดงหลักการที่เป็นทางเลือกสำหรับการหนีจากความทุกข์เหล่านั้น เรียกว่ามรรคมีองค์ ๘ ประการ มีความคิดเห็นถูกต้องดีงาม ความดำรงถูกต้อง การพูดถูกต้อง การทำงานหรือปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง การเลี้ยงชีวิตถูกต้อง ความพยายามถูกต้อง การตั้งสติถูกต้อง การตั้งใจถูกต้อง เป็นสุดท้ายซึ่งกว่าจะถึงระดับนั้นได้พระพุทธศาสนาได้วางโครงสร้างเพื่อเป้าหมายดังกล่าว ด้วยข้อปฏิบัติเรียกว่าไตรสิกขา

สิกขาของพระพุทธศาสนา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเป็นหลักสำหรับศึกษา เพื่อเป็นทางที่จะทำให้ปัญหาหรือความทุกข์หมดไป ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ จนกว่าจะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดนั้นคือดับทุกข์ได้หมดจดเรียกว่านิพพาน^{๑๘} พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าความเห็นแก่ตัว (กิเลส) เป็นสาเหตุสำคัญของปัญหา รวมทั้งปัญหาและข้อบกพร่องทางการเมืองด้วย ในเรื่องนี้

^{๑๖} วีระ สมบูรณ์, **พุทธศาสนิกชน ธรรมะกับการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาร, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑๗.

^{๑๗} พุทธศาสนิกชน, **ฟ้าสาบทางประชาธิปไตย**, (ธรรมสภา : มปป.), หน้า ๓๑.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๗.

พระไตรปิฎกมีข้อความแสดงถึงการเกิดความทุกข์ขึ้นในสังคัมที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์คือ สมุทัย^{๑๙} พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงความทุกข์ในอริยสัจจ์ว่าหมายถึงความเจ็บปวดทรมาน สิ่งที่น่าเกลียดชัง ความว่างจากประโยชน์ที่ว่าเจ็บปวดทรมาน ทำให้ลำบากยุ่งยาก ที่ว่าสิ่งที่น่าเกลียดชัง เพราะทุกสิ่งทั้งน่ารักและไม่น่ารัก ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงได้ หลอกหลวง ที่ว่าว่างเปล่าไร้สาระแก่นสาร คือว่างจากสาระที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เมื่อไปถือสิ่งที่ไม่มีความสาระ ย่อมได้รับความเจ็บปวดเป็นทุกข์จึงเป็นข้าศึกของมนุษย์^{๒๐} ท่านสรุปว่า ความทุกข์เป็นข้าศึกของมนุษย์อันมีความเกิด แก่ เจ็บ ตายนั่นเอง ดังนั้น ความทุกข์จึงตรงกันข้ามกับความสุข ซึ่งท่านหมายถึงความสุขภายในหรือสภาวะสันติภาพทางจิตคือหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด กล่าวคือบรมสุขหรือพระนิพพานนั่นเอง

การเกิดความทุกข์ในสังคัมตามหลักพระพุทธศาสนา จึงเริ่มต้นมาจากความเห็นผิดหรือความไม่รู้ (อวิชชา) จนกลายเป็นกิเลส ฉะนั้น การดับทุกข์ได้ต้องดับที่เหตุจึงจะเกิดสันติภาพทางจิตของมนุษย์ ซึ่งการแสวงหาสันติภาพจะต้องมีความเชื่อมั่นในวิธีการที่พระพุทธศาสนากำหนดไว้ โดยการทดลองปฏิบัติจริง และการมีแบบอย่างของผู้บรรลุมรรคผลคือสันติภาพในระดับจิตทางปัญญา และสังคัมปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาและสันติสุขในสังคัม การรู้อย่างเป็นสัมมาทิฐิและสัมมาสติ^{๒๑} เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานซึ่งเป็นสันติภาพถาวร คือความหลุดพ้นจากทุกข์ ส่วนการอธิบายถึงนิพพานในฐานะที่เป็นบรมสุขที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกก็คือการอธิบายว่าพระนิพพานเป็นภาวะแห่งการสิ้นกิเลส สิ้นความกระวนกระวายและปราศจากความเร่าร้อน เป็นสภาวะที่เป็นความสุขสงบ ซึ่งหาความสุขที่อื่นยิ่งกว่าไม่^{๒๒}

พระพุทธองค์จึงตรัสบอกให้พระภิกษุทั้งหลายแสวงหาหนทางซึ่งจะเพิ่มพูนความสงบนั้นให้เกิดมีในตน ความสงบในที่นี้หมายถึงเอาพระนิพพานซึ่งเป็นบรมสุข ดังพระพุทธพจน์ว่า พวกท่านจงเพิ่มพูนทางแห่งความสงบนั้นแล นิพพาน พระสุดตแสดงไว้แล้ว ดังพระบาลีว่า^{๒๓}

“สนตมคฺคเมวพฺรหฺม นินฺพพานํ สุคเตน เทสิตี”

ลักษณะอีกประการหนึ่งที่แสดงภาวะเป็นบรมสุขของนิพพาน คือการแสดงว่าการกระทำทางกาย การพูดทางวาจา และใจของบุคคลผู้บรรลุนิพพานแล้ว ซึ่งหมายถึงพระอรหันต์ทั้งหลายนั้นจะเป็นอาการที่สงบ ดังพระพุทธพจน์ว่าใจของบุคคล (พระอรหันต์) ทั้งหลายนั้นเป็นอาการที่สงบดังพระบาลีว่า^{๒๔}

“สนตติ ตสฺส มนํ โหติ สนตวา วาจา กम्मํ จ”

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๐๔.

^{๒๐} พุทธทาส ภิกขุ, อริยสัจจ์สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๑๙).

^{๒๑} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๗.

^{๒๒} ชุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒-๑๘๕/๙๐-๙๑.

^{๒๓} ชุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๒๘๕/๖๖.

^{๒๔} ชุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๙๖/๓๔.

สรุปได้ว่า ลักษณะของความสงบกาย วาจา ซึ่งเป็นความสงบภายนอก และความสงบใจซึ่งเป็นความสงบภายในของพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้ได้บรรลุนิพพานจึงเป็นไปเพื่อสันติสุข จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงภาวะที่เป็นบรมสุขของพระนิพพาน เพราะเป็นสภาวะที่ปราศจากสรรพกิเลสเครื่องทำให้เร่าร้อนทั้งปวง เป็นสภาวะที่ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีความหิวด้วยอำนาจกิเลส เป็นสภาวะที่เป็นสุขสดใส สุขสงบ (สันติ) เป็นสภาวะสงบเย็น ประดุจน้ำดับกระหาย

๒. เสรีภาพ เสรีภาพในทัศนะของพุทธศาสนิกชน ตรงกับคำว่า “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส แต่เสรีภาพในความหมายทั่วไปหมายถึง “อำนาจของบุคคลในอันที่จะกระทำในสิ่งที่ตนประสงค์จะกระทำและที่จะไม่กระทำในสิ่งที่ตนไม่ประสงค์จะกระทำ”^{๒๕} แต่เป็นเสรีภาพภายนอกเท่านั้น ในทัศนะของพระพุทธศาสนากล่าวถึงเสรีภาพภายนอกไว้ ๔ ระดับ คือระดับต่ำสุด หมายถึง ความมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ ระดับที่สอง เป็นเสรีภาพที่จะทำตามใจชอบภายในขอบเขตที่กำหนด เป็นเสรีภาพตามเงื่อนไข ระดับที่สาม เป็นเสรีภาพในความหมายของดุลยภาพ คือมีการรับรู้ว่าคุณเองมีเสรีภาพ แต่ก็เห็นว่าเสรีภาพของตนต้องสัมพันธ์กับเสรีภาพของคนอื่น เสรีภาพระดับนี้คล้ายกับเสรีภาพตามเงื่อนไข แต่มีปัญญาที่เข้าใจตามความเป็นจริงเป็นกรอบการมอง จึงไม่ได้รู้ว่าขอบเขตจำกัดนั้นเป็นการบีบคั้นตนเอง ระดับที่สี่ คือเสรีภาพที่เป็นความร่วมมือที่จะให้โอกาสแก่คนอื่น เสรีภาพนี้มีความสำคัญมากกว่าระบอบประชาธิปไตย^{๒๖}

นอกจากจะแบ่งออกตามระดับความสูงต่ำแล้ว เสรีภาพในทางพระพุทธศาสนายังแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ อีก ๔ ประเภท คือ

๑. เสรีภาพทางกายภาพ หรือเสรีภาพภายในสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ความไม่ถูกบีบคั้นจากการขาดแคลนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค

๒. เสรีภาพทางสังคม คือเสรีภาพในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ชุมชน หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ไม่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่อยู่ท่ามกลางความรุนแรง การก่อการร้าย และภัยสงคราม

๓. เสรีภาพทางอารมณ์ หรือ เสรีภาพทางจิต คือการไม่ถูกอำนาจกิเลสครอบงำการมีคุณภาพจิต เช่น มีความเมตตากรุณา และการมีสุขภาพจิตดี เช่น แฉมชื่นแจ่มใส

๔. เสรีภาพทางปัญญา คือการถูกบีบคั้นจากความรู้ การรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง^{๒๗} เสรีภาพสองประเภทแรกยังเป็นเสรีภาพภายนอก ขณะที่เสรีภาพสองประเภทหลังเป็นเสรีภาพภายใน เสรีภาพภายนอก จะเอื้อประโยชน์ให้แก่คนเราได้เต็มที่ หากมีเสรีภาพภายในเป็นพื้นฐาน

^{๒๕} วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗.

^{๒๖} P.A. Payutto, *Buddhist Solution for the Twenty-first Century*, (Bangkok: Buddhadhamma Foundation, 1994), p. 4.

^{๒๗} Ibid, pp. 50-51.

ดังนั้น เสรีภาพในพระพุทธศาสนา และเสรีภาพคือเสรีภาพในความหมายที่ ๓ และความหมายที่ ๔ พระพุทธศาสนาถือหลักเสรีภาพเป็นคำสอนสำคัญคือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” แสดงถึงการยอมรับว่าผลดีหรือชั่วขึ้นกับ “กรรม” คือการกระทำของบุคคล คนเราเลือกกระทำกรรมได้ จึงต้องรับผิดชอบผลการกระทำของตน วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธศาสนิกชนนั้นไม่ใช่การบังคับ แต่เป็นการอธิบายว่าควรละสิ่งชั่วเพราะอะไร ควรทำความดีเพราะอะไร คนเลือกอย่างไร ก็ได้ผลอย่างนั้น^{๒๘} ดังนั้น การกระทำที่เป็น “กรรม” จะเป็นการกระทำที่ต้องรับผิดชอบต่อกรรมคือมีการตัดสินใจว่าดีหรือชั่ว โดยพิจารณาจากเจตนาและเสรีภาพในการกระทำดังกล่าว พระพุทธศาสนาให้เสรีภาพแก่ทุกคนเท่าเทียมกันในการที่จะกระทำกรรมดีและเป็นคนดี หรือกระทำกรรมชั่วและเป็นคนชั่ว ไม่เลือกแบ่งบุคคลจากชาติชั้นวรรณะ พระพุทธเจ้าทรงให้สิทธิและเสรีภาพแก่บุคคลทุกคนเสมอกัน ให้ทุกคนตระหนักว่า ตนมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในการที่จะกระทำตนให้ดีขึ้นหรือเลวลง ดังพุทธพจน์ว่า “เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย กระทำกรรมใดไว้ ดีก็ตามชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น”^{๒๙}

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังให้เสรีภาพแก่พุทธศาสนิกชนทั้งในด้านความเชื่อ ความคิด การแสดงเหตุผล การเสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลมิให้เชื่อใครง่าย ๆ หากต้องการให้ใช้เหตุผลขบคิดด้วยตนเอง มิได้สนับสนุนให้ต้องยอมรับในสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาสนับสนุนให้มีเสรีภาพทางความคิด (โยนิโสมนสิการ) และเลือกแบบแผนที่ดี (ธรรมวิจย) ด้วยตนเอง ดังปรากฏใน “กาลามสูตร” หรือเกสปุตตนิคม ที่แสดงท่าทีที่คนทุกคนควรมีต่อศาสนารวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย ตลอดไปจนถึงเรื่องราวที่บอกเล่าสืบต่อกันมาทุกอย่าง เป็นการเปิดโอกาสแก่เสรีภาพทางความคิด เพื่อเข้าถึงความจริง เป็นวิธีการแห่งปัญญาอย่างแท้จริง ความในกาลามสูตรว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า...เสด็จถึงเกสปุตตนิคม ถิ่นของกาลามะ (ชนวรรณะกษัตริย์พวกหนึ่ง) พวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมนั้นได้ทราบ...จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า...กราบทูลว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มาถึงเกสปุตตนิคม พวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมนั้นได้ทราบ.... พุดเชิดชูแต่หลักคำสอนของตนพร้อมกับพุดกดขี่ดูถูกหลักคำสอนของผู้อื่น ครั้นสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมาถึงเกสปุตตนิคม...(ก็พุดอย่างเดียวกัน) พวกข้าพเจ้าจึงมีความสงสัยว่า ในบรรดาสมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านี้ ใครพุดจริง ใครพุดเท็จ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า เป็นการสมควรแล้วที่ท่านสงสัย ความสงสัยของท่านทั้งหลายเกิดในเหตุที่ควรสงสัย นี้แน่ ท่านผู้เป็นชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย

๑. อย่าปลงใจเชื่อ โดยการฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อ โดยการถือสืบกันมา

^{๒๘} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สามัคคีสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๘.

^{๒๙} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๙๙-๑๐๐.

๓. อย่าปลงใจเชื่อ โดยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอ้างตำรา
๕. อย่าปลงใจเชื่อ โดยตรรกะ
๖. อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอนุমান
๗. อย่าปลงใจเชื่อ โดยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
๙. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะท่าทางน่าเชื่อ
๑๐. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านเป็นครูอาจารย์ของเรา

เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้ไม่เกื้อกูล...ใครยึดถือปฏิบัติแล้วจะเป็นไปเพื่อความเสียหาย เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงละเสีย...เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของเกื้อกูล ใครยึดถือปฏิบัติแล้วจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติให้ถึง^{๓๐}

พระสุตตันตปิฎกแสดงทัศนะการเข้าถึงการมีเสรีภาพภายใน เพื่อเข้าถึงพระนิพพาน ไว้ว่า บุคคลจะต้องกำจัดอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ซึ่งเป็นกิเลสที่ปกปิดพระนิพพาน เป็นกิเลสที่ก่อให้เกิดทุกข์ ดังนั้น บุคคลที่ต้องการความสุขและปราศจากความทุกข์ที่มารบกวนสภาพจิตของบุคคลนั้นก็จะมีแต่ความสงบ ไม่มีความกังวลใด ๆ ทั้งสิ้น และการปฏิบัตินั้นต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งท่านกล่าวว่าเป็นทางอันประเสริฐอันเกษม ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติตามถึงอมตรสได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “...อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้แหละ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อละอวิชชา... ตัณหา.... อุปาทาน”^{๓๑}

สรุปได้ว่า มรรคมีองค์ ๘ ประการนี้ เป็นธรรมที่ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติถึงความหลุดพ้นจากกิเลส เป็นหนทางเดียวที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่การมีเสรีภาพภายในอย่างแท้จริง เป็นเสรีภาพทางจิตเป็นการดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง กล่าวคือการบรรลุนิพพานนั่นเอง นิพพานจึงหมายถึงสภาวะที่ความทุกข์และกิเลสดับลง เป็นภาวะที่จิตใจไม่ต้องเร่าร้อนหรือเจ็บปวดด้วยอำนาจของกิเลสอีกต่อไป เป็นธรรมชาติหนึ่งเดียวที่มีอยู่ตลอดอนันตกาล เป็นที่ดับสิ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวง เป็นการดับความร้อนเพราะไฟที่เกิดจากกิเลส คือ ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นสภาวะพ้นจากการครอบงำของกิเลส ตรงกับเสรีภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เพราะเป็นสภาวะที่อยู่เหนืออำนาจของกิเลสกรรม และวิบาก ซึ่งมีราคะ โทสะ และโมหะ เป็นมูลรากโดยสิ้นเชิง เป็นสภาวะแห่งปรมาตธรรมสูงสุดเป็นแดนดับกิเลสทั้งปวง

๓. สมภาพ หรือความเสมอภาค สมภาพหรือความเสมอภาคเป็นหลักธรรมที่ว่าทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะต้องมีหน้าที่ต่อผู้เพื่อความหลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ความเสมอภาคเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ความจริงแรกเริ่ม

^{๓๐} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๒๕.

^{๓๑} สจ. ส. (ไทย) ๑๘/๕๐๘/๓๑๘-๓๑๗.

มนุษย์เกิดมามีความเท่าเทียมกัน แต่เมื่อมีการแบ่งงานกันทำ (Division of labor) จึงเกิดมีการแบ่งชั้นวรรณะ^{๓๒} เมื่อมองความเป็นจริงทุกคนมีความเสมอภาค ในแง่ที่ว่าต่างก็เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เมื่อแต่ละคนทำอะไรลงไปก็ได้รับผลกระทบ ตามความเหมาะสมกับการกระทำ โดยทั่วหน้า ไม่เลือกว่าเป็นใครมาจากไหน ถ้าการที่คนเราเกิดมาแตกต่างกันถือว่าเป็นความไม่เสมอภาค ความไม่เสมอภาคนี้เกิดมาจากผลกรรมของแต่ละบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นการที่ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกัน โดยเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ ความเสมอภาคประการสำคัญที่ทุกคนมีก็คือความเสมอภาคในการที่จะพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้น ความเสมอภาคในทางพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายกว้างและลึกซึ้งกว่าความเสมอภาคทางประชาธิปไตยหรือระบอบการเมืองใด ๆ “ที่คำนึงถึงเพียงในแง่กฎหมายไม่ได้ก้าวไกลไปถึงในทางความเป็นจริงใด ๆ หรือไม่ได้เป็นความเสมอภาคในทุกลักษณะ”^{๓๓} อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาก็คำนึงถึงความเสมอภาคในทางกฎหมายหรือทางวินัยด้วย ในการรับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่มีการจำกัดว่าเป็นชนชั้นวรรณะใด คนทุกชนชั้นวรรณะเมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้วก็มี ความเท่าเทียมกัน การเคารพนับถือกันก็เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ในแง่ธรรม ความเคารพคือการให้ความตระหนักและความสำคัญต่อกัน ให้เกียรติกัน ในวินัยมีกฎเกณฑ์ให้แสดงความเคารพจากผู้มาทีหลัง ในด้านความเป็นอยู่ภายนอกทุกคนมีโอกาสที่จะได้รับการแบ่งปันปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ ดังพระพุทธพจน์ในอัครคัมภีร์สูตรว่า “ทุกคนไม่ว่าเกิดในวรรณะไหน ก็อาจประกอบทางแห่งอกุศล คือทุจริตกาย วาจา ใจ ได้ด้วยกัน อาจงดเว้นทางอกุศล มีสุจริต กาย วาจา ใจ ได้ด้วยกัน “ดูก่อนวาเสฏฐะและการทวาชะ ธรรมเท่านั้น เป็นของประเสริฐสุดในหมู่คนทั้งในปัจจุบันและอนาคต”^{๓๔} พระพุทธพจน์นี้แสดงถึงความเสมอภาคอย่างแท้จริงของมนุษย์ว่ามนุษย์นั้นจากเบื้องแรกไม่มีใครสูงส่งหรือต่ำต้อยกว่าใคร หากแต่มนุษย์มาทำการแบ่งแยกเกิดที่ฐานะขึ้นมาจากมาเองจากการแบ่งงานกันทำ ยึดติดในหน้าที่การงานของตน ยกตนข่มผู้อื่น แต่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความยุติธรรมและความเสมอภาคอย่างแท้จริง โดยคำนึงถึงคุณสมบัติและความประพฤติเป็นที่ตั้ง

๔. ภราดรภาพ คือความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม ในทางพระพุทธศาสนา ดังเช่นระบบการถือนิสัยและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาล สะท้อนให้เห็นภราดรภาพในพระพุทธศาสนาที่เห็นว่า คนเราควรอยู่อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รักใคร่กัน ห่วงใยกันเหมือนเป็นญาติพี่น้อง เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน หลักภราดรภาพ ที่แปรออกมาเป็นภาคปฏิบัตินั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริงว่า ในสังสารวัฏที่ยาวนานนั้น คนเราล้วนเคยเป็นพ่อแม่พี่น้องกันมา^{๓๕} จึงควรปฏิบัติต่อกันอย่างญาติพี่น้อง ภราดรภาพในพระพุทธศาสนาจึงมีฐานที่หยั่ง

^{๓๒} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๓๓} มรกด สิงห์แพทย์, “พุทธศาสนากับประชาธิปไตย งานวิจัยว่าด้วยสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ในทัศนะของพุทธศาสนากับทัศนะประชาธิปไตย”, วารสารพุทธศาสนศึกษา ๒, (มกราคม -เมษายน ๒๕๓๘), หน้า ๖๔.

^{๓๔} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๓๕} ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๗-๑๔๒ ฉบับหลวง.

ลงลึกกว่าภราดรภาพตามแนวคิดตะวันตก ที่อยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิในฐานะที่มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน จึงต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคกัน^{๓๖}

พระพุทธศาสนาไม่เน้นให้เรียกร้องเอาจากผู้อื่น แต่เน้นการให้ผู้อื่นมากกว่า หากจะกล่าวว่า คนเรามีสิทธิที่หมายถึงศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองย่อมจะเหมาะสมกว่า^{๓๗} ถ้าพิจารณาความหมายของคำว่า “ธรรม” ที่ได้จำแนกไว้ ๔ ความหมาย คือ ธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ และผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ จะเห็นว่าการทำหน้าที่ก็คือการปฏิบัติธรรมนั่นเอง พระพุทธศาสนาจึงเน้นความสำคัญของหน้าที่มากกว่าเน้นเรื่องสิทธิ การปล่อยวางถือว่าเป็นความคิดประเด็นหนึ่งในพระพุทธศาสนา การกระทำของบุคคลจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าจะคิดถึงเรื่องส่วนตัว คนในสังคมเข้าใจจุดมุ่งหมาย บทบาท และหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมแล้ว การถกหาเรื่องสิทธิจะเป็นเรื่องรองลงไป

ดังนั้น ธรรมที่สนับสนุนหลักภราดรภาพในทางพระพุทธศาสนา คือ สาราณียธรรม^{๓๘} ซึ่งเป็นธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการหรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกัน (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) เป็นฐานให้รักและเข้าใจกัน มี ๖ ประการคือ

๑. เมตตาการุณกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^{๓๖} อำนวย ยัสโสธา, “กระบวนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยย์ในพุทธศาสนา การศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดตะวันตก”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, (มกราคม- เมษายน ๒๕๔๒), หน้า ๕๓.

^{๓๗} บุญธรรม พูนทรัพย์, “มนทัศน์เรื่องสิทธิไม่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา ๔, (พฤษภาคม- สิงหาคม ๒๕๔๐) : ๔๗-๖๓.

^{๓๘} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

๖. ทิณฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือ จุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๓๙}

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรมเป็นสันติภาพ เสรีภาพ สมภาพหรือความเสมอภาค และภราดรภาพ ดังปรากฏตามตารางที่ ๓.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม ดังนี้

ตารางที่ ๓.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม

หลักธรรม	แนวคิดหลัก
๑. สันติภาพ	ความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุด จนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา
๒. เสรีภาพ	“วิมุติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส
๓. สมภาพ หรือความเสมอภาค	ธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น
๔. ภราดรภาพ	หลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม

ตารางที่ ๓.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม คือ (๑) สันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุด จนกระทั่งถึงขั้นสุดท้าย คือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เสรีภาพคือ “วิมุติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส (๓) สมภาพ หรือความเสมอภาค คือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ (๔) ภราดรภาพ คือหลักความเป็นญาติพี่น้องกันโดยธรรม

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓-๒๔.

๓.๑.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์ ประกอบด้วย พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส)^{๔๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๔๑} และพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๔๒} ได้นำเสนอแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ)

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนวคิดทางการเมืองที่เป็นแนวทางสำหรับวางเป็นรากฐานความคิดในการสรรหาระบบการเมืองการปกครองที่ดีและเหมาะสม โดยวางรากฐานที่หน่วยย่อยที่เล็กที่สุดคือคนแต่ละคนในสังคม เป็นหน่วยย่อยที่ไม่ได้อิสระแยกอยู่ต่างหากจากธรรมชาติอื่น ๆ ทุกหน่วยทั้งคนสัตว์ พืช สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อยู่ในระบบเดียวกัน นั่นคือระบบของการพึ่งพาอาศัยกัน โดยธรรมชาติเองมีระบบจัดการอยู่ในตัวแล้ว ทุกหน่วยมีบทบาทหน้าที่และสัมพันธ์กันกับหน่วยอื่น ๆ ทำให้ระบบใหญ่ดำรงอยู่ได้ทั้งสากลจักรวาล ระบบการเมืองตามธรรมชาติก็มีอยู่แล้วและประจักษ์แจ้งแล้วว่าธรรมชาติสามารถบริหารจัดการสรรพสิ่งให้อาศัยอยู่รวมกันได้ โดยแต่ละหน่วยต่างพึ่งพาอาศัยกัน และมีบทบาทหน้าที่ของตนที่ทำให้เกิดการประสานกับหน่วยอื่น ๆ เรียกว่าระบบศีลธรรมตามธรรมชาติ ระบบศีลธรรมตามธรรมชาติ เป็นระบบการเมืองที่มีอยู่แล้วและธรรมชาติก็ใช้อยู่ แนวความคิดทางการเมือง จึงไม่ใช่การขบถต่อการปกครองตามธรรมชาติ มนุษย์ทุกสังคมต้องยอมรับในอำนาจของธรรมชาติและระบบการเมืองที่ธรรมชาติใช้อยู่ การจัดระบบการปกครองที่เป็นความคิดของมนุษย์เพื่อใช้ปกครองมนุษย์และจัดสรรประโยชน์จากธรรมชาติ ทำให้เกิดความคิดว่ามนุษย์เป็นสัตว์เสรีมีอิสรภาพ มีสิทธิในการถือครองทรัพย์สินและประโยชน์ส่วนเกินจากธรรมชาติ เป็นระบบที่ส่งเสริมความโลภ เมื่อทรัพยากรมีจำกัดและจำนวนของประชากรเพิ่มมากขึ้นระบบการปกครองที่มนุษย์สร้างขึ้นตามแนวความคิดนี้ จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน ทั้งนี้ เพราะระบบการเมืองการปกครองที่ใช้อยู่เป็นระบบที่สร้างปัญหาอยู่ในตัวของมันเอง^{๔๓}

แนวความคิดทางการเมืองจึงต้องการจินตนาการใหม่ เพื่อสร้างอุดมคติใหม่ ไม่ใช่เพียงเพื่อประโยชน์เฉพาะมนุษย์ แต่จะต้องรักษาความสมดุลของธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพไว้ด้วย แนวความคิดทางการเมืองจึงต้องมองเห็นความจริงที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยปราศจากความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ การพัฒนาเพื่อสร้างวัตถุและสินค้าเพื่อให้

^{๔๐} พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, บรรณาธิการโดยโดนัลด์เคสแวนเนอร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙)..

^{๔๑} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒)..

^{๔๒} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมราชา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๔๓} พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๑๗.

มนุษย์ได้บริโภคเพื่อหาความสะดวกสบายนั้นเป็นความคิดที่ผิดพลาดทำให้ธรรมชาติถูกทำลาย ก่อให้เกิดมลภาวะขึ้นในธรรมชาติและสังคมของมนุษย์เอง จินตนาการใหม่สำหรับความคิดที่ถูกต้อง ทางการเมือง จึงเป็นเรื่องของศีลธรรม และศาสนาทุกศาสนามีหลักการเพื่อส่งเสริมระบบศีลธรรมนี้ อยู่ทุกศาสนา เพราะทุกศาสนามีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่ง ดังนั้น พื้นฐาน ความคิดทางการเมืองจึงเป็นเรื่องศีลธรรมหรือศาสนานั้นเอง และถ้าทำให้ศาสนากับการเมืองลงรอย กันได้ ก็จะก่อให้เกิดพลังที่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมไปในแนวทางที่ถูกต้องตามระบบธรรมชาติที่มี อยู่แล้ว^{๔๔}

แนวความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นทัศนะหนึ่งที่มีมุมมองการเมือง จากหลักศาสนา โดยมีข้อคิดที่นำเสนอว่าศาสนานั้นมีหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการเมืองได้ และทำให้การเมืองดำเนินไปถูกต้อง เพื่อประโยชน์สุขแก่คนส่วนใหญ่ได้ ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้ นำเสนอแนวทางเพื่อวางกรอบความคิดเพื่อให้ทุกคนใช้เป็นเครื่องมือสร้างทฤษฎีทางการเมืองขึ้น โดยยึดหลักศีลธรรมคือความถูกต้องตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ขัดกับกฎธรรมชาติ

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ทัศนะไว้ว่า ระบบการเมืองที่นักปรัชญาแต่ละท่านคิดกันและ นำเสนอกันนั้น มีพื้นฐานความคิดและมุมมองที่ผิดพลาดตั้งแต่เริ่มต้น เมื่อความคิดเริ่มแรกไม่เป็น สัมมาทิฐิก็จะทำให้มุมมองในเรื่องต่าง ๆ ผิดพลาด แนวความคิดทางการเมืองของพวกเขาจึงไม่ สามารถนำไปแก้ปัญหที่เกิดขึ้นให้ได้ผลสำเร็จสมบูรณ์และถูกต้องได้ ความคิดที่ผิดพลาดคือการ ยอมรับแนวความคิดทางด้านวัตถุนิยมว่าเป็นความจริง สสารหรือวัตถุคือความจริงและมีอิทธิพลเหนือจิต นักปรัชญาทั้งหลายจึงพยายามพัฒนาแนวความคิดทางการเมืองโดยยึดหลักพัฒนาวัตถุมากกว่าการ พัฒนาจิตใจ ผลที่ได้หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมของมนุษย์ก็คือความเจริญและการพัฒนาทางด้านวัตถุ มากกว่าการพัฒนาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมในสังคม ความคิดทางด้านวัตถุพัฒนามากยิ่งขึ้น เท่าใด มันก็ได้สร้างปัญหาและส่งผลกระทบต่อทั้งคนและสภาพแวดล้อม มนุษย์จึงถูกครอบงำด้วย ความคิดแบบวิทยาศาสตร์ แทนที่มนุษย์จะใช้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ กลับกลายเป็นใช้ วิทยาศาสตร์เพื่อผลิตสินค้าและอาวุธ การเมืองแทนที่จะเป็นการแก้ปัญหา กลับกลายเป็นเครื่องมือ แสวงหาอำนาจและผลประโยชน์^{๔๕}

ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นท่านพุทธทาสภิกขุจึงสรุปว่า มาจากการที่มนุษย์ถูกครอบงำ ด้วยความคิดแบบวัตถุนิยม ทำให้มนุษย์ไม่มีความละเอียดและไม่สนใจยึดถือหลักศีลธรรม ความคิด วัตถุนิยมที่มุ่งส่งเสริมความทะเยอทะยานที่เห็นว่า ต้นเหตุคือการพัฒนาความทะเยอทะยานคือ ความคิดก้าวหน้า ได้ส่งเสริมคนให้เห็นผิดมากยิ่งขึ้น ความเกี่ยวเนื่องกันในสังคมจึงลดหายไป มนุษย์ทำ ตัวเป็นนายเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดพลาดและอันตราย การเมืองเมื่อกลายเป็นการ

^{๔๔} ชลธิ์ ยังตรง, “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๖๐.

^{๔๕} พุทธทาสภิกขุ, การเมืองกับธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๗๙- ๘๐.

แสวงหาอำนาจ ผลที่ได้จากการเมืองจึงไม่ใช่การแก้ปัญหา ถึงเวลาที่มนุษย์จะต้องสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ เริ่มต้นจากแนวความคิดที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ เลิกมองสิ่งต่าง ๆ แบบแบ่งแยกส่วน มนุษย์ไม่ใช่หน่วยเหนือธรรมชาติ แต่ธรรมชาติทั้งคนสัตว์และสิ่งต่าง ๆ ล้วนอาศัยกันอยู่ในระบบที่เกื้อกูลกัน ไม่มีสิ่งใดที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระเสรี ไม่มีสิ่งใดที่เป็นอยู่ได้อย่างโดด ๆ การเมืองในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุจึงเป็นการวางรากฐานความคิดในเรื่องการพัฒนาารูปแบบการบริหารและการจัดการแบบมองรอบด้าน

สังคมปัจจุบันเป็นเสมือนสังคมที่ไม่มีชีวิต เพราะถูกชำแหละออกเป็นส่วน ๆ และไปถือหลักให้มีการไหลเข้าไหลออกโดยเสรีในรูปการค้าเสรี การเงินเสรี เศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง สุขภาพ การศึกษา แยกจากกันเป็นส่วนๆ คิดและทำกันเป็นส่วนๆ เงินตราทำให้สรรพสิ่งแยกกันเป็นส่วน ๆ เมื่อสังขารของสังคมถูกชำแหละออกจากกันแล้ว จิตวิญญาณของสังคมมนุษย์ก็สลายตามไปด้วย เมื่อวิญญาณหายไปสังคมจึงเหมือนสังคมที่ตายแล้วขาดพลังชีวิตที่จะยึดกุมกันเป็นองค์รวมจึงเกิดการแตกสลายทางสังคม ดังนั้น จึงถึงเวลาที่มนุษย์จะร่วมสร้างระบบการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีชีวิต ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และศักยภาพแห่งความคิดสร้างสรรค์^{๔๖}

มนุษย์ต้องการการเรียนรู้ใหม่ที่จะรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กร และในทุกเรื่อง ทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในวัด ในมหาวิทยาลัย การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ หรือที่เราเรียกกันว่า ความเป็นชุมชน (Community) หรือ ความเป็นประชาคม หมายถึงการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในลักษณะใด ๆ ก็ได้คุณค่าสูงสุดของความเป็นมนุษย์คือ ความดี หรือที่เรียกว่า การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นอยู่ที่พัฒนาการทางจิตวิญญาณ ให้พลังแก่มนุษย์ แก่องค์กรและแก่สังคม ได้ใช้แบ่งปันความรักความเอื้ออาทรต่อกัน เงินมีประโยชน์ในการแลกเปลี่ยน แต่ในเมื่อความโลภซึ่งเป็นกิเลสได้เข้าครอบงำอารยะธรรมของมนุษย์ เงินจึงถูกทำให้เป็นเครื่องมือของความโลภ เป็นสิ่งที่สมมติขึ้นที่สะสมได้ไม่มีที่สิ้นสุดหรือเป็นมายา เงินได้ถูกความโลภของมนุษย์สร้างองคภาพพให้เป็นสถาบันการเงิน เป็นตลาดเงิน และสถาปนาระบบเงินเป็นอำนาจสูงสุด (ธนาธิปไตย) แทรกซึมเข้าไปทุกอณูของสังคม ทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง ทำลายครอบครัว ทำลายชุมชน ทำลายโลก เพื่อความเติบโตของตัวเอง จิตวิญญาณคือระบบคุณค่าของมนุษย์ถูกกลืนกินหายไป และกลับทดแทนมาด้วยมูลค่าของเงิน มนุษย์จึงขาดพลังชีวิตและพลังทางสังคม นำไปสู่วิกฤตการณ์ของชีวิต วิกฤตการณ์ทางสังคมและการอยู่ร่วมกัน ทั้งสังคมบูชาเงิน เงินคือสัจธรรมสูงสุดของชีวิต

ในครอบครัวที่มีระบบการอยู่ร่วมกันอย่างแน่นแฟ้น ถ้าหากใช้หลักการแข่งขันเสรี ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่สำคัญที่สุดเด็ก็จะตายหมด ครอบครัวจะล่มสลาย ครอบครัวจึงใช้หลักของการโอบอุ้มและเกื้อกูลกัน มนุษย์ทั้งโลกเกื้อกูลกัน ไม่ควรใช้หลักการแข่งขัน เพราะมนุษย์จะวิกฤตและตายกันหมด ทุกศาสนามีหลักธรรมะที่จะใช้เป็นที่พึ่งแก่โลกในทาง

^{๔๖} พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, บรรณาธิการโดยโดนัลเดสแวนเนอร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

การเมืองได้ ศาสนาทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนิยมเพราะศาสนาสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ๆ ไม่ใช่เพื่อคนเดียว หัวใจของศาสนาจึงเป็นลักษณะของสังคมนิยมไม่ใช่ปัจเจกนิยม

ธัมมิกะ แปลว่า “ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ” ธรรมะคือความถูกต้อง ถูกต้องอย่างที่ไม่ มีทางที่จะผิด สังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ เป็นหัวใจของทุกศาสนาอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องนำเอา ออกมาใช้ เอาออกมาใช้ให้หมดทุก ๆ ศาสนา เอาหลักธรรมทุกศาสนามารวมกันเป็นระบบธัมมิกสังคมนิยมของโลกเพื่อใช้กับคนทั้งโลกเมื่อเอาหัวใจของทุก ๆ ศาสนามากองรวมกันก็จะเป็นระบบ ธัมมิกสังคมนิยมสำหรับจะเป็นที่พึ่งในโลก ในที่สุดจะมองเห็นกันได้เองว่า เราเป็นสหธรรมิกกันได้^{๔๗}

คำว่า สังคมนิยม ควรจะเป็นความหมายของคำว่า Politics โดยตรง เพราะ Politics นี้หมายถึง ปัญหาของคนมาก สังคมก็คือคนมาก “นิยม” ก็คือเพ่งเล็งเรื่องที่เกี่ยวกับคนมากนั้น ให้มองไปจนถึงเรื่องของธรรมชาติ ธรรมชาติอันบริสุทธิ์นั้นเป็นเรื่องของสังคมนิยมไม่ใช่เสรีนิยม เพราะความเป็นสังคมนิยมอยู่ในตัวมันเองโดยอัตโนมัติของธรรมชาติ ทุกอย่างจึงรอดมาได้ ปัญหา สังคมตั้งต้นตรงที่เริ่มมีการกอบโกย เริ่มมียุ่งฉาง เริ่มมีความคิดนึกที่จะสะสมกำลังทรัพย์ กำลังอำนาจ กำลังอะไรต่าง ๆ เพื่อจะเอาเปรียบคนอื่น ฉะนั้น ปัญหาทางสังคมนิยมก็เกิดขึ้นทันที เพราะว่ามันุษย์ แยกเดินทางไปเสียจากทางที่ “พระเจ้า” กำหนดให้แล้ว ส่วนที่ธรรมชาติหรือ “พระเจ้า” กำหนดให้ นั้นเป็นไปในรูปของสังคมนิยมที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้อยู่กันมาได้

ปัจจุบันนี้คนเริ่มใช้เสรีนิยม ต้องการจะเอาให้มาก จนมีระบบเศรษฐกิจหลายระบบ เกิดขึ้นมาเพื่อสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมันเป็นเรื่องปั่นป่วนรวนเรทางศีลธรรมของธรรมชาติ คำว่า “ศีลธรรม ตามธรรมชาติ” คือความเป็นปกติอยู่ได้ตามธรรมชาตินั่นเอง คือรากฐานแห่งคำว่าศีลธรรม เป็นปกติ อยู่ได้โดยไม่มีเจตนาของผู้ใด คือรากฐานอันแท้จริงของศีลธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมนิยมที่สูงขึ้นไปตามลำดับ^{๔๘} สังคมนิยมจึงเป็นสิ่งที่ธรรมะจัดขึ้นหรือเป็นธรรมสัจจะของธรรมชาติมันจัดขึ้น ไม่ใช่ใครจัด มนุษย์ไม่มีความสามารถอะไรที่จะไปจัด จัดคนหรือว่าจัดโลก หรือว่าจัดธรรมชาติ ฉะนั้น ธรรมชาติอันลึกซึ้ง อันใหญ่หลวง มันจัดให้เป็นมาอย่างนี้ ให้รอดได้ในลักษณะอย่างนี้ ด้วยวิญญาน แห่งสังคมนิยม คือ เป็นธรรมสัจจะแห่งสังคมนิยม สังคมนิยมที่เป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ เรียกว่า สัจธรรมของธรรมชาติก็ได้ ที่จัดให้สิ่งต่าง ๆ เป็นมาในแบบนี้ในรูปนี้ มีความหมายเป็นสังคมนิยมโดย สมบูรณ์ ในร่างกายคนนี้ก็ต้องมีระบบสังคมนิยมจึงรอดมาได้ ในหมู่บ้านก็มีระบบสังคมนิยมจึงรอดอยู่ได้ กระทั่งทั่วทั้งโลก ในระบบจักรวาลก็เป็นสังคมนิยม ถ้าไม่เป็นก็ต้องวินาศ ทั้งหมดในสากลจักรวาล ก็เป็นระบบสังคมนิยม ดวงดาวมากมายในท้องฟ้า นั้น อยู่กันด้วยระบบสังคมนิยม มันถูกต้องอยู่ตาม ระบบสังคมนิยม

^{๔๗} พุทธทาสภิกขุ, ศาสนิกชนต้อนรับการเมืองฯในทศวรรษนี้ฯ ได้อย่างไร? เทปธรรมบรรยายพิเศษ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๓, สวนโมกข์.

^{๔๘} พุทธทาสภิกขุ, ความหมายของคำว่าศีลธรรม: อริยศีลธรรม(ธรรมโฆษณ์), (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๐), หน้า ๔๑-๔๘.

โลกจะต้องมีระบบการปกครองที่ไม่เห็นแก่ตัวคน และให้ประกอบไปด้วยธรรมะ ระบบการปกครองในโลกที่ไม่เห็นแก่ตัวคน ตัวบุคคลคือมือใครยาวสาวได้สาวเอา จะเปิดโอกาสให้ระบบการปกครองนั้นประกอบอยู่ด้วยพระธรรมหรือพระเจ้าแล้วแต่จะเรียก ไม่มีชื่อเรียกอย่างอื่น ก็เรียกไว้ก่อนว่า ระบบธัมมิกสังคมนิยม โดยสังคมนิยม แปลว่า เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัวคนเดียว เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ จึงจะเรียกว่าสังคมนิยม แล้วการเห็นแก่สังคมนั้นต้องถูกต้องด้วย เพราะว่าผิดก็ได้เหมือนกัน การเห็นแก่สังคมนิด ๆ ก็คุมพวกไปปล้นคนอื่น หาประโยชน์มาให้แก่พวกตัวนี้ มันก็ผิด ก็เลยต้องใช้คำว่า “ธัมมิก” ประกอบอยู่ด้วยธรรมนี้ เข้ามานำหน้าไว้ว่า ธัมมิกสังคมนิยม ระบบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมนั้นเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรมะ

ระบบธัมมิกสังคมนิยมจึงจะถูกต้องตามธรรมสัจจะของธรรมชาติ ทั้งนี้ ชีวิตทั้งหลายมีระบบการเมือง แม้แต่ต้นไม้ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน แล้วก็มาถึงคนคือระบบการเมืองของพระเจ้า ระบบการเมืองของธรรมชาติที่บังคับให้มนุษย์จะต้องอยู่กันอย่างถูกต้องในการอยู่เป็นสังคมนั้นนั้นจะต้องตาย จะต้องสูญหายไป สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ และไม่มีเจตนาที่จะมีระบบการปกครองมันเป็นไปเองตามธรรมชาติ แล้วมันรอดอยู่ได้เพราะเหตุบางพวกหรือบางสาย มันเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธัมมิกสังคมนิยมของธรรมชาติ คือ ถูกต้องตามธรรมสัจจะของธรรมชาติที่มันจะต้องประพฤติแก่กันและกันอย่างนั้น มันจึงรอดอยู่ได้^{๔๙}

สำหรับเจตนารมณ์ของสังคมนิยมในพระพุทธศาสนาและมีอยู่ในศาสนาทุกศาสนา เพราะว่าก่อนพุทธศาสนา โลกก็ต้องมีศาสนาอะไรอยู่แล้ว จึงพูดว่าในพุทธศาสนาและในทุกศาสนาก็มีรากฐานที่ตั้งขึ้นมาบนอุดมคติอันนี้เพื่อเมตตากรุณาต่อสิ่งทั้งปวง แล้วสูงขึ้นมาถึงกับยอมรับรู้ในความเสมอภาคกันหรือว่าในเสรีภาพของกันทุกอย่างที่ว่ามันจะประสานกันไว้ได้หรือมันสัมพันธ์กันไว้ได้ จนกระทั่งว่าเกิดคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๑. โครงสร้างสังคมนิยมในระบบ “สังฆะ” พระพุทธองค์ทรงบัญญัติระบบวินัย ทำให้เห็นได้ทีเดียวว่า เป็นระบบที่ผูกพันกันไว้ เป็นพวกเป็นหมู่ไม่แยกออกจากกันไป รู้ได้ตรงคำว่า “สงฆ์” นั่นเอง คำว่า สังฆะ พระสงฆ์ ตัวหนังสือ แปลว่า หมู่ หรือ พวก มันไม่ได้แปลว่า เดี่ยวคนเดียว เมื่ออยู่เป็นหมู่เป็นพวก ก็ต้องมีอะไรที่จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หรือมีหลักธรรมสัจจะอันใดอันหนึ่งที่จะทำให้คณะสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียว จากส่วนประกอบของหน่วยหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วย ดึงเข้าเป็นสังคมนั้นที่ถูกต้อง ที่อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

๒. การไม่เอาส่วนเกินในปัจจุบันที่บัญญัติไว้ในวินัยของภิกษุ ระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนานี้ก็ให้สันโดษ พอดี รู้จักพอดีในการเป็นอยู่ ยิ่งเป็นพระสงฆ์คือภิกษุได้วางกฎเกณฑ์ไว้เป็นพิเศษ ไม่ให้กอบโกยส่วนเกิน พระสงฆ์จะเอาอะไรเกินไม่ได้ เกินกว่าที่จำเป็นแล้วจะผิดวินัยทั้งนั้นเป็นหลักทั่วไปที่ควรจะทราบไว้เป็นขั้นหนึ่งก่อนว่า ถ้าพระสงฆ์ไปเอาอะไรที่เป็นของเกินจำเป็นแล้วจะผิดวินัยทั้งนั้น แล้วบางอย่างจะผิดธรรมะด้วย แล้วบางอย่างก็จะผิดวินัยอันร้ายแรงด้วย

^{๔๙} พุทธศาสนิกฯ, ธัมมิกสังคมนิยม, บรรณาธิการโดยโดนัลด์เคสแวนเนอร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๙๙-๑๐๓.

๓. อุดมคติ “ไม่เอาส่วนเกิน” คือ รากฐานของสังคมนิยม ถ้าแต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้วมันก็จะเหลืออยู่มาก ส่วนเกินนั้นก็ตกทอดไปเป็นของคนอื่น คนอื่นก็ไม่ขาดแคลน ถ้ากอบโกยส่วนเกินกันไว้มาก มันก็ต้องขาดแคลน พวกคนที่อยากจนก็ต้องมีมากโดยเร็ว ถ้าไม่เอาส่วนเกิน ก็ไม่เกิดคนยากจน เมื่อเอาส่วนเกินมาก ๆ เข้า เกิดความละโมภ ใช้แผนการสกปรก ลีกลับไม่มีที่สิ้นสุด ไม่นานก็ทำให้เกิดการขาดแคลน พวกอื่นก็เป็นคนยากจน ฉะนั้น อุดมคติที่ว่า ไม่เอาส่วนเกินของภิกษุสงฆ์นี้ คือรากฐานอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า สังคมนิยม

๔. มนุษย์ต้องอยู่กันเป็นสังคมช่วยเหลือกันและกัน เสียสละเพื่อผู้อื่น นอกจากนั้น ก็ยังมีระเบียบวินัยต่าง ๆ ที่วางไว้ชัดเจนว่าต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อุดมคติของโพธิสัตว์ ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้ เพราะเห็นแก่สังคม อุดมคตินี้ นับเนื่องในพระพุทธศาสนา นั้นเพราะมีเจตนาของสังคมนิยมในทุกด้าน ในทุกแง่มุม เท่ากับธรรมสังฆะของธรรมชาติ คือไม่มีอะไรที่จะอยู่แต่ลำพังส่วนเดียว ตัวเดียวโดดเดี่ยว คนเดียวได้ แม้ว่าต้นไม้ต้นหนึ่งถ้ามันอยู่เดี่ยว ๆ มันก็จะหักโค่นล้มได้โดยง่าย แม้สัตว์มันก็ต้องอยู่กันเป็นฝูงเป็นพวก มนุษย์ก็เหมือนกัน คำว่าอยู่กันเป็นสังคมนี่เป็นความต้องการของธรรมชาติในการสืบพันธุ์มีลูกหลานก็ต้องมีอะไรถูกต้อง ไม่เป็นอันตรายผิดพลาด ในโลกนี้จึงมีสัตว์ที่มีชีวิตทวีขึ้น

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างเกื้อกูลไม่เอาเปรียบทางชนชั้น นายทุน เช่น พวกเศรษฐีพุทธบริษัทครั้งพุทธกาลนั้น ชนกรรมาชีพไม่ควรแตะต้อง ควรจะบูชามากกว่า แต่ถ้าความหมายของนายทุนมีว่า กอบโกยรวบรวมอิทธิพลอำนาจเงินอำนาจอะไรต่าง ๆ ไว้สำหรับร่ำรวยยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็เดินคนละทางระหว่างนายทุนผู้เลี้ยงโลกกับนายทุนผู้กอบโกย สังคมนิยมควรจะมีหลักสั้น ๆ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติว่า ทุกคนอย่ากอบโกยส่วนเกิน พยายามเจียดส่วนเกินออกไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ได้ แต่ไม่ได้ห้ามว่าอย่าผลิตส่วนเกิน ทุกคนมีสิทธิและสมควรอย่างยิ่งที่จะผลิตส่วนเกินขึ้นมา แต่ว่าส่วนเกินนั้นควรจะทำเพื่อประโยชน์แก่สังคม

ระบบสังคมนิยมแบบธรรมราชาสามารถพิจารณาได้จากหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเรื่องนี้มีบัญญัติไว้ชัดเป็นตัวอักษรอยู่ในพระคัมภีร์โดยเฉพาะทางพุทธศาสนานี้เรียกว่า ธรรม ๑๐ ประการ สำหรับความเป็นพระราชา^{๕๐}

๑. ทาน คือ ให้ทาน มีแต่การที่จะให้ ไม่รับ

๒. สีล คือ ความหมายของศีลธรรม เป็นผู้ที่มีศีลธรรมมีความเป็นปกติ ไม่ถูกกิเลส

บีบบังคับ

๓. ปริจาคาคือ บริจาคเรื่องภายในที่เลวออกไปเสีย เช่น ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น

๔. อาชชว คือ ความตรง ความซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา

๕. มททว คือ ความอ่อนโยน นิมนวล แม่แก่ราษฎร

๖. ตป คือ ตบะ บังคับตัวเองอยู่ self-control พระราชาจะต้องมีตบะ บังคับ

ตัวอย่างยิ่งเสมอ

๗. อโภธ นี้โกรธไม่ได้ โกรธไม่เป็น

^{๕๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๑๒๔.

๘. อวิหีส ทำให้คนอื่นเดือดร้อนไม่ได้ แม้โดยมีเจตนา เช่น เผลอ เป็นต้น
 ๙. ขนดี คือ ขันดี อดทน อดกลั้น ยอมรับไว้เป็นภาระส่วนตัวที่อดกลั้น
 ๑๐. อวิโรธน์ คือ ไม่มีอะไรพิรุช ไม่มีควมพิรุชอุตรีในแง่ใดก็ตาม

พระราชอาของคิไหนที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมอย่างนี้จะมีปัญหาอะไรอีก ที่จะไม่เรียกว่ามีวิญญูณแห่งสังคมนิยมเหลือประมาณ แล้วทำไมจะต้องเลิกระบบ พระราชาระบบนี้ ถ้าพระราชาระบบนี้เผด็จการ ก็จะเป็นอย่างที่เราเจ้าอโศกเผด็จการ เผด็จการไม่ยอมให้ทำผิดทำชั่ว เผด็จการให้ทำดีก็ได้เร็วเท่านั้นเอง ระบบพระราชที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม เป็นสังคมนิยม บริสุทธินี้ ไม่ใช่ระบบที่ต้องเลิกและไม่ใช้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เขาเกลียดชัง ระบบนี้บางที่จะแก้ปัญหาของโลกได้ดีกว่าระบบใด ธรรมิกสังคมนิยมที่ถูกต้องกลับมาเพราะว่าเราเข้าใจสิ่งทั้งหลาย อย่างถูกต้อง ตรงตามข้อเท็จจริงของธรรมชาติ หรือของกฎของธรรมชาตินั้นเอง ตั้งต้นด้วยข้อเท็จจริง พื้นฐานที่สุดที่ว่า ชีวิตนี้คือนามรูปหรือกายใจ กายกับใจเป็นสิ่งที่เป็นสิ่งเดียวกัน กายกับใจเป็นตัว สังคมที่ดี ต้องเข้ากันได้อย่างถูกต้อง จนเรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม คือกายกับใจเข้ากันได้ถูกต้อง ตามทางธรรมหรือตามธรรมชาติ

เมื่อมีธรรมิกสังคมนิยมที่กายกับใจในภายในอย่างถูกต้องแล้ว สังคมนิยมภายนอก คือ ระหว่างบุคคล ระหว่างประเทศ ระหว่างอะไรกัน กระทั่งทั้งโลกนี้ จะมีธรรมิกสังคมนิยมอย่าง ถูกต้องได้ จะแก้ปัญหาได้ ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ ทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ ทั้งนายทุนและ ชนกรรมาชีพกลายเป็นผู้ที่ต้องการที่จะร่ำรวยด้วยบุญเสียอย่างเดียวกัน เจตนารมณ์ของการเมือง ต้องเป็นศีลธรรม เป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมาก ๆ อย่าง ผาสุก ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เจตนารมณ์ของการเมืองเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นตามความประสงค์ ของทุกคนที่อยู่ร่วมกันแม้แต่ธรรมชาติ ก็มีเจตนาเพื่อสันติภาพ สีสภาวะหรือภาวะแห่งความปกติ นั้น เป็นวัตถุประสงค์ของธรรมชาติ ตามความหมายของคำว่า “ศีลละ” ฉะนั้น การเมืองบริสุทธิก็เพื่อ ความสงบหรือสันติภาพของมนุษย์นั่นเอง ถ้าการเมืองไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะหรือพระธรรมแล้ว ก็เป็นระบบโจรที่ปล้นธรรมชาติ โจรที่ทำลายธรรมชาติ โจรที่ทำลายทรัพย์สินสมบัติของพระเจ้านั่นเอง อุดมคติต้องเป็นไปตามธรรมสังจะของธรรมชาติ ถ้าอุดมคตินั้นเป็นเพียงสัจจาภินิเวส เป็นความจริง เฉพาะคน เช่น อุดมคติทางการเมืองของพวกหนึ่งสายหนึ่ง เป็นสัจจาภินิเวส ไม่ใช่ของจริงของพระเจ้า เป็นอุดมคติที่ใช้ไม่ได้ ฉะนั้น อุดมคติทางการเมืองคือมอบทุกอย่างให้พระเจ้า มอบให้ธรรมะ มอบให้ ความถูกต้อง หรือความยุติธรรม อย่าเอาตัวกูเป็นใหญ่ เป็นตัวกูนิยม^{๕๑}

การแก้ไขปัญหาสันติภาพสองระดับ

๑. การแก้ไขปัญหาในระดับบุคคล ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า บุคคล คือ หน่วยแห่ง สังคมแต่ละหน่วย แต่ละคนนั้นควรจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ๑) เขามีการศึกษาดี ถูกต้อง ไม่เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน

^{๕๑} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมิกสังคมนิยม, บรรณาธิการโดยโดนัลด์เคสแวนเนอร์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ โภภลคิมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๗๐.

- ๒) เขามีสุขภาพอนามัยดีทั้งทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ
- ๓) เขามีครอบครัว มีการเป็นอยู่อย่างครอบครัวที่ถูกต้องตาม ทิศ ๖
- ๔) เขามีเศรษฐกิจดี กินอยู่พอดี เหลือทำประโยชน์เพื่อนมนุษย์
- ๕) เขามีธรรมะเป็นหน้าที่ เขาทำงานสนุก เขาไม่มีปัญหาเรื่องปัจจัยอะไร
- ๖) เขารักเพื่อนมนุษย์ คือรักผู้อื่น
- ๗) เขามีศีลธรรม ทำความปกติ
- ๘) เขามีสัมมาทิฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ถูกต้อง
- ๙) แล้วเขาเป็นมนุษย์เย็น

บุคคลแต่ละคนที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่ดีที่สมบูรณ์สำหรับจะสร้างโลกนี้ให้มีสันติภาพนี้ ส่วนบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในโลกที่จะสร้างสันติภาพ^{๕๒}

๒. การแก้ไขปัญหาในระดับสังคม “สังคมที่มีความถูกต้อง” ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจหรือรัฐบาล หรืออะไรก็จะยังไม่หมด เพราะว่ามันยังรวมหลายฝ่ายที่รวมกันทำหน้าที่ปกครองทุก ๆ ระบบที่เป็นระบบการปกครอง ระบบการควบคุมมนุษย์จะต้องถูกต้องด้วย มนุษย์แต่ละคนจะต้องถูกต้องแล้ว ระบบการควบคุมการเป็นอยู่ของมนุษย์จะต้องถูกต้องด้วย นี่เป็นเรื่องที่ ๒ คือว่าสังคมนั้นจะต้องมีความถูกต้อง ควรจะมีกระทรวงศีลธรรมขึ้นมา สำหรับควบคุมกระทรวงทุกกระทรวงให้มีศีลธรรม มีกระทรวงศีลธรรม เพื่อควบคุมกระทรวงหรือทุกบุคคลให้มีศีลธรรม มีการศึกษาถูกต้อง ระบบการปกครองโลกที่มีการศึกษาถูกต้อง ให้เป็นไปตามหลักการการศึกษาที่ถูกต้อง ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ คือให้เป็นมนุษย์ให้ได้ เรียกว่า จะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้องสมแก่ความเป็นมนุษย์ ต้องมีระบบนิเวศวิทยาที่ดี คำว่า นิเวศวิทยา ในความหมายนี้ ไม่ใช่หมายถึงแต่เพียงว่า ชำระ Pollution ออก นิเวศวิทยาต้องมีความหมายกว้างจนถึงว่าวิทยาการสำหรับการเป็นอยู่ ไม่ใช่เพียงแต่ระบบกำจัดมลภาวะอย่างเดียว ต้องมีระบบการเป็นอยู่ทุกแขนง ทุกทิศทาง ทุกระดับ ที่ถูกต้อง ซึ่งไม่เกิดปัญหาขึ้นมา บุคคลแต่ละคน ๆ ต้องมีความถูกต้องอย่างทีกล่าวแล้ว ระบบการปกครองของบุคคลทั้งหมดนั้น ก็ต้องมีความถูกต้อง เมื่อมีความถูกต้องทั้งของส่วนบุคคล และของระบบที่จะใช้ปกครองบุคคลเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นความถูกต้อง มันก็หมดปัญหา ก็มีสันติภาพ

จากการที่กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส ภิกขุ เป็นการนำพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเป็นมุมมองที่เห็นได้ชัดเจน ถ้านั้นเรื่องการรักษาตัวตน เพื่อให้เกิดการไม่เห็นแก่ตัวเรียกว่าเป็นผู้มีพรหมวิหาร เมื่อคนไม่เห็นแก่ตัวแล้วความรักใคร่ปรองดอง ในสังคมจะเกิดขึ้นเองจึงได้เสนอระบบการเมืองที่คิดว่าเหมาะสมกับสังคมในรูปแบบธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งเป็นระบบการเมืองที่ไร้ความเห็นแก่ตัว จะเห็นแก่ความถูกต้องเป็นสังคมที่ประกอบด้วยธรรม ซึ่งจะเกิดการปกครองในระบอบนี้ได้ก็ต้องจัดการศึกษาที่มุ่งสอนให้คนมีธรรมะ มีความรักใคร่ปรองดองกัน โดยนำศาสนาผูกพันกับการศึกษาและต้องเริ่มปลูกฝังการศึกษาตั้งแต่เด็ก ซึ่งผลของ

^{๕๒} พุทธทาสภิกขุ, **จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ : สันติภาพของโลก (ธรรมโฆษณ์)**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๔๐๔.

การอยู่ร่วมกันที่ประกอบด้วยธรรม จะก่อให้เกิดผลพหุวิหารธรรมขึ้นทั้งกับผู้ปกครองและประชาชน

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)

แนวความคิดทางการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จะเห็นได้ว่าความคิดทางการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) นั้น ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในการมองสังคมการเมืองทั้งในแง่อุดมคติ ปัญหาและทางออกจากปัญหา จึงเป็นการมองผ่านกรอบกระบวนการทางพระพุทธศาสนา จะพบว่าเมื่อพูดถึงสังคมที่ดี การเมืองที่ดี และรูปแบบการปกครองที่ดี แม้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จะให้ความเห็นเป็นกลาง คือไม่ระบุว่ารูปแบบใดที่มีอยู่เป็นรูปแบบที่สังคมใด รูปแบบการปกครองใด ที่สมาชิกในสังคมในภายใต้การปกครองถือธรรมเป็นใหญ่ คือยึดหลักเหตุผล ใช้สติปัญญาอย่างเต็มที่โดยความบริสุทธิ์ใจ ในการกระทำและวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ สังคมและรูปแบบการปกครองที่เป็นเช่นนี้ถือว่าเป็นแบบที่ดี เป็นอุดมคติ และการเมืองก็เป็นเรื่องของธรรม คือประโยชน์สุขของประชาชนที่อยู่ภายใต้การเมือง และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ยกตัวอย่างสังคมที่ดี รูปแบบการปกครองที่ดีตามทัศนะของท่าน คือสังคมสงฆ์ รูปแบบการปกครองของสงฆ์ สังคมสงฆ์หลักใหญ่อยู่ที่การขัดเกลาตนเองของสมาชิกฝึกจิตให้บริสุทธิ์ เพื่อประโยชน์แห่งตนและประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ส่วนรูปแบบการปกครองสงฆ์ หลักใหญ่อยู่ที่การปกครองตนเองโดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักยึดในการปกครอง ฉะนั้น จะพบว่าสังคมที่ดีที่สุดหรือรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ต้องใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ดำรงอยู่โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการนำทาง เช่น สังคมสงฆ์ถือว่าเป็นสังคมที่ดี เพราะดำรงอยู่ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา^{๕๓}

เช่นเดียวกับสังคมไทย การที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่าสังคมไทยแบบเดิมไม่มีปัญหาหรือมีปัญหาน้อย ก็เพราะสังคมไทยเดิมมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เป็นสื่อกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม เป็นสื่อในการสร้างความเป็นหนึ่งอันเดียวกันของสังคม เป็นที่มาของความชอบธรรมทางการเมืองการปกครอง กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย แต่เมื่ออารยธรรมตะวันตกเข้ามา รากฐานวัฒนธรรมเดิมคือพระพุทธศาสนาได้รับการกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง ประชาชนไปตื่นตื้นกับวัฒนธรรมใหม่ ไม่สนใจวัฒนธรรมเดิม แต่การก่อตัวของวัฒนธรรมใด ๆ ย่อมใช้เวลาวิวัฒนาการอันยาวนาน การรับวัฒนธรรมใหม่ของสังคมไทยจึงเป็นแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ ใหม่ก็ใช้ไม่ได้ดี เก่าก็เอามาใช้ไม่ได้ เพราะไม่ได้สนใจมานานและวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ก็ไม่ประสานสอดคล้องกัน จึงเกิดปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและด้านนิเวศน์ ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวโดยสรุปว่า ปัญหาสังคมการเมืองไทย เกิดจากการละทิ้งฐาน

^{๕๓} สุรพล สุยะพรหม, *ความคิดทางการเมือง: ประชาธิปไตย ตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcui.ac.th/article/detail/14340> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

วัฒนธรรมเดิมของตน ดังนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงเสนอให้หันกลับมาพัฒนา ภูมิปัญญาไทย ยึดวัฒนธรรมไทยเป็นหลักแล้วจึงรับเอาสิ่งใหม่มาประยุกต์ให้เข้ากับฐานเดิมของตน^{๕๔}

สังคมที่ดีตามที่คณะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) นั้น คือสังคมที่ สมาชิกในสังคมยึดถือธรรมาธิปไตย^{๕๕} คือถือความถูกต้องดีงามถือธรรมเป็นหลัก ในการกระทำ พิจารณาและการตัดสินใจสิ่งใด ๆ ตามที่ได้ศึกษาและพิจารณาอย่างดีที่สุดแล้ว เต็มขีดความสามารถ แห่งสติปัญญาอันเที่ยงธรรมและบริสุทธิ์ใจ สังคมที่ดีย่อมเกิดจากการที่ปัจเจกบุคคลมีความประพฤติดี ประพฤติธรรม วินิจฉัย ตัดสินความและการกระทำต่าง ๆ โดยยึดถือสติปัญญาที่วินิจฉัยโดยบริสุทธิ์ มุ่งเอาความถูกต้องถูกธรรมเป็นประมาณ^{๕๖} ทั้งนี้ ธรรมในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะหลักพุทธธรรมเท่านั้น แต่หมายถึงหลักความจริงที่มีอยู่ ตามธรรมดา ของมัน ธรรมดาในความหมายที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในสังคมแยกแบบง่าย ๆ ได้เป็น ๒ อย่าง คือ จริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักความประพฤติ การดำรงตนในสังคม การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับความดี ความชั่ว เรียกว่าประพฤติดี ประพฤติไม่ดีอะไรต่าง ๆ อีกอย่างหนึ่งคือ สัจธรรมได้แก่ ตัวสัจจะ ความจริงตามสภาวะ ความจริงที่เป็นความเป็นไปตามธรรมดา เป็นกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาติ การดำเนินไปตามกระบวนการเหตุปัจจัยต่าง ๆ^{๕๗} ธรรมจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมดา หรือธรรมชาติและกฎธรรมชาติ

สังคมที่ดีจึงไม่ใช่สังคมที่เป็นเพียงอุดมคติที่ไปไม่ถึง หากแต่เป็นสังคมที่มนุษย์ สามารถสร้างขึ้นได้ ธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของมนุษย์ หากมนุษย์ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง มนุษย์ก็ สามารถสร้างสังคมที่ดีได้ ดังคำกล่าวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่ว่า “จะเป็น ธรรมาธิปไตยก็ต้องเริ่มตั้งแต่รู้ว่าอะไรเป็นธรรม ความรู้ที่เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัญญาจะให้เกิดปัญญาก็ ต้องให้การศึกษา”^{๕๘} ตัวอย่างที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่าเป็นอุดมคติเป็น สังคมธรรมาธิปไตย คือสังคมสงฆ์^{๕๙} สังคมสงฆ์มีพระธรรมวินัยเป็นกรอบความประพฤติ มีศีลเป็น บรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกัน ลักษณะการดำรงอยู่ก็เพื่อละอวดตาและเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้แก่ ส่วนรวม เป็นการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ การที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่าสังคมสงฆ์เป็นสังคมธรรมาธิปไตย ไม่ได้หมายความว่า เฉพาะสังคมสงฆ์เท่านั้นที่เป็นสังคมที่ดี

^{๕๔} สุรพล สุษะพรหม, *ความคิดทางการเมือง: ประชาธิปไตย ตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14340> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

^{๕๕} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๙๗.

^{๕๖} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๕๗} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^{๕๘} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, หน้า ๕๐.

^{๕๙} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๓๙๗.

หรือสังคมไทย แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่าสังคมธรรมาธิปไตยเป็นสิ่งสร้างขึ้นได้จริง และสังคมสงฆ์ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของสังคมดังกล่าว สังคมอื่นก็เป็นสังคมที่ดีได้ หากถือความถูกต้องดีงามเป็นหลัก ความที่ได้รับการศึกษาและพิจารณาอย่างดีที่สุดแล้ว ข้อสำคัญสังคมนั้นจะต้องได้รับการศึกษาที่ถูกต้องและทั่วถึง ซึ่งในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นในการทำให้สังคมเป็นสังคมที่ดี โดยนัยดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่าสังคมที่ดีของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองหรือผู้นำเป็นหลัก ในฐานะผู้กำหนดการศึกษา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้คำนิยามการเมืองไว้ว่า “การเมืองคืองานของรัฐหรืองานของแผ่นดิน โดยเฉพาะได้แก่การบริหารราชการแผ่นดินเป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม”^{๖๐} ทัศนะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการเมืองก็คือการปกครอง ซึ่งเป็นหน้าที่ของคนกลุ่มหนึ่ง (ผู้ปกครองหรือผู้บริหาร) ที่จะต้องดำเนินการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ทำให้คนส่วนใหญ่ดำรงร่วมกันด้วยดี ดังนั้น การเมืองจึงไม่ใช่เรื่องของอำนาจ แต่เป็นหน้าที่ที่มนุษย์พึงมีต่อสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การเมืองในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงเป็นสิ่งที่ดี ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า “โดยเนื้อหากการเมืองเป็นสิ่งที่ดีงามและมีความสำคัญเป็นอย่างมาก” เมื่อการเมืองคือการปกครอง การเมืองจึงเกี่ยวพันโดยตรงกับผู้ปกครองซึ่งเป็นคนส่วนน้อย และผู้อยู่ใต้ปกครองคือคนส่วนใหญ่ที่มีหน้าที่ต่อกันภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สุขของสังคม การเมืองจึงเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อทุก ๆ คนในสังคม

จากทัศนะดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทุกคน และทุกคนก็ต้องมีบทบาทและหน้าที่ทางการเมืองด้วย ในขณะเดียวกันบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวของบุคคลในสังคมซึ่งย่อมแตกต่างกันไป โดยนัยนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงเห็นว่าพระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองมีหน้าที่และบทบาททางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า “พระสงฆ์เป็นบุคคลประเภทหนึ่งซึ่งมีบทบาทและหน้าที่จำเพาะในทางการเมือง” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่าบทบาทและหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญคือ การแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงามชอบธรรมและเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองและผู้ปกครองเป็นนักการเมือง หรือเป็นผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการการเมืองและการปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ความเหมาะสม หรือความสมควรแก่สมณเพศในการแสดงบทบาทดังกล่าวคือ การตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์ คือมีความเป็นกลางที่จะแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนตัว แก่บุคคลกลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และในทางกลับกันก็มิเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองแก่ตนเอง อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือพระสงฆ์ต้องรักษาความเป็นอิสระของสถาบันของตนไว้ในระยะยาวด้วย เพื่อเป็นหลักประกันให้พระสงฆ์ยุคสมัยต่อไป

^{๖๐} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *กรณีสันตอโศก*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๒๙.

สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองของตนสืบต่อไปได้อย่างราบรื่น^{๖๑} เท่าที่ผ่านมาสมาเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่า บทบาท และหน้าที่ทางการเมืองทางพระสงฆ์ ได้ดำเนินมาในลักษณะที่เข้ารูปเป็นมาตรฐานพอสมควร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มองว่า การเมืองเป็นเรื่องที่ตึงตาม เป็นไปเพื่อความสงบสุขของสังคม ดังนั้น เมื่อมองถึงรูปแบบการปกครองที่ดี สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงเห็นว่าจะจะเป็นรูปแบบใดก็ได้ที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการเมือง ในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) รูปแบบการปกครองจึงไม่ใช่สาระสำคัญเท่ากับความมุ่งหมาย และการกระทำที่ปรากฏว่าประกอบไปด้วยธรรมหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคมหรือไม่^{๖๒}

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่ารูปแบบการปกครองที่ถือว่าดีที่สุดก็คือ ประชาธิปไตย โดยที่เป็นแบบธรรมาธิปไตย คือการปกครองที่ยึดธรรมเป็นหลักของคนหลายคน พุดง่าย ๆ คือการปกครองโดยคนดีหลาย ๆ คน การปกครองโดยคนดีคนเดียวถึงจะดีอย่างไร สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่ายังไม่เป็นหลักประกันที่มั่นคงว่าจะได้การปกครองที่ดีที่สุด ดังทัศนะของท่านที่ว่า “คน ๆ เดียวถึงแม้จะมีความรู้ดีขนาดไหน มีสติปัญญาขนาดไหน มีคุณธรรมขนาดไหน ก็อาจจะมีข้อบกพร่องได้ ในด้านความรู้อาจจะไม่รู้ถึถ้วน ไม่สามารถจะรู้ได้ทุกซอกทุกมุม ไม่รู้ปัญหาของประชาชนทุกหย่อมหญ้า หรือด้านคุณธรรมก็อาจจะมีข้อบกพร่องบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ หรืออาจไม่มั่นคงสม่ำเสมอไปทุกเวลา เพราะฉะนั้น ราชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยก็ดีหรือก แต่ไม่ดีพอ ประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยดีกว่า คือหลายหัว (คนดี) ดีกว่าคนเดียว”^{๖๓}

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^{๖๔} คือ เศรษฐศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ มีลักษณะเป็นกลาง ๆ โดยมีหลักสำคัญ ๒ ประการคือ การได้คุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่ได้มองเพียงด้านปริมาณ แต่เน้นด้านคุณภาพด้วย สาระสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงไม่อยู่ที่การได้รับเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่การให้คือการเกื้อกูลช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งรวมไปถึงสิ่งมีชีวิตทั้งปวง และระบบนิเวศน์ด้วย เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงแตกต่างไปจากเศรษฐศาสตร์แบบอุตสาหกรรม ตัวอย่างข้อแตกต่างของแนวทางการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการพัฒนาตามแนวเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม หรือเศรษฐศาสตร์ทั่วไปและแนวทางออกตามแนวทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^{๖๕}

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๖๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, หน้า ๔๑-๔๒.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒-๖๐.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๔๓.

๑. ความต้องการเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม พยายามที่จะตอบสนองความต้องการด้านวัตถุของมนุษย์ให้มากที่สุด แต่ความต้องการของมนุษย์ต่อวัตถุนั้นไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเศรษฐศาสตร์มุ่งเพียงการตอบสนองด้านวัตถุเพื่อให้เกิดความพอใจแล้ว เศรษฐศาสตร์นั้นก็จะมีนำมนุษย์ไปสู่วิกฤติปัญหาในที่สุด ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งความต้องการออกเป็นสองประเภท คือ ความต้องการสิ่งเสพสมปรนเปรอดน (ตัณหา) ซึ่งไม่มีความเพียงพอ (คุณค่าเทียม) และอีกอย่างหนึ่งคือความต้องการคุณภาพชีวิต (ฉันทะ) ความต้องการประเภทนี้มีขอบเขตจำกัด (คุณค่าแท้) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจะเน้นความต้องการประเภทที่สองเพราะว่าทางพระพุทธศาสนาถือว่าสาระอย่างหนึ่งของการพัฒนามนุษย์ก็คือการที่เราจะต้องหันเหหรือสับเปลี่ยนความต้องการจากความต้องการสิ่งเสพสมปรนเปรอดนเอง มาเป็นความต้องการคุณภาพชีวิต

๒. การบริโภคกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์นั้นจัดรออยู่ในการบริโภค แต่การบริโภคในแง่เศรษฐศาสตร์ทั่วไปกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่เหมือนกัน กล่าวคือในแง่ของเศรษฐศาสตร์ทั่วไปนั้น การบริโภคคือการใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้เกิดความพอใจและก็หยุดเพียงแค่นั้น แต่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธก้าวไปไกลกว่านั้น คือการบริโภคนอกจากจะสนองความต้องการให้เกิดความพอใจแล้วยังต้องให้เกิดคุณภาพชีวิตด้วย คือต้องทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นด้วย ซึ่งเป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการคุณค่าแท้

๓. งานและการทำงานเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองงานและการทำงานในแง่ที่สัมพันธ์กับความต้องการคุณภาพชีวิตรวมทั้งการพัฒนาและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ดังนั้น ผลที่ได้จากการทำงานจะตรงกับความต้องการทันที คือการทำงานเพื่อต้องการผลของตัวงานนั้น แต่ถ้าเป็นเศรษฐศาสตร์ทั่วไปซึ่งเน้นความต้องการสิ่งเสพสมปรนเปรอดน ผลที่ได้จากการทำงานไม่ใช่ผลที่ต้องการแต่เป็นเงื่อนไขเพื่อให้ได้สิ่งอื่นตามต้องการ เป็นแนวความคิดการทำงานเพื่อเป็นเงื่อนไขให้ได้สิ่งตอบแทน ไม่ใช่เพราะรักงานใฝ่รู้ในการทำงาน ซึ่งการทำงานอย่างนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหา มีผลเสียแก่การทำงาน แก่เศรษฐกิจ และชีวิตและสังคมทั้งหมด

๔. การแข่งขัน – การร่วมมือเศรษฐศาสตร์ทั่วไปมองว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีการแข่งขันตลอดเวลาต่างคนต่างมุ่งเอาให้ได้มากที่สุด แต่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองว่าธรรมชาติของคนมีทั้งการแข่งขันและการร่วมมือกัน การร่วมมือกันยังแบ่งออกเป็นความร่วมมือแท้กับการร่วมมือเทียม การร่วมมือเทียมคือการร่วมมือกันเพื่อพยายามตอบสนองสิ่งเสพสมปรนเปรอดน ส่วนการร่วมมือแท้ คือการร่วมมือที่พยายามตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต

ความเสมอภาค (สมภาพหรือสมานภาพ) ที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย เน้นความหมายในแง่ของการมีส่วนร่วมอย่างเสมอหน้ากัน เช่น เสมอในสุขและทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมแก้ไขปัญหา แต่ภายใต้อิทธิพลของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความเสมอภาคเน้นความหมายในแง่

ของการเพ่งจ้องหาผลประโยชน์ว่า ถ้าเขาได้ ๕๐๐ ฉันทก็ต้องได้ ๕๐๐ เป็นต้น ซึ่งเป็นความหมายเชิงแบ่งแยกและแก่งแย่ง^{๖๖}

โดยสรุปแล้ว สภาพเช่นนี้ก็คือการที่มนุษย์ยังไม่มีความสามารถที่จะประสานระบบการต่าง ๆ ของมนุษย์ให้เข้าถึงและสอดคล้องกับหลักความจริงของธรรมชาติได้ ถ้ามนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงนี้ หลักการและระบบต่าง ๆ ที่มนุษย์จัดตั้ง จะต้องประสานเป็นหนึ่งเดียวกันและอยู่บนฐานของความจริงนี้ ความสำเร็จอยู่ที่นี้ ถ้ามีอะนั่นจะไม่มีทางสำเร็จผลได้จริงและไม่ยั่งยืน^{๖๗} หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีลักษณะที่สำคัญคือ^{๖๘}

๑. เป็นเศรษฐศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมุ่งที่ความพอดีหรือความสมดุล สมดุลนี้ในแง่หนึ่งก็อย่างที่พูดมาแล้ว คือ การบริโภคเพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการจะทำให้เกิดความพอดีได้อย่างไร ถ้าเป็นเศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน การบริโภคก็เป็นการสนองความต้องการที่ไม่รู้จัก เพราะความต้องการไม่จำกัด แต่ในทางพระพุทธศาสนาจะมีหลักของความพอดี คือมีปัญญาและฉันทะเข้ามาเกี่ยวข้องในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจนั้น แล้วทำให้เกิดความพึงพอใจขึ้นมาโดยมีความพอดีเกิดขึ้น เพราะความต้องการมาบรรจบกับจุดหมายที่สิ้นสุดของมัน เป็นความพอใจที่มีความพอดี และความพอใจทำให้เกิดความพอดี โดยที่ความพอดี ก็คือการที่ได้สนองความต้องการคุณภาพชีวิต แล้วเกิดความพอใจที่ได้คุณภาพชีวิตนั้นมา เพราะเหตุนี้ จุดที่ทำให้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นเศรษฐศาสตร์แห่งความพอดีหรือมัชฌิมาปฏิปทา ก็คือการที่บริโภคแล้วทำให้ได้คุณภาพชีวิต แล้วเกิดความพึงพอใจที่จุดนี้ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดที่ทำให้เกิดความพอดีในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยไม่เกิดปัญหา แต่ถ้าเศรษฐศาสตร์แบบปัจจุบันแล้ว การสนองความต้องการซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด จะทำให้ไม่มีความพอดีเกิดขึ้น และก็ต้องมีปัญหาอย่างแน่นอน อันนี้เป็นจุดของความพอดีอย่างหนึ่ง จุดของความพอดีอีกอย่างหนึ่ง ก็คือหลักการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น กิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวพุทธศาสตร์จะต้องพิจารณาถึงการไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย ไม่เบียดเบียนตนก็คือไม่ทำลายคุณภาพชีวิตของตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นก็คือ ไม่เบียดเบียนสังคมและสภาพแวดล้อมที่ปัจจุบันเขาเรียกว่าระบบนิเวศ การไม่เบียดเบียนนี้ทำให้เกิดความประสานกลมกลืนหรือความสมดุล ซึ่งเป็นความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ นี้ก็เป็นความพอดีอีกด้านหนึ่ง และจึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งทำให้มนุษย์ทั้งกายและใจพร้อมทั้งธรรมชาติแวดล้อมและสังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลต่อกัน นี้ก็เป็นความพอดีอีกด้านหนึ่ง

๒. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีลักษณะสำคัญที่พูดมาแล้วเช่น คือการที่ถือว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ ไม่ใช่เป็นกิจกรรมที่จบสิ้นในตัว แต่เป็นกิจกรรมที่เป็นฐานของการที่จะได้พัฒนา

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๖๘} ธรรมสภา, **ประวัติชีวิต การงาน หลักธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๒๐๙-๒๑๑.

ศักยภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป รวมทั้งถือว่าผลได้ทางเศรษฐกิจก็ไม่ใช่งบที่การได้เสียได้บำบัดความต้องการ แต่ผลได้ทางเศรษฐกิจนั้นจะกลายมาเป็นความพร้อม เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือพัฒนา ศักยภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นยังถือว่ากิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนา คุณภาพชีวิตหรือการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ไปด้วยในตัว

สังคมยุคนี้ เป็นสังคมที่มุ่งความสำเร็จทางวัตถุ แต่ละคนมุ่งความสำเร็จของชีวิตของตนในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งอำนาจเกียรติและผลประโยชน์ ความสำเร็จนี้อยู่ในระบบแข่งขัน ซึ่งหมายถึงการแข่งขันแย่งชิงแสวงหาผลประโยชน์ ความสำเร็จก็คือการชนะการแข่งขัน เพื่อให้ได้ผลประโยชน์มากที่สุด กิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมของมนุษย์แต่ละคนก็ตาม ที่เป็นส่วนรวมจับกลุ่มกัน ทำก็ตาม กลายเป็นกิจกรรมเพื่อมุ่งความสำเร็จที่จะได้ผลประโยชน์ให้มากที่สุดหรือกำไรสูงสุด แนวโน้มของสังคมก็จึงเป็นอย่างนี้ คือเป็นสังคมแห่งธุรกิจในระบบแข่งขันเพื่อกำไรสูงสุด บนฐานแห่งทฤษฎีที่มองความสำเร็จทางวัตถุเป็นจุดหมายของชีวิตและสังคม

ในแง่หนึ่ง เรามีชุมชนหรือองค์กรขึ้นมาเพื่อสร้างโอกาสให้แก่บุคคลที่เขาจะได้บอกแจ้งความต้องการของเขา และได้สิ่งที่เขาต้องการ...การจัดตั้งชุมชนและสังคมตลอดจนองค์กรต่าง ๆ มีประโยชน์สำคัญในแง่นี้ คือช่วยให้บุคคลมีโอกาสในการศึกษาหรือในการพัฒนาตนด้วยวิธีพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หรืออาศัยสภาพและบรรยากาศในสังคมนั้นมาเป็นตัวเอื้อ อย่างน้อยเป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุน นี่คือประโยชน์แท้จริงที่ต้องการ...โดยนัยนี้ การจัดตั้งชุมชนและองค์กรต่าง ๆ จึงมีความหมายทั้งในแง่ประโยชน์ของบุคคล ที่จะสนองความต้องการของบุคคลในเชิงต่ำ คือเพื่อสนองความปรารถนาผลประโยชน์ และในเชิงสูงขึ้นมา คือเพื่อพัฒนาชีวิตขึ้นสู่ความสมบูรณ์ โดยมีความหมายในแง่ของประโยชน์ร่วมกันที่จะนำเอาศักยภาพมาร่วมกันสร้างสรรค์

ประเทศที่เรามองเห็นว่ามีกำลังเศรษฐกิจ อำนาจการเมือง และมีเทคโนโลยีสูงนั้น อำนาจที่แท้จริงก็ต้องอยู่ที่ปัญญานั้นแหละ คือ มีกำลังปัญญาเป็นฐานและเป็นตัวขับเคลื่อนขบวนทั้งหมด ถ้าจะให้มีความก้าวหน้ากันจริง ก็ต้องเน้นการศึกษาที่ถูกต้อง ที่จะให้มีความเข้มแข็งทางปัญญา กันจริง ๆ ให้ถึงขั้นเกิดเป็นวัฒนธรรมทางปัญญา ให้คนไทยมีวิถีแห่งปัญญา ถ้าจะเอาแบบง่าย ๆ ปฏิบัติได้ทันทีในเวทีของระบบแข่งขันนี้ เริ่มตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจ ปฏิบัติการด้วยปัญญานี้ แม้แต่ชาวบ้านก็ทำได้ คนไทยทุกคนทำได้ เช่น จะซื้อของนอกสักอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอุปกรณ์เทคโนโลยี ก็ต้องวางแผนการซื้อ เช่นว่า จะซื้อคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง คิดให้ชัดก่อนว่า เราจะเอามาไปใช้สร้างงานอะไร สร้างปัญญาอย่างไรให้ได้มูลค่าสูงสุดเหนือกว่าราคาที่เราจะซื้อ อย่างน้อยซื้อมาแล้วก็ต้องให้ทำงานสร้างสรรค์หรือใช้ศึกษาหาความรู้ให้ได้คุ้มค่าเกินราคาของมัน อย่างนี้การแข่งขันด้วยปัญญาก็เริ่มต้นแล้ว

เมื่อพูดตามสภาพของสังคมมนุษย์อย่างนี้ ก็จะได้ความหมายของผู้นำว่า คือบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงาม...ผู้นำนั้น เป็นผู้ทำประโยชน์แก่เขา โดยเฉพาะสำหรับพระพุทธเจ้า ก็คือ เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ หรือมนุษยชาติทั้งปวง ถ้ามองในวงแคบเข้ามา ก็คือ ผู้นำนั้นเป็นผู้ที่ตั้งใจทำเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชน แก่ญาติมิตร เพื่อนร่วมชุมชน เพื่อนร่วมชาติ

เพื่อนร่วมสังคม หรือแก๊งค์กรนั้น ๆ (แต่องค์กรต่าง ๆ ที่มีขึ้น ก็เพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติ แก่เพื่อนมนุษย์ แก่สังคมนั่นเอง)

จากการที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดทางการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อคิดในเรื่องการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยว่าจะมีเสรีภาพที่มีขอบเขตจำกัดในหนังสือการปกครอง ประชาธิปไตยคือการปกครองของประชาชนที่แต่ละคนปกครองตนเองได้ นั่นคือประชาชนจะต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ตลอดจนรู้ขอบเขตของเสรีภาพสามารถควบคุมตนเองได้ และได้เห็นว่า ความมีเสรีภาพนั้นหมายถึงความพร้อมที่จะให้โอกาสแก่ผู้อื่นด้วย นั่นคือเสรีภาพของตนเองและเสรีภาพของผู้อื่นจะต้องอยู่คู่กัน เรียกว่าดุลยภาพ ท่านได้นำหลักธรรมมาประกอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็น ๓ ประการคือ

๑. หลักเสรีภาพ (Liberty) คือคนจะต้องมีเสรีภาพทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งเสรีภาพภายนอกก็คือการเป็นอิสระจากการถูกกระทำ หรือไม่ถูกครอบงำจากบุคคลอื่น และเสรีภาพภายในก็คือเสรีภาพจากกิเลส มีอิสระที่จะกระทำการใด ๆ ได้ เสรีภาพทั้งสองนี้จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน เพราะเมื่อไม่ถูกกระทำจากภายนอก ก็ย่อมจะเกิดความเป็นอิสระในใจ เป็นอิสระจากการถูกครอบงำของการทำหน้าที่มาชักจูงให้ผิดไปจากธรรม ซึ่งการทำหน้าที่จะสามารถครอบงำจิตใจให้ผิดไปจากธรรมก็คือการไม่ถูกกิเลสครอบงำจิตใจให้ผิดไปจากธรรม กิเลส ซึ่งได้แก่

๑. โลภะ คือความโลภเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
๒. โทสะ คือความเกลียดชังเคียดแค้นมุ่งทำลายล้าง
๓. โมหะ คือความลุ่มหลงมัวเมา

๔. ตัณหา คือความอยากได้ อยากเอาเพื่อตัว ต้องการผลประโยชน์ และสิ่งบำเรอปรนเปรอตน ไม่ยอมเสียสละเพื่อใคร

๕. มานะ คือความอยากให้ตัวเองยิ่งใหญ่ ต้องการอำนาจ ความเด่นดังมีความสำคัญหรือการครอบงำเหนือผู้อื่น ไม่ยอมใคร

๖. ทิฐิ คือความยึดถือเอาแต่ความเห็นของตัวเอง ต้องการให้เขารู้เอาความเห็นของตน ยึดติดถือมั่นในความเชื่ออุดมการณ์ของตน ส่วนสำคัญเหนือกว่าความจริง ไม่ยอมรับฟังใคร

ถ้าบุคคลมีเสรีภาพจากคนนี้ได้แล้ว ก็ถือว่ามีเสรีภาพภายในที่แท้จริงอันจะส่งผลถึงเสรีภาพภายนอกด้วย

๒. หลักความเสมอภาค (Equality) และหลักภราดรภาพ (Fraternity) คือความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันนี้จะวัดกันในรูปแบบคณิตศาสตร์นั้นต้องทำไม่ได้ แต่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางกายภาพอื่น ๆ ทำให้ไม่หยาบกระด้าง ทำหน้าที่เป็นตัวจำกัดขอบเขตของเสรีภาพทำให้เกิดความสมดุลหรือพอดี ทำให้ทุกคนมีเสรีภาพที่เท่าเทียมกันโดยยึดหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ เช่นเดียวกับภราดรภาพได้แก่

๑. จะทำอะไรก็ทำด้วยเมตตา มีความปรารถนาดี มีการช่วยเหลือ มีการร่วมมือ มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความผูกพันประสานเสริมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้โดยมีเครื่องยึดเหนี่ยวที่เป็นพื้นฐานที่จะให้แต่ละคนนำเอาศักยภาพของตนมาเป็นส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมของตนด้วยกัน

๒. จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา ใช้เหตุผลและปัญญา ปราศจากโทสะ พูดด้วยความหวังดี มุ่งประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งจะหันหน้าเข้าปรึกษาปรับความเข้าใจกัน มุ่งสร้างสรรค์ มากกว่ามุ่งเอาชนะทำลายกัน

๓. จะคิดก็คิดต่อกันด้วยเมตตา มีความปรารถนาดีต่อกัน นำเมตตา ประกอบกับปัญญา จะช่วยป้องกันโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ให้เข้าครอบงำจิตใจได้

๔. มีความสุขในการให้ การแบ่งปัน ไม่หวงแหน ถ้าสิ่งใดจะทำประโยชน์สู่ผู้อื่นได้ก็พร้อมที่จะให้ได้

๕. มีศีลสามัญญตา คือมีศีลเสมอกัน ได้แก่มีความประพฤติดี รักษา ระเบียบวินัย มีความสุจริตทางกายวาจาที่จะกลมกลืนเข้ากันได้ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม

๖. มีทิฐิสามัญญตา คือมีทิฐิมีความเห็น มีความเชื่อมั่นยึดถือใน หลักการ อุดมการณ์และอุดมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้

สารานุกรมธรรม ๖ ประการนี้ จะเป็นหลักยึดให้เกิดภรรตภาพและความเสมอภาคกันไปในตัว

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ยังได้นำหลักธรรมตามพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎกมาจัดเป็นหมู่เพื่ออบรมพุทธศาสนิกชนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม เป็นผู้ปกครองที่ดีของสังคมในหลักธรรมต่าง ๆ เช่น

๑. หลักธรรมของผู้นำรัฐ ประกอบด้วย หลักทศพิธราชธรรม การบำเพ็ญกรณียกิจของจักรพรรดิ การประกอบราชสังคหวัตถุ และละเว้นอคติ

๒. หลักของคนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี ประกอบด้วย รู้หลักอธิปไตย และมีส่วนร่วมในการปกครอง

๓. หลักของคนที่มีคุณแก่ส่วนรวม เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ประกอบด้วย พรหมวิหารธรรม บำเพ็ญการสงเคราะห์ พึ่งตนเองได้ และอยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี

จากการที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเน้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นประการสำคัญที่ประชาชนต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน สามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในขอบเขตจำกัดของเสรีภาพได้ดี และพร้อมที่จะให้โอกาสแก่ผู้อื่นอีกด้วย และท่านได้ให้ความสำคัญของการครองตนมากที่สุดเพราะการครองตนในทางที่ดีถูกต้องย่อมนำมาสู่การปกครองที่ดีและมีความสุขในสังคม

๓. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดของพระพรหมบัณฑิต คือ ธรรมราชาเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองตามคติทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนาหลายแห่ง ดังนั้น แนวคิดเรื่องธรรมราชาจึงไม่เคยหยุดนิ่งเพราะมีการ

นำไปปรับใช้ให้เหมาะกับสภาพสังคมในยุคต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าจนถึงปัจจุบัน^{๖๙} ธรรมราชา คือกษัตริย์ผู้ทรงธรรมและเป็นธรรมาธิปไตย แนวคิดเรื่องธรรมราชาปรากฏอยู่ในจกักรัตติสูตร^{๗๐} ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า ”พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่ล้อมรอบ เป็นผู้พิชิต^{๗๑} โดยนัยนี้ คำว่า ธรรมราชา มีความหมาย ๒ อย่าง ดังนี้^{๗๒}

๑. คำว่า ธรรมราชา หมายถึง “ผู้มีธรรมเป็นราชา” หมายถึงพระราชผู้ถือธรรมเป็นใหญ่คือเป็นธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า “พระราชาทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด เป็นธรรมาธิปไตย”^{๗๓}

๒. คำว่า ธรรมราชา หมายถึง ธรรมิกราชคือพระราชผู้ทรงธรรมหรือประพฤติราชธรรม เพื่อสร้างความยินดีพอใจแก่ประชาชนได้ปกครอง คำถามที่ตามมาก็คือว่า ราชธรรมที่ทรงประพฤติปฏิบัติ นั้นคืออะไร คำตอบที่ประมวลมาจากอรรถกถาจกักรัตติสูตรก็คือว่า ราชธรรม หมายถึง กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๕ และราชสังคหัตถุ ๔^{๗๔}

รวมความว่า ธรรมราชาหมายถึงกษัตริย์ผู้มีธรรมเป็นราชาคือผู้ถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย และเป็นธรรมิกราชคือพระราชผู้ทรงธรรมหรือประพฤติราชธรรม ราชธรรมที่ทรงประพฤตินั้นคือจริยธรรม หมายถึงหน้าที่ที่ควรประพฤติปฏิบัติ ธรรมราชาที่แท้จริงทรงปฏิบัติราชธรรมคือทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถโดยไม่บกพร่องต่อหน้าที่ ไม่ละทิ้งหน้าที่และไม่ทุจริตต่อหน้าที่ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ธมฺมยจฺเร สุจฺริตํ ควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริต”^{๗๕} ราชธรรมที่พระราชาท้องประพฤติปฏิบัติอย่างเต็มทีคือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามกุศลกรรมบถของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต) หมายถึงวิธีทำความดี ๑๐ ประการ แบ่งเป็นวิธีทำความดีทางกาย ๓ ประการ วิธีทำความดีทางวาจา ๔ ประการ และวิธีทำความดีทางใจ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้^{๗๖}

๑. วิธีทำความดีทางกาย ๓ ประการ ได้แก่ งดเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต งดเว้นการลักขโมย งดเว้นการประพฤติผิดในกาม นี้คือสามข้อแรกของศีล ๕

^{๖๙} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต), **ธรรมราชา**, หน้า ๓.

^{๗๐} มีจกักรัตติสูตรอยู่ ๓ แห่งในพระไตรปิฎกคือ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓/๖๒; ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๐๕/๑๓๘; อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๘.

^{๗๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔/๖๒.

^{๗๒} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต), **ธรรมราชา**, หน้า ๙.

^{๗๓} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๘.

^{๗๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕.

^{๗๕} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓/๓๘.

^{๗๖} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต), **ธรรมราชา**, หน้า ๑๐-๑๑.

๒. วิธีทำความดีทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่ งดเว้นการพูดเท็จ งดเว้นการพูดส่อเสียด งดเว้นการพูดคำหยาบ งดเว้นการพูดเพ้อเจ้อ จะเห็นได้ว่าการงดเว้นการพูดเท็จเป็นข้อที่ ๔ ของศีล ๕

๓. วิธีทำความดีทางใจ ๓ ประการ ได้แก่ ความไม่คิดโลภมากอยากได้ของเขา ความไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น ความเห็นชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการเหล่านี้ เป็นข้อปฏิบัติในทำนองเดียวกันกับศีล ๕ เพียงแต่เพิ่มวิธีทำความดีทางใจ ๓ ประการเข้าไปด้วย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามจักรวรรดิวัตรของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) หมายถึงหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิ พระราชาและนักปกครองมี ๑๒ ประการ^{๗๗} ซึ่งอาจสรุปเหลือ ๕ ประการ^{๗๘} ดังต่อไปนี้^{๗๙}

๑. ธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ หมายความว่า ธรรมราชาทรงถือธรรมเป็นราชาคือเป็นใหญ่เหนือพระองค์ นั่นคือใช้ราชธรรมกำกับการใช้พระราชอำนาจ ธรรมราชาทรงแสดงความเป็นธรรมาธิปไตยด้วยการเคารพนับถือบุชชายาเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธรรมวัช คือมีธรรมเป็นธงชัย กล่าวโดยสรุปก็คือธรรมราชาทรงใช้ธรรมเป็นเครื่องมือในการปกครองบ้านเมือง นั่นคือ ทรงอาศัยธรรมเป็นกรอบนโยบายในการปกครองและทรงยึดธรรมเป็นธงชัยคือทรงประกาศสั่งสอนธรรมทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้ประชาชนยอมรับและปฏิบัติธรรมนั้นอันจะส่งผลให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองเกิดสันติสุข

๒. ธรรมการักษา จัดการรักษากันชอบธรรมแก่ประชาชน ๗ ประเภท เช่น เจ้านายเชื้อพระวงศ์ मुखอำมาตย์มนตรี เสนาข้าราชบริพาร สมณะชีพรามณ์ พสกนิกรทั่วไป และการรักษากันชอบธรรมที่จัดให้แก่สัตว์ต่าง ๆ อีก ๑ ประเภท รวมการรักษากันชอบธรรมทั้งหมดมี ๘ ประเภท ซึ่งทำให้จักรวรรดิวัตร ข้อธรรมการักษานี้ขยายออกไปเป็น ๘ ข้อ ตามประเภทของมนุษย์ และสัตว์ที่ได้รับการรักษาคุ้มครอง เมื่อรวมธรรมการักษาทั้ง ๘ ข้อนี้เข้ากับจักรวรรดิวัตรอีก ๔ ข้อที่เหลือก็ทำให้จักรวรรดิวัตรมี ๑๒ ข้อ แต่ในที่นี้เราสรุปธรรมการักษาทั้ง ๘ ข้อ เหลือเพียงข้อเดียวคือ ข้อ ๒ นี้เท่านั้น เมื่อรวมเข้ากับจักรวรรดิวัตรอีก ๔ ข้อ ที่เหลือก็จะได้จักรวรรดิวัตรทั้งหมด ๕ ข้อ

๓. อธรรมการนิเสธนา จัดการป้องกันปราบปรามและแก้ไขมิให้เรื่องเลวร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง นั่นคือธรรมราชาทรงทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันประชาชนจากอาชญากรรมต่าง ๆ และทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาคตุลาการเมื่อเกิดคดีความเพื่อผดุงความยุติธรรมในสังคม

๔. ธนานุประทาน จัดหาทรัพย์ให้ประชาชนได้กินดีอยู่ดีมีความสุข ไม่มีความยากจนข้นแค้นในแผ่นดิน

^{๗๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕

^{๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๐-๒๕๒.

^{๗๙} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต), ธรรมราชา, หน้า ๑๒-๑๓.

๕. ปรินิพพาน มีการปรึกษาหารือสมณะชีพรามณ์และนักปราชญ์ราชบัณฑิต เพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมสำหรับปกครองบ้านเมือง

การปฏิบัติธรรมคือจักรวรรดิวัตรดังกล่าวมานี้ทำให้ธรรมราชาเป็นผู้ถือธรรมเป็นใหญ่และปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อสร้างความยินดีพอใจแก่ประชาชนใต้ปกครอง นอกจากนี้ธรรมราชาทรงเป็นใหญ่โดยธรรม ทรงชนะโดยธรรม ไม่ใช่ใช้อำนาจปราบปรามผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งพระราชอำนาจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจักกวัตติสูตรว่า “พระองค์ทรงชนะโดยธรรม (ธมฺเมเน อภิวินฺชีย) มิต้องใช้อำนาจ มิต้องใช้ศาสตราครอบครองแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่ล้อมรอบ” ^{๕๐} พุทธพจน์นี้เป็นที่มาของนโยบาย “ธรรมวินัย” ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามสังคหวัตถุของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต) หมายถึงหลักการผูกใจคนมี ๔ ประการ^{๕๑} คือ^{๕๒}

๑. ทาน การให้ปัน
๒. ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน
๓. อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์
๔. สมานัตตตา การวางตนพอดี

ข้อธรรมสำหรับให้พระราชอาประพฤติปฏิบัติเพื่อสร้างความยินดีพอใจแก่ประชาชน ไม่ใช่สังคหวัตถุที่กล่าวมานี้ แต่เป็นข้อธรรมอีกชุดหนึ่งเรียกว่า ราชสังคหวัตถุ ซึ่งหมายถึงหลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระราชอา

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามสุจริตธรรมกถาของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต) ได้กล่าวว่า “ธัมมัง จะเร สุจริตัง” เป็นต้น แปลความว่า “บุคคลควรประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่ควรประพฤติธรรมนั้นให้ทุจริต ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า” พระพุทธเจ้าทรงแสดงพุทธภาษิตนี้แก่พระเจ้าสุทโธทนะในโอกาสที่เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ภายหลังจากการตรัสรู้ในพุทธพจน์นี้ คำว่า “ธรรม” หมายถึง หน้าที่ กล่าวคือ พระเจ้าสุทโธทนะทรงมีหน้าที่ในการปกครองซึ่งจัดเป็นบรรณธรรมคือหน้าที่ประจำบรรณกะษัตริย์ พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธธรรมคือหน้าที่ประจำของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่จะต้องออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ ใครมีธรรมคือหน้าที่อะไรควรทำหน้าที่นั้นให้สุจริต อันหมายถึงสิทธิและเสรีภาพในการกระทำด้วยลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ คือบุคคลเชื่อว่าไม่บกพร่องต่อหน้าที่เพราะเขาทุ่มเทอุทิศตนในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ใด เขาจะทำหน้าที่นั้นอย่างดีที่สุดเพื่อไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหายแก่งานในหน้าที่ เข้าทำนองที่ว่า “ร้องให้สุดคำ ร่ำให้สุดแขน แพนให้สุดปีก” ดังที่นักปราชญ์จีนชื่อว่าขงจื๊อกล่าวไว้ว่า “เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำ

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔/๖๓.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๕๒} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต), ธรรมราชา, หน้า ๑๔.

หน้าที่ใด จึงทำหน้าที่นั้นให้ดีที่สุด ถ้าเขาให้เลี้ยงม้า ม้าจะต้องอ้วน ถ้าเขาให้เป็นเสนาบดี กระทั่งการคลังเงินจะต้องเต็มคลัง”

๒. ไม่ละเว้นหน้าที่ คือ บุคคลชื่อว่า ไม่ละเว้นหน้าที่ เพราะเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เขาจึงไม่ละทิ้งหน้าที่หรือผลภาระหน้าที่ของตนไปให้คนอื่น เช่น ผู้เป็นทหาร ย่อมไม่หนีทัพ ผู้เป็นบิดามารดา ย่อมไม่ละทิ้งหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ในนิทานอีสปมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับมารดาที่ไม่ทำหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนบุตรของตน เมื่อพบว่าเขาชอบลักขโมยในวัยเด็ก พอบุตรเติบโตใหญ่ก็กลายเป็นโจร อีสปสรุปว่า เมื่อบุตรเป็นโจร บิดามารดา ย่อมมีส่วนในการสร้างความเป็นโจรให้กับบุตร เหตุเพราะละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนบุตรของตน

๓. ไม่ทุจริตต่อหน้าที่ คือ บุคคลชื่อว่า ไม่ทุจริตต่อหน้าที่ เพราะเขาไม่ปฏิบัติหน้าที่ไปในทางที่มีขอบด้วยกฎหมายและหลักศีลธรรม หมายถึง เขาไม่ใช้อำนาจหน้าที่ไปในการแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเองหรือคนอื่นในทางที่ผิดกฎหมายและผิดทำนองคลองธรรม ประโยชน์ในที่นี้หมายรวมทั้งทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่งหน้าที่ ชื่อเสียงเกียรติยศหรือสิทธิอื่นใดที่ไม่สมควรได้มา แต่ก็ใช้อำนาจหน้าที่ในทางมีขอบจนกระทั่งได้มาตามที่ต้องการ นี้เรียกว่าการทุจริตต่อหน้าที่

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่าแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ เป็นคนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรมจะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีพระมหาวชิราวุธธรรมยัตถิธรรมราชาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทาสนับสนุน และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่ด้วยกุศลกรรมบถ ดังปรากฏตามตารางที่ ๓.๓ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๓ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ)	การรักษาตัวตน เพื่อให้เกิดการไม่เห็นแก่ตัวเรียกว่าเป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม เมื่อคนไม่เห็นแก่ตัวแล้ว ความรักใคร่ปรองดองในสังคมจะเกิดขึ้นเองจึงได้เสนอระบบการเมืองที่คิดว่าเหมาะสมกับสังคมในรูปแบบธัมมิกสังคมนิยม
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)	สังคมที่สมาชิกในสังคมนิยมยัตถิธรรมราชาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา มีลักษณะเป็นกลาง ๆ โดยมีหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ การได้คุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาค (สมภาพหรือสมานภาพ) ที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ จะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาค
พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต)	ธรรมราชาคือกษัตริย์ผู้ทรงธรรมและเป็นธรรมราชาธิปไตยควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่คือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ

จากตารางที่ ๓.๓ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ คือ คนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสารานีธรรม ๖ ประการ จะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติทาสับสนุน และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่ด้วยกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุ

๓.๒ หลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ในเรื่องของหลักธรรมเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ผู้วิจัยขอเสนอออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับบุคคล ประกอบด้วย ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ในฐานะเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคม ในฐานะคนมีศีลธรรมและคนมีคุณแก่ส่วนรวมเป็นสมาชิกของสังคม และระดับสังคม ประกอบด้วย เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดี ในฐานะสมาชิกของสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ หลักธรรมเกี่ยวกับระดับบุคคล ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

หลักธรรมเกี่ยวกับระดับบุคคล ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๗ ประการ

๑. กัลยาณมิตตา หมายถึง การแสวงหาแหล่งปัญญาแบบอย่างที่ดีเรียกว่าสุหมิตร หรือมิตรแท้ ๔ หมายถึง มิตรมีใจดี มิตรที่จริงใจ ประกอบด้วย^{๘๓}

๑. มิตรอุปการะ (อุปการกะ) มีลักษณะ ๔ คือ
 - ๑) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
 - ๒) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน
 - ๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
 - ๔) มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (สมานสุขทุกข์) มีลักษณะ ๔ คือ
 - ๑) บอกความลับแก่เพื่อน
 - ๒) ปิดความลับของเพื่อน
 - ๓) มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง
 - ๔) แม้ชีวิตก็สละให้ได้
๓. มิตรณะประโยชน์ (อต์ถักขายี) มีลักษณะ ๔ คือ
 - ๑) จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้
 - ๒) คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
 - ๓) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง

^{๘๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๒/๒๐๑.

๔) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

๔. มิตรมีน้ำใจ (อนุกัมปะกะ มิตรมีความรักใคร่ หรือมิตรผู้รักใคร่เอ็นดู)

มีลักษณะ ๔ คือ

๑) เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ ทุกข์ด้วย)

๒) เพื่อนมีสุข พลอยแจ่มชื่นยินดี (สุข สุขด้วย)

๓) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข

๔) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

๒ สีสละสัมปะทา หมายถึง การมีวินัยเป็นฐานในการพัฒนาชีวิต

๓ ฉันทะสัมปะทา หมายถึง การมีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์

๔ อัตตะสัมปะทา หมายถึง การฝึกตนจนเต็มสุภาพะที่ความเป็นคนจะไปถึงได้

๕ ทิฏฐิสัมปะทา หมายถึง การยึดถือหลักเหตุปัจจัย มองอะไรก็ตามเหตุและผล

๖ อัปปะมาทสัมปะทา หมายถึง การตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท

๗ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์แต่ความจริง

๓.๒.๒ หลักธรรมเกี่ยวกับระดับบุคคล ในฐานะเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคม

หลักธรรมเกี่ยวกับระดับบุคคล ในฐานะเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมต้องมีสี่ปुरुสธรรม ๗ ประการ คือคุณสมบัติของคนดี ประกอบด้วย^{๘๔}

๑. ฉัมมัญญุตตา หมายถึง การรู้หลักการและกฎเกณฑ์ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต

๒. อัถถัญญุตตา หมายถึง การรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ตนจะกระทำ

๓. อัถตัญญุตตา หมายถึง การรู้ตามความเป็นจริงว่าตัวเราอยู่ในฐานะอะไรแล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมตามฐานะ

๔. มัตตัญญุตตา หมายถึง การรู้จักพอดีในการกระทำ การพูด และการปฏิบัติ

๕. กาลัญญุตตา หมายถึง การรู้จักกาลอันเหมาะสม ระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ว่าเวลาไหนควรทำ เวลาไหนไม่ควรทำ ให้ตรงเวลา เป็นเวลา หันเวลา พอเหมาะแก่เวลา และให้ถูกเวลา

๖. ปุริสัญญุตตา หมายถึง การรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมและชุมชน ในการประพาสต่อชุมชน

^{๘๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, ๑๑/๔๓๙/๓๑๒.

๗. บุคคลลัญญตา หมายถึง การรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลโดยอัธยาศัย
ความสามารถ และคุณธรรม

๓.๒.๓ หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนมีศีลธรรมในฐานะสมาชิกของสังคัม

หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนมีศีลธรรมในฐานะสมาชิกของสังคัม ประกอบด้วย

๑. สุจริต ๓ เป็นความประพฤติโดยชอบคือความประพฤติดี ประพฤติชอบ ประกอบด้วย^{๘๕}

๑) กายสุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบด้วยกาย มี ๓ คือ งดเว้นและประพฤติ
ตรงข้ามกับ ปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิจฉาจาร

๒) วจีสุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ คือ งดเว้นและประพฤติ
ตรงข้ามกับ มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา และ สัมผัสปลลาปะ

๓) มโนสุจริต หมายถึง ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือ อนภิชฌา อพยาบาท
และ สัมมาทิฏฐิ.

๒. กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นความประพฤติถูกต้องคือทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี
กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ ว่าโดยหัวข้อย่อ ดังนี้^{๘๖}

ก. กายกรรม ๓ หมายถึง การกระทำทางกาย ประกอบด้วย

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากปลงชีวิต

๒. อทินนาทานา เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้โดยอาการขโมย

๓. กาเมสุ มิฉฉาจารา เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากประพฤติดิฉินในกาม

ข. วจีกรรม ๔ หมายถึง การกระทำทางวาจา ประกอบด้วย

๔. มุสาวาทา เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากพูดเท็จ

๕. ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากพูดส่อเสียด

๖. ผรุสวาย วาจาเย เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากพูดคำหยาบ

๗. สัมผัสปลลาปะ เวรมณี หมายถึง งดเว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

ค. มโนกรรม ๓ หมายถึง การกระทำทางใจ ประกอบด้วย

๘. อนภิชฌา หมายถึง ความไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๙. อพยาบาท หมายถึง ความไม่คิดร้าย ไม่ประทุษร้ายผู้อื่น

๑๐. สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

กุศลกรรมบถ ๑๐ อีกหมวดหนึ่งเป็นทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทาง
นำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ ว่าโดยข้อธรรมสมบุรณ์ (แปลตัดเอาแต่ใจความ) ดังนี้^{๘๗}

^{๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

^{๘๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๓. ๑๑/๔๗๑/๓๓๗.

^{๘๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

ก. กายกรรม ๓ หมายถึง การกระทำทางกาย

๑. ปาณาติปาต ปหาย ฯเปฯ สพพปาณภูตหิตานุกมปี โหติ หมายถึง ละการฆ่า การเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒. อทินนาทาน ปหาย ฯเปฯ อทินนํ เถยยสงฆาตํ อนาหาตา โหติ หมายถึง ละ อทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๓. กามสมุจฉัจจาจารี ปหาย ฯเปฯ น จาริตตํ อาปชชิตา โหติ หมายถึง ละการ ประพฤติผิดในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ

ข. วจีกรรม ๔ หมายถึง การกระทำทางวาจา

๔. มุสาวาทิ ปหาย ฯเปฯ น สมปชานมุสา ภาสิตา โหติ หมายถึง ละการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

๕. ปิสฺสุม วาจํ ปหาย ฯเปฯ สมคฺคกรณํ วาจํ ภาสิตา โหติ หมายถึง ละการพูดคำ ส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัคสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี

๖. ผุสฺสํ วาจํ ปหาย ฯเปฯ พหุชนมนาปา ตถารูปิ วาจํ ภาสิตา โหติ หมายถึง ละ คำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน

๗. สมผปปลาปี ปหาย ฯเปฯ กาลวาที ภูตวาที อตถวาที ฐมฺมวาที วินยวาที นิธานวตี วาจํ ภาสิตา โหติ ฯเปฯ หมายถึง ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดถูกกาลเทศะ พูดแต่คำจริง พูดมีเหตุ มีผล มีสาระประโยชน์อยู่ในหลักศีลธรรมอันดี

ค. มโนกรรม ๓ หมายถึง การกระทำทางใจ

๘. อนภิชฌาลุ โหติ ฯเปฯ หมายถึง ไม่พ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น

๙. อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ ฯเปฯ สฺขี อตฺตทานํ ปรีหฺรณฺตฺตฺติ หมายถึง ไม่มีจิตคิดร้าย คือปรารถนาแต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด

๑๐. สมมาทิฏฐิโก โหติ ฯเปฯ สยํ อภิญญา สจฺฉิกถฺวา ปเวทนฺตฺติติ หมายถึง มีความเห็นชอบ เช่นว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากกรรมดีกรรมชั่วมีจริง เป็นต้น

กุศลกรรมบถหมวดนี้ ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่นว่า ธรรมจริยา (ความประพฤติธรรม) บ้าง โสไฉย (ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัว) บ้าง อริยธรรม (อารยธรรม, ธรรมของผู้เจริญ) บ้าง อริยมรรค (มรรคอันประเสริฐ) บ้าง สัทธรรม (ธรรมดี, ธรรมแท้) บ้าง สัปปุริสธรรม (ธรรมของ สัตบุรุษ) บ้าง ฯลฯ

๓. คีล ๕ เป็นธรรมจริยาเบื้องต้นคือความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ประกอบด้วย^{๘๘}

^{๘๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน

๒. อทินนาทานา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการประพฤตินอกใจ, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๔. มุสาวาทา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๕. สุราเมรยมชชพมาทภูฐานา เวรมณี หมายถึง เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ศีล ๕ ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็นนิจศีล (ศีลที่ควรหัดรักษาเป็นประจำ) บ้าง ว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง

๓.๒.๔ หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมในฐานะสมาชิกของสังคัม

หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมในฐานะสมาชิกของสังคัม ประกอบด้วย

๑. พรหมวิหารเป็นธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐคือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบประกอบด้วย^{๘๘}

๑. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่

^{๘๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบต่อตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบต่อตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบต่อตน

๒. สังคหัตถุเป็นการบำเพ็ญการสงเคราะห์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนคือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ประกอบด้วย^{๙๐}

๑. ทาน หมายถึง การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

๓. อัถกจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

๓.๒.๕ หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคม

หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคม ประกอบด้วย

๑. นาถกรณธรรม เป็นการพึ่งตนเองคือธรรมอันกระทำที่พึ่ง ธรรมสร้างที่พึ่ง คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ ประกอบด้วย^{๙๑}

๑. ศील หมายถึง ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์

๒. พาหุสัจจะ หมายถึง ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง

๓. กัลยาณมิตรตตตา หมายถึง ความมีกัลยาณมิตร, การคบคนดี ได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี

๔. โสวัจัสสตา หมายถึง ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล

๕. กิงกรณียะสุ ทักขตา หมายถึง ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย

^{๙๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗, ๑๑/๒๖๗/๒๔๔.

^{๙๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๒๘๑, ๑๑/๔๖๖/๓๓๔.

๖. ฉันทกามตา หมายถึง ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๗. วิริยารัมภะ หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดี มีใจแก่กล้า บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ

๘. สันตภูฏี หมายถึง ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย ๔ ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน

๙. สติ หมายถึง ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการทำคำที่พูดไว้ได้ ไม่มีความประมาท

๑๐. ปัญญา หมายถึง ความมีปัญญายังรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

นาถกรณธรรมนี้ ท่านเรียกว่าเป็น พหุการธรรม หรือ ธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล

๒. สาราณียธรรม เป็นการอยู่ร่วมกันในหมู่สังคมาด้วยดีคือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน และหลักการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย^{๙๒}

๑. เมตตากายกรรม หมายถึง ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม หมายถึง ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม หมายถึง ตั้งเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี หมายถึง ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ ใช้อุปปฏิวิภัตตโภคี ก็ได้

^{๙๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

๕. สีสสามัญญา หมายถึง มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญา หมายถึง มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือเป็นสารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็นปิยกรณ (ทำให้เป็นที่รัก) เป็นครุกรณ (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ (ความกลมกลืนเข้าหากัน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเอกราช (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน)

๓.๒.๖ หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคัม

หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคัม ประกอบด้วย

๑. อธิปไตย ๓ เป็นหลักความเป็นใหญ่และการมีส่วนร่วมในการปกครองคือความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาความเป็นใหญ่ ประกอบด้วย^{๙๓}

๑. อัตตาทิปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาคือประมาณ

๒. โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาคือประมาณ

๓. ธัมมาธิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาคือประมาณ

ผู้เป็นอัตตาทิปก พึ่งใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลกาธิปก พึ่งมีปัญญาครองตนและรู้พินิจ ผู้เป็นธัมมาธิปก พึ่งประพฤติให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง พึ่งถือธัมมาธิปไตย

๒. อปริหานิยธรรม เป็นหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญ ประกอบด้วย

๒.๑ อปริหานิยธรรม ๗ ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอปริหานิยธรรม ๗ เป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วย^{๙๔}

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

^{๙๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๙๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖.

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า : พร้อมเพรียงกันประชุมปรึกษาหารือ มีความเห็นชอบร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศชาติ ด้วยการพร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำทั้งหลาย

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชซีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชซี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. บรรดาภุคสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออุศร่าชื่นใจ

๖. เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ของวัชซี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมานไป

๗. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึง บรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก

อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชซีทั้งหลาย ผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม (republic) ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชซียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรืออุบายให้แตกสามัคคี.

๒.๒ อปริหานิยธรรม ๗ ของภิกษุ หรือ ภิกษุอปริหานิยธรรม ๗ เป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับภิกษุทั้งหลาย ประกอบด้วย^{๔๕}

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างว่า : พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นจัดการแก้ไขสิ่งเสียหาย เหตุไม่งาม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ (to introduce no revolutionary ordinance, break up no established ordinance, but train oneself in accordance with the prescribed training-rules)

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. ไม่ลุอำนาจค้นหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

^{๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๐/๙๐.

๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่ผาสุก

๒.๓ อปริหานิยธรรม ๗ ของภิกษุ หรือ ภิกษุอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่ง

๑. น กัมมารามตา หมายถึง ไม่มัวเพลินการทำงาน คือไม่หลงเพลินเพลินหมกมุ่น วุ่นอยู่กับงาน เช่น การเย็บจักร ทำบริหารต่าง ๆ เป็นต้น จนเสื่อมเสียการเล่าเรียน ศึกษาบำเพ็ญสมณธรรม

๒. น ภัสสารามตา หมายถึง ไม่มัวเพลินการคุย

๓. น นิททารามตา หมายถึง ไม่มัวเพลินการหลับนอน

๔. น สังคณิการามตา หมายถึง ไม่มัวเพลินการคลุกคลีหมู่คณะ

๕. น ปาปิจฉตา หมายถึง ไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก, ไม่ตกอยู่ในอำนาจ ความปรารถนาลามก

๖. น ปापมิตตตา หมายถึง ไม่เป็นผู้มีปาปมิตร

๗. น อันตรา โวसानมาปชชชา หมายถึง ไม่ถึงความหยุดยั้งนอนใจเสียในระหว่าง ด้วยการบรรลุคุณวิเศษเพียงขั้นต้นๆ

๓.๒.๗ หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคัม

หลักธรรมระดับสังคัม เป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคัม ประกอบด้วย

๑. ทศพิธราชธรรม ๑๐ เป็นคุณธรรมของผู้ปกครองคือธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง และธรรมของนักปกครองประกอบด้วย^{๙๖}

๑. ทาน หมายถึง การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒. ศีล หมายถึง ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาภิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

๓. ปริจจาคะ หมายถึง การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้นตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชชวะ หมายถึง ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไรร่มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

^{๙๖} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

๕. มัททวะ หมายถึง ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมเยอหยิ่งหยาบคายกระด้าง ถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี แต่มีขาดความยำเกรง

๖. ตปะ หมายถึง ความทรงเดช คือ แผลดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการกรรมต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองชุน วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

๘. อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีชูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ หมายถึง ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกาย น่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมัดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียกิจที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลามสักการะ หรืออิฏฐารมณานิฏฐารมณใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กัตติ นิตติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

๒. จักรวรรดิวัตร ๑๒ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองหรือวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ พระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่าเสมอ ธรรมเนียมการทางบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ, หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วย^{๙๗}

๑. ธรรมาธิปไตย หมายถึง ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรมยิดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย

๒. ธรรมมีการักษา หมายถึง จัดการรักษารักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม ดังนี้

ก. อันโตชน หมายถึง แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมเหสี โอรส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือ คนในปกครองส่วนตัว ตั้งแต่บุตรธิดาเป็นต้นไป ด้วยให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อยสงบสุข และมีความเคารพนับถือกัน

ข. พลกาย หมายถึง แก่กองทัพ คือ ปวงเสนาข้าทหาร, ข้าราชการฝ่ายทหาร

ค. ขัตติยะ หมายถึง แก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชานุภาพ, เจ้าเมืองขึ้น, ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย, ข้าราชการฝ่ายปกครอง

^{๙๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕.

ง. อนุยนต์ หมายถึง แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย, ปัจจุบันควร สงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด

จ. พราหมณคฤหบดี หมายถึง แก่ชนเจ้าพิธี เจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าไร่นา คือ ครูบาอาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบอาชีพวิชีพต่าง ๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหา ทุนและอุปกรณ์ เป็นต้น

ฉ. เนคมชานบถ หมายถึง แก่ชาวนิคมนชนบถ คือ ราษฎรทั้งปวงทุก ท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง

ช. สมณพราหมณ์ หมายถึง แก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม

ญ. มิคปักษี หมายถึง แก่มฤคและปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย

๓. อธรรมการนิเสธนา หมายถึง ห้ามกัน มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราช อาณาเขต คือ จัดการป้องกัน แก่ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นใน บ้านเมือง

๔. ธนานุประทาน หมายถึง ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสน ยากไร้ในแว่นแคว้น

๕. ปริปุจฉา หมายถึง ปรีक्षाสอบถามปัญหาภิสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมิวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤดีปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์ นักปราชญ์นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย

จักรวรรดิวัตรนี้ มาในจกัถวัตติสูตร ตามที่มาจากที่อ้างในพระบาลี คือไตรปิฎก ท่านไม่ ระบุจำนวนข้อไว้ แต่นับตามที่ตรัสไว้ เป็นหลักการที่ยึดถือหนึ่งข้อ และหลักปฏิบัติ ๔ ข้อ จึงรวมเป็น ๕ ข้อ อย่างไรก็ดี ข้อย่อยที่แยกออกไปจากข้อ ๒ (ธรรมิกรักขา) แต่ตัวอย่าง ในชั้นอรรถกถาเห็นว่า มีความสำคัญมาก และมีรายละเอียดวิธีปฏิบัติจำเพาะต่างกันไป จึงจัดเป็นวัตรแต่ละข้อเท่ากัน หมด นับได้ ๑๒ ข้อ แต่ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เอง ท่านจัดต่างออกไปดังนี้^{๔๔}

๑. อนโตชนสมิ พลกายสมิ หมายถึง สงเคราะห์ชนภายใน และพลกายกอง ทหาร

๒. ขตติเยสุ หมายถึง สงเคราะห์กษัตริย์เมืองขึ้นทั้งหลาย

๓. อนุยนต์สุ หมายถึง สงเคราะห์เหล่าเชื้อพระวงศ์ ผู้ตามเสด็จเป็นราชบริพาร

๔. พราหมณคหปติเกสุ หมายถึง คุ่มครองพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

๕. เนคมชานปเทสุ หมายถึง คุ่มครองชาวราษฎรพื้นเมืองทั้งหลาย

๖. สมณพราหมณสุ หมายถึง คุ่มครองเหล่าสมณพราหมณ์

๗. มิคปักษิสู หมายถึง คุ่มครองน่อนกที่เอาไว้สืบพันธุ์

๘. อธมการปฏิกุเขโป หมายถึง ห้ามปรามมิให้มีการประพฤติกการอันผิดธรรม

^{๔๔} ที.อ. ๓/๔๖.

๙. อธรรณานิ ธรรณานุปทานิ หมายถึง ทำนุบำรุงผู้ขัดสนไร้ทรัพย์

๑๐. สมณพราหมณเณ อุปสงกมิตวา ปญหาปุจจันนิ หมายถึง เข้าไปหาและสอบถามปัญหาแก่สมณพราหมณ์

๑๑. อธมมราคสส ปทานิ หมายถึง เว้นความกำหนัดในกามโดยอาการ ไม่เป็นธรรม

๑๒. วิสมโลกสส ปทานิ หมายถึง เว้นโลกกล้า ไม่เลือกควรไม่ควร

ที่จำกันมาส่วนมาก ก็ถือตามนัยอรรถกถา นี้ อย่างไรก็ดี ตามนัยนี้ ท่านไม่นับข้อธรรมาธิปไตย เข้าในจำนวน ๑๒ ข้อ และเพิ่มข้อ ๑๑, ๑๒ เข้ามาใหม่ ซึ่งไม่มีมาในบาลีเดิม สำหรับข้อ ๑๑, ๑๒ นี้ โดยเหตุผลน่าจะมียู่แล้วในหลักทศพิชราชธรรม

๓. ราชสังคหัตถุ ๔ เป็นการทำนุบำรุงทวยราษฎร์ของผู้ครองแผ่นดิน หรือ ราชสังคหัตถุ ๔ เป็นสังคหัตถุของพระราชา ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง ประกอบด้วย^{๙๙}

๑. สัสสมณะ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

๒. ปุริสมณะ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

๓. สัมมาปาสะ หมายถึง ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นต้น

๔. วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ หมายถึง ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

๕. สามัคคี ๓ ในการปฏิบัติหน้าที่ ความสามัคคีในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง มีหลากหลายนัย ทั้งเบื้องต้นจนถึงสูงสุด ซึ่งความสามัคคี มี ๓ อย่าง คือ^{๑๐๐}

๑. คณะสามัคคี เป็น คณะ กลุ่ม ที่สามัคคีกัน

๒. ธรรมสามัคคี เป็นสภาพธรรมที่ดีที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ที่เป็นกุศลธรรมที่เกิดพร้อมปัญญา

๓. อนภินิพัตติสามัคคี เป็นความสามัคคีของผู้ที่ดับกิเลสหมดสิ้น และถึงกาลที่ปรินิพพาน เป็นความสามัคคีที่ประเสริฐ เพราะต่างก็ดับทุกข์ ไม่เกิดอีกสิ้นเชิง พร้อมเพรียงที่จะพ้นจากทุกข์

๕. อคติ ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิด, ความไม่เที่ยงธรรม และความลำเอียง ประกอบด้วย^{๑๐๑}

^{๙๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕๑/๑๑๐.

^{๑๐๐} ชุมมหา. (ไทย) ๒๑/๒๑๑/๖๒๓.

^{๑๐๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๕/๑๙๖, ๑๑/๒๔๖/๒๔๐, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๓.

๑. ฉันทาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชอบ
๒. โทสาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะชัง
๓. โมหาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะหลง, พลาดผิดเพราะเขลา
๔. ภัยาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะกลัว

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า หลักธรรมเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง มี ๒ ระดับ คือ ระดับบุคคล ประกอบด้วย ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ในฐานะเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคม ในฐานะคนมีศีลธรรมและคนมีคุณแก่ส่วนรวมเป็นสมาชิกของสังคม และระดับสังคม ประกอบด้วย เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคม ดังปรากฏตามตารางที่ ๓.๔ แนวคิดหลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ดังนี้

ตารางที่ ๓.๔ แนวคิดหลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

หลักธรรมระดับ	แนวคิดหลัก
หลักธรรมระดับบุคคล	- คุณสมบัติ ๗ ประการ, - เป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมต้องมีสัปปุริสธรรม ๗ ประการ
หลักธรรมระดับสังคม	- คนมีศีลธรรมคือ สุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ - คนมีคุณแก่ส่วนรวมคือ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ - คนผู้มีส่วนร่วมที่ดีคือ นาถกรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ - คนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีคือ อธิปไตย ๓ อปรีธานิยธรรม ๗ - คนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีคือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ สามัคคี ๓ ออกติ ๔

จากตารางที่ ๓.๔ แนวคิดหลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง คือ หลักธรรมระดับบุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามสัปปุริสธรรม ๗ และหลักธรรมระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมตามสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามนาถกรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามอธิปไตย ๓ อปรีธานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ สามัคคี ๓ ออกติ ๔

๓.๓ แนวคิดที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เอง ทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ พระพุทธองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์ให้เป็นสังฆกรรมต่าง ๆ ที่กระทำได้รับเสียงเอกฉันท์จาก

คณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินการต่อไปได้ จึงทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย^{๑๐๒} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่าง ๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาเวภาระบรรพตเขตกรุงราชคฤห์^{๑๐๓} หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สาย และประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^{๑๐๔} ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยและอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบันนี้

๓.๓.๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การเหมือนในปัจจุบัน แต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูป ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๑๐๕} โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือกกัลณกรรณบุคลาการมาบวชในพระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับ ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเอง

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรือถดถอยจากจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

^{๑๐๒} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๑๐๓} สง่า หล่อสำราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๑๐๔} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^{๑๐๕} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาธรรมที่มีในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดณ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

ช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าสามารถใช้เป็นมาตรการเป็นมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคลให้อยู่ในกรอบเขตอาณาเขตที่ถูกต้องและดั่งตามประเพณี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข และไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่าภินทนาการในภายใน^{๑๐๖} จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณอันยาวไกลทรงทราบถึงอนาคต เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์ เหมือนคราวที่พระอานนท์ พูลถามว่า

“พระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า

“ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย”^{๑๐๗}

การบริหารปกครองพุทธบริษัทสี่ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในการรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะหรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประธานการอุปสมบทแก่พระปฎิภาณวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคฤหัสถ์สมาชิกที่มาอยู่ใหม่ด้วยวิธีตัจจุตถกรรม แต่ถึงกระนั้นก็มีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้ที่จะอุปสมบทต้องเป็นผู้ชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิการ ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นต้น^{๑๐๘} และพระพุทธองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรมแห่งการรับสมาชิกใหม่หรือพระภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือเมื่อจะบวชต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแล นั้นหมายถึงพระภิกษุผู้บวชใหม่ต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลเหมือนบิดาดูแลลูกดั่งที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระภิกษุตอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสังฆวิหาริกเหมือนบุตร สังฆวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว อุปัชฌาย์และสังฆวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเกลียวกัน จักถึงความเจริญอกงามไปพลุลยในธรรมวินัยนี้^{๑๐๙} ผู้บวชใหม่ยังไม่รู้หลักการและแนวทางในการศึกษาปฏิบัติที่ถูกต้องควรแนะนำให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้น ยิ่งเมื่อมาอยู่ร่วมกันมาก ๆ ขึ้น ก็มีปัญหว่าผู้เข้ามาใหม่นั้นบางคน

^{๑๐๖} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^{๑๐๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๐๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔.

^{๑๐๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

เข้ามาแล้วอาจจะมีความรู้สึกแคว้งคว้าง ไม่ได้รับการแนะนำให้ฝึกฝน ศึกษาเรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากคณะสงฆ์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ขึ้นมา^{๑๑๐}

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อยและทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกคิดว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ ครั้นต่อมา พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ ได้แก่^{๑๑๑}

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส
๔. ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง
๕. พระนิพพานเป็นบรมธรรม
๖. ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต
๗. ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ
๘. ความสำรวมในพระปาติโมกข์
๙. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
๑๐. การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
๑๑. การประกอบความเพียรในอธิจิต

โอวาทปาติโมกข์ จัดว่าเป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ จัดเป็นพุทธกิจ ไม่ใช่กิจของพระสาวกต่อมา เมื่อผู้ที่เข้ามาบวช มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคตรัสว่ายังไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท ถ้ายังไม่มี ความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแก่สงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงบัญญัติอาณานาปาติโมกข์ และทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สวดอาณานาปาติโมกข์ทุก ๑๕ วัน

อาณานาปาติโมกข์ หมายถึง พระพุทธบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้กำกับความประพฤติของสงฆ์ เหมือนการออกกฎหมายควบคุม อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง อาณานาปาติโมกข์ มี ๒ อย่าง ได้แก่

^{๑๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

^{๑๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙/๑๙๑.

๑. อาทิจรกรรม คือ ความประพฤติอันประเสริฐที่เป็นส่วนเบื้องต้น หมายถึง ศีล คือ ความประพฤติอย่างปกติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอาทิจรกรรม เพื่อกำกับความประพฤติของบรรพชิต เพื่อป้องกันความเสียหาย จัดเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

๒. อภิสมาจาร คือ มารยาทในสังคม ว่าด้วยระเบียบที่พึงปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต บรรพชิตกับคฤหัสถ์ เป็นมารยาทของภิกษุจัดเป็นสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์

อาณาปาติโมกข์ เป็นระเบียบความประพฤติทางกาย และทางวาจา เป็นระเบียบที่พึงปฏิบัติในสังคมของพระอริยบุคคล ดังพระพุทธดำรัสว่า เธอทั้งหลายจงเป็นอยู่อย่างผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยปาติโมกข์ จงเป็นอยู่อย่างสำรวมระวังในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษ แม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่เถิด^{๑๒}

ครั้งต่อมาเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะ เป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณี วัฒนธรรมที่สังคมนั้น ๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ เพราะต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบัญญัติกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทาง เดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้น ๆ

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุ จำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับเหล่าพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์ ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้า ทรงอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติ พระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวด ๆ หมู่ ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบท พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ขึ้นมานั้น สามารถนำไปใช้ได้ตลอดเวลา และไม่มีเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือ ตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนุญแห่งชีวิตของ พระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบท ไว้ดังนี้

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

๑. เมื่อใด ความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้นเป็นอย่าง ๆ ไป

๒. ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะกับที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา

๓. ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๑๑๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ชี้แจงว่า วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็เกื้อกูลการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๑๔} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบกฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๑๑๕}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐ ประการ^{๑๑๖} ย่อได้เป็น ๕ หมวด^{๑๑๗} คือ

๑. เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

๑.๑ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมด โดยส่วนรวมที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดี ด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

๑.๒ เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดี ต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

๒. เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

๒.๑ เพื่อการปราบคนหน้าด่าน คือผู้เก้อยาก

๒.๒ เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

^{๑๑๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๙-๑๐.

^{๑๑๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ระวี ภาวิไล, **พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๑๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, หน้า ๖๑.

^{๑๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๓๙/๒๗ - ๒๙.

^{๑๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, หน้า ๖๒.อ้างแล้ว.

๓. เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์ เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมต่อชีวิตที่ดีงาม

๓.๑ เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

๓.๒ เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต

๔. เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใส ด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

๔.๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

๔.๒ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕. เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

๕.๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

๕.๒ เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่าง ๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อประโยชน์แก่การปกครองภิกษุสงฆ์ เรียกว่า อาณาปาติโมกข์ ซึ่งก่อนพรรษา ๒๐ นั้น ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์เป็นหลักการไว้ แต่เมื่อพระสงฆ์ปฤชณมีมากขึ้น มีความประพฤติเสื่อมเสียมากขึ้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อควบคุมหมู่สงฆ์ดังกล่าวแล้ว จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนานาประการและเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีตนเป็นที่พึ่งเกิด อย่างมีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่างมีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงไว้แล้ว บัญญัติไว้แล้ว แก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเรา”^{๑๑๘}

นี่ก็แสดงให้เห็นชัดว่าพระธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญ คือวินัยเป็นตัวที่ทำให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบ เป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๑๑๙} พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตราย อสัทธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนานั้นเอง พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณภาวะ เพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้น

^{๑๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๑๙} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, หน้า ๒๒.

ล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้นไม่ว่าสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตาม โดยการยอมรับแห่งคณะสงฆ์ เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตร สิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ซีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และ อุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่ง ในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และ การศึกษาในพระพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

๓.๓.๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก พิโรธรำพันถึงพระพุทธเจ้า ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระพุทธ สรีระนั้น ได้มีภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่งชื่อสุภัททะ ได้กล่าวจาบจ้วงว่าไม่ควรเศร้าโศก แต่ควรจะได้ใจที่ พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานเสียได้ เพราะทรงพระชนม์อยู่ก็จะคอยตีตึงตีเตียนอยู่เสมอ จะทำอะไร จะคิดอะไรก็ไม่ได้เป็นอิสระ^{๑๒๐}

เมื่อพระมหากัสสปะได้ยินถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภัยพระพุทธศาสนายิ่งนัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า ควรทำสังคายนาพระธรรมวินัยภายหลัง สภาวะมิใช่ธรรมจะ รุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะ มีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินยวาทีบุคคลจะ เสื่อมกำลัง^{๑๒๑} เพราะมองนัยที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระ อานนทว่า “ดูกรอานนท ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดา ของพวกเธอทั้งหลาย เมื่อเราสิ้นไป”^{๑๒๒}

ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจาก วันหนึ่งทรงทอดพระเนตรสามเณรรูปหนึ่งนามว่า นิโครธ ซึ่งมีกิริยาเยือกเย็น เครื่องครัดน่าเลื่อมใส ทรง มีพระราชศรัทธาจึงได้อาราธนานิมนต์เข้าไปในพระราชมณเฑียร นิโครธสามเณรได้แสดงธรรมโปรด พระเจ้าอโศกมหาราชให้ตั้งอยู่ในพระพุทธศาสนา ละเลิกอุปนิสัยอันชั่วร้ายเสียสิ้น และได้โปรดให้สร้าง พระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ และสร้างพระพุทธวิหารทั่วไปในชมพูทวีป นอกจากนี้ พระเจ้าอโศกได้เป็น ประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ คือ ได้มีพวกเดียรถีย์นักบวชนอกศาสนาได้ปลอม บวชเข้ามาเป็นภิกษุ เพื่อปรารถนาลาภสักการะ เป็นเหตุให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีทั้งหลายรังเกียจ มีอาจ ทำอุโบสถสังฆกรรมกันเป็นเวลานานถึง ๗ ปี พระเจ้าอโศกมหาราชดำรัสให้อำมาตย์คนหนึ่งไประงับ อธิกรณ์เรื่องนี้ ณ อโศการาม และขอให้สงฆ์ทำสังฆกรรมกัน อำมาตย์นั้นได้เข้าไปแสดงพระราช ประสงค์ของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นแก่สงฆ์ฟัง พระภิกษุรูปใดขัดขืนก็ถูกอำมาตย์ประหารชีวิตเสีย

^{๑๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๑๒๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๑๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

๒-๓ รูป ซึ่งล้วนเป็นสงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีทั้งสิ้น เมื่อพระเจ้าอโศกทรงทราบการกระทำอันเกินคำสั่ง เช่นนั้นก็ทรงร้อนพระองค์จึงได้เสด็จมาถามภิกษุทั้งหลาย บาบที่ประหารพระจะตกแก่ผู้ใช้หรือผู้ฆ่า ปราภกว่าสงฆ์ทั้งหลายมีอาจิวิสัยนาให้เป็นที่แจ่มกระจ่างได้ และสงฆ์ทั้งหลายนั้นก็ได้ทูลแนะนำให้ไป อารานานิมนต์พระโมคคัลลิตุตรติสสเถระมาวิสันหา จึงได้รับคำตอบว่า การที่อำมาตย์ได้ตัดศีรษะ ของพระภิกษุนั้น จะเป็นบาปได้ก็ต่อเมื่อพระองค์ทรงมีเจตนาที่ฆ่าเท่านั้น ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราช พอพระทัยมาก ฝ่ายพระอลัชชีผู้ปลอมบวชในพระพุทธศาสนานั้น ก็ยังพยายามที่จะประกอบมิจฉาชีพ อยู่ต่อไป พระเหล่านั้นได้มัวเมาหลงใหลในลาภสักการะไม่พอใจในการปฏิบัติธรรมอาศัยผ้าเหลือง เลี้ยงชีวิต ประพฤติผิดพระธรรมวินัย ไม่สังวรระวังในศีลวัตร เทียววอดอ้างคุณสมบัติโดยอาการต่าง ๆ เพื่อหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อ เพื่อหาลาภสักการะเข้าตัว เพราะเหตุนี้ จึงทำให้พระสัทธรรมอัน บริสุทธิ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องพลอยต่างพร้อยไปด้วย ความอลวงได้เกิดขึ้นในวงการของ พระพุทธศาสนาทั่วไป ลาภสักการะมีอำนาจเหนืออุดมคติของผู้เห็นแก่ได้ แม้กระทั่งผู้ทรงเพศเป็น ภิกษุห่มผ้าเหลืองก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจของมัน ที่จริงผู้มีลาภคือผู้มีบุญ แต่ผู้มัวเมาในลาภคือผู้สั่งสม บาป การที่พระได้ของมาก ๆ จากประชาชนที่เขาบริจาคด้วยศรัทธานั้นนับว่าเป็นการดีไม่มีผิด แต่การ ที่พระสั่งสมของมัวเมาในลาภ หลงใหลในเกียรติ เหนอเหิมและเพเลิดเพลินในโลกียวัตถุ จนลืมหน้าที่ ของตนนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายที่สุด พระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ ได้ถวายพระเทศนาแด่พระเจ้าอโศก มหาราช จนพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีความเลื่อมใสและซาบซึ้งในหลักธรรมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ ได้ประทับอยู่ที่อุทยานนั้นเป็นเวลา ๗ วัน ในวันที่ ๗ พระองค์ได้ประกาศบอกนัดให้พระภิกษุที่อยู่ใน ชมพูทวีปโดยทั่วกันทั้งสิ้นให้มาประชุมที่โอศุการามภายใน ๗ วัน พระองค์ประทับนั่งภายในม่านกับ ท่านพระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ ได้ตรัสสั่งให้ภิกษุผู้สังกัดในนิกายนั้น ๆ นั่งรวมกันเป็นนิกาย ๆ แล้ว ตรัสถามให้พระเหล่านั้นอธิบายคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งพระเหล่านั้นได้อธิบายผิดไปตามลัทธิ ของตน ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้ตรัสสั่งให้กำจัดพระอลัชชีเหล่านั้นทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนมากถึง ห้าหมื่นรูป ครั้นกำจัดพระภิกษุพวกอลัชชีให้หมดไปจากพระพุทธศาสนาแล้ว พระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ จึงได้จัดให้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ขึ้นที่โอศุการาม เมืองปาฏลิบุตร โดยได้รับพระราชอุปถัมภ์จาก พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภ์ในการทำสังคายนา ครั้งนี้แล้ว พระองค์ก็ได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปกครอง ประเทศ และยังสนพระทัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางแพร่ไปยังนานาประเทศ โดย พระองค์ได้จัดส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาไปแคว้นและประเทศต่าง ๆ รวมทั้งหมด ๘ สาย โดยสมณทูตสายที่ ๘ ในบรรดาสมณทูตทั้งหมดนั้น ได้แก่ พระโสณะและพระอุตตรเถระ ได้นำ พระพุทธศาสนามาประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ดังปรากฏในจดหมายเหตุของจีนว่า “ทวาราวดี” ซึ่งสันนิษฐานว่า ได้แก่ จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น “พระปฐม เจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นต้น” เป็นประจักษ์พยานอยู่จากการปกครองคณะสงฆ์ในสมัย พุทธกาลและหลังพุทธกาลและผลการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและ หลังพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระ โอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์ แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่

ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา มอบอำนาจแห่งการปกครองให้กับธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย เมื่อเราสิ้นไป”

ผู้วิจัยประมวลได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลมีความหมายที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๓.๕ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ดังนี้

ตารางที่ ๓.๕ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.	การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย
วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙/๑๙๑.	พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์ แนวพุทธ	พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา
วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.	พระมหากัสสปะปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ทำสังคายนาพระธรรมวินัย
ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.	มอบอำนาจแห่งการปกครองให้กับธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป

๓.๔ สรุปวิเคราะห์

สิทธิเป็นการกระทำสำเร็จเป็นอำนาจอันชอบธรรมและอำนาจที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้กระทำการใด ๆ โดยสุจริตได้อย่างอิสระ แต่ต้องไม่กระทบสิทธิของคนอื่น เสรีภาพเป็นภาวะแห่งผู้มีอิสระ เป็นความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง และการเมืองประกอบด้วย นาคริก คือกิจการหรือการปฏิบัติทั้งปวงอันเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง ขนิตการี คือกิจที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเท่านั้น ไม่ใช่ผลประโยชน์เพื่อส่วนตัว และพวกพ้อง และอุปายทุกข คือฉลาดในวิธีการอันแยบคายที่จะกระทำผลประโยชน์ของประชาชนประกอบด้วย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า คือ ศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จาริตประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม คือ (๑) สันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เสรีภาพ คือ “วิมุติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส (๓) สมภาพ คือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ (๔) ภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ คือ คนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่า ความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ จะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีหลักพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีสมาธิปฏิบัติทาสานุสานุ และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่ คือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ

หลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยมีหลักธรรมในระดับบุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามหลักสัพปริสธรรม ๗ และมีหลักธรรมในระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมในฐานะสมาชิกของสังคมตามหลักสุจริต ๓ (ความประพฤติดี) กุศลกรรมบถ ๑๐ (ทางทำความดี) ศีล ๕ (ความประพฤติชอบทางกายและวาจา) เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมในฐานะสมาชิกของสังคมตามหลักพรหมวิหาร ๔ (ธรรมประจำใจ) สังคหวัตถุ ๔ (การบำเพ็ญการสงเคราะห์) เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคมตามหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ (การพึ่งตนเอง) สาราณียธรรม ๗ (การอยู่ร่วมกันในหมู่สังคม) เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคมตามหลักอธิปไตย ๓ (หลักความเป็นใหญ่) อปริหานียธรรม ๗ (หลักการร่วมรับผิดชอบ) และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีในฐานะสมาชิกของสังคมตามหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ (คุณธรรมของผู้ปกครองการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง) จักรวรรดิวัตร ๑๒ (การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง) ราชสังคหวัตถุ ๔ (การทํานุบำรุงทวยราษฎร์ของผู้ปกครอง) สามัคคี ๓ (การปฏิบัติหน้าที่) และ อคติ ๔ (ความไม่ลำเอียง ความชอบธรรม)

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคัมใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา มอบอำนาจแห่งการปกครองให้กับธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย เมื่อเราสิ้นไป” ซึ่งสรุปได้ว่า แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ จะต้องเป็นไปและสอดคล้องกับพระธรรมวินัย ซึ่งพระธรรมเป็นกฎเกณฑ์ในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามกฎของธรรมชาติ ส่วนพระวินัยเป็นกฎเกณฑ์ในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพในสังคัม พระสงฆ์หรือสังคัมมนุษย์ โดยมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินตามพระธรรมวินัย ๘ ประการ คือ ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ (๑) ความคลายกำหนด, ความไม่ติดพันเป็นอิสระ มิใช่เพื่อความกำหนดย่อมใจ, การเสริมความดีเรียกว่าวิราคะ (๒) ความหมดเครื่องผูกมัด, ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์เรียกว่าวิสังโยค (๓) ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลสเรียกว่าอปยยะ (๔) ความอยากอันน้อย, ความมักน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่, ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่ เรียกว่าอัปปิจฉตา (๕) ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษเรียกว่าสันตุฎฐี (๖) ความสงบ มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่เรียกว่าปวิเวก (๗) การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้านเรียกว่า วิริยารัมภะ และ (๘) ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยากเรียกว่าสุภรตา หรือตามหลักมหาปเทศ ๔ ในทางพระวินัย คือ (๑) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) สิ่งนั้นไม่ควร (๒) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) สิ่งนั้นควร (๓) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) สิ่งนั้นไม่ควร และ (๔) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งที่ควร (กัปปิยะ) ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร (อกัปปิยะ) สิ่งนั้นควร เป็นต้น

บทที่ ๔

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

การศึกษาคณะนิพนธ์เรื่อง “สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์” ผู้วิจัยได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ และ ๓) เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การตีความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) ตามวัตถุประสงค์ คือ

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๔.๓ สรุปสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๔.๔ การตรวจสอบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๔.๕ ปรับรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔.๖ องค์กรความรู้

๔.๖.๑ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๖.๒ องค์กรความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การตีความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจนสามารถอธิบายสนับสนุนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ คือ

๔.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป สามารถสรุปได้ ๒ ประเด็น คือ ตามแนวความคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจอธิปไตย กฎหมาย รูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร รวมไปถึงจริยธรรมกับการเมือง มีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย

และตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์และหลักคุณธรรมคือความเป็นผู้มีคุณน่าน่าเชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองโดยไม่ปกครอง โดยมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติและศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา โดยมีบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองคือระดับบุคคลตามสิทธิมนุษยชน และสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาโลกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้มีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมของประเทศไทย เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศ เป็นที่มาของสิทธิและเสรีภาพ สิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชนอันเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญ บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้ บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในการกำหนดตนเองโดยอิสระที่จะกระทำการอย่างใด โดยไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพประกอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยมีเหตุผลเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และมีพัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ ๒๐ ฉบับของประเทศไทยไม่ได้กล่าวสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ จำนวน ๕ ฉบับ และสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยได้ถูกตราไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่ออ้างคงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยและอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย และนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์พิพัฒน์ชัยมงคล อเนกคุณผลสกลเกียรติยศสถาพรแก่อาณาประชาราษฎร์ทั่วสยามรัฐสีมา ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

๔.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า คือ ศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม คือ (๑) สันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เสรีภาพ คือ “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส (๓) สมภาพ คือ ธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ (๔) ภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ คือ เป็นคนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่า ความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ จะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีหลักพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีชฌิมปฏิบัติทาสนับสนุน และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่ คือ กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในหลักธรรมระดับบุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ และหลักธรรมระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมตามหลักสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักนาถกรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักอธิปไตย ๓ อปรีหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ สามัคคี ๓ อคติ ๔

และการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา มอบอำนาจแห่งการปกครองให้กับธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย เมื่อเราสิ้นไป”

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การตีความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยกำหนดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุน ข้อโต้แย้งต่าง ๆ

และเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้ง หรือเห็นควรเพิ่มเติมให้ชุดความรู้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตัวแปรศึกษา คือ เรื่องสิทธิและเสรีภาพในระดับบุคคลและระดับสังคม กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน จำแนกเป็น ๒ กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๙ รูปหรือคน

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ รูปหรือคน

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ครั้งนี้ ประกอบด้วยประเด็นเพื่อศึกษาข้อมูลสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

๔.๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป ประกอบด้วยตามแนวคิดตะวันตก และตามแนวคิดตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกเป็นความยุติธรรมทางสังคม เพื่อให้เกิดความความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย ความเจริญทางจิตใจ และร่างกาย จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สิทธิเสรีภาพเป็นธรรมกติกาของสังคม^๑ เป็นองค์ประกอบให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมของประชาชน^๒ สิทธิของบุคคล (สิทธิพลเมือง) ในฐานะที่เป็นพลเมืองหรือในฐานะที่เป็นมนุษย์ (สิทธิมนุษยชน) ของประเทศตามการรับรองโดยกฎหมาย^๓ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำกรนั้นได้ และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ^๔ ความยุติธรรมเป็นการทำกรรมดี (Doing well in justice) เป็นความเสมอภาคเพื่อให้เกิดความเท่าเทียม^๕ ความยุติธรรมทางสังคมที่เกิดจากผลของการมีสิทธิเสรีภาพในทางการเมือง^๖ ทำให้เกิดความยุติธรรมมีการนำไป

^๑ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๒ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๔ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๗ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๖ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

ปฏิบัติ^๗ ความยุติธรรมมีการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเสมอภาค ไม่มีเลือกปฏิบัติ^๘ ความยุติธรรมถือเป็นพื้นฐานและหลักการสำคัญของการบริหารจัดการทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะนำพาองค์กรไปสู่การพัฒนา เป้าหมายและความสำเร็จ เพราะความยุติธรรมเป็นบ่อเกิดของความสามัคคี^๙ ความยุติธรรมจะสามารถคุ้มครองคนในสังคม^{๑๐} ความยุติธรรมในสังคมเป็นผลสะท้อนสังคมแบบปัจเจกนิยม เป็นความยุติธรรมแบบอัตโนมัติ^{๑๑}

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจองค์อธิปัตย์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกันโดยธรรมชาติจึงยอมสละสิทธิและเสรีภาพบางส่วนจึงทำให้เกิดกฎหมาย โดยมีองค์อธิปัตย์คือผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐ^{๑๒} ทำหน้าที่ควบคุมกติกา กฎหมายนั้นไม่ให้ละเมิดซึ่งกันและกัน^{๑๓} การผลักดันให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ออกกฎหมายที่เป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญ^{๑๔} เป็นบ่อเกิดของกฎหมายในสังคมที่ปกครองแบบประชาธิปไตย หรือประชาธิปไตย^{๑๕} สิทธิและเสรีภาพ เป็นอำนาจที่กฎหมายให้การรับรองคุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดเป็นอำนาจอันชอบธรรมที่กฎหมายรับรอง และก่อให้เกิดหน้าที่^{๑๖} กฎหมายนี้เป็นไปตามความเจตจำนงร่วมของประชาชน^{๑๗} การบังคับใช้กฎหมายไม่ก่อให้เกิดความยุติธรรมเสมอไปไม่เหมือนกฎธรรมชาติ (ไตรลักษณ์) บางกรณีก็ยุติธรรม ผู้มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายมีอำนาจองค์อธิปัตย์คืออำนาจสูงสุดที่ผู้นำองค์กรนั้น ๆ เป็นผู้ออกและใช้ตามวัตถุประสงค์ โอกาส วัน เวลา สถานที่ สามารถทำได้ กฎหมายคือกฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้นบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ควบคุมพฤติกรรมของพลเมือง^{๑๘}

สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกเป็นความยุติธรรมเพื่อให้เกิดความความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย ความเจริญทางจิตใจและร่างกาย โดยผ่านข้อกฎหมาย

^๗ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๘ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^๙ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓..

^{๑๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์ คือ หลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และหลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จริยศาสตร์ ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ พุทธจริยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของจริยศาสตร์ที่เน้นให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพสูงสุด^{๑๙} หลักจริยศาสตร์ได้รับอิทธิพลจากคำสอน หรือจากคัมภีร์ของศาสนา^{๒๐} เรียกอีกอย่างว่าจริยธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติทุกรื่องราวของมนุษย์ ทั้งถูกและผิด^{๒๑} จริยธรรมควบคู่ไปกับหลักศาสนาหรือลัทธิความเชื่อแห่งศาสนานั้น จึงก่อให้เกิดหลักจริยศาสตร์^{๒๒} การปฏิบัติที่คำนึงถึงความเป็นธรรม^{๒๓} เรียกว่า อหิงสา ก็เป็นแนวปฏิบัติหรือจริยศาสตร์^{๒๔} ในทางปฏิบัติคือหลักความเมตตาและหลักประนีประนอม^{๒๕} เป็นสิทธิและเสรีภาพ แต่จะปรากฏและแสดงออกในผู้อื่น เช่น มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม มีความรอบรู้ และความเป็นผู้นำเชื่อถือ^{๒๖} ความชอบธรรมของการปฏิบัติเป็นรูปแบบการปกครองที่มีพัฒนาการสอดคล้องกับหลักอหิงสา ๓ ในพระไตรปิฎก^{๒๗} เข้าใจตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริงเพื่อจะได้เข้ากับคนอื่นได้และมีความสุข นี่คือประโยชน์ของหลักจริยศาสตร์^{๒๘}

สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์ คือ หลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และความเป็นผู้นำเชื่อถือ เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกเป็นความยุติธรรมเพื่อให้เกิดความความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย ความเจริญทางจิตใจและร่างกาย โดยผ่านข้อกฎหมาย และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกเป็น

^{๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๓ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๙ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๗ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

หลักจริยศาสตร์ คือ หลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และความเป็นผู้นำเชื่อถือ เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา

๓. ข้อมูลบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๓.๑ ระดับบุคคล

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลตามสิทธิมนุษยชนตั้งแต่มาตรา ๓๕ ถึงมาตรา ๔๕ รวม ๑๑ มาตรา และสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตั้งแต่มาตรา ๔๖ ถึงมาตรา ๖๔ รวม ๑๙ มาตรา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

สิทธิเสรีภาพ เป็นจิตสำนึกในความมีมนุษยธรรมเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ย่อมมีเสรีภาพในการเลือก^{๒๙} บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน^{๓๐} บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในทรัพย์สินและการสืบทอด สิทธิของผู้บริโภคในการรวมกันจัดตั้งองค์กร เป็นต้น^{๓๑} สิทธิในการเลือกตั้งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในทางการเมือง^{๓๒} สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยยังมีมติแห่งความเหลื่อมล้ำ^{๓๓} บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุม^{๓๔}

สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

๓.๒ ระดับสังคม

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคมตั้งแต่มาตรา ๖๓ ถึงมาตรา ๖๔ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ นับเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาโลกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้มีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมของประเทศไทย จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

หน้าที่ของรัฐในการให้สิทธิพลเมือง คุ้มครองและปกป้องประโยชน์ของประชาชนหรือชุมชน^{๓๕} รัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการดูแลและจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ให้กับประชาชน^{๓๖}

^{๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

เสมอภาคกันในทางกฎหมาย และเสมอภาคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านเมือง^{๓๗} สิทธิของประชาชนและชุมชนที่จะติดตาม และเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดให้ประชาชน หรือชุมชนได้รับประโยชน์^{๓๘} สิทธิของชุมชนในการปกป้อง ฟื้นฟู ฯลฯ วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ^{๓๙} สิทธิในการปกป้อง คุ้มครอง รักษา และบริหารจัดการทุกสิ่งอย่างภายในชุมชนของตนเองได้^{๔๐}

สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม หน้าที่ของรัฐในการให้สิทธิพลเมือง คุ้มครองและปกป้องประโยชน์ของประชาชนหรือชุมชน เสมอภาคกันในทางกฎหมาย และเสมอภาคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านเมือง

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลย่อมเสมอภาคกันในทางกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม หน้าที่ของรัฐในการให้สิทธิพลเมืองคุ้มครองและปกป้องประโยชน์ของประชาชนหรือชุมชน เสมอภาคกันในทางกฎหมาย และเสมอภาคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านเมือง

๔.๒.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระพุทธเจ้า

๑. เป็นหลักศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบจารีตประเพณี คือ ศีล สมာธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ศีลเป็นตัวกำหนดหลักแห่งสิทธิและเสรีภาพของคน^{๔๑} สิทธิขั้นพื้นฐานของเพื่อนมนุษย์ตามหลักศีล ๕^{๔๒} ศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือศีล ๕^{๔๓} แนวปฏิบัติความสงบเรียบร้อยของสังคมตามกฎหมายทันตสูตร^{๔๔} เน้นการแก้ปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ผู้ปฏิบัติโดยมีธรรมเป็นรากฐาน ศีลเป็นระบบกฎหมาย สมာธิเป็นการปฏิบัติที่มีศีล (กฎหมาย) รองรับ ปัญญาเป็นการตื่นรู้หน้าที่ของตนโดยเข้าใจศีล (กฎหมาย) และสมาธิ (การปฏิบัติ)

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๓๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

วิมุตติเป็นความสงบสุขของสังคัม วิมุตติญาณทัสสนะเป็นความเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความสงบสุขของสังคัม^{๔๕}

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระพุทธเจ้าเป็นหลักศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบจารีตประเพณี ศิลปะเป็นตัวกำหนดหลักแห่งสิทธิและเสรีภาพของคน สมมติเป็นการปฏิบัติที่มีศีล(กฎหมาย) รองรับ วิมุตติเป็นความสงบสุขของสังคัม และมุตติญาณทัสสนะเป็นความเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความสงบสุขของสังคัม

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระธรรม

๑. เป็นหลักสันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

หลักธรรมเป็นการจัดระเบียบสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข ศีลธรรมเป็นรากฐานก่อให้เกิดสันติภาพ^{๔๖} การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ^{๔๗} ปฏิบัติให้ถึงแก่นธรรมก็จะส่งผลให้สังคมสงบสุขเกิดสันติภาพ^{๔๘} การสร้างสันติภาพในสังคมจะต้องมีความสงบตามหลักพระพุทธศาสนา^{๔๙} สันติภาพเกิดขึ้นภายในจิตใจเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์สันติภาพภายนอก^{๕๐} สันติภาพคือการเข้าใจถึงหลักสัจธรรม เพราะหลักสัจธรรมเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ทุกคนมีสิทธิในการปฏิบัติและเข้าถึงธรรมได้^{๕๑} นิพพานเป็นความสงบสันติทางจิตใจ มิติทางสังคมเป็นความสงบสุข ไร้การเบียดเบียนกันและกัน^{๕๒} วิถีอริยะตามหลักพระพุทธศาสนา ๔ ขั้น คือ ขั้นโสดาบันใช้เหตุผลต่อกัน เคารพสิทธิของตนไม่ล้ำสิทธิคนอื่น ขั้นสกิทาคามี ใช้ความตระหนักถึงสิทธิของตน และเข้าใจและรับฟังสิทธิของคนอื่น ขั้นอนาคามี อุทิศกายเพื่อคนอื่นคือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และขั้นอรหัตต์ เป็นผู้นำของประชาชน มีจิตอาสารับผิดชอบต่อสังคม^{๕๓} สิทธิเป็นอำนาจทางกฎหมายรองรับ ป้องกันบุคคลโดยชอบธรรมทางกฎหมาย เสรีภาพเป็นความเสรีในการกระทำที่ไม่มีอุปสรรค^{๕๔}

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๙ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๔๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๓ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

สรุปได้ว่า เป็นสันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบเป็นการจัดระเบียบสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข สันติภาพคือการเข้าใจถึงหลักสัจธรรม เพราะหลักสัจธรรมเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ทุกคนมีสิทธิในการปฏิบัติและเข้าถึงธรรมได้ นิพพานเป็นความสงบสันติทางจิตใจ มิติทางสังคมเป็นความสงบสุข ไร้การเบียดเบียนกันและกัน

๒. เป็นเสรีภาพ คือ วิมุติ หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

เสรีภาพในการยึดถือและการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของแต่ละคนคือเป้าหมายพ้นทุกข์คือ วิมุติ^{๕๕} การให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนาเป็นเสรีภาพของคนที่พัฒนาจนถึงความพ้นทุกข์คือ วิมุติ^{๕๖} ความสิ้นไปจากกิเลสตัณหาคือวิมุติ เป็นสภาวะที่นำไปสู่ความดับทุกข์เรียกว่านิพพาน^{๕๗} การปล่อยวางและมีสติพิจารณาเหตุผลทำให้เกิดปัญญาคือเสรีภาพที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนและคนอื่น^{๕๘} จิตที่บริสุทธิ์ไม่เห็นแก่ตัวและไม่ละเมิดสิทธิคนอื่นคือเสรีภาพในทางพระพุทธศาสนา^{๕๙} เสรีภาพในโลกิยะเป็นเสรีภาพความรู้สึกรู้สึกที่ยังมีกิเลส เสรีภาพในโลกุตระเป็นเสรีภาพที่บริสุทธิ์^{๖๐} เสรีภาพคือความหลุดพ้น ไม่ควรยึดผลประโยชน์ตนเอง แต่ก้าวข้ามไปสู่ผลประโยชน์เพื่อคนอื่นเป็นหลัก เสรีภาพคือความหลุดพ้นเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล เสรีภาพที่สมบูรณ์เป็นการสำรวมอินทรีย์^{๖๑} เสรีภาพที่ยั่งยืนเป็นความอิสระที่ไม่ถูกรอบงำจากบุคคลภายนอก^{๖๒}

สรุปได้ว่า เป็นเสรีภาพ คือ วิมุติ หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส การให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนาเป็นเสรีภาพของคนที่พัฒนาจิตจนถึงความพ้นทุกข์คือวิมุติ เป็นสภาวะที่นำไปสู่ความดับทุกข์เรียกว่านิพพาน

๓. เป็นสมภาพ หรือความเสมอภาค คือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ทุกคนเกิดมาด้วยความเสมอภาค เท่าเทียมกัน พัฒนาตนไปสู่ความพ้นทุกข์^{๖๓} มนุษย์ทุกคนมีอิสระเสรีภาพมีความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิและเสรีภาพ กฎแห่งกรรม

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๕๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๙ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

เป็นความเสมอภาคในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์^{๖๔} ความเสมอภาคเป็นวิถีแห่งความพอดีในทางสายกลาง^{๖๕} กฎไตรลักษณ์เป็นความเสมอภาคในความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์^{๖๖} ศิล ๕ เป็นความเสมอภาคในพฤติกรรมของมนุษย์ พรหมวิหารธรรมคือความเสมอภาคของคนในสังคม อรรถประโยชน์เป็นความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ อปรีหานิยธรรมเป็นความเสมอภาคในทางสังคม สัมมาทิฐิเป็นความเสมอทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคที่แท้จริงคือการไม่ยึดมั่นถือมั่น^{๖๗} สมจรรย์คือ ศรัทธา สีล จาคะ และปัญญา คือความเสมอภาคของคน^{๖๘}

สรุปได้ว่า เป็นสมภาพ คือทุกคนเกิดมาด้วยความเสมอภาค เท่าเทียมกัน พัฒนาตนไปสู่ความพ้นทุกข์ สมจรรย์คือ ศรัทธา สีล จาคะ และปัญญา คือความเสมอภาคของคน

๔. เป็นภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภราดรภาพเป็นหลักปฏิบัติตามทศ ๖ ของคนในสังคม เป็นการช่วยเหลือ เกื้อกูล รักใคร่ห่วงใยกันของคนในสังคม เป็นความสามัคคีของคนในสังคม เป็นพรหมวิหารธรรมของคน^{๖๙} เป็นความเท่าเทียมกันดุจพี่น้อง^{๗๐} โดยกำเนิดคือญาติพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน^{๗๑} ภราดรภาพโดยธรรมชาติคือความสัมพันธ์ของคนในสังคม^{๗๒}

สรุปได้ว่า เป็นภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรมเป็นหลักปฏิบัติตามทศ ๖ ของคนในสังคม ภราดรภาพโดยธรรมชาติคือความสัมพันธ์ของคนในสังคม

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้นสรุปได้ว่า แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระธรรมเป็นสันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบเป็นการจัดระเบียบสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข สันติภาพคือการเข้าใจถึงหลักสัจธรรม เพราะหลักสัจธรรมเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ทุกคนมีสิทธิในการปฏิบัติและเข้าถึงธรรมได้ นิพพานเป็นความสงบสันติทางจิตใจ มิติทางสังคมเป็นความสงบสุข ไร้การเบียดเบียนกันและกัน เป็นเสรีภาพ คือวิมุตติ หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส การให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนาเป็นเสรีภาพของคนพัฒนาจนถึงความพ้นทุกข์คือวิมุตติ เป็นสถานะที่นำไปสู่ความดับทุกข์เรียกว่านิพพาน เป็นสมภาพ คือทุกคนเกิดมาด้วยความเสมอภาค เท่าเทียมกันพัฒนาตนไปสู่ความพ้นทุกข์ สมจรรย์คือ ศรัทธา สีล จาคะ และปัญญา คือความเสมอภาคของคน

^{๖๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๖๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

และเป็นภราดรภาพคือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม เป็นหลักปฏิบัติตามทศ ๖ ของคนในสังคม ภราดรภาพโดยธรรมชาติคือความสัมพันธ์ของคนในสังคม

๓. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระสงฆ์

๑. คนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การปฏิบัติด้วยความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น^{๗๓} การไม่เบียดเบียนเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ตามธรรมชาติ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีคือไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น^{๗๔} คือ การมีศีล สมาธิ ปัญญาเสมอกัน^{๗๕} รู้จักสิทธิและขอบเขตของเสรีภาพเป็นหลักปกครองที่ประชาชนต้องการ^{๗๖}

สรุปได้ว่า คนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนด้วยการปฏิบัติความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น รู้จักสิทธิและขอบเขตของเสรีภาพเป็นหลักปกครองที่ประชาชนต้องการ

๒. โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ จะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สาราณียธรรมเป็นหลักภราดรภาพให้แกกัน ข้อ ๑-๓ เป็นการให้ที่เป็นที่รัก ข้อ ๔ เป็นการแสวงหาผลประโยชน์ที่ชอบธรรม ข้อ ๕ เป็นการคบคน และข้อ ๖ เป็นเรื่องความคิดทางการปกครอง^{๗๗} สาราณียธรรมเป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นการมีส่วนร่วมของคนในสังคม^{๗๘} เป็นหลักให้เกิดเสรีภาพ และความเสมอภาค^{๗๙} เป็นหลักการของความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นในสังคม เป็นหลักให้เกิดสันติภาพของมนุษย์^{๘๐} การปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมเป็นหลักการปกครองตามแบบประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม^{๘๑}

สรุปได้ว่า สาราณียธรรมเป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นหลักการของความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นในสังคมก่อให้เกิดหลักเสรีภาพ และความเสมอภาค เป็น

^{๗๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๗๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๔ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

หลักการปกครองตามแบบประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม

๓. คนมีพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา สนับสนุน และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่คือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พรหมวิหารธรรม เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุ เป็นหลักส่งเสริมในปกครองแบบธรรมาธิปไตย^{๘๒} การยึดถือหลักธรรมดังกล่าวทำให้เกิดความสงบสุขของตนเองและสังคม^{๘๓} หลักธรรมที่กล่าวมานำไปสู่ธรรมาธิปไตยเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤตินในสังคม^{๘๔} หลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใช้ในการบริหารจัดการของคนในสังคม^{๘๕}

สรุปได้ว่า ผู้ใช้ในการบริหารจัดการของคนในสังคมโดยพรหมวิหารธรรม เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุนำไปสู่ธรรมาธิปไตยเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤตินในสังคมเป็นหลักส่งเสริมในการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤตินในสังคม

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระสงฆ์เป็นเรื่องคนที่มีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนด้วยการปฏิบัติความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น รู้จักสิทธิและขอบเขตของเสรีภาพเป็นหลักปกครองที่ประชาชนต้องการ สาราณียธรรมเป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นหลักการของความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นในสังคมก่อให้เกิดหลักเสรีภาพและความเสมอภาค เป็นหลักการปกครองตามแบบประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม และผู้ในการบริหารจัดการของคนในสังคมโดยหลักพรหมวิหารธรรม เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุ นำไปสู่ธรรมาธิปไตยเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤตินในสังคม เป็นหลักส่งเสริมในปกครองแบบธรรมาธิปไตย เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤตินในสังคม

๔. หลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๔.๑ หลักธรรมระดับบุคคล

๑. มีคุณสมบัติ ๗ ประการ คือ การแสวงหาแหล่งปัญญาแบบอย่างที่ดีจากมิตรแท้ (กัลยาณมิตรดา) การมีวินัยเป็นฐานในการพัฒนาชีวิต (สีละสัมปทา) การมีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์

^{๘๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

(ฉันทะสัมปทา) การฝึกตนจนเต็มสุขภาวะที่ความเป็นคนจะไปถึงได้ (อัตตสัมปทา) การยึดถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรรู้ตามเหตุและผล (ทัญญูสัมปทา) การตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท (อัปปะมาทสัมปทา) และการฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์แต่ความจริง (โยนิโสมนสิการ) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

หลักธรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเชิงพุทธ^{๘๖} เป็นหลักการเคารพกฎหมายภายใต้ความเท่าเทียมกัน สังคมก็จะเกิดสันติสุข^{๘๗} เป็นแนวทางในการทำงานแบบปัจเจกบุคคล^{๘๘}

สรุปได้ว่า หลักธรรมระดับบุคคลดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเชิงพุทธ เป็นหลักการเคารพกฎหมายภายใต้ความเท่าเทียมกัน สังคมก็จะเกิดสันติสุขเป็นแนวทางในการทำงานแบบปัจเจกบุคคล

๒. เป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามคุณสมบัติของคนดี (สัปปุริสธรรม ๗) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำ ผู้แทนของคนในสังคมเข้าไปดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม^{๘๙} เป็นหลักธรรมให้เป็นมนุษยสมบูรณ์แบบซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ^{๙๐} เป็นคุณสมบัติของคนดีในสังคมในฐานะพลเมืองที่ดี เป็นหลักธรรมสำหรับคนเก่งและคนดีที่สังคมต้องการ^{๙๑} เป็นหลักธรรมเพื่อผลประโยชน์ตนเองทางการเมือง^{๙๒} ผู้ประพฤติตามหลักสัปปุริสธรรมเป็นแบบอย่างและก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักประชาธิปไตย^{๙๓}

สรุปได้ว่า สัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำ ผู้แทนของคนในสังคมเข้าไปดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมทำให้เป็นมนุษยสมบูรณ์แบบซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติผู้ประพฤติตามหลักสัปปุริสธรรมเป็นแบบอย่างและก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักประชาธิปไตย

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า หลักธรรมระดับบุคคลดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเชิงพุทธ เป็นหลักการเคารพกฎหมายภายใต้ความเท่าเทียมกัน สังคมก็จะเกิดสันติสุขเป็นแนวทางในการทำงานแบบปัจเจกบุคคล และมีสัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรม

^{๘๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๘๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

สำหรับผู้นำ ผู้แทนของคนในสังคมเข้าไปดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมทำให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติผู้ประพฤติตามหลักสัปปุริสธรรม เป็นแบบอย่างและก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักประชาธิปไตย

๔.๒ หลักธรรมระดับสังคม

๑. เป็นคนมีศีลธรรมคือความประพฤติดี ประพฤติชอบ (สุจริต ๓) ประพฤติถูกต้องคือทางทำความดี (กุศลกรรมบถ ๑๐) และความประพฤติชอบทางกายและวาจา (ศีล ๕) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คนในสังคมประพฤตินิยมตามศีลธรรมก็จะมี ความสงบสุขเกิดสติและเสรีภาพ^{๙๔} การประพฤติตามหลักศีลธรรมเป็นกรอบสติและเสรีภาพของตนเองและของบุคคลอื่นในสังคมด้วย^{๙๕} คนในสังคมประพฤติตามหลักศีล ๕ ก็จะมีสุจริตและกุศลกรรมบถอันเป็นหลักกรรมอันเป็นพื้นฐานของสังคม^{๙๖} สุจริตเป็นรากฐานของความดี โดยมีศีลเป็นมนุษยธรรม โดยมีเกณฑ์ในการตัดสินคือกุศลกรรมบถ ๑๐^{๙๗} สุจริตเป็นนโยบายเพื่อสร้างกาย วาจา และใจให้สะอาด ศีล ๕ เป็นกรอบนโยบายให้ปฏิบัติ และกุศลกรรมบถเป็นวิธีปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบศีล ๕^{๙๘}

สรุปได้ว่า เป็นคนมีศีลธรรมเพราะคนในสังคมประพฤติตามหลักศีล ๕ ก็จะมีสุจริตและกุศลกรรมบถอันเป็นหลักกรรมอันเป็นพื้นฐานของสังคม สุจริตเป็นนโยบายเพื่อสร้างกาย วาจา และใจให้สะอาด ศีล ๕ เป็นกรอบนโยบายให้ปฏิบัติ และกุศลกรรมบถเป็นวิธีปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบศีล ๕ ก็จะมี ความสงบสุขเกิดสติและเสรีภาพ

๒. เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ (พรหมวิหาร ๔) และการบำเพ็ญการสงเคราะห์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคน (สังคหวัตถุ ๔) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สังคมส่วนรวมจะสงบร่มเย็น บังคับบุคคลจะต้องปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุธรรม ๔^{๙๙} พรหมวิหารและสังคหวัตถุเป็นหลักความประพฤติที่ส่งเสริมให้คนมีความเสียสละ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม^{๑๐๐} การประพฤติชอบ การประกอบกุศลกรรม และการสงเคราะห์ผู้อื่น ถือเป็นพื้นฐานแห่งการเคารพในเรื่องสติและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น^{๑๐๑} การใช้สัจธรรมตั้งอยู่บนหลักธรรมคือพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่มี

^{๙๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๒ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๙๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๙ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

วัตถุประสงค์ที่จะก่อประโยชน์ต่อผู้อื่น^{๑๐๒} ระลึกถึงความทุกข์ของผู้อื่น โดยให้ความช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ผู้อื่นตามกำลังทรัพย์ของตน แสดงความยินดีต่อผู้อื่นด้วยจิตอันบริสุทธิ์ มีความเป็นธรรม และความเสมอภาคต่อผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ การใช้คำพูดหรือวาจาที่ไพเราะ การทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น และการเอาตัวเข้าไปสมาน การวางตัวเสมอต้นเสมอปลายหนักแน่น ให้ความเสมอภาคกับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน^{๑๐๓} เป็นหลักธรรมเพื่อเอื้ออาทรช่วยเหลือสังคม พรหมวิหารเป็นกรอบนโยบายให้ไว้เป็นกำลังหลักให้เกิดปฏิบัติการสังคหวัตถุ^{๑๐๔} สร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน เป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นเหตุนำมาซึ่งความสงบสุขแบบยั่งยืน^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวม สังคมส่วนรวมจะสงบร่มเย็น ปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน เป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นเหตุนำมาซึ่งความสงบสุขแบบยั่งยืน

๓. เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามธรรมสร้างที่พึ่ง คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ (นาถกรณธรรม ๑๐) และหลักการอยู่ร่วมกัน (สาราณียธรรม ๖) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

หลักธรรมนาถกรณธรรมทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ และหลักธรรมสาราณียธรรม ทำให้ตนเป็นที่พึ่งในการอยู่ร่วมกัน^{๑๐๖} เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้คนทำประโยชน์และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข^{๑๐๗} นาถกรณธรรมเป็นธรรมอันกระทำที่พึ่งเพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จ และสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๐๘} หลักนาถกรณธรรมทำตนเองให้เป็นที่พึ่งของตนได้ รับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นภาระ ถ่วงความเจริญและปัญหาของสังคม องค์กร และสาราณียธรรมส่งเสริมการอยู่ร่วมกันให้เกียรติก้นและกันด้วยความเสมอภาค ปฏิบัติตามวัฒนธรรมขององค์กรนั้น ๆ ควรอย่างยิ่งที่บุคคลและสังคมต้องนำไปปฏิบัติและเป็นแนวทางในการทำงาน^{๑๐๙} หลักสาราณียธรรมเป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพในสิทธิและ

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๘ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๓ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๗ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓..

เสรีภาพทั้งของตนเองและของผู้อื่น^{๑๑๐} หลักสาราณียธรรมเป็นแนวนโยบาย นาถกรรมธรรมเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดสาราณียธรรม^{๑๑๑}

สรุปได้ว่า เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักกรรมนาถกรรมธรรมทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนเองได้ และหลักกรรมสาราณียธรรม ทำให้ตนเป็นที่พึ่งในการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรมเป็นแนวนโยบาย นาถกรรมธรรมเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดสาราณียธรรม

๔. เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักความเป็นใหญ่และการมีส่วนร่วมในการปกครอง (อธิปไตย ๓) และหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญ (อภิธานียธรรม ๗) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในฐานะเป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี^{๑๑๒} เป็นหลักกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคม^{๑๑๓} ใช้หลักกรรมอภิธานียธรรม ๗ ในการมีส่วนร่วมจากการปรึกษาหารือกัน เคารพความคิดเห็นกันที่ได้จากประชุม^{๑๑๔} ผู้เป็นใหญ่ อิศระ พึ่งพาตนเองได้ ก็คือต้องมีธรรมะ การมีส่วนร่วมจึงจะเรียกว่าการมีส่วนร่วมที่ดีได้ ถ้าองค์กร สังคม จนถึงประเทศชาติทุกคนต้องนำอภิธานียธรรมไปปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียงเหมือนชาววัชชี^{๑๑๕} อธิปไตย ๓ เป็นหลักในการปกครองที่มีความเป็นใหญ่ต่างกัน อัตตาธิปไตยคือมีคณะบุคคลหรือคนคนเดียวเป็นใหญ่ โลกธาธิปไตยคือการปกครองที่เอาคนหมู่มากเป็นใหญ่ ธัมมาธิปไตยคือเอาธรรมะเป็นใหญ่ ว่าตามเหตุผล ทำอะไรก็ได้ตามความต้องการของตนเอง อภิธานียธรรม ๗ เป็นภาคปฏิบัติของการธัมมาธิปไตย เพื่อให้ทั้ง ๒ ระบอบนั้นมีความเป็นธรรม มีความเสมอภาคมากขึ้น เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน^{๑๑๖}

สรุปได้ว่า เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักอธิปไตย ๓ เป็นหลักในการปกครองการใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในฐานะเป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักกรรม อภิธานียธรรม ๗ ในการมีส่วนร่วมจากการปรึกษาหารือกัน เคารพความคิดเห็นกันที่ได้จากการประชุม ทำอะไรก็ได้ตามความต้องการของตนเอง อภิธานียธรรมเป็นภาคปฏิบัติของการธัมมาธิปไตย เพื่อให้มีความเป็นธรรม มีความเสมอภาคมากขึ้น เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน

๕. เป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง (ทศพิธราชธรรม ๑๐) การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง (จักรวรรดิวัตร ๑๒) หลักการสงเคราะห์

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๗ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

ประชาชนของนักปกครอง (ราชสังคหวัตถุ ๔) การปฏิบัติหน้าที่ความสามัคคี (สามัคคี ๓) และการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอันไม่พึงถึงความลำเอียง (อคติ ๔) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า เห็นด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

คุณธรรมของนักปกครองหรือหัวหน้าเป็นสิ่งสำคัญมาก^{๑๑๗} ผู้นำผู้ปกครองต้องมีความกล้าหาญในทางจริยธรรม กล้าตัดสินใจ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน^{๑๑๘} ผู้นำที่ดีที่จะทำหน้าที่คุ้มครองปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้นั้น ต้องมีคุณธรรมตามหลักพุทธธรรม^{๑๑๙} การเป็นผู้นำที่ดี หรือผู้ปกครองที่ดีนั้น ขอให้มีการปฏิบัติหน้าที่โดยยึดตามหลักธรรม^{๑๒๐} รูปแบบการจัดการหลักการคือผู้ปกครองจะต้องมีคุณสมบัติในทศพิธราชธรรม ๑๐ จากนั้นนำไปสู่แนวนโยบายการปฏิบัติด้วยราชสังคหวัตถุ ๔ โดยมีรายละเอียด วิธีปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร ๑๒ ผลที่ได้จะแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดความลำเอียงทั้ง ๔ แล้ว จะได้ความสามัคคีของสังคม^{๑๒๑} มีผู้นำที่ดีต้องมีผู้ตามที่ดีด้วย มีกลยุทธ์ในการสร้างแรงบันดาลใจ เป็นการส่งเสริมกำลังใจในการทำงาน^{๑๒๒}

สรุปได้ว่า เป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีต้องมีคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก มีความกล้าหาญในทางจริยธรรม กล้าตัดสินใจ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนให้มีการปฏิบัติหน้าที่โดยยึดตามรูปแบบการจัดการหลักการคือผู้ปกครองจะต้องมีคุณสมบัติในทศพิธราชธรรมนำไปสู่แนวนโยบายการปฏิบัติด้วยราชสังคหวัตถุ มีวิธีปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร ผลที่ได้จะแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดความลำเอียงแล้วจะได้ความสามัคคีของสังคม

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า หลักธรรมระดับสังคมเป็นคนมีศีลธรรมเพราะคนในสังคมประพฤติตามหลักศีล ๕ ก็เกิดสุจริตธรรมและกุศลกรรมบถอันเป็นหลักธรรมอันเป็นพื้นฐานของสังคม สุจริตธรรมเป็นนโยบายเพื่อสร้างกาย วาจา และใจให้สะอาด ศีล ๕ เป็นกรอบนโยบายให้ปฏิบัติ และกุศลกรรมบถเป็นวิธีปฏิบัติให้เข้าไปตามกรอบศีล ๕ ก็จะมี ความสงบสุข เกิดสิทธิและเสรีภาพ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวม สังคมส่วนรวมจะสงบร่มเย็น ปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุธรรม ๔ สร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน เป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นเหตุนำมาซึ่งความสงบสุขแบบยั่งยืน เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักธรรมนาถกรรมธรรมทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ และหลักธรรมสาราณียธรรม ทำให้ตนเป็นที่พึ่งในการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรมเป็นแนวนโยบาย นาถกรรมธรรมเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดสาราณียธรรม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามอธิปไตย ๓ เป็นหลักในการปกครองการใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในฐานะเป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักธรรมอภิธานียธรรม ๗ ในการมีส่วนร่วมจากการ

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๙ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๗ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

ปรึกษาหารือกัน เคารพความคิดเห็นกันที่ได้จากประชุม ทำอะไรก็ได้ตามความต้องการของตนเอง อปรีหานิยธรรมเป็นภาคปฏิบัติการของธัมมาธิปไตย เพื่อให้มีความเป็นธรรม มีความเสมอภาคมากขึ้น เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีต้องมีคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก มีความกล้าหาญในทางจริยธรรม กล้าตัดสินใจ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนให้มีการปฏิบัติหน้าที่โดยยึดตามรูปแบบการจัดการหลักการคือผู้ปกครองจะต้องมีคุณสมบัติในทศพิธราชธรรม นำไปสู่แนวนโยบายการปฏิบัติด้วยราชสังคหวัตถุ มีวิธีปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร ผลที่ได้จะแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดความลำเอียงแล้วจะได้รับความสามัคคีของสังคม

๔.๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยตามแนวคิดทั่วไป จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์ได้เสนอความคิดเห็น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดของฌอง ฌาค รูสโซ ในเรื่องสัญญาประชาคม^{๑๒๓} ต้องเป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพ เพื่อประโยชน์สุขทางสังคม ประเทศชาติ และศาสนา โดยไม่มีการแบ่งฝักฝ่ายตามหลักนิติรัฐ นิติธรรม^{๑๒๔} ความเท่าเทียมภายใต้กฎหมาย และการได้รับการกระจายทรัพยากรโดยเท่าเทียม เป็นหลักการที่สำคัญ^{๑๒๕} หลักการระชนธรรม เป็นหลักพื้นฐานในทางการปกครอง หรือการอยู่ร่วมกัน^{๑๒๖} ต้องออกแบบระบอบการปกครองที่เป็นของตนเอง โดยมีแกนธัมมาธิปไตย^{๑๒๗}

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดของฌอง ฌาค รูสโซ ในเรื่องสัญญาประชาคม โดยไม่มีการแบ่งฝักฝ่ายตามหลักนิติรัฐ นิติธรรม ความเท่าเทียมภายใต้กฎหมายเป็นหลักการที่สำคัญ หลักการระชนธรรมเป็นหลักพื้นฐานในทางการปกครองหรือการอยู่ร่วมกัน ต้องออกแบบระบอบการปกครองที่เป็นของตนเอง โดยมีแกนธัมมาธิปไตย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยตามแนวทางพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์ได้เสนอความคิดเห็น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สิทธิและเสรีภาพบนพื้นฐานแห่งศีลธรรม^{๑๒๘} สิทธิต้องมาจากหน้าที่ คือวินัยต้องชัดเจน มีความตระหนักรู้ ประชาชนต้องได้รับการเรียนรู้เรื่องนิติศาสตร์ทุกคนเพราะเป็นหน้าที่ เพื่อจะมีสิทธิ

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

เป็นพลเมืองของประเทศ^{๑๒๙} โดยใช้หลักการอนุปวาโท อนุปฆาโต^{๑๓๐} และมรรค มืองค์ ๘^{๑๓๑} เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม^{๑๓๒}

สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพบนพื้นฐานแห่งศีลธรรม โดยใช้หลักการอนุปวาโท อนุปฆาโต และมรรคมืองค์ ๘ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดของ ฌอง ฌาคส์ รูสโซ ในเรื่องสัญญาประชาคม โดยไม่มีการแบ่งฝักฝ่ายตามหลักนิติรัฐ นิติธรรม ความเท่าเทียมภายใต้กฎหมายเป็นหลักการที่สำคัญ หลักการระบอบเป็นหลักพื้นฐานในทางการปกครองหรือการอยู่ร่วมกัน ต้องออกแบบระบอบการปกครองที่เป็นของตนเอง โดยมีแกนธัมมาธิปไตย และสิทธิและเสรีภาพบนพื้นฐานแห่งศีลธรรม โดยใช้หลักการอนุปวาโท อนุปฆาโต และมรรคมืองค์ ๘ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม

๔.๒.๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เสนอความคิดเห็น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของคนสมัยใหม่ว่าเหตุผลอย่างไร จึงมีการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพกันมาก และสิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงคืออะไร ในปัจจุบันสิทธิและเสรีภาพยังขาดหรือบกพร่องตรงไหน จะนำหลักพุทธศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไร^{๑๓๓} นักการเมืองชาดธรรม ประชาชนขาดความเข้าใจสิทธิและเสรีภาพ มีวิถีคิดตามหลักพุทธธรรมในสังคมได้อย่างไร^{๑๓๔}

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของคนสมัยใหม่ว่าเหตุผลอย่างไร จึงมีการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพกันมาก และสิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงคืออะไร

๒. ในปัจจุบันสิทธิและเสรีภาพยังขาดหรือบกพร่องตรงไหน จะนำหลักพุทธศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไร

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๕ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑๑ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

๓. นักการเมืองชาดธรรม ประชาชนชาดความเข้าใจสิทธิและเสรีภาพ มีวิถีคิดตามหลักพุทธธรรมในสังคมได้อย่างไร

๔.๒.๕ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยได้ทำสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การศึกษาวิจัยสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิในการให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ในประเด็นของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์โดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) ตามแนวคำถามที่ได้ตรวจสอบคุณภาพแล้ว ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เรื่องสิทธิและเสรีภาพในระดับบุคคลและระดับสังคมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปประเด็นต่างๆ ได้ ๔ ประเด็น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก เป็นความยุติธรรมเพื่อให้เกิดความความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย ความเจริญทางจิตใจ และร่างกาย โดยผ่านข้อกฎหมาย

และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์ คือหลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และหลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา ข้อมูลบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม หน้าที่ของรัฐในการให้สิทธิพลเมือง คุ้มครองและปกป้องประโยชน์ของประชาชนหรือชุมชน เสมอภาคกันในทางกฎหมาย และเสมอภาคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านเมือง

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระพุทธเจ้าเป็นศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จารีตประเพณี ศีลเป็นตัวกำหนดหลักแห่งสิทธิและเสรีภาพของคน สมมติเป็นการปฏิบัติที่มีศีล (กฎหมาย) รองรับ วิมุติเป็นความสงบสุขของสังคม และ วิมุตติญาณทัสสนะเป็นความเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความสงบสุขของสังคม

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระธรรม เป็นสันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบเป็นการจัดระเบียบสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข สันติภาพ คือการเข้าใจถึงหลักสัจธรรม เพราะหลักสัจธรรมเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ทุกคนมีสิทธิในการปฏิบัติและเข้าถึงธรรมได้ นิพพานเป็นความสงบสันติทางจิตใจ มิติทางสังคมเป็นความสงบสุข ไร้การเบียดเบียนกันและกัน เป็นเสรีภาพ คือวิมุติ หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส การให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา เป็นเสรีภาพของคนพัฒนาจนถึงความพ้นทุกข์คือวิมุติ เป็นสภาวะที่นำไปสู่ความดับทุกข์เรียกว่านิพพาน เป็นสมภาพ คือทุกคนเกิดมาด้วยความเสมอภาค เท่าเทียมกัน พัฒนาตนไปสู่ความพ้นทุกข์

สมจริยคือ ศรัทธา สีล จาคะ และปัญญาคือความเสมอภาคของคน และเป็นภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม เป็นหลักปฏิบัติตามที่ ๖ ของคนในสังคม ภราดรภาพโดยธรรมชาติคือความสัมพันธ์ของคนในสังคม

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระสงฆ์ เป็นเรื่องคนที่มีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนด้วยการปฏิบัติด้วยความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น รู้จักสิทธิ และขอบเขตของเสรีภาพเป็นหลักปกครองที่ประชาชนต้องการ สาราณียธรรมเป็นหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นหลักการของความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นในสังคม ก่อให้เกิดหลักเสรีภาพและความเสมอภาค เป็นหลักการปกครองตามแบบประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม และผู้นำในการบริหารจัดการของคนในสังคมโดยหลักพรหมวิหารธรรม เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ นำไปสู่ธรรมาธิปไตยเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพடுத்தันในสังคมเป็นหลักส่งเสริมในการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพடுத்தันในสังคม

หลักธรรมระดับบุคคลดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเชิงพุทธ เป็นหลักการเคารพกฎหมายภายใต้ความเท่าเทียมกัน สังคมก็จะเกิดสันติสุขเป็นแนวทางในการทำงานแบบปัจเจกบุคคล และมีสัพปุริสธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำ ผู้แทนของคนในสังคมเข้าไปดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมทำให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติผู้ประพடுத்தันหลักสัพปุริสธรรมเป็นแบบอย่างและก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักประชาธิปไตย

หลักธรรมระดับสังคมเป็นคนมีศีลธรรมเพราะคนในสังคมประพடுத்தันหลักศีล ๕ ก็จะทำให้เกิดสุจริตธรรมและกุศลกรรมบถอันเป็นหลักธรรมอันเป็นพื้นฐานของสังคม สุจริตธรรมเป็นนโยบายเพื่อสร้างกาย วาจา และใจให้สะอาด ศีล ๕ เป็นกรอบนโยบายให้ปฏิบัติ และกุศลกรรมบถเป็นวิธีปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบศีล ๕ ก็จะมี ความสงบสุขเกิดสิทธิและเสรีภาพ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวม สังคมส่วนรวมจะสงบร่มเย็น ปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน เป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นเหตุนำมาซึ่งความสงบสุขแบบยั่งยืน เป็นคนผู้มีส่วนร่วมกับที่ดีตามหลักธรรมนาถกรณธรรมทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ และหลักธรรมสาราณียธรรมทำให้ตนเป็นที่พึ่งในการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรมเป็นแนวนโยบาย นาถกรณธรรมเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดสาราณียธรรม เป็นคนผู้มีส่วนร่วมกับที่ดีตามอธิปไตย ๓ เป็นหลักในการปกครองการใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในฐานะเป็นคนผู้มีส่วนร่วมกับที่ดีตามหลักธรรมอภิธานยธรรม ๗ ในการมีส่วนร่วมจากการปรึกษาหารือกัน เคารพความคิดเห็นกันที่ได้จากการประชุม ทำอะไรก็ได้ตามความต้องการของตนเอง อภิธานยธรรมเป็นภาคปฏิบัติการของธัมมาธิปไตย เพื่อให้มีความเป็นธรรม มีความเสมอภาคมากขึ้น เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีต้องมีคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก มีความกล้าหาญในทางจริยธรรม กล้าตัดสินใจ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนให้มีการปฏิบัติหน้าที่โดยยึดตามรูปแบบการจัดการหลักการคือผู้ปกครองจะต้องมีคุณสมบัติในหลักทศพิธราชธรรมนำไปสู่แนวนโยบายการปฏิบัติ

ด้วยราชสังคหวัตถุ มีวิธีปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร ผลที่ได้จะแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดความลำเอียงแล้ว จะได้รับความสามัคคีของสังคม

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้

แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดของฌอง ฌาค รูสโซ ในเรื่องสัญญาประชาคม โดยไม่มีการแบ่งฝักฝ่ายตามหลักนิติรัฐ นิติธรรม ความเท่าเทียมภายใต้กฎหมายเป็นหลักสำคัญ หลักการวรรรรมเป็นหลักพื้นฐานในทางการปกครองหรือการอยู่ร่วมกัน ต้องออกแบบระบอบการปกครองที่เป็นของตนเอง โดยมีแกนธัมมาธิปไตย และสิทธิและเสรีภาพบนพื้นฐานแห่งศีลธรรม โดยใช้หลักการอนุповаโท อนุปปาโต และมรรคมืองค์ ๘ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม

๔. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ มี ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของคนสมัยใหม่ที่เหตุผลอย่างไร จึงมีการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพกันมาก และสิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงคืออะไร

๒. ในปัจจุบันสิทธิและเสรีภาพยังขาดหรือบกพร่องตรงไหน จะนำหลักพุทธศาสตร์ไปประยุกต์ได้อย่างไร

๓. นักการเมืองชาดธรรม ประชาชนขาดความเข้าใจสิทธิและเสรีภาพ มีวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมในสังคมได้อย่างไร

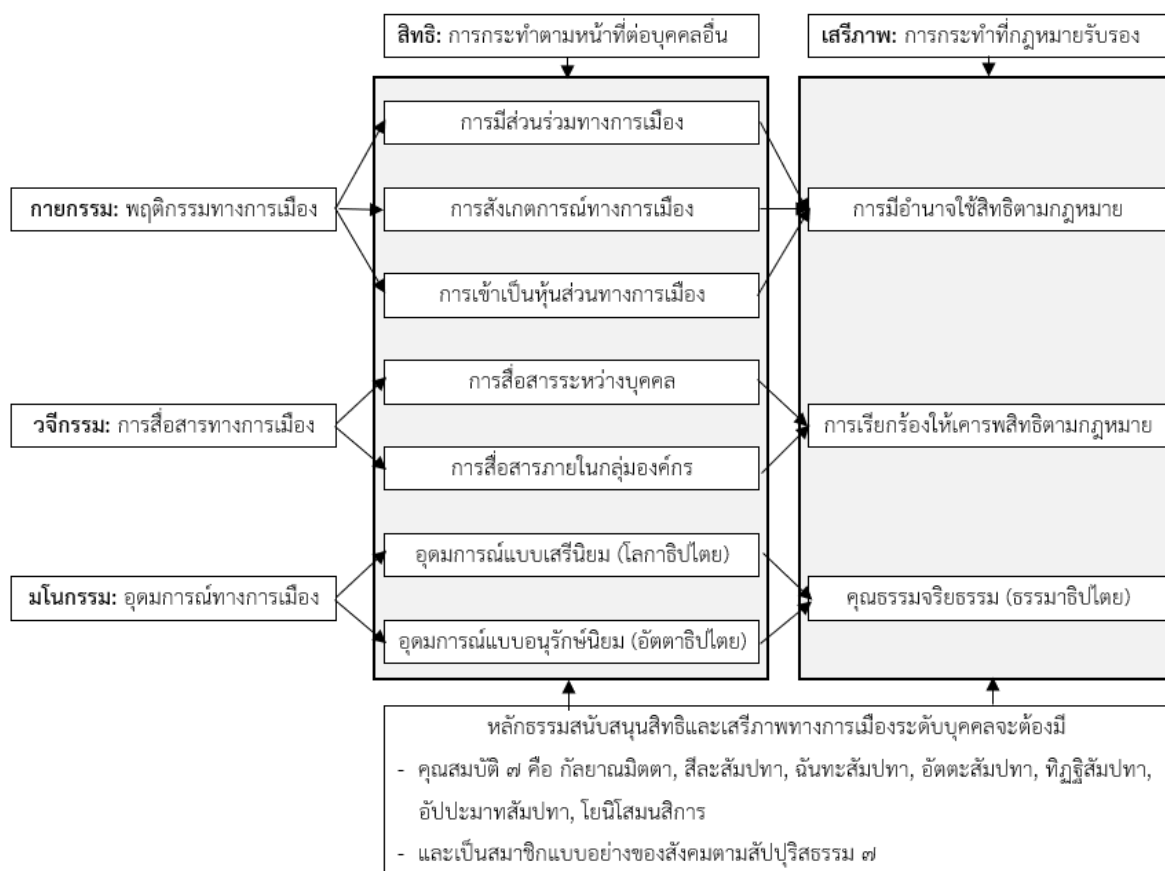
จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังกล่าว ผู้วิจัย นำไปสู่การวิเคราะห์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ในหัวข้อ ๔.๓

๔.๓ สรุปสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การตีความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ผู้วิจัยขอเสนอ ๓ รูปแบบประกอบด้วย สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๓.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล ผู้วิจัยได้นำการกระทำของบุคคลที่กระทำผ่านทางกาย วาจา และใจ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม มี ๓ ประการ คือ กายกรรม ๓ วชิกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ มามองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพเป็นเรื่องของการกระทำที่กฎหมายรับรอง เมื่อนำมาบูรณาการระหว่างสิทธิและเสรีภาพกับกรรมในมุมมองทางการเมือง ปรากฏรายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล ผู้วิจัยได้สรุปโดยนำการกระทำของบุคคลที่กระทำผ่านทางกาย วาจา และใจ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม มี ๓ ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม มามองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคล ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น โดยมีเสรีภาพตามที่กฎหมายรับรอง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านกายกรรม เป็นพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่นโดยการมีส่วนร่วมทางการเมือง การสังเกตการณ์ทางการเมือง และการเข้าเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง และมีเสรีภาพในการมีอำนาจใช้สิทธิตามกฎหมาย

๒. ด้านวจีกรรม เป็นการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่นโดยการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารภายในกลุ่มองค์กร และมีเสรีภาพในการเรียกร้องให้เคารพสิทธิตามกฎหมาย

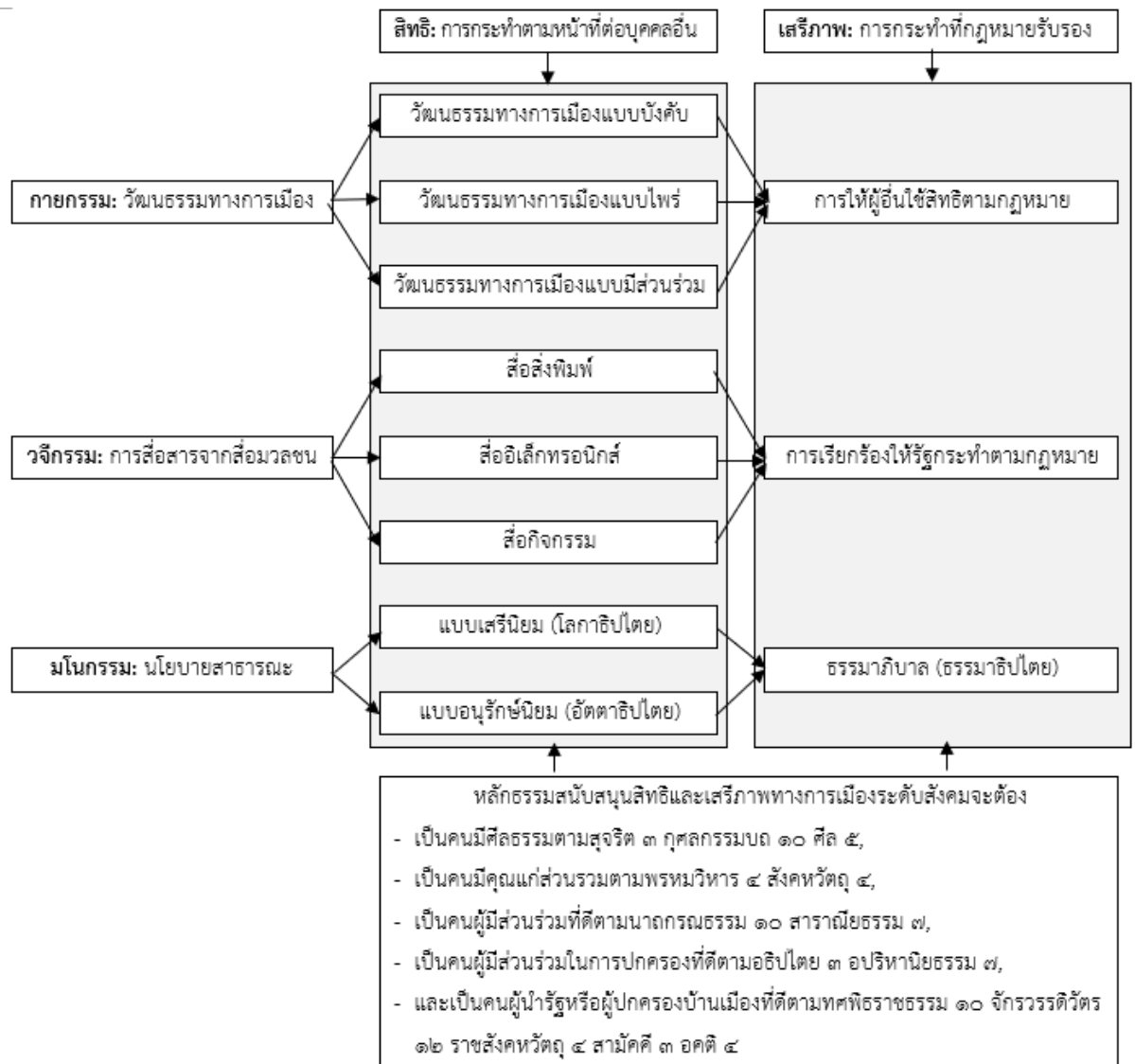
๓. ด้านมโนกรรม เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่นโดยอุดมการณ์แบบเสรีนิยม (โลกาธิปไตย) และอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม (อัตตาธิปไตย) และมีเสรีภาพโดยมีคุณธรรมจริยธรรม (ธรรมาธิปไตย) ในตัวบุคคลนั่นเอง

หลักธรรมสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ คือ กัลยาณมิตตา สีละสัมปทา ฉันทะสัมปทา อัตตะสัมปทา ทิฐิสัมปทา อปัปะมาทสัมปทา โยนิโสมนสิการ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ สรุปลงในกรรม ๓ ที่บุคคลจะพึงกระทำออกทางกาย วาจา และใจ

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลจะมีพฤติกรรมทางการเมือง (กายกรรม) คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การสังเกตการณ์ทางการเมือง และการเข้าเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง และมีอำนาจใช้สิทธิตามกฎหมาย การสื่อสารทางการเมือง (วจีกรรม) คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารภายในกลุ่มองค์กร และมีการเรียกร้องให้เคารพสิทธิตามกฎหมาย และอุดมการณ์ทางการเมือง (มโนกรรม) คือ อุดมการณ์แบบเสรีนิยม (โลกาธิปไตย) และอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม (อัตตาธิปไตย) และมีคุณธรรมจริยธรรม (ธรรมาธิปไตย) ในตัวบุคคล และหลักธรรมสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลเป็นการแสดงออกทางกรรม ๓ สรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่บุคคลพึงปฏิบัติในทางการเมือง ได้แก่ การไม่ประพฤตทุจริตทั้งปวง (ศีล) การประพฤตสุจริตทั้งปวง (ทาน) และการฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) หลักการทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์

๔.๓.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม ผู้วิจัยได้นำการกระทำของบุคคลที่กระทำผ่านทางกาย วาจา และใจ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม มี ๓ ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม มามองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพเป็นเรื่องของการกระทำที่กฎหมายรับรองเมื่อนำมาบูรณาการระหว่างสิทธิและเสรีภาพกับกรรมในมุมมองทางการเมือง ปรากฏรายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม

จากแผนภาพที่ ๔.๒ แสดงสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม ผู้วิจัยได้สรุปโดยนำ การกระทำของบุคคลที่กระทำผ่านทางกาย วาจา และใจ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม มี ๓ ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม มามองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ระดับสังคม ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น โดยมีเสรีภาพตามที่กฎหมาย รับรอง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านกายกรรม เป็นวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตาม หน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่นโดยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบบังคับ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบ ไพร่ และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม และมีเสรีภาพการให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามกฎหมาย

๒. ด้านวจีกรรม เป็นการสื่อสารจากสื่อมวลชน ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่นโดยมีสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อกิจกรรม และมีเสรีภาพการเรียกร้องให้รัฐกระทำตามกฎหมาย

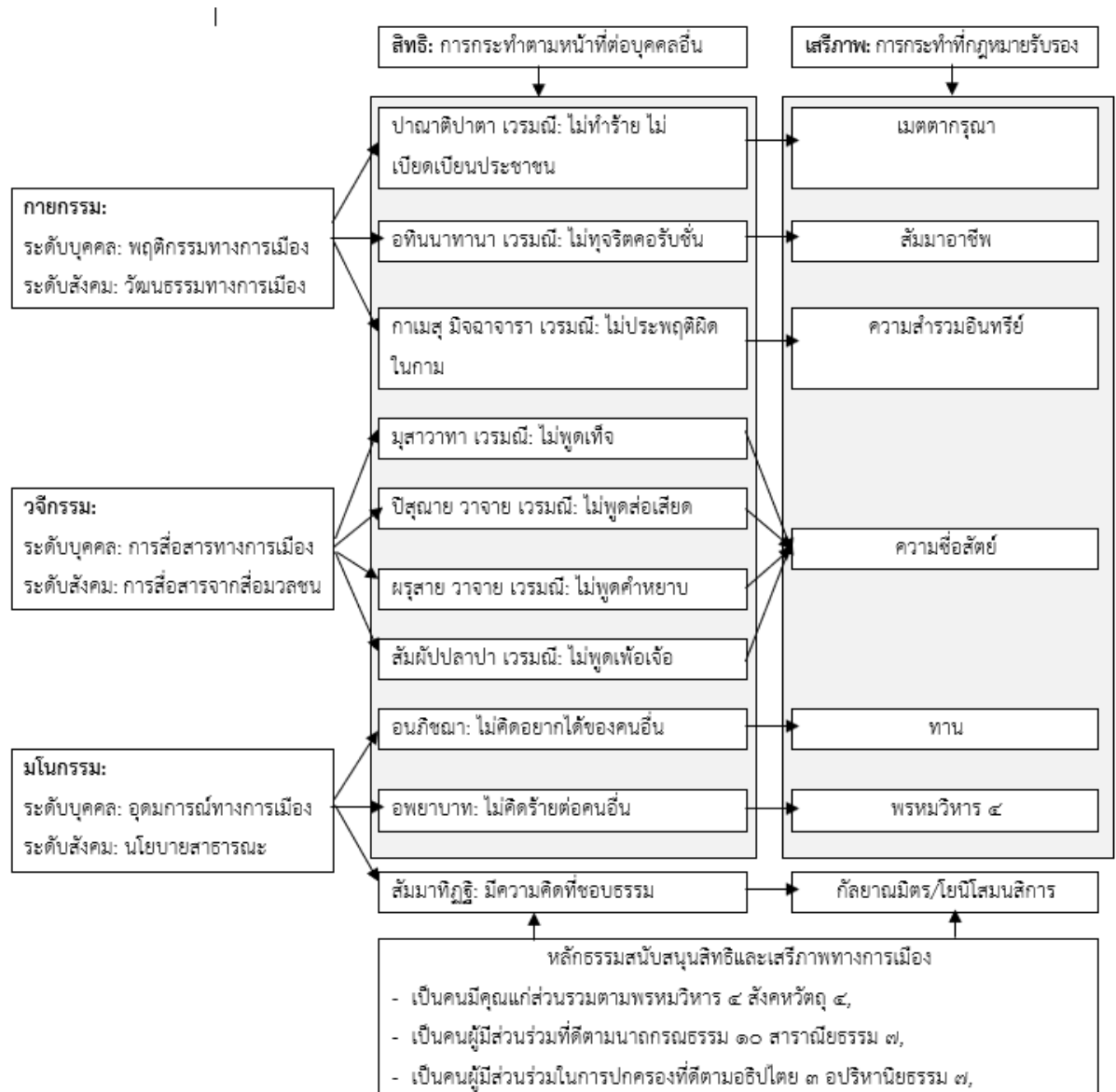
๓. ด้านมโนกรรม เป็นนโยบายสาธารณะ ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่นโดยมีแบบเสรีนิยม (โลกาธิปไตย) และแบบอนุรักษนิยม (อิตาลี) และมีเสรีภาพคือธรรมาภิบาล (ธรรมาธิปไตย)

หลักธรรมสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรม ตามสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามนาถกรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามอธิปไตย ๓ อปรีหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ สามัคคี ๓ อคติ ๔

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมือง (กายกรรม) คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบบังคับ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม และมีเสรีภาพการให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามกฎหมาย การสื่อสารจากสื่อมวลชน (วจีกรรม) คือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อกิจกรรม และมีเสรีภาพการเรียกร้องให้รัฐกระทำตามกฎหมาย และนโยบายสาธารณะ (มโนกรรม) คือ แบบเสรีนิยม (โลกาธิปไตย) และแบบอนุรักษนิยม (อิตาลี) และมีเสรีภาพคือธรรมาภิบาล (ธรรมาธิปไตย) และหลักธรรมสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคมเป็นการแสดงออกทางกรรม ๓ สรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่บุคคลพึงปฏิบัติในทางการเมือง ได้แก่ การไม่ประพฤตทุจริตทั้งปวง (ศีล) การประพฤตสุจริตทั้งปวง (ทาน) และการฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) หลักการทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์

๔.๓.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้นำการกระทำของบุคคลในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม มี ๓ ประการ คือ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ มามองในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งสิทธิเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพเป็นเรื่องของการกระทำที่กฎหมายรับรองหรือหลักศีลธรรม เมื่อนำมาบูรณาการระหว่างสิทธิและเสรีภาพกับกรรมในมุมมองทางการเมือง ปรากฏรายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงสัทธิตีและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

จากแผนภาพที่ ๔.๓ แสดงสัทธิตีและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้สรุปโดยนำการกระทำของบุคคลที่กระทำผ่านทางกาย วาจา และใจ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่ากรรม มี ๓ ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม มามองในเรื่องของสัทธิตีและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งสัทธิตีเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพเป็นเรื่องของการกระทำที่กฎหมายรับรองหรือหลักธรรมรับรอง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านกายกรรม เป็นพฤติกรรมทางการเมืองในระดับบุคคล และวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับสังคม คือ ซึ่งสัทธิตีเป็นเรื่องของการกระทำตามหน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น โดยการไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนประชาชน จะต้องไม่เมตตากฎหมายเป็นหลักธรรมรับรอง การไม่ทุจริต

คอร์รับชั่น จะต้องมีส่วนมาอาชีพเป็นหลักธรรมรับรอง และความไม่ประพฤตินอกในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ จะต้องมีความสันโดษและมีความสำรวมอินทรีย์เป็นหลักธรรมรับรอง

๒. ด้านวจีกรรม เป็นการสื่อสารทางการเมืองในระดับบุคคล และการสื่อสารจากสื่อมวลชนในระดับสังคม คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ จะต้องมีความซื่อสัตย์ มีสัจจวาจาเป็นหลักธรรมรับรอง

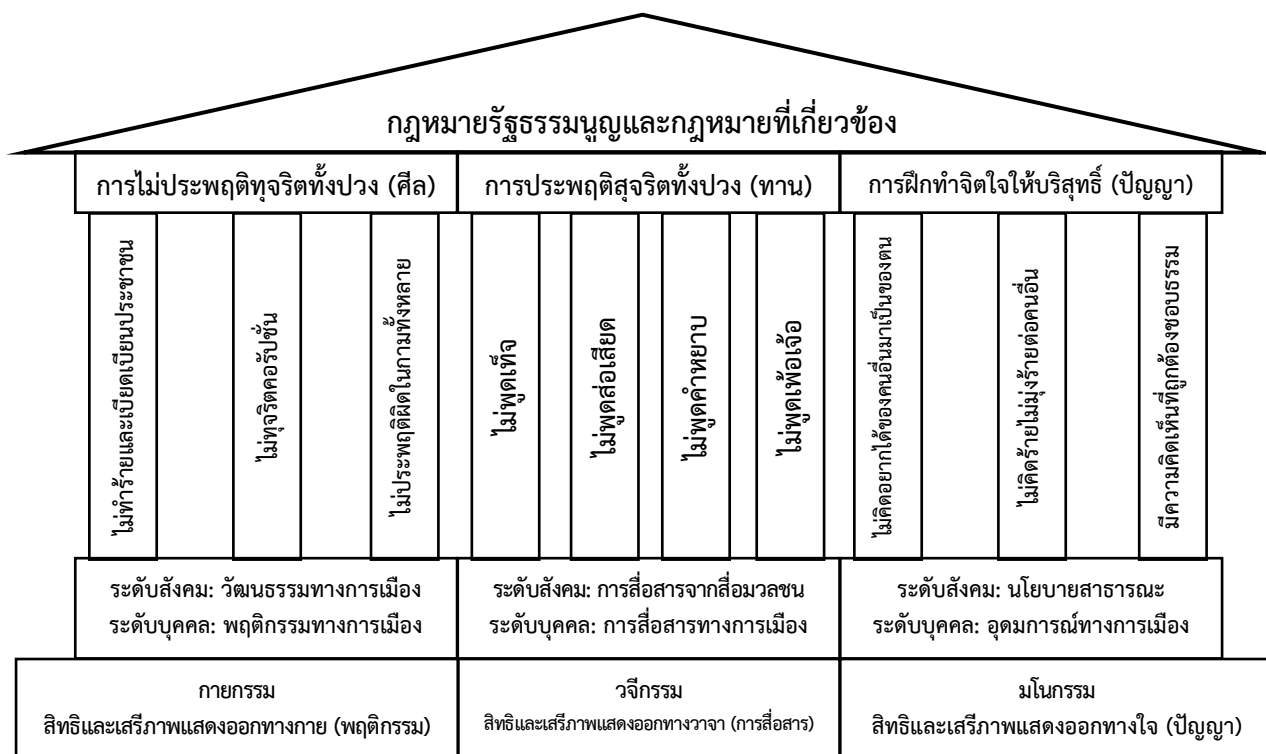
๓. ด้านมโนกรรม เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองในระดับบุคคล และนโยบายสาธารณะในระดับสังคม คือ ไม่คิดอยากได้ของคนอื่นนำมาเป็นของตน จะต้องมิทานคือการให้ มีจาคะคือการเสียสละเป็นหลักธรรมรับรอง ไม่คิดร้ายไม่มุ่งร้ายต่อคนอื่น จะต้องมิพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมรับรอง และมีความคิดเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม จะต้องมิกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมรับรอง

หลักธรรมสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง คือหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามหลักพรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุธรรม ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักกถกรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักอภิไทย ๓ อปริหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐที่ดีตามหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔

จากการที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า แสดงสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จะมีพฤติกรรมทางการเมืองในระดับบุคคล และวัฒนธรรมทางการเมือง (กายกรรม) คือ การไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนประชาชน จะต้องมิเมตตากรุณาเป็นหลักธรรมรับรอง การไม่ทุจริตคอร์รับชั่น จะต้องมีส่วนมาอาชีพเป็นหลักธรรมรับรอง และความไม่ประพฤตินอกในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ จะต้องมีความสันโดษและมีความสำรวมอินทรีย์เป็นหลักธรรมรับรอง การสื่อสารทางการเมืองในระดับบุคคล และการสื่อสารจากสื่อมวลชนในระดับสังคม (วจีกรรม) คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ จะต้องมีความซื่อสัตย์ มีสัจจวาจาเป็นหลักธรรมรับรอง และอุดมการณ์ทางการเมืองในระดับบุคคล และนโยบายสาธารณะ (มโนกรรม) คือ ไม่คิดอยากได้ของคนอื่นนำมาเป็นของตน จะต้องมิทานคือการให้ มีจาคะคือการเสียสละเป็นหลักธรรมรับรอง ไม่คิดร้ายไม่มุ่งร้ายต่อผู้อื่น จะต้องมิพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมรับรอง และมีความคิดเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม จะต้องมิกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมรับรอง และหลักธรรมสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคม เป็นการแสดงออกทางกรรม ๓ สรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่บุคคลพึงปฏิบัติในทางการเมือง ได้แก่ การไม่ประพฤตินอกในกาม (ศีล) การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) และการฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) หลักการทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์

๔.๓.๔ ร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ ประกอบกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยนำมาร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ เรียกว่า PRLB HOUSE MODEL เพื่อจะนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์
PRLB HOUSE MODEL

๑. หลักการและเหตุผลในการใช้ PRLB HOUSE MODE

๑.๑ พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักธรรมคำสอนมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ รวมเป็นปิฎกได้ ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกว่า พระธรรมวินัย แต่สรุปแล้วหัวใจคำสอนสรุปรวมลงในโอวาทปาฏิโมกข์เป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

๑.๒ บ้านเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองขั้นพื้นฐานที่เป็นต้นกำเนิดไปสู่สังคมและประเทศต่อไป จึงเรียกว่า HOUSE MODE

๑.๓ PRLB หมายถึง

P = POLITICAL แปลว่า การเมือง

R = RIGHT แปลว่า สิทธิ

L = LIBERTY แปลว่า เสรีภาพ

B = BUDDHIST APPROACHES แปลว่า ตามแนวพุทธศาสตร์

๒. องค์ประกอบของ

ส่วนที่ ๑ ฐานรองเป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวันเรียกว่ากรรม

ส่วนที่ ๒ ฐานล่างเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ส่วนที่ ๓ ส่วนที่เป็นเสาเป็นการกระทำที่แยกออกมาจากกรรม ๓ เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐

ส่วนที่ ๔ ส่วนที่เป็นฐานรองหลังคาเป็นหลักการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

ส่วนที่ ๕ ส่วนที่เป็นหลังคาเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๓. นิยามความหมาย

ส่วนที่ ๑ ฐานรองเป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวัน หมายถึง เป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม ๓ ประกอบด้วย กายกรรมคือการกระทำทางกาย วาจากรรมคือการกระทำทางวาจา และมโนกรรมคือการกระทำทางใจ ถ้าทำกรรมดีหรือประพฤติดี เรียกว่า สุจริต ประกอบด้วย กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ถ้าทำกรรมไม่ดีหรือประพฤติไม่ดี เรียกว่า ทุจริต ประกอบด้วย กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต

ส่วนที่ ๒ ฐานล่างเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง หมายถึง เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ๒ ระดับ คือ

๑. ระดับบุคคลเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองส่วนบุคคลที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจ คือ

- ๑.๑ พฤติกรรมทางการเมือง เรียกว่า กายกรรม
- ๑.๒ การสื่อสารทางการเมือง เรียกว่า กายกรรม
- ๑.๓ อุดมการณ์ทางการเมือง เรียกว่า มโนกรรม

๒. ระดับสังคมเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองส่วนบุคคลที่แสดงออกต่อบุคคลอื่นทางกาย วาจา และใจ คือ

- ๒.๑ วัฒนธรรมทางการเมือง เรียกว่า กายกรรม
- ๒.๒ การสื่อสารจากสื่อมวลชน เรียกว่า กายกรรม
- ๒.๓ นโยบายสาธารณะ เรียกว่า มโนกรรม

ส่วนที่ ๓ ส่วนที่เป็นเสาเป็นการกระทำที่แยกออกมาจากกรรม ๓ เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง เป็นการกระทำที่แยกออกมาจากกรรม ๓ เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่แสดงออกทางกาย ๓ คือ การไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนประชาชน การไม่ทุจริตคอร์รัปชัน และการไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิดในประเวณีทางเพศ ที่แสดงออกทางวาจา ๔ คือ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ และการไม่พูดเพ้อเจ้อ และที่แสดงออกทางใจ ๓ คือ ไม่คิดอยากได้ของคนอื่น นำมาเป็นของ ไม่คิดร้ายไม่มุ่งร้ายต่อคนอื่น และมีความคิดเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม ทั้งหมดนี้เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นทางทำความดี หรือเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ส่วนที่ ๔ ส่วนที่เป็นฐานรองหลังคา เป็นหลักการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ หมายถึง เป็นหลักการ ๓ อันที่สรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็น

แนวทางที่บุคคลพึงปฏิบัติในทางการเมือง ได้แก่ การไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง (ศีล) การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) และการฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) หลักการทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์

ส่วนที่ ๕ ส่วนที่เป็นหลังคา เป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หมายถึงกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพที่เป็นกระทำตามหน้าที่ต่อบุคคลอื่น

๔.๔ การตรวจสอบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เมื่อศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ มีรายละเอียดตามหัวข้อ ๔.๓ และได้สรุปรูปร่างสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้จัดการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. ผ่านระบบ Zoom Online โดยหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนิมนต์และเจริญพรเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นเนื้อหาของงานดุษฎีนิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการ ความเหมาะสม และพิจารณาความเป็นไปได้ รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นที่เห็นว่ายังไม่สมบูรณ์ เพื่อให้ผู้วิจัยนำไปปรับปรุงแก้ไข จัดทำรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ฉบับสมบูรณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิที่มาร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะมีจำนวน ๑๐ รูปหรือคน ในการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการ ความเหมาะสม และพิจารณาความเป็นไปได้ ในประเด็นต่าง ๆ ตามร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ PRLB HOUSE MODEL นี้

กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง															
การไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง (ศีล)				การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน)				การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา)							
ไม่ทำร้ายและเบียดเบียนประชาชน		ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน		ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย		ไม่พูดเท็จ		ไม่พูดส่อเสียด		ไม่พูดคำหยาบ		ไม่พูดเพ้อเจ้อ			
											ไม่คิดอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน		ไม่คิดร้ายไม่รังร้ายต่อคนอื่น		มีความคิดเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม
ระดับสังคม: วัฒนธรรมทางการเมือง ระดับบุคคล: พฤติกรรมทางการเมือง				ระดับสังคม: การสื่อสารจากสื่อมวลชน ระดับบุคคล: การสื่อสารทางการเมือง				ระดับสังคม: นโยบายสาธารณะ ระดับบุคคล: อุดมการณ์ทางการเมือง							
กายกรรม สิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางกาย (พฤติกรรม)				วจีกรรม สิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางวาจา (การสื่อสาร)				มโนกรรม สิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางใจ (ปัญญา)							

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์
PRLB HOUSE MODEL

ผู้วิจัยขอกำหนดประเด็นในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยพิจารณา (๑) มีความครบถ้วนและเหมาะสมมากน้อยเพียงใด (๒) มีแนวโน้มความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด (๓) มีการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร และ (๔) มีข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาต่อยอดอย่างไร ในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอความคิดเห็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ประกอบด้วย ๔ ประเด็นคือ สภาพทั่วไปของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง สิทธิและเสรีภาพในกฎหมายรัฐธรรมนูญ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ และการบูรณาการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกและตามแนวคิดตะวันออก และตามแนวพุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพทั่วไปของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอความคิดเห็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพในกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สิทธิและเสรีภาพเมืองค์ประกอบที่สำคัญประกอบด้วย มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงก่อให้เกิดรัฐ จึงมีสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดตะวันตก เป็นไปตามนักปรัชญาการเมือง ตามแนวคิด

ตะวันออก เป็นไปตามสังคมแห่งสงฆ์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องมีระบบการปกครอง โดยมี ๔ รูปแบบ คือ อัตตาริปไตย โลกาธิปไตย คณาธิปไตย และธรรมาธิปไตย เมื่อมีระบบการปกครอง จะต้องมีผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง และจะต้องมีหลักธรรมในการปกครอง มีจารีต กฎเกณฑ์ กติกา นำไปสู่กฎหมายการปกครอง ปัจจัยที่สนับสนุนในการปกครองของผู้ปกครองคือคุณธรรมของผู้ปกครอง สิทธิมี ๓ ระดับ ประกอบด้วย สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิตามกฎหมาย และสิทธิตามศีลธรรม และมีเสรีภาพเป็นการใช้สิทธิในเสรีภาพโดยไม่ละเมิดข้อกำหนด และศีลธรรมต่อบุคคลอื่น^{๑๓๕} บุคคลที่เกี่ยวข้องทางการเมืองมี ๒ กลุ่มคือ บุคคลที่เป็นผู้นำเรียกว่าอภิสิทธิชน และบุคคลที่อยู่ใต้การปกครอง^{๑๓๖} สิทธิและเสรีภาพสามารถใช้ตามกรอบที่เหมาะสมและตามกรอบของกฎหมาย และสังคมไทยยอมรับอย่างไรในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ^{๑๓๗}

แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแนวคิดก่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพ แต่สิทธิและเสรีภาพเป็นการรับรองตามกฎหมาย คุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามแนวสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติก่อให้เกิดสิทธิมนุษยชน และสิทธิและเสรีภาพเป็นประเด็นย่อยในสิทธิมนุษยชน^{๑๓๘} เรื่องสิทธิมี ๒ ประเด็น คือ สิทธิติดตัวมาแต่เกิดโดยธรรมชาติ และสิทธิตามกฎหมายที่ออกแบบโดยรัฐ มนุษย์อยู่ในสังคมมีสิทธิอะไรบ้างที่ทำได้และทำไม่ได้^{๑๓๙} สิทธิและเสรีภาพตามนักทฤษฎีการเมือง^{๑๔๐} สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองควรมี ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะคือสังคมปัจจุบัน และระดับโลกุตระคือการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่ต้องอยู่บนหลักการทางวิชาการ^{๑๔๑}

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะในเรื่องสภาพทั่วไปของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง พบว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองมีองค์ประกอบที่สำคัญคือมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงก่อให้เกิดรัฐ และมีระบบการปกครองจึงมีผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง สิทธิมี ๓ ระดับ คือมีสิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิตามกฎหมาย และสิทธิตามศีลธรรม และมีเสรีภาพเป็นการใช้สิทธิในเสรีภาพโดยไม่ละเมิดข้อกำหนด และศีลธรรมต่อบุคคลอื่น โดยมีแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแนวคิดก่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพ แต่สิทธิและเสรีภาพเป็นการรับรองตามกฎหมาย คุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามแนวสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติก่อให้เกิดสิทธิมนุษยชน ฉะนั้น สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองควรมี ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะคือสังคมปัจจุบัน และระดับโลกุตระคือการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่ต้องอยู่บนหลักการทางวิชาการ

^{๑๓๕} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๖} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๗} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๘} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๙} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๐} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๑๐ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๑} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

ประเด็นที่ ๒ สิทธิและเสรีภาพในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอความคิดเห็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพในกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองต้องเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายลูกวางไว้ทางการเมือง รัฐจะต้องไม่ไปลดทอนความเป็นมนุษย์หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์^{๑๕๒} กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในรัฐธรรมนูญกล่าวเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างไร^{๑๕๓} และแนวคิดในกรอบขอเพิ่มเติมแปรต้นตามแนวรัฐธรรมนูญ เน้นรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐^{๑๕๔}

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในกฎหมายรัฐธรรมนูญ พบว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองต้องเป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายลูกวางไว้ทางการเมือง รัฐจะต้องไม่ไปลดทอนความเป็นมนุษย์หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จากประเด็นตรงนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเพิ่มเติมอธิบายไว้ในบทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๓ เรื่องแนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครองไทย

ประเด็นที่ ๓ เรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอความคิดเห็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สิทธิและเสรีภาพของตะวันตกตามรูปแบบการปกครอง สิทธิและเสรีภาพของตะวันออกตามแบบสังคมสงฆ์ สิทธิและเสรีภาพตามแนวพุทธศาสตร์ ต้องดูตามแนวคณะสงฆ์คือการปกครองคณะสงฆ์ สิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารตามแนวพุทธศาสตร์คือการพิจารณาต่อนอกพระชา ในระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้การยอมรับในระบบอาวุโส ภัณฑะ ระบบสังคมสงฆ์เป็นระบบธรรมาธิปไตย ในพระวินัยได้มีการสอบสวนก่อนว่าจริงหรือไม่ จึงจะบัญญัติเป็นพระวินัยเป็นการให้สิทธิและเสรีภาพ การอุปสมบทจากเอทธิกขุอุปสัมปทามาสู่ผู้ตติจตุตถกรรมวาจา โดยมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่^{๑๕๕} การบวชภิกษุณีได้วางกฎเกณฑ์ในการบวชแต่มองความเท่าเทียมกันในการบรรลุประอรหันต์^{๑๕๖} พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สามารถวิจารณ์ได้ องค์กรแห่งสงฆ์ให้ความเท่าเทียมกันโดยพระธรรมวินัย พระวินัยถูกบัญญัติมาจากข้อผิดพลาด^{๑๕๗}

ควรมีสติและเสรีภาพอะไรบ้างตามแนวพุทธศาสตร์^{๑๕๘} ควรมีเหตุผลสนับสนุนเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองว่า พระพุทธศาสนามีเหตุผลอย่างไรในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ

^{๑๕๒} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๓} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๙ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๔} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๕} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๘} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

ในพระพุทธศาสนามีแนวความคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง วางอยู่บนเหตุผลอะไรในคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นพื้นฐานในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง หาหลักฐานทางพระพุทธศาสนารับรอง หาหลักฐานในพระสูตรมาสสนับสนุนตามกรอบแนวความคิดของสิทธิและเสรีภาพ แนวความคิดของศีล ๕ ที่อยู่เบื้องหลัง ทำไมต้องรักษาศีล ๕ เพราะฉะนั้น ศีล ๕ เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง^{๑๔๙}

แนวความคิดของหลักธรรม ต้องกล่าวถึงที่มาของหลักธรรมเพื่อรับรอง หลักธรรมในการนำมาใช้ในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ เช่น ลูกศิษย์ของนิครนถ์มานับถือพระรัตนตรัย เสรีภาพในการเลือก เช่น อปริหานิยธรรม ระบบการปกครองสมัยพุทธกาล มาสู่การปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักอปริหานิยธรรม การลดหลักธรรมโดยนำแนวความคิดมาลด^{๑๕๐} ในทางพระพุทธศาสนา มองสิทธิตามธรรมและตามวินัยของสังคมพระสงฆ์หรือสังคมมนุษย์ และในทางพระพุทธศาสนา ต้องเป็นพระธรรมวินัย วิธีของพระพุทธเจ้าที่วางไว้ในสังคมพระสงฆ์ท่านแสดงอย่างไร เช่น พระเจ้าประเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู รบกัน การสื่อสารทางการเมือง เป็นการสื่อสารกระทบธรรมแต่ไม่กระทบคน สรุปคือ วิธีการไม่ลดทอนหรือไปกระทบคน แต่จะนำเสนอหลักการในแต่ละเรื่องเท่านั้น โดยไม่เข้าไปเกี่ยวข้องแต่สื่อสารให้กำลังใจ^{๑๕๑} สิทธิและเสรีภาพในทางพระพุทธศาสนาควรเป็นไปตามหลักกาลามสูตร^{๑๕๒}

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการปกครองคณะสงฆ์ พบว่า เรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จะมีอยู่ในระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นธรรมาธิปไตย เช่น การบัญญัติพระวินัย การอุปสมบท การปวารณา องค์กรแห่งสงฆ์ให้ความเท่าเทียมกันโดยพระธรรมวินัย พระพุทธศาสนามีแนวความคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง วางอยู่บนคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐาน หลักฐานทางพระพุทธศาสนา เช่น ลูกศิษย์ของนิครนถ์มานับถือพระรัตนตรัย การปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักอปริหานิยธรรม แนวความคิดของศีล ๕ ของอุบาสกอุบาสิกา การลดหลักธรรมจำนวนมากโดยนำแนวความคิดที่มาจากหลักธรรมเพื่อรับรองหลักธรรมในการนำมาใช้ในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ และสิทธิและเสรีภาพในทางพระพุทธศาสนาควรเป็นไปตามหลักกาลามสูตร จากประเด็นตรงนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเพิ่มเติมอธิบายไว้ในบทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓ เรื่องแนวคิดที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ และได้นำแนวความคิดที่มาจากหลักธรรมเพื่อรับรองหลักธรรมในการนำมาใช้ในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ และหลักกาลามสูตรเข้าไปสู่โมเดลรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

^{๑๔๙} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๐} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๑} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๒} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

ประเด็นที่ ๔ การบูรณาการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกและตามแนวพุทธศาสตร์

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอความคิดเห็นเรื่องการบูรณาการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกและตามแนวพุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จุดร่วมของสิทธิและเสรีภาพของตะวันตกและพระพุทธศาสนา^{๑๕๓} พระพุทธศาสนาเดินทางสายกลาง โดยไม่เน้นสุดโต่ง สอนหลักที่เที่ยงตรงและเที่ยงธรรม ๓ หลัก สังคม เศรษฐกิจ การเมือง หลักมัชฌิมนธรรมกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ควรนำสัตยาชนและหลักมรรคมีองค์ ๘ มาอธิบาย^{๑๕๔} ในโมเดลมีหลักธรรมหลากหลาย และจะนำไปแก้ปัญหาได้อย่างไร บริบทของหลักธรรมที่หลากหลายควรหยิบหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง^{๑๕๕} นำหลักพระไตรปิฎกมาวางหลักไว้แล้วอธิบายตามนั้น คำสอนที่เกี่ยวข้องอธิบายเพิ่มเติมสนับสนุนด้วย หลักพระพุทธศาสนา เช่น วรรณะ ๔ การบริหารโดยคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา^{๑๕๖} ตามแนวพุทธศาสตร์คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์^{๑๕๗}

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะในเรื่องการบูรณาการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตกและตามแนวพุทธศาสตร์ พบว่า จุดร่วมของสิทธิและเสรีภาพของตะวันตกและพระพุทธศาสนาตามทางสายกลาง โดยไม่เน้นสุดโต่ง สอนหลักที่เที่ยงตรงและเที่ยงธรรม ๓ หลัก สังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยใช้หลักมัชฌิมนธรรมกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๔.๕ ปรับรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

จากการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. ผ่านระบบ Zoom Online โดยหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ปรับรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ใน ๒ ประเด็นคือ ที่มาของแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วย เกสปุตติสูตร และสาฬหสูตร: แนวคิดที่ว่าด้วยหลักความเชื่อ สาธุรโรค: ว่าด้วยธรรมที่ดีและธรรมที่ไม่ดี และอริยมัคคฺวรคฺ ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค มหาปทานสูตร: แนวคิดโอวาทของพระพุทธเจ้า และรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ PRLB HOUSE MODEL โดยมีรายละเอียด ดังนี้

^{๑๕๓} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๔} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๕} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

๔.๕.๑ ที่มาในของแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา

๑. เกสปุตติสูตร และสาฬหสูตร: แนวคิดว่าด้วยหลักความเชื่อ

๑.๑ ที่มาของแนวคิด

เกสปุตติสูตร และสาฬหสูตร อยู่ในมหาวรรค อังคุตรนิกาย ติกนิบาต มหาวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเรื่องใหญ่หรือสำคัญมาก มี ๑๐ เรื่อง คือ ติตถายตนสูตร (ว่าด้วยลัทธิใหญ่) ภยสูตร (ว่าด้วยภัยใหญ่) เวนาคปุรสูตร (ว่าด้วยที่นอนสูงที่นอนใหญ่) สรภสูตร (ว่าด้วยสรภปริพาชก คุยโต) เกสปุตติสูตร (ว่าด้วยหลักความเชื่อ) สาฬหสูตร (ว่าด้วยหลักความเชื่อ) กถาวัตถุสูตร (ว่าด้วยเรื่องควรวุต) อัญญุตติถยสูตร (ว่าด้วยเรื่องสำคัญของพวกอัญญเดียรถีย์) อุกุสลมูลสูตร (ว่าด้วยอุกุสลมูล และกุสลมูล) และ อุโปสถสูตร (ว่าด้วยเรื่องอุโปสถ) ในอังคุตรนิกาย ติกนิบาต มหาวรรคนี้พระสังคีติกาจารย์ ได้รวบรวมและจัดลำดับพระสูตรเข้าไว้เป็นหมวดหมู่ตามจำนวนหัวข้อธรรมเป็นสำคัญ

๑.๒ รายละเอียด

แนวคิดว่าด้วยหลักความเชื่อในเกสปุตติสูตร และสาฬหสูตร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. เกสปุตติสูตร ว่าด้วยหลักความเชื่อที่สำคัญ ๑๐ ประการ ซึ่งตรัสสอนแก่ชาวกาลามะ ในนิคมชื่อเกสปุตตะ คือ ทรงสอนมิให้เชื่อเพราะ (๑) ฟังตามกันมา (๒) ถือสืบ ๆ กันมา (๓) เล่าลือกันมา (๔) ว่าตามตำราหรือคัมภีร์ (๕) ตรรกะ (๖) การอนุমান (๗) การคิดตรองตามแนวเหตุผล (๘) เข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้ (๙) มองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (๑๐) นับถือว่าเป็นครูอาจารย์ แต่ให้เชื่อเมื่อได้ไตร่ตรองด้วยเหตุผล เห็นแจ้งด้วยตนเองแล้ว จากนั้นทรงซักถามเรื่องโทษของโลภะ โทสะ โมหะ และคุณของอโลภะ อโทสะ อโมหะ แต่ละข้อ ๆ ให้เขาตอบตามที่เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง และทรงสอนหลักธรรมอื่น ๆ อีกหลายอย่างจบลงด้วยทรงให้คิดว่า เมื่อเราทำดีแล้ว ใครจะมาสอนลัทธิอะไรก็ไม่สำคัญ เช่น เขาสอนว่า โลกหน้ามีจริง เราก็จะได้ดีในโลกหน้า หรือถ้าสอนว่า โลกหน้าไม่มีจริง เราก็ได้ดีในโลกนี้อยู่แล้ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า^{๑๕๘}

“...กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)
อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (การคาดคะเนตามหลักเหตุผล)
อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

^{๑๕๘} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๖-๒๕๗

อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา...”^{๑๕๙}

๒. สาฬหสูตร ว่าด้วยหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ที่พระนันทกะนำมาสอนแก่นายสาฬหะ หลานชายของมิกคารเศรษฐี และนายโรหณะ หลานชายของเปุณณียเศรษฐี คล้ายกับที่พระผู้มีพระภาคทรงสอนแก่ชาวกาลามะ ต่างกันที่พระนันทกะแสดงโลภะคู่กับอภิชฌา โทสะคู่กับพยาบาท และโมหะคู่กับอวิชชา โดยมีข้อความเดียวกันกับเกสปุตติสูตรที่ได้กล่าวไว้แล้ว^{๑๖๐}

๑.๓ การประยุกต์ใช้ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ขึ้นอยู่กับความเชื่อส่วนบุคคล ฉะนั้น ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในเกสปุตติสูตร และสาฬหสูตร ว่าด้วยหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ เมื่อนำประยุกต์ใช้ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ จะได้รับความเชื่อในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)
๖. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (การคาดคะเนตามหลักเหตุผล)
๗. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์ที่น่าจะเป็นไปได้
๑๐. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านเป็นครูของเรา

๒. สาธูวรรค: ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี และอริยมัคควรรค ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค

๒.๑ ที่มาของแนวคิด

สาธูวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี ซึ่งวรรคนี้ตั้งตามชื่อของพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้มี ๑๑ พระสูตร สาระสำคัญในพระสูตรนี้สอดคล้องกับสาธูวรรคในตติยปิณฑาสก์ ที่แสดงมิจฉัตตธรรม ๑๐ ประการ และสัมมัตตธรรม ๑๐ ประการ แต่ในวรรคนี้แสดงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และอกุศลกรรมบถ ๑๐

อริยมัคควรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค ซึ่งวรรคนี้ตั้งตามชื่อของพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้มี ๑๐ พระสูตร สาระสำคัญในพระสูตรนี้สอดคล้องกับสาธูวรรคในตติย

^{๑๕๙} ดูเพิ่มเติมใน เกสปุตติสูตร อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๓

^{๑๖๐} ดูเพิ่มเติมใน สาฬหสูตร อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๒๖๔-๒๖๙

ปัญญาสก์ ที่แสดงมัจฉัตตธรรม ๑๐ ประการและสัมมัตตธรรม ๑๐ ประการ แต่ในวรรคนี้แสดง
กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการและอกุศลกรรมบถ ๑๐ เหมือนกับสาธวรรค

๒.๒ รายละเอียด

สาธวรรค ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี ประกอบด้วย สาธสูตร ว่าด้วยธรรมที่ดี
และธรรมที่ไม่ดี^{๑๖๑} อริยัมมสูตร ว่าด้วยอริยธรรมและอนริยธรรม^{๑๖๒} กุศลสูตร ว่าด้วยกุศลธรรมและ
อกุศลธรรม^{๑๖๓} อัถลสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์^{๑๖๔} อัมมสูตร ว่าด้วย
ธรรมและอธรรม^{๑๖๕} สาธวสูตร ว่าด้วยธรรมที่มีอาสวะและไม่มีอาสวะ^{๑๖๖} วัชชสูตร ว่าด้วยธรรมที่มี
โทษและที่ไม่มีโทษ^{๑๖๗} ตปนิยสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุและไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน^{๑๖๘} อัจยคามิสูตร
ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจติ ปฏิสนธิ และนิพพาน^{๑๖๙} ทุกขุทรยสูตร ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และที่มีสุข
เป็นกำไร^{๑๗๐} และวิปากสูตร ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และที่มีสุขเป็นวิปาก^{๑๗๑}

อริยมัคควรรค ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค ประกอบด้วย อริยมัคคสูตร ว่าด้วยธรรม
ที่เป็นอริยมรรคและที่ไม่ใช่อริยมรรค^{๑๗๒} กัณหมัคคสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝ่ายดำและที่เป็น
ฝ่ายขาว^{๑๗๓} สัทธัมมสูตร ว่าด้วยสัทธรรมและอสัทธรรม^{๑๗๔} สัปปริสธัมมสูตร ว่าด้วยธรรมของสัตบุรุษ
และธรรมของอสัตบุรุษ^{๑๗๕} อุปปาเทตัพพธัมมสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น และที่ไม่ควรให้
เกิดขึ้น^{๑๗๖} อาเสวิตัพพธัมมสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพและที่ไม่ควรเสพ^{๑๗๗} ภาเวตัพพธัมมสูตร ว่า
ด้วยธรรมที่ควรเจริญและที่ไม่ควรเจริญ^{๑๗๘} พหุลีกาตัพพสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้มากและที่ไม่

^{๑๖๑} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑

^{๑๖๒} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๙/๓๓๑

^{๑๖๓} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๐/๓๓๒

^{๑๖๔} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๑/๓๓๒

^{๑๖๕} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๒/๓๓๓

^{๑๖๖} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๓/๓๓๓

^{๑๖๗} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๔/๓๓๔

^{๑๖๘} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๕/๓๓๔

^{๑๖๙} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๖/๓๓๕

^{๑๗๐} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๗/๓๓๕

^{๑๗๑} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๘/๓๓๖

^{๑๗๒} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๙/๓๓๗

^{๑๗๓} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๐/๓๓๗-๓๓๘

^{๑๗๔} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๑/๓๓๘

^{๑๗๕} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๒/๓๓๘-๓๓๙

^{๑๗๖} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๓/๓๓๙

^{๑๗๗} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๔/๓๓๙-๓๔๐

^{๑๗๘} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๕/๓๔๐

ควรทำให้มาก^{๑๗๙} อนุสสริตัพพสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรระลึกและไม่ควรระลึก^{๑๘๐} และสังฆิกาทัพพ
สูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และไม่ควรทำให้แจ้ง^{๑๘๑} ดังพุทธพจน์ที่ว่า^{๑๘๒}

“...พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ธรรมที่ไม่ดี อะไรบ้าง คือ

๑. ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์)
 ๒. อทินนาทาน (การลักทรัพย์)
 ๓. กาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤตินิดในกาม)
 ๔. มุสาวาท (การพูดเท็จ)
 ๕. ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด)
 ๖. ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ)
 ๗. สัมผัสปลลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)
 ๘. อภิขิมา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา)
 ๙. พยาบาท (ความคิดร้าย)
 ๑๐. มิจฉาทิภูฐิ (เห็นผิด)
- ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ดี

ธรรมที่ดี อะไรบ้าง คือ

๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต
 ๒. เจตนางดเว้นจากอทินนาทาน
 ๓. เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร
 ๔. เจตนางดเว้นจากมุสาวาท
 ๕. เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจา
 ๖. เจตนางดเว้นจากผรุสวาจา
 ๗. เจตนางดเว้นจากสัมผัสปลลาปะ
 ๘. อนภิขิมา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา)
 ๙. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)
 ๑๐. สัมมาทิภูฐิ (เห็นชอบ)
- ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ดี...”

ส่วนสูตรที่เหลือในสาธวรรคอีก ๑๐ สูตร และอริยมัคควรรค ๑๐ สูตร ก็มีเนื้อความ
เหมือนกับสาธสูตร ว่าด้วยธรรมที่ดีและธรรมที่ไม่ดี

^{๑๗๙} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๖/๓๔๐-๓๔๑

^{๑๘๐} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๗/๓๔๑

^{๑๘๑} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๘/๓๔๑-๓๔๒

^{๑๘๒} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๘/๓๓๐-๓๓๑

๒.๓ การประยุกต์ใช้ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์เป็นเรื่องของการกระทำที่เรียกว่ากรรม ในทางพระพุทธศาสนา ฉะนั้น การกระทำที่เป็นกรรมไม่ดีในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าอกุศลกรรม ๑๐ ประการ และการกระทำที่เป็นกรรมดีในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กุศลกรรม ๑๐ ประการ ดังปรากฏในสาธวรรค ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมที่ไม่ดี และอริยมัคควรรค ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรค เมื่อนำประยุกต์ใช้ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ จะได้แนวคิดเรื่องกรรม ๑๐ ประการ ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. อกุศลกรรม คือ พฤติกรรมที่ไม่ดี

๑.๑ กายกรรม คือ พฤติกรรมทางกาย ประกอบด้วย

- (๑) การเบียดเบียนผู้อื่น
- (๒) การลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น
- (๓) การประพฤตินอกในกามทั้งหลาย คือประพฤตินอกในประเวณี

๑.๒ วจีกรรม คือ พฤติกรรมทางวาจา ประกอบด้วย

- (๑) การพูดเท็จ
- (๒) การพูดยุยงให้แตกแยกกัน
- (๓) การพูดคำหยาบ
- (๔) การพูดเพ้อเจ้อ

๑.๓ มโนกรรม คือ พฤติกรรมทางใจ (ปัญญา) ประกอบด้วย

- (๑) การโลภอยากได้ของของผู้อื่น
- (๒) การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น
- (๓) การเห็นผิดเป็นชอบ

๒. กุศลกรรม คือ พฤติกรรมที่ดี

๑.๑ กายกรรม คือ พฤติกรรมทางกาย ประกอบด้วย

- (๑) เจตนางดเว้นจากการทำลายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น โดยการมีความเมตตากรุณา
- (๒) เจตนางดเว้นจากการลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น โดยการมีเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของผู้อื่น ประกอบสัมมาอาชีพ
- (๓) เจตนางดเว้นจากการความประพฤตินอกในกามทั้งหลาย คือประพฤตินอกประเวณีทางเพศ โดยการมีความสันโดษและมีความสำรวมในกามทั้งหลาย

๑.๒ วจีกรรม คือ พฤติกรรมทางวาจา ประกอบด้วย

- (๑) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ โดยการพูดความจริง

(๒) เจตนางดเว้นจากการพูดยุยงให้แตกแยกกัน โดยการพูดในทางส่งเสริมให้สามัคคีปรองดองกัน

(๓) เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ โดยการพูดคำไพเราะสุภาพอ่อนหวาน

(๔) เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ โดยการพูดแต่เรื่องที่มีสาระประโยชน์

๑.๓ มโนกรรม คือ พฤติกรรมทางใจ (ปัญญา) ประกอบด้วย

(๑) เจตนางดเว้นจากการโลภอยากได้ของของผู้อื่น โดยการพอใจในสิ่งของที่ได้มาโดยถูกต้อง รู้จักให้ รู้จักเสียสละ

(๒) เจตนางดเว้นจากการคิดพยาบาทปองร้าย โดยการมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น และไม่คิดร้ายต่อใคร

(๓) เจตนางดเว้นจากการเห็นผิดเป็นชอบ โดยการคิดเห็นถูกต้องชอบธรรมตามทำนองคลองธรรม

๓. มหาปทานสูตร: แนวคิดโอวาทของพระพุทธเจ้า

๓.๑ ที่มาของแนวคิด

มหาปทานสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยตำนานใหญ่หรือชีวประวัติใหญ่ของพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ ตั้งชื่อตามเนื้อหาสาระของพระสูตร เป็นพระสูตรบรรยายโอวาทแบบเล่าเรื่อง

๓.๒ รายละเอียด

พระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยปรารภเรื่องบุพเพนิวาสญาณคือความรู้เรื่องชีวิตของคนสมัยก่อนกับพระภิกษุทั้งหลายใกล้กรรมมณฑปในพระเชตะวัน โดยตรัสเล่าประวัติโดยสังเขปของพระพุทธเจ้าในอดีต ๖ พระองค์ คือ พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า พระเวสสภูพุทธเจ้า พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และของพระองค์เอง (พระโคตมพุทธเจ้า) โดยมีเนื้อเรื่องที่ตรัสเล่าเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งหมด ๗ พระองค์ คือ (๑) ปีที่เสด็จอุบัติขึ้น (๒) พระชาติ (๓) พระโคตร (๔) ประมาณพระชนมายุ (๕) สถานที่ตรัสรู้ (๖) คู่พระอัครสาวก (๗) การประชุมสาวก หมายถึง การประชุมครั้งใหญ่ที่เรียกว่าจาตุรงคสันนิบาต และทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ (๘) พระอุปัฏฐาก (๙) พระบิดา พระมารดา และ (๑๐) เมืองที่ประสูติ

การแสดงโอวาทปาติโมกข์เรียกว่าโอวาท ๓ คือ คำสอนที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ ที่มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ที่วัดเวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ ในวันมาฆบูชา หลักคำสอน ๓ ประการนี้เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ถือเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้ผ่องใส ดังพุทธพจน์ที่ว่า^{๑๘๓}

^{๑๘๓} ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๙/๕๐-๕๑

ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีพระพุทธเจ้าทรงแสดงปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ที่กรุงพันธุมดีราชธานีนั้น ดังนี้

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การไม่ทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การไม่ทำชั่วตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เบญจศีล ทุจจริต

๑. เบญจศีลหรือศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ๕ ประการ คือ (๑) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้าย (๒) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน (๓) เว้นจากการละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน (๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง และ (๕) เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

๒. ทุจจริต หมายถึง การกระทำความชั่วทางกาย (กายทุจจริต) การกระทำความชั่วทางวาจา (วจีทุจจริต) และการกระทำความชั่วทางใจ (มโนทุจจริต) ดังนี้

๑. การประพฤติชั่วทางกาย ได้แก่ (๑) การฆ่าสัตว์และการทำร้ายสัตว์หรือการเบียดเบียนผู้อื่น (๒) การลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น และ (๓) การประพฤติผิดในกาม หรือแย่งชิงของรักของผู้อื่น

๒. การประพฤติชั่วทางวาจา ได้แก่ (๑) การพูดเท็จ (๒) การพูดยุยงให้แตกแยกกัน (๓) การพูดคำหยาบ และ (๔) การพูดเพ้อเจ้อ

๓. การประพฤติชั่วทางใจ ได้แก่ (๑) การโลภอยากได้ของของผู้อื่น (๒) การคิดพยาบาทปองร้าย และ (๓) การเห็นผิดเป็นชอบ

การทำกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การทำความดีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การทำความดีให้ถึงพร้อมตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เบญจธรรม สุจจริต

๑. เบญจธรรม หมายถึง คุณธรรม ๕ ประการ คู่กับเบญจศีล คือ (๑) เมตตา กรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑ (๒) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒ (๓) กามสังวร ความสำรวม ระวัง รู้จักยับยั้ง ควบคุมตนไม่ให้หลงไหลในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส คู่กับศีลข้อที่ ๓ (๔) สัจจะ ความสัตย์

ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔ และ (๕) สติสัมปชัญญะ ระลึกได้ว่ารู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จัก
ยังคิดรู้สึกตัวเสมอ สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

๒. สุจริต ๓ หมายถึง การประพฤติชอบทางกาย (กายสุจริต) การประพฤติชอบทาง
วาจา (วจีสุจริต) และการประพฤติชอบทางใจ (มโนสุจริต) ดังนี้

๑. การประพฤติชอบทางกาย ได้แก่ (๑) มีความเมตตากรุณา (๒) เคารพในสิทธิ
และทรัพย์สินของผู้อื่น และ (๓) สำรวมในกามทั้งหลาย

๒. การประพฤติชอบทางวาจา ได้แก่ (๑) พูดความจริง (๒) พูดในทางส่งเสริม
(๓) พูดคำไพเราะสุภาพ และ (๔) พูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์

๓. การประพฤติชอบทางใจ ได้แก่ (๑) พอใจในสิ่งของที่ได้มาโดยถูกต้อง (๒) มี
เมตตากรุณาต่อผู้อื่น และไม่คิดร้ายต่อใคร และ (๓) เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

การฝึกทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว หมายถึง การมีพรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรม
ประจำใจของผู้ประเสริฐมี ๔ ประการ คือ (๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาให้มนุษย์และสัตว์ทั้ง
ปวงมีความสุข (๒) กรุณา ความสงสาร อยากช่วยให้คนและสัตว์ทั้งปวงพ้นทุกข์ (๓) มุทิตา ความยินดี
เมื่อผู้อื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จ และ (๔) อุเบกขา การวางเฉย การวางใจเป็นกลาง เป็นธรรม
สนับสนุนให้การฝึกทำจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ กล่าวคือความบริสุทธิ์ อันเป็นพลวงปัจจัยให้เกิด
ปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม

๓.๓ การประยุกต์ใช้ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์เป็นกระทำที่จะต้องอยู่บน
หลักการในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์หรือโอวาท ๓ คือคำสอนที่เป็นหลักสำคัญ
ของพระพุทธศาสนามี ๓ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะทรงมอบให้พระภิกษุที่มาประชุมกัน
โดยมิได้นัดหมาย ประกอบด้วย

๑. ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า
นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

๒. การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๓. การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์
ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต คือ
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

โอวาท ๓ ประการดังกล่าวเป็นหลักการคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่จะนำมา
ประยุกต์ใช้ในสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ๓ ประการ คือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง อันเปรียบได้กับศีล

๒. การทำความดีให้ถึงพร้อม อันเปรียบได้กับทาน

๓. การฝึกทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว อันเปรียบได้กับภาวนาคือปัญญา

โอวาท ๓ เป็นหลักการพื้นฐานของชาวพุทธเรียกว่า ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นบุญกิริยาวัตตุดั้งพื้นฐาน ดังคำโบราณได้กล่าวว่า ให้ทานก่อนกิน รักษาศีลก่อนไป และทำใจก่อนนอน และไปสอดคล้องกับกรรม ๓ คือกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ถ้าทำไม่ดีเรียกว่าทุจริต ๓ แต่ถ้าทำดีเรียกว่าสุจริต ๓ และเมื่อจะรู้ว่าอันไหนเป็นกรรมไม่ดีในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และถ้าเป็นกรรมดีในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ดังคำโบราณที่ได้กล่าวเวลาขอโทษ อโหสิกรรมว่า กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ ก็คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนั่นเอง

๔.๕.๒ รูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ PRLB HOUSE MODEL

สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ ประกอบกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และจากการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. ผ่านระบบ Zoom Online โดยหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ปรับรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดทำเป็นรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ เรียกว่า PRLB HOUSE MODEL เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงรูปแบบสติและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

PRLB HOUSE MODEL

รูปแบบสติและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ PRLB HOUSE MODEL ประกอบด้วย หลักการและเหตุผลในการใช้อำนาจปกครอง และนิยามความหมาย ของ PRLB HOUSE MODEL โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. หลักการและเหตุผลในการใช้ PRLB HOUSE MODE

๑.๑ พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักธรรมคำสอนมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ รวมเป็นปิฎกได้ ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หรือเรียกว่า พระธรรมวินัย แต่สรุปแล้วหัวใจคำสอนสรุปรวมลงในโอวาทปาฏิโมกข์เป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

๑.๒ บ้านเป็นสติและเสรีภาพทางการเมืองขั้นพื้นฐานที่เป็นต้นกำเนิดไปสู่สังคม และประเทศต่อไป จึงเรียกว่า HOUSE MODE

๑.๓ PRLB หมายถึง

P = POLITICAL แปลว่า การเมือง

R = RIGHT แปลว่า สิทธิ

L = LIBERTY แปลว่า เสรีภาพ

B = BUDDHIST APPROACHES แปลว่า ตามแนวพุทธศาสตร์

๒. องค์ประกอบของ PRLB HOUSE MODE

ส่วนที่ ๑ กาลามสูตรคือความเชื่อพื้นฐานในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ส่วนที่ ๒ ฐานรองเป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวัน เรียกว่า กรรม ๓

ส่วนที่ ๓ ฐานล่างเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ส่วนที่ ๔ ส่วนที่เป็นเสาเป็นการกระทำที่แยกออกมาจากกรรม ๓ เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐

ส่วนที่ ๕ ส่วนที่เป็นฐานรองหลังคาเป็นหลักการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

ส่วนที่ ๖ ส่วนที่เป็นหลังคาเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๓. นิยามความหมาย

ส่วนที่ ๑ ฐานรองเป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กาลามสูตร เป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในเกสปุตตีสสูตร และสาฬหสูตร ว่าด้วยหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)
๖. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (การคาดคะเนตามหลักเหตุผล)
๗. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้
๑๐. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านเป็นครูอาจารย์ของเรา

ส่วนที่ ๒ ฐานรองเป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวัน หมายถึง เป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม ๓ ประกอบด้วย กายกรรมคือการกระทำทางกาย วจีกรรมคือการกระทำทางวาจา และมโนกรรมคือการกระทำทางใจ ถ้าทำกรรมดีหรือประพฤติดีเรียกว่าสุจริต ประกอบด้วย กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ถ้าทำกรรมชั่วหรือประพฤติไม่ดีเรียกว่าทุจริตร ประกอบด้วย กายทุจริตร วจีทุจริตร และมโนทุจริตร

ส่วนที่ ๓ ฐานล่างเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง หมายถึง เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ๒ ระดับ คือ

๑. ระดับบุคคลเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองส่วนบุคคลที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจ คือ

- ๑.๑ พฤติกรรมทางการเมือง เรียกว่า กายกรรม
- ๑.๒ การสื่อสารทางการเมือง เรียกว่า วจีกรรม
- ๑.๓ อุทมการณ์ทางการเมือง เรียกว่า มโนกรรม

๒. ระดับสังคมเป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองส่วนบุคคลที่แสดงออกต่อบุคคลอื่นทางกาย วาจา และใจ คือ

- ๒.๑ วัฒนธรรมทางการเมือง เรียกว่า กายกรรม
- ๒.๒ การสื่อสารจากสื่อมวลชน เรียกว่า วจีกรรม
- ๒.๓ นโยบายสาธารณะ เรียกว่า มโนกรรม

ส่วนที่ ๔ ส่วนที่เป็นเสาเป็นการกระทำที่แยกออกมาจากกรรม ๓ เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง เป็นการกระทำที่แยกออกมาจากกรรม ๓ เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจ เป็นทางทำความดี หรือเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ ดังนี้

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม (กายกรรม) ประกอบด้วย
 - ๑.๑ การไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 - ๑.๒ การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน
 - ๑.๓ ความไม่ประพฤตินิโคตมในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ
๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วจีกรรม)
 - ๒.๑ การพูดความจริง
 - ๒.๒ การพูดในทางส่งเสริมให้สามัคคีปรองดอง
 - ๒.๓ การพูดคำไพเราะสุภาพ
 - ๒.๔ การพูดแต่เรื่องที่มีสาระประโยชน์
๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม)
 - ๓.๑ การพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง
 - ๓.๒ มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายต่อใคร ๆ
 - ๓.๓ การเห็นถูกต้องชอบธรรมตามทำนองคลองธรรม

ส่วนที่ ๕ ส่วนที่เป็นฐานรองรับหลังคา เป็นหลักการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ หมายถึง เป็นหลักการ ๓ อันที่สรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่บุคคลพึงปฏิบัติในทางการเมือง ดังนี้

๑. การไม่ประพฤตินุจริตทั้งปวง (ศีล)
๒. การประพฤตินุจริตทั้งปวง (ทาน)

๓. การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา)

ส่วนที่ ๖ ส่วนที่เป็นหลังคา เป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หมายถึงกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นกระทำตามหน้าที่ต่อบุคคลอื่น ดังนี้

๑. กฎหมายรัฐธรรมนูญ

๒. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นต้น

๔.๕.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย อันเป็นวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอสรุปดังนี้

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กาลามสูตรเป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ๑๐ ประการ คือ (๑) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา (๒) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา (๓) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (๔) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (๕) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) (๖) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (การคาดคะเนตามหลักเหตุผล) (๗) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล (๘) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (๙) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้ (๑๐) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านเป็นครูอาจารย์ของเรา ความเชื่อเหล่านั้นถูกแสดงมาทางการกระทำในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กรรม ๓ อันประกอบด้วย (๑) กายกรรม เป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางกาย เรียกว่า พฤติกรรม ในระดับบุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (๒) วาจากรรม เป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางวาจา เรียกว่า การสื่อสารในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน และ (๓) มโนกรรม เป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางใจ เรียกว่า ความรู้ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย อยู่ที่หลักการ ๓ ประการ อันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น ประกอบด้วย

๑. การไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง (ศีล) ที่มาจากกายกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม (กายกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคมเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง จะต้องมีหลักการการไม่ทำบาปทั้งปวง ประกอบด้วย การไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน และความไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือไม่ไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ

๒. การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) ที่มาจากวจีกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วจีกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคมเรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน ประกอบด้วย การพูดความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพอ่อนหวาน และการพูดแต่เรื่องที่มีสาระประโยชน์

๓. การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ที่มาจากมโนกรรมกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย ความพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง มีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายต่อใคร ๆ และการเห็นถูกต้องชอบธรรมตามทำนองคลองธรรม

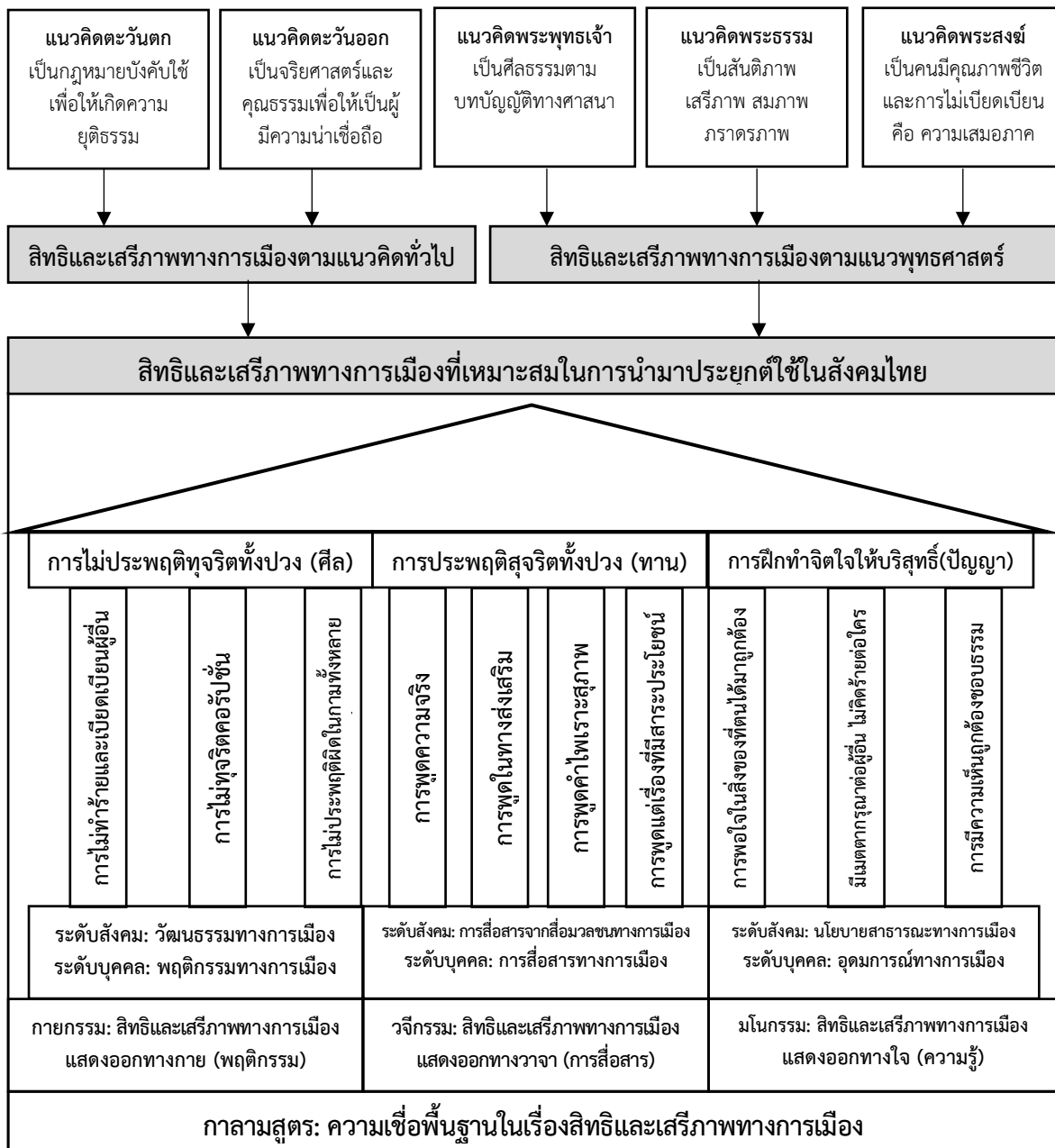
๔.๖ องค์ความรู้

การศึกษาคุณนิตินิพนธ์เรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Analysis) ด้วยการศึกษานวนคิด ทฤษฎี หลักธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย วิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน ได้แก่วิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๙ รูปหรือคน และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ รูปหรือคน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูปหรือคน โดยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การตีความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) ซึ่งผู้วิจัยได้องค์ความรู้ ดังนี้

๔.๖.๑ องค์ความรู้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัยโดยการสำรวจเอกสารและงานที่วิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ และ ๓) เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่

เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยได้องค์ความรู้ ดังแผนภาพที่ ๔.๗ แสดง องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๗ แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๗ แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย คือ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพุทธศาสตร์ และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ประกอบด้วย

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป สิทธิเป็นอำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมาย แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด เสรีภาพเป็นความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนา โดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด และสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเป็นอำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้อย่างอิสระ และความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด โดยมี ๒ แนวคิด คือ แนวคิดตะวันตก และแนวคิดตะวันออก ดังนี้

๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก เป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม

แนวคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เพราะเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจองค์อธิปัตย์ กฎหมาย รูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร รวมไปถึงจริยธรรมกับการเมือง มีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย

๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก เป็นจริยศาสตร์และคุณธรรมเพื่อให้เป็นผู้มีค่าน้ำเชื่อถือ

แนวคิดตะวันออกเป็นจริยศาสตร์และคุณธรรมเพื่อให้เป็นผู้มีค่าน้ำเชื่อถือ เพราะเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองโดยไม่ปกครอง โดยมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จักสังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติ และศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชน เป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา

๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นหลักการ หลักปฏิบัติ ตามแนวพระพุทธศาสนาที่ได้บัญญัติไว้ซึ่งความมีสิทธิและเสรีภาพที่พึงจะทำต่อบุคคล สัตว์ สิ่งของ หรือสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก ด้วยความเคารพ นอบน้อม เกื้อกูล หรือการพึ่งพาอาศัยกัน โดยมี ๓ แนวคิด คือ ตามแนวของพระพุทธเจ้า ตามแนวของพุทธธรรม และตามแนวของพระสงฆ์ ดังนี้

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า เป็นศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จารีตประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรม เป็นสันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลัก พระพุทธศาสนา เป็นเสรีภาพ คือ “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส เป็นสมภาพ คือ ธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ เป็นภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์ เป็นคนมีคุณภาพชีวิตและการไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่า ความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลัก สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคม มีหลักพรหมวิหารธรรมยึดถือ ธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีชฌิมาปฏิบัติทาสนับสนุน และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่ คือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในหลักธรรมระดับ บุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ และ หลักธรรมระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมตามหลักสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณ แก่ส่วนรวมตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักนาถรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักอธิปไตย ๓ อปริหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคห วัตถุ ๔ สามัคคี ๓ อกติ ๔

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เป็นการ กระทำที่บุคคลต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นตามหลักกาลาม สสูตร เป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ๑๐ ประการ และความเชื่อเหล่านั้นถูกแสดงมาทางการ กระทำในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กรรม ๓ คือ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ แลมนอกกรรม ๓ ต้องมี โอวาทปาฏิโมกข์เป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่าหลักการ ๓ อันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพ ทางการเมืองที่เป็นการกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น ประกอบด้วย (๑) การไม่ประพฤติ ทุจริตทั้งปวง (ศีล) ที่มาจากกายกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม ในระดับ บุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ต้องมี หลักการการไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง ประกอบด้วย การไม่ทำร้ายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ ถู้อเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน และความไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิด ประเวณีทางเพศ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการกระทำ (๒) การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) ที่มา จากวจีกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วจีกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน ประกอบด้วย การพูด ความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพ และการพูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์ เรียกว่า

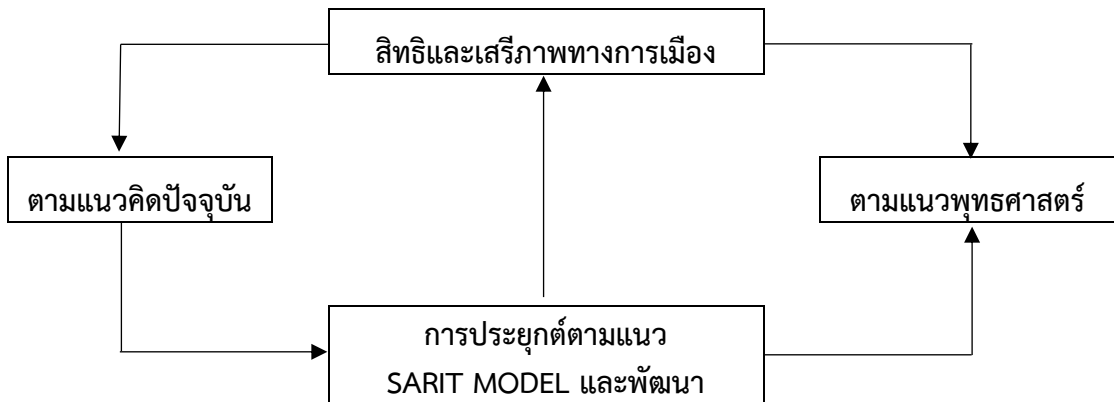
สิทธิและเสรีภาพในการพูด และ (๓) การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ที่มาจากมโนกรรม กรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย ความพอใจในสิ่งของที่ตนได้มาถูกต้อง ความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายมุ่งร้ายต่อใคร และความเห็นถูกต้องชอบธรรมตามทำนองคลองธรรม เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพทางปัญญา

๔.๖.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

การศึกษาคำวิจัยเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์” ในครั้งนี้ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยครั้งนี้ คือ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาการเมืองการปกครองของสังคมไทย ซึ่งปรากฏในคำว่า “SARIT” โมเดล อันเป็นผลมาจากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยตามแนวคิดปัจจุบัน การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการวิพากษ์ชุมชนิพนธ์ (Public Hearing) โดยนิยาม คำว่า “SARIT” โมเดลไว้ดังนี้

- S** หมายถึง **Synthesis** คือการสังเคราะห์หลักพุทธธรรมกับหลักการเมืองการปกครองสมัยใหม่
- A** หมายถึง **Action** คือการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในที่นี้คือการใช้สิทธิและเสรีภาพทางสายกลางซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและหลักพุทธธรรม
- R** หมายถึง **Responsibility** คือความรับผิดชอบของผู้ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยรับผิดชอบทั้งในแง่กฎหมายและในแง่หลักศีลธรรม ไม่ว่าจะผลที่เกิดจากการใช้สิทธิและเสรีภาพจะออกมาทั้งในแง่บวกหรือแง่ลบก็ตาม
- I** หมายถึง **Insight** คือการมีปรีชาญาณในการใช้สิทธิและเสรีภาพ ซึ่งในที่นี้ก็คือการมีสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ถูกต้อง หรือมีปัญหาในการใช้สิทธิและเสรีภาพนั่นเอง
- T** หมายถึง **Technology** คือความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ในการสื่อสารอย่างชาญฉลาด โดยผู้ปกครองต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารถึงประชาชนให้รู้จักใช้สิทธิและเสรีภาพในเชิงสร้างสรรค์

ผู้วิจัยได้สรุปแผนภาพแสดงองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๘ แสดงองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๘ แสดงองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย คือ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาการเมืองการปกครองของสังคมไทย ซึ่งปรากฏในคำว่า “SARIT” โมเดล อันเป็นผลมาจากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิดปัจจุบัน การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการวิพากษ์ดัชนีนิพนธ์ (Public Hearing) ประกอบด้วย

๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอันประกอบด้วยสิทธิเป็นอำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมาย แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด เสรีภาพเป็นความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ในทางการเมืองได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด เป็นไปตามหลักการ หลักปฏิบัติ ตามแนวพระพุทธศาสนาที่ได้บัญญัติไว้ ซึ่งความมีสิทธิและเสรีภาพที่พึงจะกระทำต่อบุคคล สัตว์ สิ่งของ หรือสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก ด้วยความเคารพ นอบน้อม เกื้อกูล หรือการพึ่งพาอาศัยกัน

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดปัจจุบันเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เพราะเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม มีเจตจำนงร่วม อำนาจองค์อธิปัตย์ กฎหมาย รูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร รวมไปถึงจริยธรรมกับการเมือง มีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่งคั่ง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย และเป็นจริยศาสตร์และคุณธรรมเพื่อให้เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ เพราะเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองโดยไม่ปกครอง โดยมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติ และศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำ ธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชน เป็นสิทธิของประชาชน เพื่อ

ไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา ฉะนั้น แนวคิดสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดปัจจุบันเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมคือกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นการให้สิทธิและเสรีภาพ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น การออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพที่ไว้ไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

๓. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพตามแนวพุทธศาสตร์เป็นศีลธรรมตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบ จาริตประเพณี ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และ วิมุตติญาณทัสสนะ เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพตามแนวของพุทธธรรม คือ (๑) สันติภาพ คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เสรีภาพ คือ “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส (๓) สมภาพ คือ ธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ (๔) ภราดรภาพ คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม และมีการปฏิบัติตามแนวของพระสงฆ์ คือคนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่า ความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์ มัชฌิมาปฏิปทาสนับสนุน และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่คือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหัตถุ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในหลักธรรมระดับบุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามสี่ปुरुสธรรม ๗ และหลักธรรมระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมตามหลักสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวมตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามหลักนาถกรณธรรม ๑๐ สาราณียธรรม ๗ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามหลักอธิปไตย ๓ อปริหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหัตถุ ๔ สามัคคี ๓ อคติ ๔ และการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา มอบอำนาจแห่งการปกครองให้กับธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป”

๔. การประยุกต์ตามแนว SARIT MODEL ในการพัฒนา คือ การประยุกต์หลักพุทธธรรมจากการองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย อันประกอบด้วย หลักกาลามสูตร กุศลกรรมบถ โอวาทปาติโมกข์กับหลักการเมืองการปกครองสมัยใหม่อันมีระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (S: Synthesis) นำไปสู่การปฏิบัติทางด้านกายกรรม ๓ วจกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในที่นี้คือการใช้สิทธิและเสรีภาพทางสายกลาง สอดคล้องกับหลักนิติธรรมและหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดความสุจริตทั้งด้านกายสุจริต วจสุจริต มโนสุจริต (A: Action) ด้วยการนำไปสู่ความรับผิดชอบของผู้ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยรับผิดชอบทั้งในแง่กฎหมายและในแง่หลักศีลธรรม ไม่ว่าผลที่เกิดจากการใช้สิทธิและเสรีภาพจะออกมาทั้งในแง่บวกหรือแง่ลบก็ตาม (R: Responsibility) จะต้องมีปรีชาญาณในการใช้สิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือต้องมีสัมมาทิฐิ

ความเห็นถูกต้อง สัมผัสกับปะ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ถูกต้อง กอร์ปกับสัมมาวาจา พุดถูกต้อง สัมมาสัมมัตตะ ทำการงานหรือปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตถูกต้อง สัมมาวายามะ พยายามถูกต้อง สัมมาสติ ระลึกถูกต้อง สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ถูกต้อง หรือมีปัญญาในการใช้สิทธิและเสรีภาพนั่นเอง (I: Insight) และมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ในการสื่อสารอย่างชาญฉลาด โดยผู้ปกครองต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารถึงประชาชนให้รู้จักใช้สิทธิและเสรีภาพในเชิงสร้างสรรค์ (T: Technology)

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไปและตามแนวพุทธศาสตร์เมื่อสังเคราะห์แล้วนำมาสู่สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยได้ โดยการพัฒนาให้เป็นการกระทำที่บุคคลต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ให้ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นตามหลักกาลามสูตร ซึ่งเป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ๑๐ ประการ และความเชื่อเหล่านั้นถูกแสดงมาทางการกระทำในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กรรม ๓ คือ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และด้านมโนกรรม ต้องมีโอวาทปาฏิโมกข์เป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่าหลักการ ๓ อันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกฎหมายรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นการกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น ประกอบด้วย (๑) การไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง (ศีล) ที่มาจากกายกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม ในระดับบุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ต้องมีหลักการการไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง ประกอบด้วย การไม่ทำลายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน และความไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการกระทำ (๒) การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) ที่มาจากวจีกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วจีกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน ประกอบด้วย การพูดความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพ และการพูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการพูด และ (๓) การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ที่มาจากมโนกรรม กรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย ความพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง ความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายมุ่งร้ายต่อใคร และความเห็นถูกต้องชอบธรรมตามทำนองคลองธรรม เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพทางปัญญา (ปัญญา) ทั้งนี้ ด้วยการปฏิบัติตามอุดมการณ์ ๔ ในทางพระพุทธศาสนา คือความอดทนอดกลั้นไม่ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ความไม่ทำร้ายไม่เบียดเบียนผู้อื่น ปฏิบัติตนให้มีกาย วาจา ใจที่สงบและนิพพานคือการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยมรรคมืองค์ ๘ กล่าวคือ ความเห็นถูกต้อง ความดำรงถูกต้อง การพูดจากถูกต้อง การทำการงานหรือปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง การเลี้ยงชีวิตถูกต้อง ความพากเพียรถูกต้อง ความระลึกถูกต้อง และความตั้งใจถูกต้อง โดยการฝึกฝนปฏิบัติตนด้วยวิธีการปฏิบัติ ๖ คือ ไม่ว่าร้ายให้ผู้อื่น ไม่ทำร้ายผู้อื่น เคารพกฎหมาย กฎระเบียบวินัย รู้จักความพอดีในการอุปโภคและบริโภค อยู่ในสถานที่ที่มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม และหมั่นฝึกจิตใจให้สว่าง สะอาด สงบด้วยการทำสมาธิภาวนา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาดุษฎีนิพนธ์เรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้สรุปลงในประเด็นสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ และ ๓) เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูปหรือคน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) การตีความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะตามลำดับดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป สามารถสรุปได้ ๒ ประเด็น คือ ตามแนวความคิดตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจอธิปไตย กฎหมาย รูปแบบการปกครอง รัฐบาล ผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร ร่วมไปถึงจริยธรรมกับการเมือง มีผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทางจิตใจและทางร่างกาย และตามแนวคิดตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์และหลักคุณธรรมคือความเป็นผู้มีเมตตา เชื่อถือ มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองโดยไม่ปกครองโดยมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติและศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ผู้ปกครองต้องเรียนรู้คือการกระทำโดยไม่กระทำธรรมชาติของประชาชนคือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา โดยมีบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง คือระดับบุคคลตามสิทธิมนุษยชน และสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาโลกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้มีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมของประเทศไทย เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศ เป็นที่มาของสิทธิและเสรีภาพ สิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชนอันเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญ บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการอย่างใด

อย่างหนึ่ง หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นอำนาจที่รัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายสูงสุดได้ บัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลในการกำหนดตนเองโดยอิสระที่จะ กระทำการอย่างใด โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ ประกอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยมีเหตุผลเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของ บุคคล และมีพัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองการปกครองไทย ปรากฏอยู่ใน รัฐธรรมนูญ ๒๐ ฉบับของประเทศไทยไม่ได้กล่าวสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ จำนวน ๕ ฉบับ และสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยได้ถูกตราไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่ออํารงคงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยและอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย และนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์พิพัฒน์ชัยมงคล อเนกศุภผลสกลเกียรติยศสถาพรแก่อาณาประชา ราชภรทั่วสยามรัฐสีมา ในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

๕.๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า คือ ศีลธรรมตามบทบัญญัติทาง ศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ ตามแนวของพุทธธรรม คือ (๑) สันติภาพคือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุด จนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เสรีภาพคือ “วิมุตติ” หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลส (๓) สมภาพคือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และ (๔) ภราดรภาพ หลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม และตามแนวของพระสงฆ์ คือ คนมีคุณภาพ ชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เรียกว่า ความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสารณียธรรม ๖ จะเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีพรหมวิหารธรรม ยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีเศรษฐศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่คือ กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในหลักธรรมระดับ บุคคลจะต้องมีคุณสมบัติ ๗ และเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามสัปปริสธรรม ๗ และหลักธรรม ระดับสังคมจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมตามสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ ศีล ๕ เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวม ตามพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดีตามนาถกรณธรรม ๑๐ สารณียธรรม ๗ เป็น คนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีตามอธิปไตย ๓ อปรีหานิยธรรม ๗ และเป็นคนผู้นำรัฐหรือ ผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ สามัคคี ๓ อคติ ๔ และการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่ ตัวพระศาสนา มอบอำนาจแห่งการปกครองให้กับธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ ทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป”

๕.๑.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย อันเป็นวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอสรุปดังนี้

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กาลามสูตรเป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ๑๐ ประการ คือ (๑) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา (๒) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา (๓) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (๔) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (๕) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) (๖) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (การคาดคะเนตามหลักเหตุผล) (๗) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล (๘) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (๙) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (๑๐) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านเป็นครูของเรา ความเชื่อเหล่านั้นนั้นถูกแสดงมาทางการกระทำในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่ากรรม ๓ อันประกอบด้วย (๑) กายกรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางกาย เรียกว่า พฤติกรรมในระดับบุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (๒) วาจากรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางวาจา เรียกว่า การสื่อสารในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน และ (๓) มโนกรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางใจ เรียกว่า ความรู้ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยอยู่ที่หลักการ ๓ ประการอันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น คือ (๑) การไม่ประพฤตินุจรินทรวัง (ศีล) ที่มาจากกายกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม (กายกรรม) ในระดับบุคคลเรียกว่าพฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคมเรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมือง จะต้องไม่ทำบาปทั้งปวง ประกอบด้วย การไม่ทำลายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่ไม่ได้ให้แก่ตน การไม่ประพฤตินอกใจในยามทั้งหลายคือไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ (๒) การประพฤตินุจรินทรวัง (ทาน) ที่มาจากวาจากรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วาจากรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน ประกอบด้วย การพูดความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพ การพูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์ (๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ที่มาจากมโนกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคมเรียกว่านโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย การพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง มีเมตตาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายต่อใคร การเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

กฎหมาย ความยุติธรรม และจริยศาสตร์เป็นขั้นพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป และศีลธรรม สันติภาพ ความเสมอภาคเป็นขั้นพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ นำมาสู่สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมา

ประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้น ๑๐ อย่าง ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กาลามสูตร ความเชื่อเหล่านี้ถูกแสดงมาทางการกระทำ เรียกว่า กรรม ๓ อันประกอบด้วย (๑) กายกรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางกายเรียกว่าพฤติกรรมในระดับบุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (๒) วาจกรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางวาจา เรียกว่า การสื่อสารในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน และ (๓) มโนกรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพแสดงออกทางใจ เรียกว่า ความรู้ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองจะต้องอยู่ในหลักการ ๓ ประการอันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น คือ (๑) การไม่ประพฤติดุจจริตทั้งปวง (ศีล) ที่มาจากกายกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม (กายกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองจะต้องมีหลักการการไม่ทำบาปทั้งปวง ประกอบด้วย การไม่ทำลายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน การไม่ประพฤติดิฉินในกามทั้งหลายคือไม่ประพฤติในประเวณีต่อผู้อื่น เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการกระทำ (๒) การประพฤติดุจจริตทั้งปวง (ทาน) ที่มาจากวจกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วจกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน ประกอบด้วย การพูดความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพ และการพูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการพูด และ (๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ที่มาจากมโนกรรมกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคมเรียกว่านโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย การพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง มีเมตตาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายต่อใคร และการเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพทางปัญญา

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการอภิปรายผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยของผู้วิจัย โดยพบว่า สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

๕.๒.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวความคิดทั่วไป เป็นกฎหมายและเป็นหลักจริยศาสตร์บังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในทางสังคม มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ ๒ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองทางตะวันตกเป็นกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย และความเจริญทาง

จิตใจและทางร่างกาย เพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ และใช้ในการบริหารประเทศสอดคล้องกับ**นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราช และ การปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูง และมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก^{๑๘๔} สอดคล้องกับ**อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า** ได้วิจัยเรื่อง “การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ปัญหาของการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ประกอบด้วยปัญหาการสร้างวัฒนธรรมพลเมืองปัญหารัฐธรรมนูญอำนาจ ปัญหาพลวัตวัฒนธรรมการเมืองไทยในประวัติศาสตร์ปัญหากระบวนการอุปถัมภ์และปัญหาการขาดการกล่อมเกล่าเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ๒) แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ได้แก่ กำหนดให้การพัฒนาพลเมืองและการสร้างวัฒนธรรมพลเมืองให้เป็นยุทธศาสตร์วาระแห่งชาติมีทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่บังคับใช้อย่างต่อเนื่อง และสถาบันการศึกษากับการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ๓) แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ได้แก่ การพัฒนาความเป็นพลเมืองบนฐานคิดตะวันตกให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่พลเมืองมีสิทธิมีเสรีภาพ มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะสมาชิกหนึ่งของรัฐการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย ภายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา^{๑๘๕} สอดคล้องกับ**เทียนวัช ศรีใจงาม** ได้วิจัยเรื่อง “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง: ศึกษากรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีจุดร่วมกันอย่างน่าสนใจ ๓ ประการคือ ๑. ให้ความสำคัญกับการนำหลักการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ(Constitution Democracy) มาใช้ในในฐานะระบอบการปกครองหลัก ๒. ให้ความสำคัญกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามตัวบทรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของนัยเชิงกฎหมาย ๓. มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญหรือทำการจัดสรรอำนาจเพิ่มเติมให้สถาบันการเมืองหรือหน่วยงานเดิมที่มีอยู่เพื่อผลักดันกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบอีกว่าหากวิเคราะห์ในรายละเอียดแล้วตัวบทในรัฐธรรมนูญของทั้ง ๓ กรณีศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ๒ ประเด็นคือ ๑. การกำหนดมาตรการในเชิงปฏิบัติด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และ ๒. การจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองในรายละเอียดมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างทั้ง ๒ ประการ ข้างต้นจากการศึกษาพบว่ามีสัมพันธ์อย่างมี

^{๑๘๔} นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๘๕} อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า, “การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย”, **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๔) : ๑๒๑-๑๒๒.

นัยสำคัญกับตัวแปรเชิงบริบทการเมืองในกระบวนการเปลี่ยนผ่านของทั้ง ๓ กรณีศึกษา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย^{๑๘๖} สอดคล้องกับ**ธนกฤต ธีรปการักษ์** ได้วิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง” ผลการวิจัยพบว่า กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองขององค์การสหประชาชาติและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้รับรองสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองกรณีการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธไว้แต่ไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิในการที่จะต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของบุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองเกี่ยวกับมาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทางอาญาทั้งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองขององค์การสหประชาชาติกำหนดให้การเรียกร้องทางการเมืองเป็นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมิใช่อาชญากรรมตามกฎหมายอาญา จึงไม่อาจที่จะถูกปฏิบัติอย่างบุคคลที่กระทำความผิดในทางอาญา จากการศึกษาขอเสนอแนะว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เกี่ยวกับสิทธิในการระบวรการยุติธรรมโดยให้การเรียกร้องสิทธิทางการเมืองเป็นเหตุที่ไม่อาจออกหมายอาญาหรือดำเนินคดีแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองได้ และให้เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ บัญญัติให้ประเภทคดีเหล่านี้ไม่อาจออกหมายอาญาหรือดำเนินคดีแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองได้ ได้แก่ความผิดที่เป็นการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองโดยแท้ความผิดที่มีลักษณะเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการเมืองหรือความผิดที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับความผิดทางการเมืองโดยมีสาเหตุมาจากเชื้อชาติศาสนา และสัญชาติของบุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง^{๑๘๗} และสอดคล้องกับ**ปัทมา สุปก่าปิง** ได้วิจัยเรื่อง “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยสถาปนาระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย โดยจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นกำหนดให้มีบทบาทหลักประการหนึ่งคือการชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยพิจารณาตรวจสอบว่าร่างกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราโดยมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่เรียกว่า “ระบบตรวจสอบก่อน” ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทตรวจสอบได้ทั้งเนื้อหาสาระของร่างกฎหมาย รวมถึงตรวจสอบ “กระบวนการตรากฎหมาย” ด้วยนอกจากนี้ศาลรัฐธรรมนูญยังมีบทบาทอำนาจหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับแล้วว่ามีบทบัญญัติใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหรือไม่เรียกว่า “ระบบตรวจสอบหลัง” อีกด้วยหากพิจารณาในแง่ผู้มีสิทธิริเริ่มเสนอคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญพบว่ารัฐธรรมนูญกำหนดให้สิทธิแก่ทั้งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืององค์กรของรัฐรวมทั้งประชาชนผู้ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญ

^{๑๘๖} เทียนวัช ศรีใจงาม, “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมือง: ศึกษา ๓ กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕-๖.

^{๑๘๗} ธนกฤต ธีรปการักษ์, “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๑๙-๑๒๐.

กำหนด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลใดขึ้นบุคคลนั้นมียุติสิทธิเสนอคำร้องที่เรียกว่า “คำร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญ” โดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญได้หรือหากมีการฟ้องร้องเป็นคู่ความในคดีบุคคลดังกล่าวมีสิทธิโต้แย้งต่อศาลที่จะใช้กฎหมายดังกล่าวบังคับแก่คดีว่ากฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้กล่าวได้ว่าบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญคือ “ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ” รวมทั้ง “ผู้พิทักษ์ปกป้องสิทธิเสรีภาพประชาชน” ด้วยผลการศึกษาพบว่าสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญได้รับการปกป้องคุ้มครอง โดยไม่ถูกละเมิดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย จากคำวินิจฉัยชี้ขาดของศาลรัฐธรรมนูญมีทั้งสิทธิในทรัพย์สินเสรีภาพในการประกอบอาชีพหลักความเสมอภาค รวมไปถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยแต่อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิเสนอคำร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญยังมีปัญหาอุปสรรคสำคัญคือประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเพื่อดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดว่าต้องได้ดำเนินการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพต่อกลไกต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วอีกทั้งต้องเป็นกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการผ่านช่องทางอื่นๆ ได้แล้วข้อเสนอแนะจากการศึกษา ๒ ส่วนประกอบด้วย ๑. การพัฒนาในเชิงโครงสร้างระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญยังคงกำหนดให้เป็นบทบาทอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะเป็นกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญแต่ควรมีการพิจารณามาตรการ เพื่ออำนวยการและเพิ่มระดับความเชื่อมั่นศรัทธาจากสาธารณชนว่าเป็นกลไกที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและสามารถปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานมิได้ถูกละเมิดโดยอำนาจรัฐอื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ และควรพัฒนาความร่วมมือเพื่อบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐโดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของประชาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้ถูกต้องตามกรอบรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รวมถึงการพัฒนาบทบาทเชิงรุกในฐานะผู้พิทักษ์สิทธิพลเมืองของฝ่ายนิติบัญญัติอันเป็นการสร้างระบบการป้องกันหรือแก้ไขจากต้นทางการตรากฎหมายซึ่งมีผลในวงกว้างยิ่งกว่าการวินิจฉัยชี้ขาดโดยศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นปลายทางของระบบพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน^{๑๘๘}

ประเด็นที่ ๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองทางตะวันออกเป็นหลักจริยศาสตร์และหลักคุณธรรมคือความเป็นผู้มีค่านิยม มีความเมตตา มีความชอบธรรม มีความเหมาะสม และมีความรอบรู้ในการปกครองซึ่งต้องมีศาสตร์แห่งการปกครองเป็นลักษณะของการที่ผู้ปกครองทำความรู้จัก สังเกต และเรียนรู้จากธรรมชาติเพื่อให้ทราบถึงวิธีแห่งธรรมชาติและศิลป์แห่งการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นของธรรมชาติทั้งหมด คือวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา โดยมีบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอยู่ในรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการ

^{๑๘๘} ปัทมา สูบก่าปึง, “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔) : ๒๓-๒๔.

ปกครองประเทศเป็นที่มาของสิทธิและเสรีภาพสอดคล้องกับ**อติชาติ คำพวงและอรอนงค์ อินสอาด** ได้วิจัยเรื่อง “ปรัชญาของขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม : การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์หลุนอี่ว” ผลการวิจัยพบว่า ขงจื้อเสนอแนวคิดการจัดระเบียบทางสังคมโดยเริ่มจากการปฏิรูปสังคมตั้งแต่วิถีปฏิบัติ โดยกำหนดแบบแผนทางพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมในอุดมคติคือวิญญูชนชั้นแล้วเสนอให้ใช้การศึกษา คือการเรียนรู้อบรมตามจารีตหรือหลักรวมไปถึงการรู้จักเลือกปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดี เป็นกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้สมาชิกเกิดการควบคุมจากภายนอกสู่ภายใน จนบรรทัดฐานทางสังคม คุณธรรมและคุณค่าเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างทางบุคลิกภาพของตน ขงจื้อมองว่าผู้ที่ผ่านการขัดเกลาทางสังคมตามหลัมาดีแล้วคือ สมาชิกผู้มีคุณภาพที่สามารถปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมได้อย่างเหมาะสม ตามสถานภาพ บทบาทและช่วงชั้นทางสังคมที่ตนดำรงอยู่โดยมีบรรทัดฐานเชิงภววิทยา คือ “มนุษย์ธรรม” หรือ “เหริน”(仁) เป็นเป้าหมายเชิงคุณค่าสูงสุดคือการเดินไปสู่ความปรองดองและการมีสัมพันธภาพที่ดีงามระหว่างสมาชิกจนเกิดเป็นสังคมในอุดมคติที่เรียกว่า “ชุมชนมีมนุษย์ธรรม”^{๑๘๙} และสอดคล้องกับ**ณัฐศิษย์ เตชาพิพัฒน์กุล** ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธีตามหลักพุทธสันติวิธี” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะคานธีได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่างๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ “อหิงสา” เป็นระบบจริยธรรมของอินเดียคือการใช้ความรุนแรงและเน้นพลังแห่งความรักความดีงามมาแก้ปัญหาทางการเมืองมหาตมะคานธียึดหลักสัตยาเคราะห์ ๒ อย่างคือ ๑) สัจธรรมและศรัทธาในสัจธรรมและ ๒) การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง แนวทางการสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนาในหลักธรรมพละ ๕ ประกอบด้วย ๑) ศรัทธา พละกำลังแห่งความเชื่อควบคุมความสงสัย ๒) วิริยะพละกำลังแห่งความเพียรควบคุมความเกียจคร้าน ๓) สติพละความระลึกรู้ได้กำลังแห่งการควบคุมความประมาทการไม่ใส่ใจใจลอยไร้สติ ๔) สมาธิ พละความตั้งใจมั่นกำลังแห่งการควบคุมจิตให้ตั้งมั่น และ ๕) ปัญญาพละความรู้กำลังการควบคุมความเพิกเฉยไม่สนใจหลงมกมาย และการวิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะคานธีตามแนวพุทธสันติพบว่ามหาตมะคานธีสร้างสันติภาพด้วยหลักการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงโดยใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ที่ต้องอาศัยความรักในเพื่อนมนุษย์แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นศัตรูการใช้ความไม่รุนแรงนี้เป็นการใช้ความศรัทธาความเชื่อความวิริยะอุตสาหะสมาธิสติปัญญา^{๑๙๐}

๕.๒.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นศีลธรรมตามแนวของพระพุทธเจ้า เป็นสันติภาพ เสรีภาพ สมภาพ ภราดรภาพตามแนวของพระพุทธธรรม เป็นความเสมอภาคตามแนวของพระสงฆ์ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

^{๑๘๙} อติชาติ คำพวงและอรอนงค์ อินสอาด, “ปรัชญาของขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม : การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์หลุนอี่ว”, วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๒๖-๑๒๗.

^{๑๙๐} ณัฐศิษย์ เตชาพิพัฒน์กุล, “แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธีตามหลักพุทธสันติวิธี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, มจร ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐) : ๑๐๕.

ประเด็นที่ ๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระพุทธเจ้า คือ ศีลธรรมเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติตามธรรมดาที่แวดล้อมอยู่ทั่ว ๆ ไป ของสิ่งที่ไม่มีชีวิตด้วย และของสิ่งที่มีชีวิตด้วย ถ้าเป็นไปตามธรรมชาติแล้วจะปกติ เพราะเป็นกฎของธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่ง ศีลธรรมเป็นสิ่งที่ทรงตัว อยู่โดยปกติที่เป็นตามธรรมชาติ ศีลธรรมเป็นบทบัญญัติทางศาสนา การบัญญัตินั้นจะบัญญัติกันในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะสอดคล้องกับ**นวลรัชต์ อมรรัตนบงกช** ได้วิจัยเรื่อง “ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า ศาสนากับการเมืองใหม่คือการนำเอาอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาที่ได้ถูกเลเลยมานานในสังคมการเมืองไทยให้กลับเข้ามาสู่แนวคิดในทางการเมืองเพื่อพัฒนาเป็นการเมืองใหม่ในประเทศไทย แนวคิดศาสนากับการเมืองใหม่ คือ การปรับปรุงการเมืองปัจจุบันให้ดีขึ้นและเหมาะสมกับประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับหลักธรรมของพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับผู้นำ รวมถึงการปรับปรุงการเมืองให้เป็นการปกครองโดยธรรม ให้ผู้นำยึดหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตย การเมืองใหม่ต้องมีการปฏิรูปทางการเมืองในด้านต่าง ๆ คือ (๑) มีการกระจายอำนาจและงบประมาณสู่ท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ (๒) มีการแยกหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการของรัฐออกจากกัน (๓) ส่งเสริมให้สังคมมีกลุ่มที่หลากหลายเพื่อป้องกันปัญหากลุ่มเฉพาะที่เป็นกลุ่มเสียงข้างมาก(๔) เสริมสร้างให้ประชาชนทั่วไปเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มกันซึ่งอาจจะเริ่มรวมกลุ่มจากกิจกรรมที่มีใช้การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง (๕) ปรับเปลี่ยนกระบวนการสรรหาผู้นำของรัฐให้สามารถที่จะได้ผู้นำที่มีคุณธรรมยึดหลักธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และบริหารบ้านเมือง (๖) ส่งเสริมให้มีการเมืองภาคประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวมหรือของท้องถิ่นตน (๗) สร้างระบอบประชาธิปไตยที่สะท้อนถึงการเป็นตัวแทนของทุกภาคส่วนเพื่อให้มีการถ่วงดุลอำนาจ (๘) กำหนดบทลงโทษขั้นรุนแรงสำหรับพรรคการเมืองที่ทำผิดและให้มีผลไปยังผู้สมัครรับเลือกตั้ง (๙) ปฏิรูปความคิดและจิตสำนึกของนักการเมือง รวมถึงประชาชนให้เห็นความสำคัญของหลักธรรมในพุทธศาสนาให้มีการยึดหลักศีลธรรมเป็นบรรทัดฐานในการดำรงชีวิตเป็นเสมือนธรรมนูญชีวิตและธรรมนูญการเมือง ความคิดการเมืองใหม่เป็นความคิดอุดมคติ เพราะปฏิเสธความเป็นจริงทางการเมืองว่าเป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ ซึ่งเท่ากับการปฏิเสธสภาพที่เป็นอยู่ของการเมืองปัจจุบัน ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มิติทางศาสนาของการเมืองใหม่นี้ แม้เป็นสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นแต่เป็นแง่คิดและเป็นส่วนที่ปฏิเสธความสัมพันธ์โทรมของการเมืองเก่า ทำให้นักการเมืองได้เริ่มฉุกคิดและเห็นถึงพลังภายนอกที่คอยตรวจสอบถ่วงดุลอยู่ ซึ่งไม่มีพลังประชาชนโดยทั่วไปตามหลักประชาธิปไตยของตะวันตก แต่เป็นพลังทางศาสนาที่เป็นพลังแห่งจิตวิญญาณ^{๑๙๑} สอดคล้องกับ**นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราช และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบ

^{๑๙๑} นวลรัชต์ อมรรัตนบงกช, “ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย”, **ดุชนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง**, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔).

การปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน และหลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีหลักการปกครองที่สำคัญคืออภิธานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย^{๑๙๒} และสอดคล้องกับ**บิเรก ควรสมาคม** ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า สิทธิมนุษยชนมีที่มาจากหลักการและแนวคิดทางปรัชญาและศาสนา ตลอดจนการต่อสู้ทางการเมืองมาอย่างยาวนานของคนตะวันตก จนได้มาเป็นหลักประกันซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีแสดงไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ส่วนองค์ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาและการเปรียบเทียบกับหลักการในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่พบคำศัพท์ว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรงแต่อย่างไร พระพุทธศาสนาอธิบายสิทธิมนุษยชน ในความหมาย คือ ๑. สิทธิในการเข้าถึงมรรคผลของคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๒. การที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยกัน ด้วยความเคารพในชีวิตทุกชีวิต ๓. การให้ความเคารพนับถือผู้อื่นหรือการไม่แบ่งชั้นวรรณะและการเป็นรากแก้วของชีวิตเทียบได้กับคำว่าศีลส่วนคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์คือคุณค่าการทำให้มนุษย์ลดความโลภโกรธหลงหรือกิเลสลง เพราะสิ่งเหล่านี้ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ส่วนกรณีศึกษาสิทธิมนุษยชนเปรียบเทียบในพระไตรปิฎก ได้แก่ มหาเวสสันดรชาดกในกรณีการบริจาคบุตรและภรรยา ประเด็นการห้ามบุคคลบางประเภทบวชนั้นมีเหตุผลว่าการควบคุมปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมวินัยทำได้ยากและการบรรลุมรรคผลของบุคคลไม่จำเป็นต้องบวชก็ได้ นอกจากนี้พระพุทธศาสนามีได้ห้ามสตรีบวชเป็นภิกษุณีแต่ได้กำหนดเงื่อนไขในการเข้ามาบวชของสตรีตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ปัญหาเรื่องความเลื่อมล้ำความไม่เท่าเทียมกันของคุณค่าในพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติจึงไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก และในเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนากับในสิทธิมนุษยชนมีความแตกต่างกันโดยเสรีภาพทางพระพุทธศาสนาเป็นเสรีภาพที่มีดุลยภาพ ขณะที่ทางโลกเป็นเสรีภาพเพื่อการหาได้ตามใจชอบมากกว่า ผลการศึกษาที่ได้รับจึงควรนำองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเผยแพร่สู่สังคมไทยให้มากขึ้นสร้างความร่วมมือกับวัดในพระพุทธศาสนา เช่นจัดเป็นศูนย์ส่งเสริมการ

^{๑๙๒} นายนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก, **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

เรียนรู้ด้านสิทธิมนุษยชนกับองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา หรือสร้างเครือข่ายสิทธิมนุษยชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนพัฒนาสื่อออนไลน์เกี่ยวกับธรรมและสิทธิมนุษยชน^{๑๙๓}

ประเด็นที่ ๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพุทธธรรมเป็นสันติภาพคือความมีสันติ ความสงบเรียกว่านิพพานเป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นเสรีภาพคือวิมุตติ เป็นสมภาพคือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และเป็นภราดรภาพ หลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรมสอดคล้องกับ**อภิญา ฉัตรช่อฟ้า** ได้วิจัยเรื่อง “การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ได้แก่การพัฒนาความเป็นพลเมืองบนฐานคิดตะวันตกให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่พลเมืองมีสิทธิมีเสรีภาพ มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะสมาชิกหนึ่งของรัฐการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย ภายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา^{๑๙๔} และสอดคล้องกับ**ภาณุทัต ยอดแก้ว** ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน” ผลการวิจัยพบว่า สิทธิมนุษยชนและคำสอนทางพระพุทธศาสนาคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าทั้งสองระบบส่งเสริมสันติภาพ และการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพื่อดูว่าเราสามารถสร้างแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ขนาดไหน ผลการวิจัยแสดงว่าตามบทวิเคราะห์ของพระสงฆ์เถรวาทของไทยที่เคยเขียนประเด็นสิทธิมนุษยชน เช่นพุทธทาสภิกขุสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ปอ.ปยุตฺโต) และพระมหาวิฑูชัยวัชรเมธีเห็นว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนความกังวลใจของโลกเกี่ยวกับสันติภาพและสุขภาวะของมนุษย์ในช่วงหลังการสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่สอง แต่สิทธิมนุษยชนนั้นยังไม่มีมาตรฐานหรือ “สัมมาปัญญา” หากพิจารณาตามแนวคิดนิติปรัชญาตะวันตกที่เห็นว่าหน้าที่สร้างสิทธิ์หน้าที่ตั้งที่สะท้อนอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทาที่สามารถสร้างสิทธิ์และเสรีภาพได้อย่างไม่มีขอบเขต มัชฌิมาปฏิปทาสามารถช่วยเสริมคุณค่าในเรื่องความดีระดับสูง หรือแม้แต่พัฒนาหรือเติมเต็มแนวคิดสิทธิมนุษยชน การบูรณาการปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติกับพุทธธรรมจึงถูกเสนอในนี้ในฐานะอีกทางเลือกทางทฤษฎีสำหรับสังคมพุทธ^{๑๙๕}

ประเด็นที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวของพระสงฆ์เป็นคนที่คุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในด้านความเสมอภาคที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย โดยใช้หลักสารณียธรรมเป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาคในสังคมมีพรหมวิหารธรรมยึดถือธรรมาธิปไตย โดยมีกุศลกรรมบถเป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามสัปปุริสธรรม และเป็นคนมี

^{๑๙๓} ดิเรก ควรสมาคม, “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา”, **วารสารนิติ รัฐกิจ และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๓๓-๑๓๔.

^{๑๙๔} อภิญา ฉัตรช่อฟ้า, “การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย”, **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๔) : ๑๒๑-๑๒๒.

^{๑๙๕} ภาณุทัต ยอดแก้ว, “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน”, **วารสารไทยศึกษา**, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๖๑-๖๒.

ศีลธรรมตามสุจริต กุศลกรรมบถ ศีล อันเป็นไปตามหลักการของพระโอวาทปาติโมกข์ สอดคล้องกับ **พระอ๋อน มหิทธิโก(ระหุ่ง) และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า พระวินัยปิฎก ได้แก้อำนาจและข้อนุญาตเป็นแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ซึ่ง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทในพรพราที่ ๒๐ มูลเหตุของการบัญญัติพระวินัยมาจากพระสุทินได้ เสนอแนะกับอดีตภรรยา สำหรับวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัยเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดึงงามในหมู่คณะสงฆ์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดความหลุดพ้นและเพื่อความผาสุกแก่หมู่คณะ ๒. ปรัชญาสังคม ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม ปัญหาสังคม พฤติกรรมการแสดงออกของการอยู่ ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งมีนักปรัชญาหลายสำนักได้เสนอ แนวคิดทฤษฎีหลักการปฏิบัติระเบียบ ข้อบังคับสิทธิหน้าที่เสรีภาพ เสมอภาค และความยุติธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม ๓. ปรัชญา สังคมในพระวินัยปิฎกได้แก่ ๑) สิทธิตามพระธรรมวินัยคือพระภิกษุสงฆ์ผู้บวชตามหลักเกณฑ์ของพระ ธรรมวินัยย่อมได้สิทธิในปฏิบัติกิจของพระสงฆ์ ๒) หน้าที่ตามพระธรรมวินัยมี ๒ อย่างคือคั่นละและ วิปัสสนา ๓) เสรีภาพตามพระวินัยคือพระสงฆ์มีอิสระในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้ถึงซึ่งความ หลุดพ้นจากทุกข์ ๔) เสมอภาคตามพระธรรมวินัยคือพระสงฆ์มีความเสมอภาคทางศีลมีความเสมอ ภาควทางความคิดเห็นมีความเสมอภาคในการแบ่งปันเช่นการรับภิกษา ๕) ความยุติธรรมตามพระวินัย คือการตัดสินและการลงโทษ โดยใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน^{๑๙๖} และสอดคล้องกับ **ดิเรก ควรสมาคม** ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า สิทธิมนุษยชนมีที่มาจากหลักการและแนวคิดทางปรัชญาและศาสนา ตลอดจนการ ต่อสู้ทางการเมืองมาอย่างยาวนานของคนตะวันตก จนได้มาเป็นหลักประกันซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความ เสมอภาคและการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีแสดงไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ส่วนองค์ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาและการเปรียบเทียบกับหลักการ ในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่พบคำศัพท์ว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรงแต่อย่างใด พระพุทธศาสนาอธิบาย สิทธิมนุษยชน ในความหมาย คือ ๑. สิทธิในการเข้าถึงมรรคผลของคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๒. การที่ มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยกัน ด้วยความเคารพในชีวิตทุกชีวิต ๓. การให้ความเคารพนับถือผู้อื่นหรือการไม่ แบ่งชั้นวรรณะและการเป็นรากแก้วของชีวิตเทียบได้กับคำว่าศีลส่วนคำว่าศักดิ์ศรีศรีความเป็น มนุษย์คือการทำให้มนุษย์ลดความโลภโกรธหลงหรือกิเลสลง เพราะสิ่งเหล่านี้ทำลายศักดิ์ศรีศรีความเป็น มนุษย์ส่วนกรณีศึกษาสิทธิมนุษยชนเปรียบเทียบในพระไตรปิฎก ได้แก่มหาเวสสันดรชาดกในกรณีการ บริจาคบุตรและภรรยา ประเด็นการห้ามบุคคลบางประเภทบวชนั้นมีเหตุผลว่าการควบคุมปฏิบัติให้ เป็นไปตามธรรมวินัยทำได้ยากและการบรรลุธรรมของบุคคลไม่จำเป็นต้องบวชก็ได้ นอกจากนี้ พระพุทธศาสนามีได้ห้ามสตรีบวชเป็นภิกษุณีแต่ได้กำหนดเงื่อนไขในการเข้ามาบวชของสตรีตั้งแต่ครั้ง พุทธกาล ปัญหาเรื่องความเลื่อมล้ำความไม่เท่าเทียมกันของบุคคล ในพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นเรื่อง ธรรมชาติจึงไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก และในเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนา กับในสิทธิมนุษยชนมีความแตกต่างกันโดยเสรีภาพทางพระพุทธศาสนาเป็นเสรีภาพที่มีดุลยภาพ

^{๑๙๖} พระอ๋อน มหิทธิโก (ระหุ่ง) และคณะ, “การวิเคราะห์ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎก”, วารสาร บัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑๑๙-๑๒๐.

ขณะที่ทางโลกเป็นเสรีภาพเพื่อการทำได้ตามใจชอบมากกว่า ผลการศึกษาที่ได้รับจึงควรนำองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เผยแพร่สู่สังคมไทยให้มากขึ้นสร้างความร่วมมือกับวัดในพระพุทธศาสนา เช่นจัดเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิทธิมนุษยชนกับองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา หรือสร้างเครือข่ายสิทธิมนุษยชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนพัฒนาสื่อออนไลน์เกี่ยวกับธรรมและสิทธิมนุษยชน^{๑๙๗}

๕.๒.๓ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เป็นการกระทำที่บุคคลจะต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของบุคคลนั้นตามหลักกาลามสูตรเป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ๑๐ ประการ และความเชื่อเหล่านั้นถูกแสดงมาทางการกระทำในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่ากรรม ๓ คือ ด้านกายกรรม ด้านวจีกรรม และ ด้านมโนกรรม จะต้องมียุทธการอันเป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาโดยย่อ หรือเรียกว่าหลักการ ๓ อันอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกฎหมายรับรองสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เป็นกระทำตามหน้าที่ต่อตนเองและบุคคลอื่น ประกอบด้วย (๑) การไม่ทุจริตทั้งปวง (ศีล) ที่มาจากกายกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านพฤติกรรม ในระดับบุคคลเรียกว่าพฤติกรรมทางการเมือง และในระดับสังคมเรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองจะต้องมีหลักการการไม่ทำบาปทั้งปวง ประกอบด้วย การไม่ทำลายชีวิตและเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน การไม่ประพฤติดินในกามทั้งหลายคือไม่ประพฤติในประเวณีต่อผู้อื่น เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการกระทำ (๒) (๒) การประพฤตีสัจจิตทั้งปวง (ทาน) ที่มาจากวจีกรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านการสื่อสาร (วจีกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า การสื่อสารทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า การสื่อสารจากสื่อมวลชน ประกอบด้วย การพูดความจริง การพูดในทางส่งเสริม การพูดคำไพเราะสุภาพ และการพูดแต่เรื่องที่มีประโยชน์ เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพในการพูด และ (๓) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) ที่มาจากมโนกรรม กรรมที่เป็นสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองด้านความรู้ (มโนกรรม) ในระดับบุคคล เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง และในระดับสังคม เรียกว่า นโยบายสาธารณะ ประกอบด้วย การพอใจในสิ่งของที่ได้มาถูกต้อง มีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดร้ายไม่มุ่งร้ายต่อใคร และการเห็นถูกต้องชอบธรรมตามทำนองคลองธรรม เรียกว่า สิทธิและเสรีภาพทางปัญญาสอดคล้องกับ**กฤษฎาพันธ์ ภูปัญญาและศิวัช ศรีโกคางกุล** ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพสื่อออนไลน์ในรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)” ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์หลังการรัฐประหาร เนื้อหาของสื่อออนไลน์ที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพมากที่สุด แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือเนื้อหาที่เกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับการวิจารณ์การปฏิบัติงานของ คสช. หรือการไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่ คสช. กำหนดในการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของสื่อออนไลน์ทั้งหมดมาจากกลไกของ คสช. ที่ต้องการจะจำกัดและสกัดกั้นข้อมูลข่าวสาร ที่มีความละเอียดอ่อนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และภาพลักษณ์ของ คสช.

^{๑๙๗} ดิเรก ควรสมาคม, “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา”, วารสารนิติรัฐกิจ และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๓๓-๑๓๔.

ขอบเขตของสื่อออนไลน์ภายหลังการรัฐประหาร ยังคงมีอยู่ตามกรอบของกฎหมายและจรรยาบรรณของสื่อมวลชน แต่ต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดตามกรอบของมาตรการที่ คสช. กำหนดไว้ ผู้วิจัยเห็นว่ารัฐควรยกเลิกมาตรการเชิงบังคับต่าง ๆ ที่กระทำต่อสื่อออนไลน์และควรรับฟังความคิดเห็นของสังคมตามหลักการมีส่วนร่วม ในด้านของสื่อออนไลน์ควรวางตัวเป็นกลางตามกรอบของกฎหมายและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพและในด้านของประชาชนควรรับข้อมูลข่าวสารอย่างรอบด้านและแสดงความคิดเห็นด้วยความระมัดระวัง^{๑๙๘} และสอดคล้องกับ**ณัฐธรร เจือจันทร์ และปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ** ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านอีสานในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการใช้อำนาจของรัฐบาลรักษาความสงบแห่งชาติที่ปฏิบัติการกับกลุ่มชาวบ้านในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะได้สร้างความเดือดร้อนอย่างมากให้กับประชาชนที่อาศัยและทำกินในเขตป่า แม้ว่าชาวบ้านจะมีกระบวนการแก้ไขปัญหาร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการเจรจาในระดับขบวนการภาคประชาชนกับตัวแทนรัฐบาลเพื่อหาทางออกร่วมกัน คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ก็ยังเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติการดำเนินการตามที่ตัวเองเห็นสมควร กระบวนการทางยุทธศาสตร์และการต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐของชาวบ้านที่แสดงออกซึ่งเป็นการเรียกร้องของชุมชนในลักษณะขอการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังต่อรองให้รัฐแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนที่มีภาครัฐและประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยกัน เกิดจากปัญหาการสื่อสารและขาดความต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหาของภาครัฐมิใช่เป็นการรวมพลังเคลื่อนไหวเพื่อที่จะล้มล้างอำนาจรัฐหรือเพื่อที่จะช่วงชิงอำนาจรัฐ เช่น การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการภาครัฐ และผลที่เกิดจากการต่อสู้ของปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับรัฐซึ่งได้มีการต่อสู้ต่อรองโดยทั้งสองฝ่ายต่างอ้างสิทธิหรือความชอบธรรมในการดำเนินการตามกระบวนการพิสูจน์สิทธิตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๑ และการดำเนินงานออกโฉนดชุมชนตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการประสานงานเพื่อจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๓ ในขณะที่ชาวบ้านอ้างความชอบธรรมในทำกิน แต่รัฐได้ชี้ให้เห็นว่าป่าเป็นของส่วนรวมที่ทุกฝ่ายต้องช่วยกันดูแลรักษา ใครคนใดคนหนึ่งจะครอบครองหรือใช้ประโยชน์เพียงลำพังไม่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าต่างฝ่ายต่างอ้างทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้เป็นช่องทางในการตอบโต้ต่อรองอำนาจระหว่างกัน^{๑๙๙} และยังสอดคล้องกับ**เทียนธวัช ศรีใจงาม** ได้วิจัยเรื่อง “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง : ศึกษา ๓ กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีจุดร่วมกันอย่างน่าสนใจ ๓ ประการคือ ๑. ให้ความสำคัญกับการนำหลักการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Democracy) มาใช้ในฐานะระบอบการปกครองหลัก ๒. ให้ความสำคัญกับการรับรอง

^{๑๙๘} กฤษณาพันธ์ ภูปัญญาและศิวัช ศรีโสภากุล, “สิทธิและเสรีภาพสื่อออนไลน์ในรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ(คสช.)”, *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๙๘๗-๔๙๘๘.

^{๑๙๙} ณัฐธรร เจือจันทร์ และปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ, “สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านอีสานในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ”, *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๕๙๖๘.

และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามตัวบทรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของนัยเชิงกฎหมาย ๓. มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญหรือทำการจัดสรรอำนาจเพิ่มเติมให้สถาบันการเมืองหรือหน่วยงานเดิมที่มีอยู่เพื่อผลักดันกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองอย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัยพบอีกว่าหากวิเคราะห์ในรายละเอียดแล้วตัวบทในรัฐธรรมนูญของทั้ง ๓ กรณีศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ๒ ประเด็นคือ ๑. การกำหนดมาตรการในเชิงปฏิบัติด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และ ๒. การจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง ในรายละเอียดมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างทั้ง ๒ ประการ ข้างต้นจากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับตัวแปรเชิงบริบทการเมืองในกระบวนการเปลี่ยนผ่านของทั้ง ๓ กรณีศึกษา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย^{๒๐๐} สอดคล้องกับ**ธนิต สุวรรณเมนะ** ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญกับการเมืองไทย” ผลการวิจัยพบว่า ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วรวม ๑๘ ฉบับ ในขณะที่ในต่างประเทศมีรัฐธรรมนูญอยู่เพียงไม่กี่ฉบับ รัฐธรรมนูญประเทศไทยที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นฉบับที่ ๑๖ โดยมีบทบัญญัติให้มีศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่พิจารณาคดีที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางการเมือง และการวินิจฉัยว่าบทบัญญัติใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีบทบัญญัติให้มีศาลรัฐธรรมนูญไว้เช่นเดียวกัน โดยให้ถือว่าเป็นศาลในการพิจารณาคดีทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จึงทำให้ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทที่สำคัญ และเป็นที่น่าสนใจของประชาชน^{๒๐๑} สอดคล้องกับ**ทิพนานิตา ปาลกะวงศ์** ได้วิจัยเรื่อง “ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย” ผลการวิจัยพบว่า ความชอบธรรมที่เกิดจากรัฐธรรมนูญเป็นที่มาของศาลรัฐธรรมนูญ ความชอบธรรมที่ได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในประเด็นทั้งสองข้างต้นนี้ เมื่อกระบวนการคัดสรรตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และกระบวนการในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิผล และยึดโยงกับประชาชน ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทยจะเกิดขึ้น และยกระดับศาลรัฐธรรมนูญให้กลายเป็นสถาบัน ประเด็นปัญหา เรื่องความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญ จะลดน้อยลง ประชาชนจะเกิดความเชื่อถือศรัทธาและช่วยปกป้ององค์กร โดยปราศจากความกังวลที่ว่าใครจะเป็นผู้ปกป้องศาลรัฐธรรมนูญจากการคุกคาม เพราะหากศาลรัฐธรรมนูญปกป้องรัฐธรรมนูญแล้ว ประชาชนก็ย่อมจะปกป้องศาลรัฐธรรมนูญเช่นกัน เพราะรัฐธรรมนูญ คือ อำนาจของมหาชน

^{๒๐๐} เทียนธวัช ศรีใจงาม, “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง: ศึกษา ๓ กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕-๖.

^{๒๐๑} ธนิต สุวรรณเมนะ, “บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญกับการเมืองไทย”, **ดัชนีนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง**, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖) .

นั่นเอง^{๒๐๒} สอดคล้องกับ**ปัทมา สุปก่าปิง** ได้วิจัยเรื่อง “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยสถาปนาระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย โดยจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นกำหนดให้มีบทบาทหลักประการหนึ่งคือการชี้ขาดความชอบด้วยรัฐธรรมนูญโดยพิจารณาตรวจสอบว่าร่างกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราโดยมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่เรียกว่า “ระบบตรวจสอบก่อน” ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทตรวจสอบได้ทั้งเนื้อหาสาระของร่างกฎหมาย รวมถึงตรวจสอบ “กระบวนการตรากฎหมาย” ด้วย นอกจากนี้ศาลรัฐธรรมนูญยังมีบทบาทอำนาจหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับแล้วว่ามีบทบัญญัติใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหรือไม่เรียกว่า “ระบบตรวจสอบหลัง” อีกด้วยหากพิจารณาในแง่ผู้มีสิทธิริเริ่มเสนอคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญพบว่า รัฐธรรมนูญกำหนดให้สิทธิแก่ทั้งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืององค์กรของรัฐรวมทั้งประชาชนผู้ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลใดขึ้นบุคคลนั้นมีสิทธิเสนอคำร้องที่เรียกว่า “คำร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญ” โดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญได้หรือหากมีการฟ้องร้องเป็นคู่ความในคดีบุคคลดังกล่าวมีสิทธิโต้แย้งต่อศาลที่จะใช้กฎหมายดังกล่าวบังคับแก่คดีว่ากฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้กล่าวได้ว่าบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญคือ “ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ” รวมทั้ง “ผู้พิทักษ์ปกป้องสิทธิเสรีภาพประชาชน” ด้วยผลการศึกษาพบว่าสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญได้รับการปกป้องคุ้มครอง โดยไม่ถูกละเมิดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย จากคำวินิจฉัยชี้ขาดของศาลรัฐธรรมนูญมีทั้งสิทธิในทรัพย์สินเสรีภาพในการประกอบอาชีพหลักความเสมอภาค รวมไปถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยแต่อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิเสนอคำร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญยังมีปัญหาอุปสรรคสำคัญคือประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเพื่อดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดว่าต้องได้ดำเนินการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพต่อกลไกต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วอีกทั้งต้องเป็นกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการผ่านช่องทางอื่นๆ ได้แล้วขอเสนอแนะจากการศึกษา ๒ ส่วนประกอบด้วย ๑. การพัฒนาในเชิงโครงสร้างระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญยังคงกำหนดให้เป็นบทบาทอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะเป็นกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญแต่ควรมีการพิจารณามาตรการ เพื่ออำนวยการและเพิ่มระดับความเชื่อมั่นศรัทธาจากสาธารณชนว่าเป็นกลไกที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและสามารถปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานมิได้ถูกละเมิดโดยอำนาจรัฐอื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและควรพัฒนาความร่วมมือเพื่อบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐโดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของประชาชนเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้ถูกต้องตามกรอบรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รวมถึงการพัฒนาบทบาทเชิงรุกในฐานะผู้

^{๒๐๒} ทิพนานิตา ปาลกะวงศ์, “ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย”, **ดุชนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง**, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗).

พิทักษ์สิทธิพลเมืองของฝ่ายนิติบัญญัติอันเป็นการสร้างระบบการป้องกันหรือแก้ไขจากต้นทางการตรากฎหมายซึ่งมีผลในวงกว้างยิ่งกว่าการวินิจฉัยชี้ขาดโดยศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นปลายทางของระบบพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน^{๒๐๓} สอดคล้องกับ**ภานุทัต ยอดแก้ว** ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน” ผลการวิจัยพบว่า สิทธิมนุษยชนและคำสอนทางพระพุทธศาสนาคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าทั้งสองระบบส่งเสริมสันติภาพและการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพื่อดูว่าเราสามารถสร้างแนวคิดสิทธิมนุษยชนในคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ขนาดไหน ผลการวิจัยแสดงว่าตามบทวิเคราะห์ของพระสงฆ์เถรวาทของไทยที่เคยเขียนประเด็นสิทธิมนุษยชน เช่นพุทธทาสภิกขุสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ปอ.ปยุตฺโต) และพระมหาวิชัยวิชิตเมธีเห็นว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนความกังวลใจของโลกเกี่ยวกับสันติภาพและสุขภาพของมนุษย์ในช่วงหลังการสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่สอง แต่สิทธิมนุษยชนนั้นยังไม่มีมาตรฐานหรือ“สัมมาปัญญา” หากพิจารณาตามแนวคิดนิคัษฐาตวันตที่เห็นว่าหน้าที่สร้างสิทธิ์หน้าที่ตั้งที่สะท้อนอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทาที่สามารถสร้างสิทธิ์และเสรีภาพได้อย่างไม่มีขอบเขต มัชฌิมาปฏิปทาสามารถช่วยเสริมคุณค่าในเรื่องความดีระดับสูง หรือแม้แต่พัฒนาหรือเติมเต็มแนวคิดสิทธิมนุษยชน การบูรณาการปรัชญาศาสนาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติกับพุทธธรรมจึงถูกเสนอในนี้ในฐานะอีกทางเลือกทางทฤษฎีสำหรับสังคมพุทธ^{๒๐๔} และสอดคล้องกับ**พระมหาโยธิน โยธโก** ได้วิจัยเรื่อง “พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง” ผลการวิจัยพบว่า พระองค์ทรงมีพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างแห่งความเป็นผู้มีบุญญาธิการที่สั่งสมไว้ดีแล้วจึงมีพระบุคลิกภาพเป็นเลิศเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณพระบริสุทธิคุณและพระปัญญาธิคุณต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีหลักพุทธวิธีการสอนธรรมะชนชั้นล่างอย่างหลากหลาย ทรงเปิดโอกาสให้ทุกชั้นวรรณะสามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา มีสิทธิในการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเท่าเทียมกันทรงยกย่องพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้พัฒนาตนเองขึ้นสู่ระดับโลกุตระธรรมได้พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้ามีผลต่อการปฏิรูประบบวรรณะและเป็นที่ยอมรับของทุกชนชั้นในสมัยพุทธกาลได้เป็นอย่างดีพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้บุคคลมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันไม่มีระบบวรรณะ ไม่มีอคติดูหมิ่นเห็นโทษว่าการมีชนชั้นวรรณะเป็นความบกพร่องและความรุนแรงทางโครงสร้างสังคม (Socially Structural Violence) สร้างความเหลื่อมล้ำในสังคมและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างยิ่งเป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งและการเอาเปรียบกันและสร้างความไม่เสมอภาคทางชนชั้นทางเพศ เมื่อนำแนวคิดและวิธีการดังกล่าวมาจัดการและแก้ปัญหาความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมและการสร้างความปรองดองและความสามัคคีได้ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือการให้สิทธิเสรีภาพและการสร้างความเสมอภาคในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์สิทธิทางโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพสิทธิทางกฎหมาย สิทธิพลเมืองสิทธิการเมืองการ

^{๒๐๓} ปัทมา สุปกัปปิง, “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔) : ๒๓-๒๔.

^{๒๐๔} ภานุทัต ยอดแก้ว, “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน”, วารสารไทยศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๖๑-๖๒.

สร้างระบบการพึ่งพาอาศัยกันการรู้จักเคารพสิทธิส่วนบุคคลและยึดหลักสามัคคีธรรมในการอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมขั้นพื้นฐานสำคัญที่สนับสนุนในการอยู่ร่วมกันแบบปราศจากระบบชนชั้น คือ หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกันกล่าวคือการตั้งเมตตาทายกรรม เมตตา วจีกรรม เมตตาโมกกรรม เป็นหลักปฏิบัติตนขั้นพื้นฐาน มีสาธารณโภคีคือการได้ของสิ่งใดมาก็รู้จัก แบ่งปันกันโดยชอบธรรม มีศีลสามัญญตา ความประพฤติสุจริตตั้งตามถูกต้องตามระเบียบวินัยเป็นหลัก ปฏิบัติขั้นกลาง และทิวฐีสามัญญตา คือความมีทิวฐีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังจะช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปได้ หลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากันเพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเพื่อความดีเป็นเอกภาพ สร้างความปรองดองให้ขึ้นในสังคมและประเทศชาติได้ตลอดไป^{๒๐๕}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการทำการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยไปแล้วนั้นสมควรที่จะต้องมีการนำไปศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ละเอียดและเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์มาทั้งหมดพบว่า มีบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปรวมถึงหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับองค์กรและสังคมได้ดังนี้

๑. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีนโยบายเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยสร้างความเชื่อในเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามหลักกาลามสูตร และไปสู่การกระทำตามหลักกรรม และกุศลกรรมบถ บนหลักการของโอวาท ๓ คือ (๑) การไม่ประพฤติทุจริตทั้งปวง (ศีล) (๒) การประพฤติสุจริตทั้งปวง (ทาน) และ (๓) การฝึกทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) และภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๒. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรถูกกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ วิธีการปฏิบัติงาน และยุทธศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานในหน่วยงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

๓. ประชาชนควรมีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานในหน่วยงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

^{๒๐๕} พระมหาโยธิน โยธโก, “พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง”, วารสารธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๒๑-๑๒๒.

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ในประเด็นเกี่ยวกับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

๑. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ และในด้านบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๒. ผู้บริหารในหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความสงบสุขในหน่วยงาน

๓. องค์กรที่เกี่ยวข้องควรนำไปสื่อสารเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความสงบสุขในสังคม

๔. ควรนำไปพิจารณาเป็นกฎเกณฑ์ รายละเอียดในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความสงบสุขในสังคม

๕. ภาคประชาสังคมหรือภาคประชาชน สื่อมวลชนทุกแขนงควรเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความสงบสุขในสังคม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคต ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ยังต้องศึกษาต่อไป ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าจะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังต่อไปนี้

๑. ควรมีการศึกษาเรื่องสิทธิและเสรีภาพของคนสมัยใหม่ว่ามีเหตุผลอย่างไร จึงมีการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพกันมาก และสิทธิและเสรีภาพที่แท้จริงคืออะไร

๒. ควรมีการศึกษาเรื่องประชาชนขาดความเข้าใจสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองมีวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมในสังคมได้อย่างไร

๓. ควรมีการศึกษาเรื่องการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอฎฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน , ๒๕๖๒.

เชียน ธีรวิทย์. สถาปนิกผู้สร้างทฤษฎีการเมืองตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ , ๒๕๒๓.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ชัยชนะ พิมาณแมน. ความคิดทางการเมืองมหาดมะคานธี. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “เราคาดกับปรัชญาการเมือง: วิธีการของฮอบส์ใน Leviathan.” ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่. บรรณาธิการโดย สมบัติ จันทรวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. กฎหมายรัฐธรรมนูญแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๖๐.

ฌอง ฌาคส์ รุสโซ. สัญญาประชาคม. แปลโดย จินดา จินตนาเสรี. กรุงเทพมหานคร : บ.บพิธ จก.. ๒๕๑๗.

ณัชชาภัทร์ อุ่นตรงจิตร. รัฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ณัฐกร วิทิตานนท์. หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เดือน คำดี. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. ศาสนาและปรัชญาในจีนทิเบตและญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
สุภาพใจ, ๒๕๔๕.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. ศรีนทิพย์ สตรีศิลป์. การทดลองของมหาตมะคานธี. กรุงเทพมหานคร :
จักรานุกรการพิมพ์ , ๒๕๓๑.
- ทองหล่อ วงศ์ธรรมมา. ปรัชญาตะวันออก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ (ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง). กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อก,
๒๕๔๑.
- ธรรมสภา. ประวัติชีวิต การงาน หลักธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗.
- บันเทิง พาพิจิตร. การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.
- ประยงค์ สุวรรณบุพผา. รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก – ตะวันตก Political Philosophy
Eastern and Western thought. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา. โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สามัคคีสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐.
- ปรีชา เรื่องจันทร์. การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม. (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร,
๒๕๕๙).
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตารักษ์. ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : หจก. พิมพ์อักษร .๒๕๓๖.
- พจนาน จันทรสันติ. วิถีแห่งเต๋า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒.
- พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. (เชียงใหม่: ประชากร
ธุรกิจ, ๒๕๕๘).
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ระวี ภาวิไล. พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.
- _____ .กรณีสันตือโสภ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.
- _____ . การศึกษาที่สาบสูญบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง
กรุ๊ป, ๒๕๓๔.
- _____ . ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒.
- _____ . พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- _____ . พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีม
ทอง, ๒๕๓๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). นิตินศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๓๙.
- _____ . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- **พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- **พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมราชา.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวิวัฒน์, ๒๕๔๓.
- พระมหาสนอง ปจฺโจปการี. **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.** กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๒๙.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก: ป่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๐.
- พลศักดิ์จิระไกรศิริ. **ความคิดทางการเมือง.** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๙.
- พุทธทาส ภิกขุ. **ฟ้าสาบทางประชาธิปไตย.** ธรรมสภา: มปป..
- **อริยสัจจ์สำหรับคนรุ่นใหม่.** กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๑๙.
- **ความหมายของคำว่าศีลธรรม: อริยศีลธรรม(ธรรมโฆษณ์).** กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๐.
- **จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ: สันติภาพของโลก (ธรรมโฆษณ์).** กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.
- **ธัมมิกสังคมนิยม.** บรรณาธิการโดยโดนัลเคสแวนเรอร์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลคิมทอง, ๒๕๒๙.
- **ศาสนิกชนต้อนรับการเมืองฯในทศวรรษนี้ฯ ได้อย่างไร? เทปธรรมบรรยายพิเศษ๑๒ พ.ค. ๒๕๓๓ สวนโมกข์.**
- มานิตย์ จุมปา. **คู่มือการศึกษาวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๒.
- ยิวัล โนอาห์ แฮราวี. **เซเปียนส์ ประวัติย่อมนุษยชาติ.** กรุงเทพมหานคร : ยิปซี กรีป, ๒๕๖๑.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๑๐๕ ก. ๗ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๑๒๓ ก. ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๙๙ ก. ๒๘ กันยายน ๒๕๖๐.
- เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๑๒ ก. ๒ มีนาคม ๒๕๖๑.
- เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๕๒ ก. ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๓๔ ก. ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒.
- เล่ม ๑๓๘ ตอนที่ ๑๐ ก. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๐. ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๔ ตอนที่ ๕๓ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๗๕. เล่ม ๔๙. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๗๕.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ ๒๐ พุทธศักราช ๒๕๖๐. เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก. ๖ เมษายน ๒๕๖๐.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๖๕. ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๙ ตอนที่ ๑๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๕.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๒. ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๒.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑. ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๘๕ ตอนที่ พิเศษ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑. ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๘๑ ตอนที่ ๑๖๙ วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑. ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๘๓ ตอนที่ ๑๓๕ วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก. ๖ เมษายน ๒๕๖๐.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๕๗๕. เล่มที่ ๔๙ วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๗๕. หน้า ๕๓๖.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๕๖๙. เล่มที่ ๖๓ ตอนที่ ๓๐ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๙.
- วราพจน์ วิศรุตพิชญ์. **สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๘.
- วิทย์ วิศทเวทย์. แปล. **ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : ซี อี เอ็ม โจด.
- วิศาล ศรีมหาโร. **สังคมวิทยาการเมืองการปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๖.
- วีระ สมบูรณ์. **พุทธศาสนิกชน ธรรมะกับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาร, ๒๕๕๐.
- ส. ศิวลักษณ์. **ลอกคราบปัญญาชนฝรั่ง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓.
- สง่า หล่อสำราญ. **ตำนานพระพุทธรูปสาวก**. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมบัติ จันทรวงศ์. **ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศาสตร์, ๒๕๒๑.
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. **การเมือง: แนวคิดและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๕.
- สุวรรณ สภาอานันท์. **หลุนอีวี่: ขงจื้อสนทนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๖๒.
- เสถียร โปธินันทะ. **เมธีตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สร้างสรรค์บุคคล จำกัด, ๒๕๔๔.
- แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- อานนท์ อาภาภิรม. **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๙.
- เอกสารการสอนชุดวิชา **มนุษย์กับสังคม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- ทิพภานิดา ปาลกะวงศ์. “ความชอบธรรมของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมืองไทย”. **ดุษฎีนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง**. บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.
- ธนิต สุวรรณเมนะ. “บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญกับการเมืองไทย”. **ดุษฎีนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง**. บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖.
- นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- นวลรัชต์ อมรรัตนบงกช. “ศาสนากับการเมืองใหม่ในประเทศไทย”. **ดุษฎีนิพนธ์สาขาวิชาการเมือง**. บัณฑิตวิทยาลัย : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.
- ชลธิ์ ยิ่งตรง. “ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

(๓) รายงานวิจัย:

- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. “เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก: “การเมืองภาคประชาชน” ในสังคมไทย”. **รายงานวิจัย**. วิทยาลัยสหวิทยาการ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๔) บทความ:

กฤษฎาพันธ์ ภูปัญญาและศิวัช ศรีโศคางกุล. “สิทธิและเสรีภาพสื่อออนไลน์ในรัฐบาลสมัยของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ คสช.”. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน.** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒).

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “โลกทัศน์ของฮอบส์”. **วารสารสังคมศาสตร์.** (คณะรัฐศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๑๓).

ณัฐอร เจือจันทร์ และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. “สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านอีสานในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ”. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน.** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒).

ณัฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล. “แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธีตามหลักพุทธสันติวิธี”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์.** มจร ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐).

ดิเรก ควรสมาคม. “สิทธิมนุษยชน : ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา”. **วารสารนิติ รัฐกิจ และสังคมศาสตร์.** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓).

เทียนธวัช ศรีใจงาม. “รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง: ศึกษา ๓ กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย”. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑).

ธนกฤต ธีรปการักษ์. “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนแก่บุคคลผู้เรียกร้องสิทธิทางการเมือง”. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔).

บุญธรรม พูนทรัพย์. “มนทัศน์เรื่องสิทธิไม่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนา”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา.** (พฤษภาคม- สิงหาคม ๒๕๔๐).

ปัทมา สุปกาปัง. “ระบบตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลรัฐธรรมนูญในฐานะกลไกพิทักษ์สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ”. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔).

พระมหาโยธิน โยธโก. “พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง”. **วารสารธรรมทรรศน.** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๕๙).

พระอ่อน มหิทธิโก ระหุ่ง และคณะ. “การวิเคราะห์ปรัชญาสังคมในพระวินัยปิฎก”. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๓).

ภาณุทัต ยอดแก้ว. “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน”. **วารสารไทยศึกษา.** ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑).

มรกต สิงห์แพทย์. “พุทธศาสนากับประชาธิปไตย งานวิจัยว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในทัศนะของพุทธศาสนากับทัศนะประชาธิปไตย”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา ๒.** (มกราคม-เมษายน ๒๕๓๘).

วิทย์วิศทเวทย์. “เพลโต”. **วิทยาสารปริทัศน์.** (๕-๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๓).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. “เสรีภาพ – แก่นทางความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ”. **รัฐศาสตร์สาร**. ฉบับพฤศจิกายน ๒๕๒๐. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ, พระพุทธศาสนากับการเมือง, **วารสารสังคมศาสตร์** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๒๒)
- อติชาติ คำพวงและอรอนงค์ อินสอาด. “ปรัชญาของขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม : การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์หลุนอี่ว”. **วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒).
- อภิญา ฉัตรช่อฟ้า. “การวิเคราะห์คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาแนวคิดสิทธิมนุษยชน”. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๔).
- อำนาจ ยัสโสธา. “กระบวนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยย์ในพุทธศาสนา การศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดตะวันตก”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา**. (มกราคม- เมษายน ๒๕๕๒).

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- ทองย้อย แสงสินชัย, **สิทธิ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=4724> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]
- ทองย้อย แสงสินชัย, **เสรีภาพ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=4887> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]
- ทองย้อย แสงสินชัย, **การเมือง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=3290> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]
- ทองย้อย แสงสินชัย, **ศีล**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dhamtara.com/?p=2695> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]
- สุรพล ยะพรหม, **ความคิดทางการเมือง: ประชาธิปไตย ตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14340> [๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔]

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๗) สัมภาษณ์:

- การสัมภาษณ์ ดร.ภิญโญ นิโรธ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- ดร.อิทธิเทพ ผาธา อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- นายกิตติศักดิ์ รัตนวราหะ สมาชิกวุฒิสภา
๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- นายพัฒนพงษ์ อินทวารีย์ ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งประจำ
จังหวัดนครสวรรค์
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- นายภิญโญ หิตโกเมธ ประธานชมรมจิตอาสาจังหวัดนครสวรรค์
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- พระครูปริยัติกิตติธำรง รองศาสตราจารย์ ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- พระเทพปวรเมธี รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและ
ปรัชญา คณะพุทธศาสตร์, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- พระเทพปัญญานรณ รักษาการรองเจ้าคณะภาค ๔ เจ้าอาวาสวัดตากฟ้า
พระอารามหลวง จังหวัดนครสวรรค์
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- พระมหาไพรัช ฐมมทีโป ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา
ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิภโร รศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓
- พระเมธีธรรมอาจารย์ รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระราชปรีดีปกวี ศาสตราจารย์ ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

พระราชรัตนเวที ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

พระสุธีวีรบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนา
และบริการสังคม

๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

รองศาสตราจารย์ ดร. ฌ์ธีร์ ศรีดี รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

รองศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

รองศาสตราจารย์ ดร. รัชชนันท์ อิศรเดช ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

รองศาสตราจารย์ สยาม ดำปรีดา ผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

(๘) การสนทนากลุ่มเฉพาะ:

การสนทนากลุ่มเฉพาะ

พระเทพพรเมธี รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา
คณะพุทธศาสตร์ รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิภิโร รองศาสตราจารย์ ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตร IBSC
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- รองศาสตราจารย์ ดร. ประณต นันทิยะกุล อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- รองศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

- Adams, Ian and R.W. Dyson. **Fifty Major Political Thinkers**. Second Edition. London and New York: Routledge, 2007.
- Cecile Landau, Andrew Szudek, Sarah Tomley. **The Philosophy Book**. New York: Dorling Kindersley Limited, 2011.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Blyth. Dougal. "Plato's Crito and the Common Good". **Ancient Philosophy**.1995.
vol.15 (1).

Francis MacDonald. **The Republic of Plato**. Cor ford Publisher: Oxford Released Date,
1968.

Harmon. **Political Thought**. University of California: McGraw-Hill, 1964.

Michael Curtis. **Great political theories**. New York: Avon Books, 1981.

P.A. Payutto. **Buddhist Solution for the Twenty-first Century**. Bangkok:
Buddhadhamma Foundution, 1994.

Thomas Hobbes. **Leviathan: Or the Matter**. Form and Power of a Commonwealth
Ecclesiastical and Civil. edited by Michael Oakeshott with an introduction by
Richard s. Peters New York: Collier Books. 1967.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทียกุล อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์

๒. รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุพธนา ประณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรียา รักษาเมือง อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ ดร. กาญจนา ดำจตุติ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

สำนักงาน คณะสภามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ถนนพหลโยธิน ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๑๐๐๑
ที่ นร.๑๐๑๘.บ. ๑๕๕๖/..... วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอทราบอนุสารที่กระทรวงศึกษาธิการมีมติใช้ในการทำบัญชีเงินเดือน

เรียน อาจารย์ ดร.กาญจนา คำจตุ

เนื่องด้วย พระเทพปริยัติเมธี ฉายา สิริวัชร บรมสกลญาณสิริสัมพันธ์ วัดป่าประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๑๐๐๑๕๖๕ มีสิทธิถูกดบบัญชีเงินเดือน สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยการศึกษาวัดป่าประดู่ และ "สิริปิตุและมหาวิทยาลัยทางการเมืองการปกครอง : วิทยาลัยการพัฒนารัฐศาสตร์" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเขตมณฑลอุดรดังกล่าว

ในการศึกษาบัญชีเงินเดือน วิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ได้ตรวจสอบแล้วเห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่มีควมรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างสูง จึงได้ประสงค์ของท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบบัญชีเงินเดือนซึ่งใช้ในการทำบัญชีเงินเดือน ดังที่แนบมาพร้อมกันนี้ ขอเชิญคุณครูสุจิตต์ ภัทระกิจาศา ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือมีเอกสารชี้แจงไว้ใบความอนุเคราะห์จากท่านด้วยก็ ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงเพื่อโปรดพิจารณา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ทราบตามอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุทนต์ สุเทพเทนม)

ผู้อำนวยการสำนักงานศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ดร.กาญจนา คำจตุ

ภาคผนวก ค
ผลการหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา
(Content Validity Index = CVI)

เรื่อง สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง: วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์
 Political Right and Liberty: Analysis BASED on Buddhist Approaches

ผู้วิจัย พระเทพปริยัติเมธี (สฤษฏ์ สิริธโร)

หลักสูตร นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
 หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่	ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่					จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เห็นสอดคล้อง	Item Content Validity, I-CVI (รายชื่อ)
	๑	๒	๓	๔	๕		
๑	X	X	X	X	X	๕	๑
๒	X	X	X	X	X	๕	๑
๓	X	X	X	X	X	๕	๑
๔	X	X	X	X	X	๕	๑
๕	X	X	X	X	X	๕	๑
๖	X	X	X	X	X	๕	๑
๗	X	X	X	X	X	๕	๑
๘	X	X	X	X	X	๕	๑
๙	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๐	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๑	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๒	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๓	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๔	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๕	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๖	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๗	X	X	X	X	X	๕	๑
๑๘	X	X	X	X	X	๕	๑

ข้อที่	ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่					จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เห็นสอดคล้อง	Item Content Validity, I-CVI (รายชื่อ)
	๑	๒	๓	๔	๕		
๑๙	X	X	X	X	X	๕	๑
๒๐	X	X	X	X	X	๕	๑
๒๑	X	X	X	X	X	๕	๑
๒๒	X	X	X	X	X	๕	๑
ความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Content Validity For Scale, S -CVI)							๑

หมายเหตุ X แทน ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ให้คะแนน ๓ หรือ ๔

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้นิติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
(สัมภาษณ์เชิงลึก)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยกำหนดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุน ข้อโต้แย้งต่าง ๆ และเสริมให้ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้ง หรือเห็นควรเพิ่มเติมให้ชุดความรู้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตัวแปรศึกษา คือ เรื่องสิทธิและเสรีภาพในระดับบุคคลและระดับสังคม กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๘ รูปหรือคน จำแนกเป็น ๒ ด้าน คือ กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๙ รูปหรือคน และ กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ รูปหรือคน ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระเมธีธรรมอาจารย์, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระครูปริยัติกิตติธำรง รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	รองศาสตราจารย์ สยาม คำปรีดา	ผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาเขต นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	รองศาสตราจารย์ อนุภูมิ ไชวเกษม	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	นายกิตติศักดิ์ รัตนวราหะ	สมาชิกวุฒิสภา
๗	ดร.ภิญโญ นิโรธ	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์
๘	นายพัฒนพงษ์ อินทวาริ	ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งประจำ จังหวัดนครสวรรค์
๙	นายภิญโญ หิตโกเมท	ประธานชมรมจิตอาสาจังหวัดนครสวรรค์

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑๐	พระราชปริยัติกวี ศาสตราจารย์ ดร.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๑	พระเทพปวรเมธี รองศาสตราจารย์ ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๒	พระเทพปัญญาภรณ์	รักษาการรองเจ้าคณะภาค ๔ เจ้าอาวาสวัดตากฟ้า พระอารามหลวง จังหวัดนครสวรรค์
๑๓	พระราชรัตนเวที ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ผู้อำนวยการวิทยาลัย สงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๔	พระสุธีวีรบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร.	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๕	พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๖	พระมหาไพรัชน์ ธมฺมทีโป ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๗	รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี	รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๘	ดร.อิทธิเทพ ผาทา	อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

Form with date ๑๑/๑๒/๒๕๖๓ and other administrative details.

ส่วนงาน คณะศิลปศาสตร์, หลักสูตรนิเทศศึกษา, ถนนพหลโยธิน, โทร.๑๕๖๔-๕๐๐๐, ภายใน (๕๑๐๑) ที่ ๕๖.๕๐๐๕๒๗.๐.๒๕๖๓ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตนำครูผู้สอนไปมีสิทธิในการนำใบประกอบวิชาชีพ

นอกราชการ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว, ร.๑๐, คณะบดีคณะศิลปศาสตร์

เนื่องด้วย พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง...

(รองศาสตราจารย์ ดร.เมธสิทธิ์ ทองอินทร์) ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา สาขาวิชานิเทศศาสตร์

Handwritten signature and stamp of the Dean.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะศิลปศาสตร์, หลักสูตรนิเทศศึกษา, ถนนพหลโยธิน, โทร.๑๕๖๔-๕๐๐๐, ภายใน (๕๑๐๑) ที่ ๕๖.๕๐๐๕๒๗.๐.๒๕๖๓ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตนำครูผู้สอนไปมีสิทธิในการนำใบประกอบวิชาชีพ

นอกราชการ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว, ร.๑๐, คณะบดีคณะศิลปศาสตร์

เนื่องด้วย พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง...

(รองศาสตราจารย์ ดร.เมธสิทธิ์ ทองอินทร์) ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา สาขาวิชานิเทศศาสตร์

Handwritten signature and stamp of the Dean.

Handwritten notes and date: ๑๑ พ.ย. ๒๕๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะศิลปศาสตร์, หลักสูตรนิเทศศึกษา, ถนนพหลโยธิน, โทร.๑๕๖๔-๕๐๐๐, ภายใน (๕๑๐๑) ที่ ๕๖.๕๐๐๕๒๗.๐.๒๕๖๓ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตนำครูผู้สอนไปมีสิทธิในการนำใบประกอบวิชาชีพ

นอกราชการ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว, ร.๑๐, คณะบดีคณะศิลปศาสตร์

เนื่องด้วย พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง...

(รองศาสตราจารย์ ดร.เมธสิทธิ์ ทองอินทร์) ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา สาขาวิชานิเทศศาสตร์

Handwritten signature and stamp of the Dean.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะศิลปศาสตร์, หลักสูตรนิเทศศึกษา, ถนนพหลโยธิน, โทร.๑๕๖๔-๕๐๐๐, ภายใน (๕๑๐๑) ที่ ๕๖.๕๐๐๕๒๗.๐.๒๕๖๓ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตนำครูผู้สอนไปมีสิทธิในการนำใบประกอบวิชาชีพ

นอกราชการ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว, ร.๑๐, คณะบดีคณะศิลปศาสตร์

เนื่องด้วย พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง...

(รองศาสตราจารย์ ดร.เมธสิทธิ์ ทองอินทร์) ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา สาขาวิชานิเทศศาสตร์

Handwritten signature and stamp of the Dean.

บันทึกข้อความ

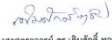
ส่วนงาน คณะศึกษาศาสตร์, หลักสูตรบัณฑิตศึกษา, กรุงเทพมหานคร, โทรเลขที่ ๑-๑๑๕๕-๕๑๐๐๐ ภายใน (๒๕๖๑)
ที่ ขย ๑๑๑๕๖๒-๐-๒๕๖๑ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
เพื่อ ...ขอความเห็นชอบเรื่องมอบหมายให้รับผิดชอบงานในบริเวณเขตการศึกษา

นมัสการ พระสุวิวัฒน์จิต, จต.ดร. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม

เนื่องด้วย พระเทพปริกษิตี ฉายา ธีโรโร นามสกุล คุณฉวีวัฒน์ ตรีประจักษ์วัฒน์
๑๒๐๓๑๑๕๖๒๕ มีสภกศุภปริญญาคุณวิวัฒน์ศักดิ์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธ
ศาสตร์" ซึ่งเป็นงานวิจัยของภาควิชาศาสนศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต

การศึกษานี้มีผลกับเรื่องที่มีความจำเป็นคือ เป็นข้อเสนอแนะที่ถูกต้องสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ประสงค์ขอเสนอความเห็นคุณวุฒิให้รับผิดชอบงานในส่วนนี้ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ราชการต่อไป เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งนี้เป็นการขอความเห็นชอบจากพระคุณเจ้าท่านวิวัฒน์ และ
ขอขอบพระคุณในความกรุณาที่พิจารณา ๒๐๒๕๖๑

จึงมีโอกาสนำเรื่องไปพิจารณาให้ความเห็นชอบ

(รองศาสตราจารย์ ศ.ดร.สมศักดิ์ พงษ์อินทร์)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชารัฐศาสตร์

(พระสุวิวัฒน์จิต, จต.ดร.)
ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริม
พระพุทธศาสนาและบริการสังคม
๑๒๐, ๒๕๖๑

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์ หรือแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เรื่อง สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง: วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง: วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเป็นข้อมูล และแนวทางสำหรับผู้วิจัย เพื่อที่ใช้เป็นนำเสนอการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทย ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

กรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากการให้สัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งการให้สัมภาษณ์นี้จะไม่ผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดีและขอกราบขอขอบพระคุณความเอื้อเฟื้อในทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

พระเทพปริยัติเมธี (สฤกษ์ สิริโร)
นิสิตหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

เริ่มสัมภาษณ์เวลา น.
 วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....
 ผู้สัมภาษณ์.....
 ผู้ให้สัมภาษณ์.....
 ตำแหน่ง.....
 บันทึกข้อมูล จดบันทึก/บันทึกเสียง/บันทึกภาพ
 สถานที่สัมภาษณ์.....
 สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา..... น.

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์

๑. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดทั่วไป

๑.๑ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันตก

๑. **เป็นความยุติธรรม**ทางสังคม เพื่อให้เกิดความความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ความปลอดภัย ความเจริญทางจิตใจ และร่างกาย ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒. **เป็นกฎหมาย**บังคับใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีเจตจำนงร่วม อำนาจองค์อธิปัตย์ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๑.๒ สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดตะวันออก

๑. **เป็นหลักจริยศาสตร์** คือ หลักความเมตตา หลักความชอบธรรม หลักความเหมาะสม หลักความรอบรู้ และหลักความเป็นผู้นำเชื่อถือ เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงตามหลักอหิงสา ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๑.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๑.๓.๑ ระดับบุคคล

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับบุคคลตาม**สิทธิมนุษยชน**ตั้งแต่มาตรา ๓๕ ถึงมาตรา ๔๕ รวม ๑๑ มาตราและสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตั้งแต่มาตรา ๔๖ ถึงมาตรา ๖๔ รวม ๑๘ มาตรา ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๑.๓.๒ ระดับสังคม

สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองระดับสังคมตั้งแต่มาตรา ๖๓ ถึงมาตรา ๖๔ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ นับเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากลไกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพให้มีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมของประเทศไทย ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์

๒.๑ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระพุทธเจ้า

๑. **เป็นศีลธรรม**ตามบทบัญญัติทางศาสนาในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบประเพณี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒.๒ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระธรรม

๑. **เป็นสันติภาพ**คือความมีสันติ ความสงบ ตั้งแต่สันติภาพขั้นต้นสุดจนกระทั่งถึงขั้นสุดท้ายคือนิพพาน เป็นสันติภาพที่สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒. **เป็นเสรีภาพ**คือวิมุตติ หลุดพ้นไปจากการครอบงำของกิเลสคือโลภ โกรธ หลง ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๓. **เป็นสมภาพ**คือธรรมะที่ว่าด้วยทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้หลุดรอดจากความทุกข์ และมีหน้าที่ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๔. **เป็นภราดรภาพ**คือหลักความเป็นพี่น้องกันโดยธรรม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒.๓ แนวคิดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวคิดพระสงฆ์

๑. คนมีคุณภาพชีวิตและการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเรียกว่าความเสมอภาคที่**เป็นหลักการของประชาธิปไตย** ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒. โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ จะ**เป็นหลักยึดให้เกิดเสรีภาพ ความเสมอภาค**ในสังคม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๓. มีพรหมวิหารธรรมยึดถือ**ธรรมาธิปไตย** โดยมีเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา และควรปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริตอย่างเต็มที่คือกุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒.๔ หลักธรรมในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง

๒.๔.๑ หลักธรรมระดับบุคคล

๑. **มีคุณสมบัติ ๗ ประการ** คือ การแสวงหาแหล่งปัญญาแบบอย่างที่ดีจากมิตรแท้ (กัลยาณมิตรตา), การมีวิสัยเป็นฐานในการพัฒนาชีวิต (สีละสัมปทา), การมีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ (ฉันทะสัมปทา), การฝึกตนจนเต็มสุภาพะที่ความเป็นคนจะไปถึงได้ (อตตสัมปทา), การยึดถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรรู้ตามเหตุและผล (ทัญญูสัมปทา), การตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท (อัปมาทสัมปทา) และการฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์แต่ความจริง (โยนิโสมนสิการ) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒. **เป็นสมาชิกแบบอย่างของสังคมตามคุณสมบัติของคนดี (สัปปริสธรรม ๗)** ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒.๔.๒ หลักธรรมระดับสังคม

๑. **เป็นคนมีศีลธรรม** คือความประพฤติดี ประพฤติชอบ (สุจริต ๓), ประพฤติถูกต้องคือทางทำความดี (กุศลกรรมบถ ๑๐), และความประพฤติชอบทางกายและวาจา (ศีล ๕) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๒. **เป็นคนมีคุณแก่ส่วนรวม** ตามหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ (พรหมวิหาร ๔), และการบำเพ็ญการสงเคราะห์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคน (สังคหวัตถุ ๔) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๓. **เป็นคนผู้มีส่วนร่วมที่ดี** ตามธรรมสร้างที่พึงคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ (นาถกรณธรรม ๑๐) และหลักการอยู่ร่วมกัน (สาราณียธรรม ๖) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๔. **เป็นคนผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี** ตามหลักความเป็นใหญ่และการมีส่วนร่วมในการปกครอง (อธิปไตย ๓) และหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญ (อปริหานิยธรรม ๗) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๕. **เป็นคนผู้นำรัฐหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดี** ตามคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง (ทศพิธราชธรรม ๑๐), การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง (จักรวรรดิวัตร ๑๒), หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง (ราชสังคหวัตถุ ๔), การปฏิบัติหน้าที่ความสามัคคี (สามัคคี ๓) และการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอันไม่พึงถึงความลำเอียง (อคติ ๔) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร มีการนำไปปฏิบัติได้อย่างไร และมีกรณีศึกษาใดบ้างเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

๓. สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้

๑. สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง**ตามแนวคิดทั่วไป**ที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยในทัศนะของท่านมีเรื่องใดบ้าง และมีตัวอย่างใดที่เป็นกรณีศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรมโปรดให้ความคิดเห็น

๒. สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง**ตามแนวทางพระพุทธศาสนา**ที่เหมาะสมนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยในทัศนะของท่านมีเรื่องใดบ้าง และมีตัวอย่างใดที่เป็นกรณีศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรมโปรดให้ความคิดเห็น

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองวิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์

ในทัศนะของท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในเรื่องใดบ้าง โปรดให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ และเพื่อความสมบูรณ์ของคชภูมินิพนธ์ต่อไป

พระเทพปริยัติเมธี (สฤษฏี สิริธโร)
นิสิตหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ

หนังสือขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ครั้งนี้ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่างๆ ที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การสร้างข้อสรุปร่วมกัน และการสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ในสังคมไทยอย่างรอบด้าน ด้วยความละเอียดลึกซึ้ง จำนวน ๑๐ รูปหรือคน ประกอบด้วย

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระเทพเวที รองศาสตราจารย์ ดร. รองศาสตราจารย์ ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รองศาสตราจารย์ ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัย IBSC มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	พระอุดมสิทธิธนายก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	รองคณบดีบัณฑิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒน์สิทธิ	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗	รองศาสตราจารย์ ดร.พรรษา พฤตยงกูร	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘	รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทิยะกุล	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙	รองศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิสระเดช	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต	นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรนิเทศศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐-๓๕๔๔-๕๐๐๐ ภายใน (๕๒๐๓)
ที่ ๕๗ ๕๐๐๕๒/ว.๒.๕๕ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔
เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ศ.ดร.จันทน์ อธิวัฒน์ศรี
เนื่องด้วย พระเทพปริณัติเมธี ฉายา สิริโร นามสกุล ญาณสิริอดีตนักบวชที่ปฏิบัติ
๒๕๐๑๑๑๕๒๕ นิสิตหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์

Signature of Sr. Dr. Jantana Atthavitansri

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ อุดมพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพปริณัติเมธี
โทรศัพท์: ๐๙๓-๖๓๕๔-๖๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรนิเทศศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐-๓๕๔๔-๕๐๐๐ ภายใน (๕๒๐๓)
ที่ ๕๗ ๕๐๐๕๒/ว.๒.๕๕ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔
เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ศ.ดร.ณิชาภัทน์ พลออินทร์
เนื่องด้วย พระเทพปริณัติเมธี ฉายา สิริโร นามสกุล ญาณสิริอดีตนักบวชที่ปฏิบัติ
๒๕๐๑๑๑๕๒๕ นิสิตหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์

Signature of Sr. Dr. Nithapant Polorn

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ อุดมพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพปริณัติเมธี
โทรศัพท์: ๐๙๓-๖๓๕๔-๖๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรนิเทศศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐-๓๕๔๔-๕๐๐๐ ภายใน (๕๒๐๓)
ที่ ๕๗ ๕๐๐๕๒/ว.๒.๕๕ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔
เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ศ.ดร.ประมุตต์ นันทินฤกุล
เนื่องด้วย พระเทพปริณัติเมธี ฉายา สิริโร นามสกุล ญาณสิริอดีตนักบวชที่ปฏิบัติ
๒๕๐๑๑๑๕๒๕ นิสิตหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์

Signature of Sr. Dr. Pramot Nantinnakul

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ อุดมพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพปริณัติเมธี
โทรศัพท์: ๐๙๓-๖๓๕๔-๖๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรนิเทศศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐-๓๕๔๔-๕๐๐๐ ภายใน (๕๒๐๓)
ที่ ๕๗ ๕๐๐๕๒/ว.๒.๕๕ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔
เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ศ.ดร.รัชชานนท์ สิทธิยศ
เนื่องด้วย พระเทพปริณัติเมธี ฉายา สิริโร นามสกุล ญาณสิริอดีตนักบวชที่ปฏิบัติ
๒๕๐๑๑๑๕๒๕ นิสิตหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง : วิเคราะห์ตามแนวพุทธศาสตร์"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์

Signature of Sr. Dr. Ratchanon Sittiyot

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ อุดมพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพปริณัติเมธี
โทรศัพท์: ๐๙๓-๖๓๕๔-๖๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร โทร/เฟกซ์ ๐-๙๕๙๕-๙๐๐๐ ภายใน (๙๕๐๓).....
ที่ สว ๙๐๐๔๒/๑.๙๕๙๙ วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผ.ศ.ดร.สุชนา ปราณวัฒ

เนื่องด้วย พระเทพปริยัติเมธี อายา ภิริโร นามสกุล ฉานสิงห์พิพัฒน์ วัชรประจักษ์วัดมีสิริ ๖๐๐๑๑๐๔๒๕ มีพิธีอภิเษกสมรสคู่สมรสคู่กันที่วัด สหวิทยายูวชนิกวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ภายใต้วาระการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คณะศึกษาศาสตร์ เพื่อเป็นปฐมฤกษ์ของการศึกษาศาสตร์วิทยาลัย

ในวาระที่เกษียณอายุแล้วนี้ หลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร วิทยานิพนธ์ที่ท่านทำขึ้นมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงได้เชิญท่านเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง "สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง : วิเคราะห์และแนวทางการศึกษา" ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ผ่านระบบออนไลน์ Google Meet หลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คณะศึกษาศาสตร์ หรือส่งรายชื่อรายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพลา สุวณฺหา)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์

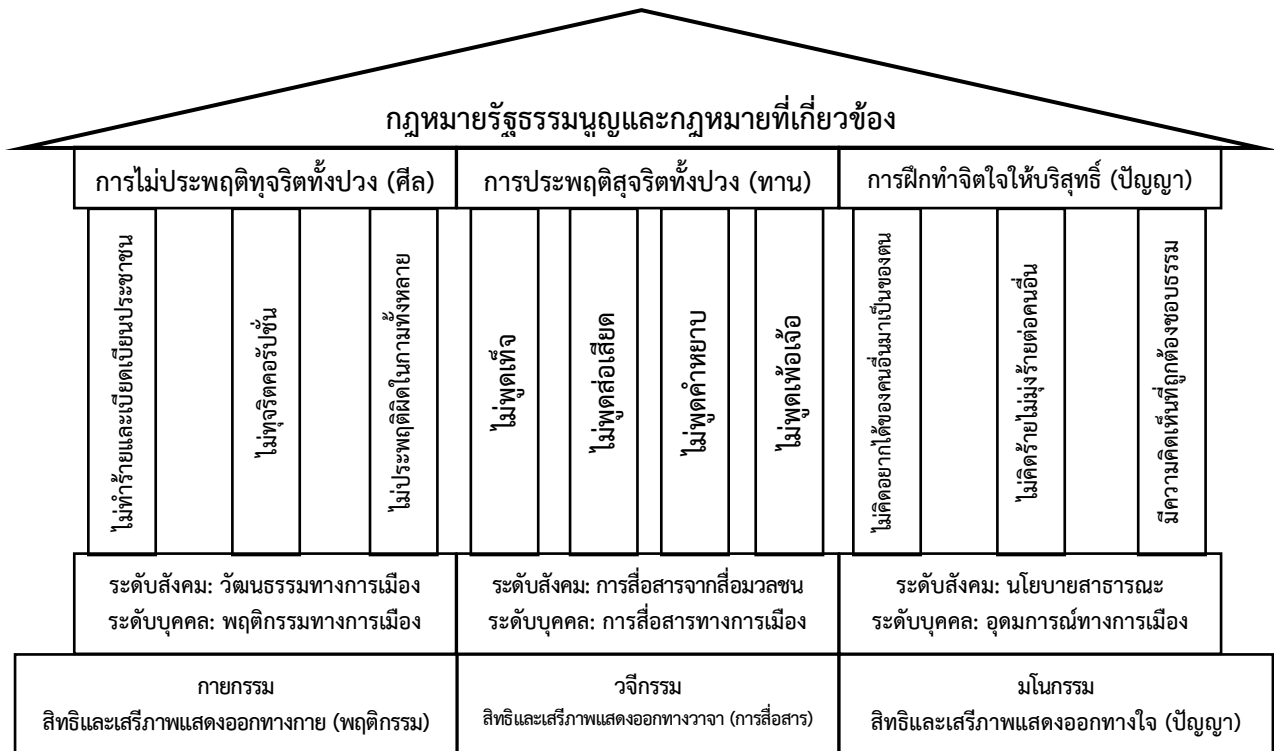
ผู้ประสานงาน : พระเทพปริยัติเมธี
โทรศัทพ์ ๐๙๙ ๙๙๕๙ ๖๖๓

ภาคผนวก ข

ประเด็นในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้เพื่อนำเสนอสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการ ความเหมาะสม และพิจารณาความเป็นไปได้ ในประเด็นต่างๆ ตามร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ PRLB HOUSE MODEL นี้

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงร่างรูปแบบสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์
PRLB HOUSE MODEL

ภาคผนวก ซ
ภาพประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

สัมภาษณ์พระเทพปวรมณี, รศ.ดร.
(๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

สัมภาษณ์พระเมธีธรรมจารย์, รศ.ดร.
(๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.
(๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

สัมภาษณ์พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.
(๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

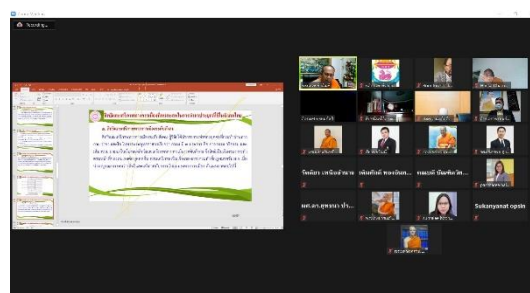
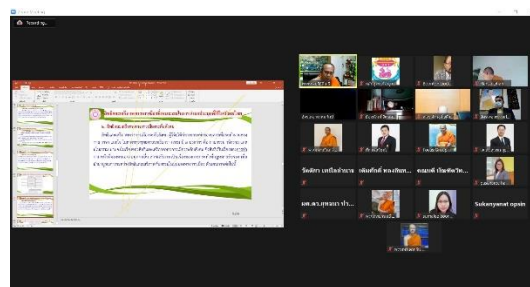
สัมภาษณ์ รศ.ดร.ณัฏธีร์ ศรีดี
(๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

สัมภาษณ์ รศ.ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์
(๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

ภาคผนวก ฅ

ภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสนทนากลุ่มเฉพาะ Focus Group Discussion
 ในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. ผ่านระบบ Zoom Online
 โดยหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระเทพปริยัติเมธี (สฤษฏี จันทร์ประธาตุ)
- วัน เดือน ปีเกิด : วันศุกร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑
- ภูมิลำเนาที่เกิด : บ้านห้วยร่วม ตำบลห้วยร่วม อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๑๗ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักศาสนศึกษาวัดห้วยร่วม อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
- พ.ศ. ๒๕๓๒ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดราชบูรณะวรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๓ สำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา (กศ.ม.) จากมหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก
- พ.ศ. ๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (พธ.ด.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (พธ.ด.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๖๐ สำเร็จการศึกษาปริญญานิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์การทำงาน : ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ผลงานทางวิชาการ : - งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
- การพัฒนาจิตเจริญปัญญาตามแนวสติปัฏฐาน ๔
- การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการแก้ปัญหาในทา
พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอิทธิพลสมณะ
- กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอิทธิพลสมณะ
- บทความ แนวคิดการจัดระเบียบสังคมเชิงพุทธ
- พัฒนาการรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอิทธิพล
สังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีสมัยสุโขทัย-อยุธยา
- งานวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งใน
สังคมไทย
- บทความวิชาการ เรื่อง อิทธิพลสนธิสัญญาเบาว์ริงที่มีต่อ
การเมืองการปกครองไทย
“Influence of the Bowring Treaty on Thai Politics and

Government”

- บทความวิชาการ เรื่อง การจัดการความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรม
“Conflicts and resolutional management by applied the Buddha Dharma principles”
- พระพุทธศาสนากับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองไทย
“Buddhism And Thai Political Rights and Liberties”
- บทความวิชาการ เรื่อง ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนา
“ASEAN Socio-Cultural Community and Sustainable Development according to Buddhism Concept”
- บทความวิชาการ เรื่อง ภัยในทางพระพุทธศาสนา
“Dangers in Buddhism”
- บทความวิชาการ เรื่อง การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ในเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์
“Management of Sangha Organizations in Process and Achievement”
- บทความวิชาการ เรื่อง กลยุทธ์การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ในเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์
“The Strategy of Sangha Organization Administration in the Process And Achievement”
- บทความวิชาการ เรื่อง โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของประสิทธิผลพุทธบูรณาการการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร
“Model for Causal Relationship of Effectiveness of Buddhist Integrated Administration of Local Administrative Organizations in Phichit Province”
- บทความวิชาการ เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์
“Factors Influencing Creative Community- BASEDd Tourism Management”
- หนังสือ เรื่อง รัฐประศาสนศาสตร์หลากหลายมิติ: แนวคิดเพื่อการบริหารงานภาครัฐ
“Multidimensional Public Administration: Concepts for Government Sector Administration”
- หนังสือ เรื่อง รัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์
“Public Administration: Concepts, Theories and Applications”

- งานวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย
“The Strategy of Watershed Area Community Management on Flood Disaster Prevention and Solution”
- งานวิจัย เรื่อง พ่อแม่มือใหม่: แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา
“The Inexperienced Parents: Concept and Process in Stability Reinforcement of the Family BASEDd on Buddhism”
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียงบนพื้นฐานการขับเคลื่อนตามแนวประชารัฐ
“The Social Development Strategy in Line with Buddhist Integrate to Self-sufficiency on the Basis Driven by the Civil State”

ตำแหน่งทางวิชาการ	:	รองศาสตราจารย์
อุปสมบท	:	วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ ณ วัดห้วยร่วม ตำบลห้วยร่วม อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีพระครูนิรุติธรรมธร วัดห้วยร่วม เป็นพระอุปัชฌาย์
สังกัด	:	วัดนครสวรรค์ พระอารามหลวง ๗๐๒ ถนนโกสีย์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
ตำแหน่งปัจจุบัน	:	รองอธิการบดีวิทยาเขตนครสวรรค์ เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ เจ้าอาวาสวัดนครสวรรค์ พระอารามหลวง ประธานโครงการก่อสร้างพุทธอุทยานนครสวรรค์
ปีที่เข้าศึกษา	:	ปีการศึกษา ๒๕๖๑
ปีที่สำเร็จการศึกษา	:	ปีการศึกษา ๒๕๖๔
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดนครสวรรค์ พระอารามหลวง ๗๐๒ ถนนโกสีย์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองฯ จังหวัด นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐